

KNJIŽNICA

Revija za področje
bibliotekarstva in informacijske
znanosti

letnik **51**
številka **3-4**

Ljubljana, december 2007

UDK 02

KNJIŽNICA. Revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti

LIBRARY. Journal for Library and Information Science

© Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, Narodna in Univerzitetna knjižnica

Citate iz posameznih člankov je dovoljeno uporabiti z navedbo vira. Fotokopiranje za študijske namene je dovoljeno.

KNJIŽNICA je začela izhajati leta 1957 kot glasilo Društva bibliotekarjev Slovenije. Po preimenovanju Društva v Zvezo bibliotekarskih društev Slovenije je leta 1984 postala glasilo Zveze bibliotekarskih društev Slovenije.

Izhaja štirikrat letno (dve enojni in ena dvojna številka).

Dostopno tudi: <http://revija-knjiznica.zbds-zveza.si>

Uredniki KNJIŽNICE so bili doslej:

Maks Veselko			1957
dr. Branko Berčič	od 1958	do	1962
Maks Veselko	od 1963	do	1964
Jože Munda	od 1965	do	1969
Maks Veselko	od 1970	do	1971
Vlasta Pacheiner	od 1972	do	1973
dr. Bruno Hartman	od 1974	do	1979
Jože Šifrer	od 1980	do	1985
mag. Jelka Gazvoda	od 1986	do	1999
dr. Melita Ambrožič	od 2000	do	2005

VSEBINA

ČLANKI

- KOVAČ, Miha:** Paradoksi kibervesolja:
zakaj e-knjiga obstaja le na papirju? 9
- SLUGA, Marjetka:** Google in informacijski viri za področje
bibliotekarstva in informacijske znanosti: primerjalna analiza 23
- KRANJC, Tomaž; Jasna MAVER:** Poizvedovanje po
slikah na podlagi vsebine 41
- ZORKO, Teja; Miha KOVAČ:** Začarani krog slovenske porabe knjig in
potencialna vloga splošnih knjižnic pri njegovem razreševanju 67
- ŠAUPERL, Alenka et al.:** Opombe o vsebini kot
dopolnilo vsebinskega opisa leposlovja 97
- KOTAR, Mojca:** Predstavitev izbranih francoskih knjižnic
in francoskega knjižničnega sistema 117
- 200 LET OBVEZNEGA IZVODA PUBLIKACIJ NA SLOVENSKEM
(1807 - 2007)**
- ŠOLAR, Renata:** Obvezni izvod v kartografski in
slikovni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice 133
- KALČIČ, Dunja:** Obvezni izvod serijskih publikacij v
Narodni in univerzitetni knjižnici 141
- KAVČIČ-ČOLIČ, Alenka:** Krmarjenje v srednjem veku
informacijske dobe: ali nam bo uspelo ohraniti našo
pisno digitalno dediščino? 149
- ### PROJEKTI
- ŠOLAR, Renata; Dalibor RADOVAN:** Dostop do knjižničnega
gradiva na osnovi geografskega položaja – pilotni projekt
evropske digitalne knjižnice 165

IZ PRAKSE ZA PRAKSO

KOTAR, Mojca: Izobraževanje Elektronski viri v knjižnicah 179

VRŽENA ROKAVICA

ŽAUCER, Matjaž: Nujnost racionalizacije postopkov in dela v knjižnicah 195

 Odzivi 211

 Zaključki strokovnega posvetovanja o uporabi

 Univerzalne decimalne klasifikacije 212

SLOVENSKE BIBLIOTEKARKE

SAPAČ, Irena: Breda Filo in njen prispevek k
 razvoju slovenskega knjižničarstva 217

BIBLIOGRAFIJA

HOČEVAR, Matjaž: Dr. Branko Berčič: osebna bibliografija 243

ZBDS

 Čopova priznanja in diplome 2007 283

 Nagrade Kalanovega sklada 2007 291

CONTENTS

ARTICLES

- KOVAČ, Miha:** Paradoxes of cyberspace:
why an e-book exists predominantly on paper? 9
- SLUGA, Marjetka:** Google and information resources in
library and information science: a comparative analysis 23
- KRANJC, Tomaž; Jasna MAVER:** Subject search of images 41
- ZORKO, Teja; Miha KOVAČ:** The vicious cycle of Slovenian book
use and the potential role of public libraries in solving it 67
- ŠAUPERL, Alenka et al.:** Enhancement of subject
description of fiction with annotations 97
- KOTAR, Mojca:** Presentation of the selected French
libraries and the French library system 117

TWO HUNDRED YEARS OF LEGAL DEPOSIT IN SLOVENIA (1807 - 2007)

- ŠOLAR, Renata:** Legal deposit in the Map and Pictorial
Collection of the National and University Library 133
- KALČIČ, Dunja:** Legal deposit of serial publications in
the National and University Library 141
- KAVČIČ-ČOLIĆ, Alenka:** Steering in the digital dark ages:
shall we succeed to preserve our written digital heritage? 149

PROJECTS

- ŠOLAR, Renata; Dalibor RADOVAN:** Geographic location as
an access model to library collections – a pilot project
of European Digital Library 165

NEWS FROM LIBRARY PRACTICE

KOTAR, Mojca: The course Electronic resources in libraries 179

THE GLOVE THROWN DOWN

ŽAUCER, Matjaž: The necessity to rationalize
the library procedures and activities 195
Responses 211
Conclusions of the conference on the use
of Universal decimal classification 212

SLOVENIAN LIBRARIANS

SAPAČ, Irena: Breda Filo and her contribution
to the development of the Slovenian librarianship 217

BIBLIOGRAPHY

HOČEVAR, Matjaž: Dr. Branko Berčič: the personal bibliography 243

UNION OF ASSOCIATIONS OF SLOVENE LIBRARIANS

Čop awards 2007 283

Kalan fund awards 2007 291

ČLANKI

ARTICLES





PARADOKSI KIBERVESOLJA: ZAKAJ E-KNJIGA OBSTAJA LE NA PAPIRJU?

Miha Kovač

Oddano: 28. 8. 2007 – Sprejeto: 26. 9. 2007

Izvirni znanstveni članek

UDK 004.738.5:655.41

Povzetek

Članek analizira razloge, zaradi katerih, navkljub drugačnim napovedim sredi devetdesetih let, elektronska knjiga še ni izpodrinila tiskane. Opozarja, da razlogi za to niso zgolj tehnološke narave, ampak so v prvi vrsti sociološki in ekonomski. Poslovni model knjižnega založništva namreč temelji na neločljivi povezanosti knjižne vsebine z njenim nosilcem; v elektronskem založništvu te povezanosti ni, brez nje pa pade tudi racionalen poslovni model, ki je v tiskanem založništvu omogočil vznik avtorstva kot posebnega poklica in vzpostavil založnike kot pomembne selektorje v diseminaciji informacij. Članek tudi opozarja, da se je tiskana knjiga v zadnjih 500 letih vzpostavila kot ključen medij za prenos in hranjenje najbolj kompleksnih izdelkov človeškega duha na podlagi nekaj lastnosti, ki jih e-knjiga vsaj zaenkrat nima. Ne glede na vse te razloge, ki ohranjajo pri življenju tiskano knjigo v formatu kodeksa, pa so se procesi njene produkcije in trženja v celoti digitalizirali, zato avtor postavi tezo, da je e-knjiga že začela svoj zmagoslavni pohod, le da namesto digitalnega še naprej uporablja klasičen, papirnat nosilec.

Ključne besede: knjige, elektronske knjige, tisk s premičnimi črkami, elektronsko založništvo

Original scientific article

UDC 004.738.5:655.41

Abstract

The paper analyzes the failure of predictions from mid-nineties that an e-book will become more popular than a printed book. The author stresses that the reasons for this failure are predominantly economical and sociological and have much less to do

KOVAČ, Miha. Paradoxes of cyberspace: why an e-book exists predominantly on paper. *Knjižnica, Ljubljana*, 51(2007)3-4, p. 9-21

with technological failures of e-book reading devices that it is popularly believed. The backbone of the book publishing process is the inseparable link between the content and its carrier; on this basis, the publishers has become the gatekeepers of intellectual production and the authorship has become a profession. In e-publishing, the link between the content and its carrier disintegrated; as a consequence, e-book publishing never established itself in a form of successful business process. Additionally, throughout the last 500 years, the printed book established itself as the most appropriate media for dissemination and storage of the most sophisticated product of human mind. The paper shows that the e-book lacks the necessary features to substitute printed book in this role. However, regardless its dominance over e-book, the production and marketing of printed books have become almost entirely digitized. As a consequence, instead of e-book readers, paper has become the most important carrier of e-book content

Key words: book, electronic book, print with movable types, e-publishing.

1 Zastavitev problema: kaj je knjiga danes in kaj je bila nekoč?

Knjiga je nenavaden in starodaven medij. Njena sedanja fizična oblika, kodeks – v knjižni blok zvezani in med platnice vpeti listi – je pred približno dva tisoč leti v Evropi postala dominantna oblika hranjenja in posredovanja besedil ter na smetišče zgodovine potisnila zvitke, ki so jih uporabljali v starem Rimu, Grčiji in Egiptu, s čimer je, kot opozarja Chartier (1995), v svojem času povzročila podobno radikalne spremembe v načinu hranjenja, posredovanja in dostopanja do informacij, kot izum tiska pred petsto leti in pojav svetovnega spleta sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja. A če imamo tisti, ki smo bili rojeni pred letom 1970 zadnjo spremembo še živo pred očmi, je prvi dve že davno tega prekril plašč časa in pozabe: knjiga v formatu kodeksa je z vsem, kar je prinesla s sabo, postala samoumevni del našega vsakdana, del naše druge narave.

V pričujočem besedilu bomo poskusili odgovoriti na vprašanje, od kje tako fascinanta obstojnost kodeksa. Ob relativno nepomembnih modifikacijah je namreč z nami že dva tisoč let: težko bi našli še kak drug človeški izum, ki bi se tako dolgo in uspešno upiral zobu časa, še posebej, če upoštevamo, da so se v zadnjih dvesto letih pojavili številni drugi mediji, od časopisov, revij, radia, do televizije, svetovnega spleta, in, če hočete, elektronske knjige, ob rojstvu katerih so se vedno našli preroki, ki so napovedovali smrt ne samo tiskane knjige, ampak tudi formata kodeksa. A sta jih oba doslej še vse preživela, kot da bi imela pri hranjenju in posredovanju informacij, znanja in kulture v najširšem pomenu te besede, v zahodni civilizaciji posebno funkcijo, pri opravljanju katere sta vsaj zankrat nenadomestljiva. Če za kaj, lahko tako za kodeks kot za tisk rečemo, da

sta svojevrstna simbola intelektualne in kulturne kontinuitete v zahodni civilizaciji.

2 Metodologija definiranja knjige

Pri iskanju odgovora na vprašanje o razlogih za njeno obstojnost se velja najprej vprašati, kaj knjiga v formatu kodeksa sploh je. To vprašanje je bistveno bolj zapleteno, kot se zdi na prvi pogled. Njena osnovna definicija – med platnice v knjižni blok zvezani listi – je namreč v marsičem prekratka: če denimo ne bi določili minimalnega števila listov in načina izida, bi bila knjiga lahko tudi čestitka ob božičnih praznikih, trgovski prospekti ali pa tedenska revija. Zato je denimo že pred petdesetimi leti UNESCO (prim. Escarpit 1972) postavil definicijo, po kateri so knjige neperiodične publikacije, ki imajo vsaj 49 strani (prim.: prav tam, str. 66). Tedaj se kot temeljne lastnosti knjige ni zdelo potrebno definirati njene naklade; da mora biti ta visoka, je bilo nekako samoumevno, in je izhajalo iz ekonomike tiska, za katerega so bili vse do prihoda digitalne tehnologije značilni visoki fiksni stroški. Tako denimo Escarpit navaja, da naj bi se leta 1952 povprečne naklade izdanih knjig gibale od 7 do 17 tisoč (Escarpit 1972, str. 84); podobno tudi komentar k slovenskemu zakonu o avtorskih pravicah navaja, da je knjiga razprodana, ko jo ima založnik na zalogi še 200 ali 300 izvodov. Toda, s tiskom po naročilu je ta samoumevnost padla, saj je posamezen knjižni naslov možno natisniti v enem samem izvodu naklade, s čimer je šla v nič samoumevnost visokih naklad. Poleg tega so se s pojavom novih nosilcev informacij, na katerih je bilo možno hraniti knjižne vsebine, zastavile številne nove dileme: ali je Ana Karenina, shranjena na cd-romu ali pa v mp-3 formatu, sploh še knjiga? Kar nekaj držav (več o tem gl. <http://www.internationalpublishers.org>), med njimi tudi Slovenija, na to dilemo malce absurdno odgovarja nikalno, saj bi morali za nakup Ane Karenine na cd-romu plačati višji davek, kot za Ano Karenino v tiskanem knjižnem formatu, kot da bi format nosilca vsebine, ne pa vsebina sama, odločala o tem, ali velja nekaj obdavčiti kot tržni ali pa kot kulturni predmet.

Skratka: čeprav se nam zdi na prvi pogled samoumevno, kaj knjiga je, naletimo na težave v trenutku, ko želimo njene lastnosti natančneje definirati, saj se nam, kot da bi bila hkrati naoljena in namiljena, njena definicija izmuzne vsakič, ko se nam začne zdeti, da jo trdno držimo v rokah. S tega zornega kota se nam zdi daleč najbolj produktivno privzeti definicijo, kot sta jo predlagala Cope in Phillips, ki sta se bolj kot na njene pojavne osredotočila na »informativno« lastnosti knjige in jo definirala kot svojevrstno »informativno arhitekturo« (Cope in Phillips 2006, str. 8); povedano drugače, kot objekt, ki opravlja določeno informativno funkcijo. Posamezni knjižni naslov, tako nas prepričujeta, ni izoliran otok, obkrožen z drugimi osamljenimi in med seboj nepovezanimi otoki: ob knjigi so

se predvsem po izumu tiska razvili svojevrstni informacijski protokoli, še opozarjata, kot so naslovne strani, kolofoni, paginacija, opombe pod črto, indeksi ter knjižnični katalogi, ki omogočajo, da se knjige druga na drugo sklicujejo in povezujejo v svojevrstno informacijsko mrežo (prim.: prav tam). Ti informacijski protokoli delujejo seveda bistveno počasneje kot iskalna orodja in hiperpovezave pri besedilih, shranjenih na svetovnem spletu - pa vendar, ali ni citat iz knjige A, objavljen v knjigi B neke vrste »prahiperpovezava«, ali, če hočete, »analogna« hiperpovezava med dvema besediloma? In ali ni knjižni indeks v povezavi s paginacijo in kolofonom nekakšna »pra najdi funkcija« ali pa »pra Google Book Search«? Ter končno, ali ni možno tudi klasičnih knjižničnih katalogov razumeti kot nekakšne praprednike Googlovih spletnih iskalnih orodij, ki naj bi nam, kar malce strašljivo, v ne tako daljni prihodnosti v nekaj sekundah omogočali najti katerikoli citat iz katerekoli objavljene knjige v kateremkoli jeziku?

Seveda je razumevanje klasične tiskane knjige v formatu kodeksa kot »informacijske arhitekture« postalo možno šele, ko je nastanek svetovnega spleta v temelju nadgradil naše razumevanje informacijskih procesov. Povedano drugače, iz »kibervesolja« je tudi naš pogled na »Gutenbergevo galaksijo« postal drugačen: izostril se je, pridobil ustrezno distanco in nenadoma smo, kar zadeva knjigo, postali sposobni kot vznemirljive, posebne in nenavadne ugledati reči, ki so nam bile prej skrite ali pa samoumevne.

A to še ni vse: pojav digitalne tehnologije je v temelju spremenil tudi sam način izdelave tiskane knjige, ki sicer v svoji petstoletni zgodovini ni doživela veliko revolucij. Sam tiskarski postopek se namreč v prvih tristo letih po izumu tiska ni bistveno spremenil; nato je svojevrsten pospešek razvoju knjige dal parni tiskarski stroj, s katerim se je začel tehnološki razvoj, ki je knjigo hkrati pomajšal in razmnožil, tako, da je omogočil tiskanje enako obsežnih vsebin v pomembno manjšem formatu kot nekoč in s tem spremenil knjigo v množični medij. Temeljna lastnost vseh tovrstnih tiskarskih postopkov – od parnega stroja do ofseta – so namreč, kot že omenjeno, bili visoki fiksni stroški: večja kot je bila naklada knjige, manjši so bili zato stroški na natisnjeni izvod in nižja je bila cena knjige. Založniki so, usmerjeni z delovanjem opisanega mehanizma, zato delovali kot svojevrstni »psi čuvaji« tiskane besede, saj so v svoje programe uvrščali le knjige, za katere so predpostavljali, da jih bo možno izdati v dovolj velikem številu, da bo fiksne stroške možno prerazporediti med razumno veliko število natisnjenih izvodov. Še dodatno kulturno sito so nato pomenili knjigarnarji in knjižničarji, ki so na svoje police postavljali le tiste knjige, za katere so predpostavili, da bo zanje obstajal vsaj minimalni interes med njihovimi strankami.

V tako naravnem sistemu je bilo seveda vedno možno, da provokativno in nekovencionalno delo ni našlo založnika, ki bi bil pripravljen investirati vanj; a je imela tudi tovrstna intelektualna entropija vsaj v tržno odprtih in demokratičnih družbah svojevrsten korektiv v želji založnikov, da bi z nekonvencionalnim

knjižnim naslovom morda odprli novo tržno nišo, ki bi omogočala ekstradobičke, zaradi česar so pripravljene »eksperimentalno« vlagati tudi v natis netipičnih, nenavadnih knjižnih naslovov. Za iskanje takih zgledov ni treba ravno daleč v preteklost: klasičen primer tega je Harry Potter, ki ga je v Londonu kot preveč nekonvencionalnega – »najstniki ne berejo tako debelih knjig« - odklonilo devet založnikov, nato pa ga je deseti spremenil v eno tržno najbolj uspešnih knjig vseh časov, samega sebe pa v enega najbogatejših svetovnih založnikov. Z malce cinizma bi lahko rekli, da v demokratičnih in tržnih družbah luči sveta niso ugledale le tiste knjige, za katere so njihovi založniki predpostavili, da zanje ne bo bralcev.

Digitalna tehnologija pa je vse to spremenila, saj je radikalno zmanjšala fiksne stroške in je – kot omenjeno že zgoraj – postalo ekonomsko možno posamezen knjižni naslov natisniti v enem izvodu naklade. Še več, če morajo »klasični« knjigarnarji svojo vlogo kulturnega sita opravljati že zato, ker imajo pač na svojih policah prostor za omejeno število knjig, v digitalnih knjigarnah tovrstnih omejitev ni: podobno kot spletne trgovine, ki prodajajo glasbene datoteke, imajo spletni knjigarnarji na svojih »policah« prostor za neomejeno število naslovov. Nič nenavadnega ni, kot opozarja Anderson (2006) če tovrstni spletni trgovci s knjigami četrtno svojega prometa ustvarijo s knjižnimi naslovi, ki jih prodajo le v enem izvodu letno. S tovrstnega, tržnega zornega kota ni tiskana knjiga zato nič drugačna od digitalnih datotek, ki v svetu glasbe in filma zamenjujejo klasične nosilce, kot so devedeji, cedeji, videokasete in nekoč davno vinilne plošče: še več, glede na to, da je, razen da je natisnjena na nosilcu iz papirja, v celoti izdelana s pomočjo digitalne tehnologije, tržijo pa jo na podoben način kot digitalne glasbene datoteke, bi lahko postavili celo tezo, da je de facto digitalno tiskana knjiga po svojih tržnih in proizvodnih lastnostih v resnici elektronska knjiga – prav tista elektronska knjiga, za katero so sredi devetdesetih let vsi napovedovali, da bo izpodrinila tiskano knjigo. Zares, na papirju natisnjen kodeks kot oblika hranjenja informacij je svojevrsten Feniks zahodne civilizacije: potem, ko ga pokopljejo, vedno znova zažari v novem plamenu in naprej opravlja svojo starodavno funkcijo.

Zato, da bi razumeli, zakaj elektronska knjiga malce paradokso obstaja na papirnatem nosilcu, ne pa denimo na elektronskem bralniku, velja najprej razmisliti o temeljnih spremembah, ki sta jih v odnos do informacij, značilnem za zahodno civilizacijo, prinesla izum tiska in pojav kodeksa ter nato s stališča teh sprememb analizirati tiste lastnosti elektronskih bralnikov, zaradi katerih ti niso mogli uspešno prevzeti vseh funkcij tiskanega kodeksa.

3 Trg kot motor informacijskega razvoja

Tu velja najprej opozoriti, da je izvor kodeksa sam po sebi relativno slabo raziskan. Čeprav je podatke o njegovem obstoju mogoče zaslediti že v času pred našim štetjem, začne kodeks izpodrivati zvitek kot dominantni format za hranjenje informacij s pojavom krščanstva v času med prvim in četrtem stoletjem; Chartier tako denimo opozarja, da je bilo v 2. stoletju v formi kodeksa 90 odstotkov bibličnih in 70 odstotkov hagiografskih besedil ter vsi prepisi Svetega pisma, medtem ko se je resen prehod iz formata zvitka v format kodeksa pri literarnih in znanstvenih besedilih v grščini zgodil šele v 3. stoletju (Chartier 1995, str. 18). Razlogi, zaradi katerih se je zgodnje krščanstvo naslonilo na kodeks, naj bi bili po mnenju nekaterih raziskovalcev verske narave: že po samem nosilcu svojih svetih tekstov so se hoteli razlikovati od židovske tradicije, ki je svoja sveta besedila hranila v obliki zvitkov. A naj bodo razlogi za ta zasuk kakršnikoli že, vsaj z današnjega zornega kota ni dvoma, da si je tedaj krščanstvo kot nova, prodorna religija izbralo tudi bolj praktičen in prodoren medij: zaradi svojih trdih platnic je kodeks bolj obstojen kot zvitek, iskanje po njem je bistveno lažje (pri kodeksu denimo pridemo lahko do zadnje strani besedila z eno samo potezo, zvitek pa moramo v celoti odviti). Poleg tega je kodeks tudi bolj racionalen medij, saj lahko strani v njem popišemo obojestransko, zvitek pa vsaj načeloma lahko beremo le, če je popisana na eni sami strani. In nenazadnje, kodeks je tudi »sprostil«
bralca: če je zvitek moral držati z obema rokama, je kodeks lahko odložil in denimo na njegovih straneh delal beležke; če pa je bralec zvitka hotel ob branju še delati beležke ali zgolj prepisovati besedilo, je to lahko počel le tako, da je besedilo narekoval, pisal pa je nekdo drug. Povedano drugače, branje kodeksa ni zahtevalo angažmaja vsega telesa, saj je bralec lahko knjigo brez težav odložil, pisal, odšel k drugi knjigi, jo listal, bral in se vrnil h prvi (Chartier 1995, str. 19). Zaradi vsega tega je povsem na mestu teza, da je bil vzpon krščanstva povezan tudi s svojevrstno informacijsko inovativnostjo.

Podobno povezavo med vzponom novega medija in nove religije zasledimo tudi ob izumu tiska s premičnimi črkami v 15. stoletju, saj je bil ta neločljivo povezan s širjenjem protestantizma. O spremembah, ki so se zgodile v zahodni civilizaciji po izumu tiska, smo podrobneje že pisali (Kovač, 2002), zato v pričujočem besedilu opozarjamo le na nekatere. Kot omenjeno zgoraj, so z izumom tiska postali možni protokoli za iskanje po besedilih, kot sta paginacija in indeks ter »prahiperpoveze«
med različnimi besedili s pomočjo opomb. Ostale ključne spremembe, ki jih je tisk s premičnimi črkami omogočil v primerjavi z rokopisnim razmnoževanjem besedil, bi lahko povzeli s štirimi besedami: hitrost, količina, fiksiranost in natančnost. Potem, ko je namreč pisar v srednjeveškem skriptoriju besedilo prepisal, njegovih napak ni bilo več mogoče popraviti, medtem ko je tisk s premičnimi črkami to omogočal, saj so tiskarji najprej naredili poskusni odtis besedila, na njem opravili korekture in šele nato natisnili celotno na-

klado. Povsem možno je tudi, da je stavec s premičnimi črkami postavljaj besedilo podobno dolgo, kot ga je pisar prepisoval; toda potem, ko je bilo besedilo postavljeno, je bilo v bistveno hitrejšem času možno izdelati radikalno več izvodov istega »prepisa«. Tako Fuessel denimo domneva, da bi pisar za prepis enega izvoda Svetega pisma porabil tri leta, v Gutenbergovi delavnici pa so ga v enakem času natisnili 180 izvodov (Fuessel 2006, str. 20), za povrh pa so bila tako razmnožena besedila »fiksirana« v poljubno velikem številu izvodov. Fiksiranost je pomenila pomembno novost v razmerju do rokopisne kulture, kjer je vsak prepisovalec v prepisu zagrešil določeno količino napak, včasih pa besedilo ustrezno nadgradil ali cenzuriral; ker so potem iz takih prepisov nastajali novi, je v srednjem veku krožilo več različnih primerkov istega besedila, pri katerih so si tedanji izobraženci zelo težko prišli na čisto, kateri prepis je bolj pravi; v kombinaciji s samim pomanjkanjem dostopnih besedil in odsotnostjo iskalnih orodij je to praktično onemogočalo širše intelektualne debate o posameznem besedilu. Pri tisku pa so bili vsi odtisnjeni »prepisi« istega besedila identični, s čimer so se na široko odprla vrata tako standardizaciji zapisov kot besedil, s tem pa tudi razvoju iskalnih orodij in nastanku tiste »prainformacijske mreže« o kateri govorita Cope in Phillips (Cope in Phillips 2006, 1-19).

Vendar izum tiska s premičnimi črkami sam po sebi še ne bi bil dovolj za to, da bi bistveno povečal količino informacij v obtoku in spremenil način njihovega hranjenja, organiziranja in dostopanja do njih: za ta premik je bila potrebna – recimo temu tako – ustrezna družbena klima. Ta je bila (za razliko od denimo Koreje ali Kitajske, kjer so tisk s premičnimi črkami izumili pred Gutenbergom) v zgodnji novoveški Evropi izrazito naklonjena temu, da se z razmnoževanjem besedil – in z iskanjem najprimernejših načinov za to – ukvarjajo posamezniki, danes bi rekli samoiniciativno in na podjetniški osnovi, brez neposrednega vmešavanja Cerkve in države v te procese. Ta naklonjenost Evrope tržnemu razmnoževanju besedil je razvidna že iz razmerja med Johanom Gutenbergom in Johannom Fustom, trgovcem z rokopisi, ki je investiral v Gutenbergov izum in se nato z njim sprl o tem, kako si razdeliti zaslužek od odpustkov, ki jih je Gutenberg tiskal na strojih in na materialu, ki so bili sicer prvenstveno namenjeni tisku Svetega pisma (več o tem glej v: Kapr 1996 in Fuessel 2006): v družbenih razmerah, v katerih trg ne bi bil motor razvoja tiska, bi bil tak spor nemogoč. Ali, kot je v nekoliko drugačnem jeziku ta proces opisal John Feather, s pojavom tiska so se »... sistemi za prenašanje informacij tako prepletli s splošnim sistemom družbene in ekonomske organiziranosti, da so se informacije in način njihovega hranjenja spremenile v blago« (Feather 1996, str.3).

Povedano drugače, tisk se je tako naglo in uspešno po Evropi razširil predvsem zato, ker ga je naprej gnal duh zgodnjega kapitalizma.

Tisto, na kar velja posebej opozoriti, je dejstvo, da se način širjenja informacij skozi družbo v knjižni obliki v zadnjih nekaj sto letih ni bistveno spreminjal:

kljub pomislekom nekaterih raziskovalcev je ta proces morda še najbolj nazorno opisal Darnton (1990), ki je postavil tezo, da tiskana knjiga kot medij vzpostavlja svojevrsten komunikacijski krog, ki se, glede na različne historične, družbene in kulturne dejavnike spreminja, a je v osnovi ves čas enak. Za to, da knjiga izide, nekoliko poenostavljeno rečeno, potrebuje avtor založnika, ki s svojim finančnim in družbenim kapitalom poskrbi, da tiskarji knjigo natisnejo, hkrati pa med rokopisi, ki so mu na voljo, izbere tiste, za katere ocenjuje, da so dovolj družbeno relevantni, da se bo investicija vanje povrnila. Nato knjiga s pomočjo distributerjev in knjigostržcev, podprta s takim ali drugačnim tržnim pristopom, pride do bralca, ki knjigo kupi in vzpostavi posredno komunikacijo z avtorjem – najprej že s tem, da knjigo kupi in prebere (zaradi česar je število bralcev svojevrstno sporočilo avtorju o družbeni relevantnosti teme, ki jo v knjigi obravnava), nato pa morda z avtorjem vstopi v tak ali drugačen polemičen odnos (več o tem glej Kovač 2002).

In tako, pravi Darnton (1990), naj bi bilo v zahodni civilizaciji zadnjih tristo let.

4 Povezanost med nosilcem in vsebino kot temelj informacijske arhitekture knjige

Po naglem razvoju komunikacijske tehnologije v zadnjih desetih letih se zdi, da je bil ta komunikacijski krog mogoč zaradi banalnega dejstva, ki je bilo – morda prav zaradi svoje očitnosti – raziskovalcem in analitikom knjige doslej skrito: pri tiskani knjigi je vsebina neločljivo povezana s svojim nosilcem, medtem ko elektronsko knjigo od tiskane loči prav dejstvo, da te povezanosti ni več. Povedano drugače, vsebine knjig so »virtualne«, tj. obstajajo v realnosti, ki je ne moremo neposredno in fizično izkusiti in do nje lahko dostopa le tisto, čemur pravimo človeški duh – do te »duhovne realnosti« pa smo vsaj v »Gutenbergovi galaksiji« dostopali s pomočjo materialnih nosilcev teh vsebin, tj. s pomočjo tiskanih knjig. Ali, če smo še bolj nazorni, pri tiskani izdaji Ane Karenine same vsebine ni možno potegniti iz tiskanega nosilca in jo prenesti na drug tiskan nosilec; in če knjigo skupaj z njenim nosilcem posodimo ali prodamo nekemu drugemu, s tem sami ostanemo hkrati tako brez vsebine kot brez njenega nosilca. Pri elektronskih vsebinah pa je drugače: če bi bila vsebina Ane Karenine prosto dostopna na spletu (kot je denimo v angleškem prevodu na spletni strani gutenberg.net), jo lahko naložim v svoj računalnik, njena vsebina pa bo neokrnjena še vedno ostala na spletu; in če jo želim nekemu »posoditi«, mu lahko po elektronski pošti pošljem kopijo besedila, ne da bi mu ob tem moral poslati še nosilec, tj. moj računalnik, v katerem bo za povrh moj primerek tega besedila shranjen še naprej. To morebitnega založnika elektronske izdaje Ane Karenine postavlja v povsem drugačen položaj kot založnika tiskane izdaje: če je namreč

klasični knjižno-založniški model temeljil na dejstvu, da sta besedilo in njegov nosilec neločljivo povezana, zaradi česar je moral vsak, ki je želel besedilo prebrati, hkrati s tem kupiti ali pa si izposoditi tudi njegov nosilec, to pri branju elektronskih besedil ni več potrebno, saj vsebine prosto krožijo med različnimi nosilci.

Prav iz tega dejstva so najbolj jasno razvidne temeljne lastnosti klasičnega knjižno-založniškega modela: v zadnjih tristo letih so založniki, knjigotržci in knjižničarji tako rekoč živeli od tega, da so proizvajali, prodajali in izposojali nosilce vsebin, ki so bili neločljivo povezani z vsebino, tako da je vsak posamezen dostop do vsebine zahteval tudi poseben primerek nosilca po načelu en nosilec – en uporabnik - ena vsebina. Ta poslovni model pade v tistem trenutku, ko pade neločljiva povezanost med nosilcem in vsebino, saj v trenutku, ko začnejo vsebine prosto plavati med nosilci, založniki vsakemu posameznemu uporabniku ne morejo prodati še nosilca vsebine in na ta način povrniti sebi strošek urejanja vsebine, avtorju pa strošek njenega nastanka. Izkušnje glasbenih in filmskih založnikov namreč vsaj zaenkrat dovolj jasno kažejo, da zanesljive zaščite pred neavtoriziranim razmnoževanjem računalniških datotek ni, relativno dobre Appleove izkušnje na področju trženja glasbenih vsebin pa so trenutno še premlade, da bi bilo možno razmišljati o njihovem prenosu na področje trženja knjig.

Skratka: če klasični založniki ne investirajo v razvoj, ki bi pripeljal do tega, da bi tiskano knjigo nadomestili elektronski bralniki, tega očitno ne počno le zaradi svoje morebitne tehnološke konzervativnosti, ampak tudi zato, ker se - tiho ali pa glasno, to je povsem nepomembno - zavedajo, da bi s tem padel njihov doslej dobro delujoč poslovni model.

Pri tem velja še opozoriti, da s to konzervativnostjo založniki ne branijo le sebe, ampak na posreden način tudi avtorje in sam način, na katerega deluje knjiga kot medij. O tem več kot nazorno priča danes že skoraj deset let stara izkušnja Stevena Kinga, ki je svoj roman *The Plant* izdal zgolj v elektronski obliki in ga tržil le na svoji spletni strani, s čimer je, v darntonovskem jeziku rečeno, poskušal ukiniti komunikacijski krog knjige in brez posredovanja založnikov, knjigarnarjev in tiskarjev vzpostaviti neposreden stik z bralci in kupci svojih knjig. Toda, vsaj zanj so bili rezultati katastrofalni, saj je bila prodana naklada *The Plant* – in z njo Kingov zaslužek - vsaj desetkrat manjša od običajne prodaje njegovih tiskanih knjig. Razlogi za to so očitni: če so njegove tiskane knjige na prodaj na več tisoč prodajnih mestih (= v knjigarnah, supermarketih, kioskih, knjižnih klubih in največjih svetovnih spletnih knjigarnah) je bila elektronska izdaja njegove knjige na prodaj le na enem mestu, na katerega zahajajo le njegovi najbolj trdni verniki, nikakor pa ne vsi potencialni kupci njegovih knjig. In če Kingovi agenti in založniki poskrbijo, da avtorske pravice za njegove knjige kupijo filmski producenti in založniki na različnih govornih področjih, zaradi česar te izhajajo v več kot 20 jezikih, po njih pa občasno posamejno tudi kako filmsko uspešnico,

King kot pisec ni imel ne časa ne znanja ne socialnega kapitala, da bi lahko vse to postoril sam. Povedano drugače, s tem, ko je poskusil ukiniti komunikacijski krog knjige, je King bistveno znižal domet svojega knjižnega besedila, saj je s tem ukinil vse tiste mehanizme, ki uravnajo poti, po katerih pridejo danes knjige do svojih bralcev. Še več: s tem je posredno začel ukinjati tudi samega sebe kot avtorja, saj bi se, če bi se želel uspešno tržiti, moral začeti ukvarjati z založniškimi posli in bi mu začelo zmanjkovati časa za pisanje – ali pa bi se moral zadovoljiti z bistveno nižjimi prihodki, ki bi mu jih prinašala prodaja njegovih del zgolj preko osebne spletne strani. Ti prihodki bi pri zvezdi Kingovega kova sicer še vedno več kot zadoščali za dostojno preživetje, pri marsikaterem drugem, manj popularnem avtorju pa ne bi več.

5 Kulturne prednosti tiskane pred e-knjigo

Skratka, naj si avtorji o založnikih in knjigarnarjih mislijo vse najslabše (in obratno), eni brez drugih še vedno ne morejo – smrt založnika in konec komunikacijskega kroga knjige pa lahko pomeni tudi smrt avtorja kot posameznika, ki živi zgolj od svojega avtorskega dela. S tega zornega kota ne čudi, da je danes elektronsko založništvo najbolj razvito v tistih sferah, v katerih avtorji niso neposredno ekonomsko odvisni od svojega pisanja: denimo v akademski sferi, kjer je objavljane način verifikacije raziskovalnega dela, sredstva za samo raziskovalno delo pa prihajajo od drugje.

Ta ugotovitev nas znova vrača k Phillips-Copovi tezi, da je knjiga predvsem svojevrstna informacijska arhitektura: tudi če se lahko strinjamo s tistimi, ki opozarjajo, da so elektronske datoteke neprimerno bolj priročne za hranjenje kot tiskane knjige, češ na trdem disku lahko shranimo nekaj tisoč knjig, za katera bi v tiskani obliki potrebovali nekaj deset metrov polic; in tudi če pritegnemo tistim, ki opozarjajo, da sta distribucija in skladiščenje elektronskih knjig neprimerno cenejša od distribucije in skladiščenja tiskanih, razmeroma slabo ločljivi ekrani, prešibke baterije in nekompatibilni software pa rešljivi tehnični problemi, še vedno ostaja dejstvo, da za knjige na elektronskih nosilcih nimamo ustreznega poslovnega modela, ki bi na ustrezen način služil delovanju te informacijske arhitekture. In to sociološko dejstvo je vsaj zaenkrat neprimerno bolj pomembno od morebitnih tehnoloških prednosti digitalnega medija pred papirjem.

Sociološki vzroki, zaradi katerih knjige na elektronskih nosilcih še niso izpodrinile tistih na papirju, pa niso vezani le na načine trženja knjižnih vsebin, ampak tudi na njihovo vpetost v našo civilizacijo. Kot smo omenili že zgoraj, so bile ob njegovem nastanku glavne »komparativne« prednosti kodeksa lažje iskanje

ter bolj ekonomično hranjenje in produkcija zapisov, tisk pa je še omogočil, da je bilo možno bistveno hitreje razmnožiti radikalno več primerkov besedila kot v rokopisni kulturi, ta besedila pa so bila – za razliko od rokopisnih – fiksirana in neprimerno bolj natančna. Na tej podlagi se je nato razvil poseben način intelektualne komunikacije, ki je v Evropi vzpostavil protestantizem in renesanso kot »globalni« kontinentalni gibanji, ter soočanje in preverjanje argumentov – bodisi skozi diskusije ali eksperimente – utemeljil kot pomembni civilizacijski vrednoti.

Če to primerjamo s spremembami, ki jih je prinesla digitalna tehnologija, je elektronske datoteke nesporno možno neprimerno hitreje razmnoževati kot tiskane, njihova distribucija (= bodisi dostopanje do spletnih vsebin ali pa pošiljanje elektronskih datotek po e-pošti) pa je dejansko bistveno hitrejša in enostavnejša kot distribucija tiskanih knjig. Toda, v vseh ostalih segmentih so prednosti e-knjig manjše kot prednosti tiskanih knjig oziroma jih celo ni: s pomočjo funkcije »najdi« je sicer res hitreje in bolj natančno kot s knjižnim indeksom možno najti iskane besede v besedilu – toda, če želimo najti posamezne segmente besedila, ali pa zgolj na hitro »prepotovati« knjižno besedilo, je listanje po tiskani knjigi podobno učinkovito kot premikanje po elektronski datoteki. Še slabše je s fiksiranostjo in natančnostjo besedil: če se je v knjižnem založništvu v zadnjih 500 letih vzpostavil uzus, da se mora nova izdaja posameznega besedila že na prvi pogled ločiti od prejšnjih (in da morata biti čas in prostor njenega nastanka natančno navedena v kolofonu), te navade v kibervesolju ni, saj denimo urejevalci spletnih strani te pogosto dnevno spreminjajo ne da bi puščali za sabo ustrezno sled. Ta razlika je slej ko prej tesno povezana z ekonomiko obeh oblik založništva, saj v Gutenbergovi galaksiji, kjer je proizvodna cena na izvod obratno sorazmerna z višino naklade, ni možno tako rekoč dnevno izdajati novih, popravljenih ponatisov, medtem ko je v kibervesolju strošek popravljanja vsebin bistveno manjši. Še slabše pa je seveda to, da je po elektronskih datotekah možno šariti, ne da bi puščali za sabo sled: že omenjeno Ano Karenino je praktično nemogoče plagiirati že zato, ker njena izvirna vsebina obstaja v nekaj v več sto tisoč primerkih pri kupcih in v knjižnicah; če pa bi bilo denimo besedilo dostopno zgolj na spletu ali pa bi v digitalni obliki prosto krožilo med različnimi nosilci, bi ga bilo s funkcijama »kopiraj« in »prilepi« bistveno lažje razmnoževati in vključevati v druga besedila, ali ga celo pošiljati okoli kot lastnega, hipotetičnemu avtorju bi bilo tudi težje dokazati, kaj je izvirno besedilo, saj ne bi obstajala ustrezno označena prva izdaja dela, razmnožena v dovolj velikem številu identičnih izvodov.

Poleg tega imajo na spletu objavljene vsebine še dve slabi lastnosti: če njihov lastnik zaradi takih ali drugačnih lastnosti preneha obstajati, bodo zelo verjetno izginile tudi spletne strani, ki jih je vzdrževal; če pa bankrotira založnik, ne bo zaradi tega izginil noben izvod pri njem izdanih knjižnih naslovov, saj bodo ti, trdno fiksirani na svojih materialnih nosilcih, varno razpršeni pri bralcih in po

knjižnicah. To malce paradokсно pomeni, da so tiskana besedila bolj obstojna od elektronskih – dominacija elektronskega nad tiskanim komuniciranjem pa bi slej ko prej pomenila jasen znak, da obstojnost in fiksiranost besedila nista več pomembni sestavini javnega komuniciranja. In to bi bil kulturni, ne pa tehnološki problem.

A to še ni vse. Eno od temeljnih pravil tiskane komunikacije je bilo tudi prevzemanje osebne odgovornosti za javno izrečeno besedo, saj je v Gutenbergovi galaksiji izjemno malo del izšlo anonimno. Na drugi strani se na spletu ogromno debat odvija anonimno, kar posledično pomeni, da tistim, ki tam izrekajo svoja mnenja, zanje ni potrebno prevzemati odgovornosti. Tudi to dejstvo je slej ko prej povezano z ekonomsko logiko tiska, kjer so morali založniki dobro razmisliti, v distribucijo kakšnega besedila bodo investirali svoj denar, medtem ko splet dopušča objavo praktično vsega – in s tem posledično omogoča, da tam vsak javno modruje o vsem, tudi o rečeh, o katerih nima pojma. Povedano drugače, logika kibervesolja briše mejo med kompetentnim in amaterskim javnim nastopanjem, saj za javni nastop ni več ekonomskih meja, ki jih je skozi proces založniške selekcije vzpostavljala Gutengergova galaksija in v kateri so bili zato založniki svojevrstni čuvaji javne besede.

6 Nekaj misli za zaključek: od filozofije do dimnih signalov

Če torej potegnemo črto: razlogi, zaradi katerih obstaja elektronska knjiga na papirju, na elektronskih nosilcih pa še ne, niso samo tehnološki, ampak tudi sociološki, saj e-knjigi ni uspelo razviti tistih lastnosti, ki na papirju odtisnjeno knjigo še vedno ohranjajo kot družbeno relevantno »informacijsko arhitekturo«, niti ji še ni uspelo vzpostaviti poslovnega modela, na podlagi katerega bi nato nastal ustrezen komunikacijski krog. Povedano drugače, na papirju odtisnjena knjiga je po svoji naravi daleč najbolj primerna za hranjenje, prenašanje in sporočanje najbolj kompleksnih izdelkov človekovega duha. Ali, kot je že pred tridesetimi leti duhovito ugotavljal Postman (1986), za prenos, hranjenje in dostopanje do tako kompleksnih sporočil, kot jih prenašajo denimo Heglova fenomenologija duha, Freudova Analiza sanj ali pa Joycejev Odisej, so radio, televizija in časopisi skoraj podobno neprimerni kot dimni signali, saj so praviloma usmerjeni v prenos krajših in manj kompleksnih sporočil: tiskana knjiga je v celoti digitalizirala svoje produkcijske in trženjske procese, nato pa, kot v posmeh krasnemu novemu spletnemu svetu, obstala v navidez povsem enaki obliki kot pred digitalno revolucijo tudi zato, ker zna početi stvari, ki jih e-knjiga ne zna.

S to ugotovitvijo seveda ne želimo dokončno pokopati elektronske knjige: želim opozoriti le na to, da so pota človeške komunikacije neprimerno bolj zapletena, kot si pogosto predstavljajo razvijalci programske opreme in zagreti investitorji v nove medije, med katere sodi tudi e-knjiga, ki se bo uveljavila le, če bo vzpostavila nekatere funkcije, ki jih ima zaenkrat le tiskana knjiga in če bo ob tem razvila ustrezen poslovni model.

Literatura

1. Anderson, C. (2006). *The Long Tail*. New York: Hyperion.
2. Chartier, R. (1995). *Forms and Meanings*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
3. Cope, B., Phillips, A. (2006). Introduction. V *The Future of the Book in the Digital Age* (str.1-19). Oxford: Chandoss.
4. Escarpit, R. (1972). *La Revolution du Livre*. Paris: Unesco.
5. *Book History: Volume I*. (1999). University Park, PA: The Pennsylvania State University Press.
6. Darnton, R. (1990). *The Kiss of Lamourette*. New York: W.W.Norton & Company Inc.
7. Feather, J. (1994). *The Information Society*. London Library Association Publishing.
8. Fuessel, S. (2006). *Gutenberg and the Impact of Printing*. Burlington, Vermont: Ashgate.
9. Kovač, M. (2001). Odkrivanje korenin informacijske družbe : knjiga kot materialni objekt in komunikacijsko sredstvo. *Knjižnica*, 45(3), str. 7-24.
10. Kapr, A. (1995). *Johann Gutenberg*. New York: Scholar Press.
11. "King's in the Bag." *Publishers Weekly*, 10 September 1998.
12. Postman, N. (1986). *Amuzing Ourselves to Death*. Harmondsworth: Penguin Books.

Izr. prof. dr. Miha Kovač je predavatelj na Oddeleku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.
Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: miha.kovac@ff.uni-lj.si



GOOGLE IN INFORMACIJSKI VIRI ZA PODROČJE BIBLIOTEKARSTVA IN INFORMACIJSKE ZNANOSTI: PRIMERJALNA ANALIZA

Marjetka Sluga

Oddano: 4. 9. 2007 - Sprejeto: 14. 9. 2007

Izvirni znanstveni članek

UDK 004.738.52:02

UDK 001.102:004.659

Izvleček

Prispevek vključuje ugotovitve iz raziskave, ki je bila opravljena v okviru diplomske naloge avtorice (Sluga, 2006). Namen raziskave je bil analizirati in primerjati učinkovitost različnih online dostopnih sistemov za iskanje informacij pri iskanju odgovorov na specifična vprašanja iz področja bibliotekarstva in informacijske znanosti. Gre za ekspertno študijo, za katero so bila pripravljena 4 tipična vprašanja iz izbranega področja. Odgovore na ta vprašanja je bilo potrebno poiskati v Googlu, Googlu Scholar in v treh izbranih knjižničnih informacijskih virih. Za primerjavo teh sistemov je bilo uporabljenih 5 kriterijev: relevantnost, kvaliteta, unikatnost in dostopnost dokumentov ter natančnost sistemov. Rezultati primerjalne analize so pokazali določene prednosti in slabosti vsakega od sistemov. Najboljše rezultate so dosegli knjižnični informacijski viri, predvsem glede relevantnosti, kvalitete in unikatnosti dokumentov ter natančnosti iskanja. Pri Googlu pa se je pokazalo, da ni nobenih težav z dostopnostjo, in da nudi veliko unikatnih dokumentov, ki so večinoma dobre ali zadostne kvalitete. Google Scholar se odlikuje predvsem po kvaliteti dokumentov, ki pa so precej težje dostopni. Vsi trije tipi sistemov se na ta način medsebojno dopolnjujejo.

Ključne besede: iskanje informacij, spletni iskalniki, informacijski viri, knjižnice, svetovni splet, Google, Google Scholar

SLUGA, Marjetka. Google and information resources in library and information science: a comparative analysis. Knjižnica, Ljubljana, 51(2007)3-4, p. 23-40

Original scientific article

UDC 004.738.52:02

UDC 001.102:004.659

Abstract

The article is based on the author's (Sluga, 2006) research which was the basis for her bachelor's thesis. The purpose of the research was to analyse and compare the performance of different online based information retrieval systems in answering queries on library and information science. A case study approach which included four carefully selected cases was used. Search was made in Google, Google Scholar and in appropriate library databases and systems. The performance of these systems was assessed in terms of relevancy, uniqueness, quality, accessibility of documents and precision. The findings demonstrate the advantages and disadvantages of each type. Library databases were highly successful in relevancy, quality and uniqueness of the results and have the ability to retrieve a more precise set of documents. With Google, there were no problems with accessibility, and it offers a high proportion of unique documents. Google Scholar is superior in quality but there are more problems with accessibility. Thus, these systems complement each other.

Key words: information retrieval, search engines, information resources, libraries, World Wide Web, Google, Google Scholar

1 Uvod

Knjižnice in svetovni splet služijo uporabnikom za iskanje odgovorov na njihove informacijske potrebe. Vendar: Ali se lahko popularni spletni iskalnik Google primerja s knjižničnimi viri in doseže kvaliteto ter nivo knjižničnih storitev? Očitno Google ima določene prednosti, s katerimi dosega, da se iz dneva v dan širi krog njegovih uporabnikov. Vse več je predvsem mlajših uporabnikov, ki se zadovoljijo z informacijami, ki jih najdejo na spletu. Postalo je samoumevno, da se vsako iskanje začne z Googlom. Vedno bolj se razvijajo tudi specialni iskalniki, kot je Google Scholar, ki omogočajo uporabnikom zamejitev zadetkov na strokovne vire visoke kakovosti. Rast svetovnega spleta tako predstavlja velik izziv za tradicionalno iskanje informacij, in prvič se dogaja, da so knjižnice soočene z vedno večjo konkurenco. Zaradi aktualnosti te tematike smo se odločili, da preučimo uporabnost Googla in izbranih informacijskih virov za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti, in sicer po zgledu raziskave, katere avtorja sta Jan Brophy in David Bawden (2005). Izvedli smo raziskavo, s katero smo skušali:

- opredeliti prednosti in slabosti izbranih informacijskih virov,
- ugotoviti, v katerih primerih je boljše uporabljati spletni iskalnik Google in v katerih knjižnične informacijske vire,

- odgovoriti na vprašanje, ali moramo kvalitetne dokumente vedno iskati le s pomočjo tradicionalnih knjižničnih informacijskih virov ter
- ugotoviti, ali se rezultati pri bolj strokovnih vprašanjih razlikujejo od vprašanj bolj poljudne narave, ki sta jih v svoji raziskavi uporabila Brophy in Bawden.

2 Pregled dosedanjih raziskav

V strokovni literaturi obstaja ogromno člankov, ki predstavljajo različne vrste raziskav na temo iskanja informacij na spletu, primerjave spletnih iskalnikov, iskanje po online knjižničnih katalogih in še veliko drugih. Zanimiva sta npr. članka Xie (2004) ter Doldi in Bratengeyer (2005), saj gre pri obeh za poročilo o raziskavi, kjer so vrednotili in primerjali razne podatkovne zbirke in spletne iskalnike. Tematika o Googlu in knjižnicah je zelo obširno predstavljena tudi v prispevkih zbornika *Libraries and Google* (Miller in Pellen, 2007). Za pričujočo raziskavo pa je predvsem pomemben članek, ki sta ga objavila Brophy in Bawden. Uporabljene metode dela namreč temeljijo na njuni že preizkušeni metodi. Na koncu pa bomo rezultate obeh raziskav tudi primerjali.

3 Metoda dela

3.1 Izbor raziskovalne metode

Bistvo te raziskave je primerjava iskalnih rezultatov Googla, Googla Scholar in knjižničnih informacijskih virov (COBIB.SI, LISA in Emerald Fulltext). Za vključitev Googla Scholar v raziskavo smo se odločili naknadno, predvsem zaradi njegove aktualnosti in zaradi tega, ker predstavlja nekakšno vez med Googlom in knjižničnimi informacijskimi viri. V večini gre za kvalitativni pristop, saj vključuje ocenjevanje kvalitete iskalnih zadetkov. S kvalitativnimi metodami smo skušali odkriti prednosti in slabosti naštetih informacijskih virov. Kvantitativna metoda pa je uporabljena za merjenje natančnosti teh sistemov. Gre za ekspertno študijo oz. študijo primera. Da bi se izognili problemom s posploševanjem rezultatov, smo uporabili študijo več primerov (različne teme smo vrednotili neodvisno). Reprezentativnost vzorca je bila dosežena z veliko vnesenimi poizvedbami ter s čimbolj raznolikimi temami iz izbranega tematskega področja bibliotekarstva in informacijske znanosti. Le-te so bolj podrobno predstavljene v naslednjem poglavju.

3.2 Izbrane teme oz. tipična vprašanja za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti

Po podrobnem pregledu literature smo začeli pripravljati in zbirati ideje za tipična vprašanja oz. teme na področju bibliotekarstva in informacijske znanosti. Ker smo se odločili, da morajo biti relevantni dokumenti primerni za dodiplomskega študenta bibliotekarstva za pripravo seminarske naloge v študijske namene, nam je to služilo kot osnova za izbor tipičnih vprašanj. Pripravili smo jih na podlagi že izdelanih seminarskih nalog na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo. Nekatere ideje pa smo dobili tudi iz diplomskih nalog študentov našega oddelka. Spodaj je predstavljenih vseh 5 v raziskavi uporabljenih tipičnih vprašanj vključno s testnim primerom. Pri vsaki temi smo določili ključne vsebine in pojme (bolj natančna predstavitev je v diplomskem delu avtorice), ki naj bi jih študent predstavil v svoji seminarski nalogi. To nam je v raziskavi služilo kot osnova za iskanje tako v angleškem kot v slovenskem jeziku, za izbor iskalnih nizov in za ocenjevanje relevantnosti zadetkov.

Testni primer za pilotsko raziskavo:

Promocija v knjižnici (Promotion in libraries)

Vprašanja, uporabljena v glavnem delu raziskave:

1. Ugotavljanje uspešnosti delovanja visokošolskih knjižnic (Library performance measurement in academic libraries)
2. Obstoječi načini katalogizacije e-dokumentov (Existing methods of e-document cataloguing)
3. Elektronski referenčni servisi (Digital (electronic) reference)
4. Razvoj knjižnične zbirke v šolski knjižnici (Collection development in school library)

3.3 Potek raziskave in načini obdelave podatkov

Raziskava je potekala v naslednjih fazah:

- pregledali smo literaturo, ki je na voljo;
- pripravili smo 5 primerov tipičnih vprašanj oz. tem iz področja bibliotekarstva in informacijske znanosti;
- na enem od petih primerov smo izvedli pilotsko raziskavo (opravili poizvedbe v vseh sistemih, ocenili relevantnost, kvaliteto ter dostopnost zadetkov);
- od 19. do 21. junija 2006 smo izvedli glavni del raziskave, in sicer smo opravili poizvedbe za vse 4 izbrane teme v vsakem od izbranih informacijskih virov;

- rezultate smo shranili za kasnejšo obdelavo;
- ocenili smo relevantnost za vseh 741 zadetkov ter izračunali natančnost;
- vse relevantne in delno relevantne zadetke (skupaj 328) smo ocenili glede na kvaliteto in dostopnost;
- pregledali smo unikatnost zadetkov oz. prekrivanje zadetkov med Googlom, Googlom Scholar in knjižničnimi viri;
- dobljene rezultate smo obdelali, jih predstavili s pomočjo grafikonov in preglednic ter interpretirali.

Odgovore na tipična vprašanja smo iskali s pomočjo Googla, Googla Scholar in izbranih knjižničnih virov za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti. Poizvedb nismo pripravili vnaprej, ampak so nastajale sproti med iskanjem. Na ta način smo lahko prilagajali in spreminjali iskalne strategije. Prav zaradi tega števila poizvedb nismo omejili. Iskanje za eno tipično vprašanje smo v vseh sistemih izvedli v enem dnevu. V vsakem od sistemov (npr. v Googlu) pa iskanje ni smelo trajati več kot eno uro.

Pri sistemih, ki omogočajo razvrščanje po relevantnosti, smo pri vsaki poizvedbi upoštevali le prvih 10 zadetkov in na ta način omogočili primerljivost naših rezultatov s tistimi iz prejšnjih raziskav. Pri COBIB.SI smo upoštevali vse najdene zadetke, ker razvrščanje po relevantnosti ni omogočeno. Vse najdene zadetke smo potem shranili in tako omogočili kasnejše ocenjevanje. Kot kriteriji za primerjavo vseh treh vrst informacijskih virov nam bodo služili: relevantnost, natančnost, kvaliteta, dostopnost in unikatnost dokumentov.

V prvi fazi je bilo potrebno oceniti relevantnost dobljenih zadetkov. Pri tem smo se zgledovali po Brophyjevi in Bawdenu ter upoštevali metodo in kriterije, ki sta jih uporabila v svoji raziskavi.

Kriteriji za relevantnost

Namen ocenjevanja je bil vrednotiti praktično uporabnost dokumentov in ne zgolj njihovo ustreznost glede na iskalno zahtevo. Zelo pomembno je dejstvo, da smo se pri tem čimbolj skušali vživeti v vlogo našega namišljenega uporabnika. Ker smo se odločili, da bomo raziskavo posvetili področju bibliotekarstva in informacijske znanosti, so morali biti relevantni dokumenti primerni za dodiplomskega študenta bibliotekarstva, in sicer za pripravo seminarske naloge v študijske namene. Upoštevana jezika sta bila angleščina in slovenščina. Dokumenti v ostalih jeziki so bili nerelevantni. Nerelevantni so bili tudi zadetki, ki so vsebovali premalo podatkov, da bi lahko sklepali o relevantnosti ter duplikati (za duplikate smo smatrali zadetke, ki so imeli enak URL oz. vsebino kot nek predhodni zadelek). Vsak dokument je bil lahko ocenjen kot »Relevanten«, »Delno relevanten« in »Nerelevanten«. Način ocenjevanja relevantnosti je razviden iz Preglednice 1.

Stopnjo relevantnosti smo ocenjevali na podlagi treh vidikov oz. kriterijev.

- »Tematsko ujemanje«: Dokument se tematsko ujema, če se v kateremkoli pogledu vsebinsko ujema s poizvedbo.
- »Koristnost«: Dokument se smatra kot koristen, če je informativen. Dejansko vsebuje bistvene informacije za uporabnika in ni le npr. seznam povezav. Napisan mora biti v jeziku, razumljivem uporabniku, in v takem formatu, da ga lahko uporablja. Negativno oznako dobijo tudi izrazito marketinško naravnane spletne strani in dokumenti, recenzije knjig ter parodično ali humorično prikazane vsebine ter druge nesprijemljive vsebine.
- »Uporabnost«: Dokument se označi kot uporaben, če lahko uporabnik z njim zadovolji svoje informacijske potrebe. Ta dokument lahko npr. uporabi in citira v svoji seminarski nalogi.

Preglednica 1: Metoda ocenjevanja relevantnosti.

Št. dokumenta	Tematsko ujemanje	Koristnost	Uporabnost	Relevanten	Delno relevanten	Nerelevanten
1	D	D	D	X		
2	D	D	N		X	
3	D	N	N			X
4	D	N	D		X	
5	N	N	N			X
6	N	N	D			X
7	N	D	D		X	
8	N	D	N			X

Izračun natančnosti

Za vsak informacijski vir posebej smo izračunali tudi natančnost. Jasno je, da ko sistem poišče zadetke za določeno poizvedbo, poleg relevantnih najde tudi nerelevantne. Ti nerelevantni zadetki vplivajo na uspešnost sistema, saj jih mora uporabnik pregledati in zavreči. S tem izgubi veliko dragocenega časa. Za sistem je torej pomembno, poleg tega da najde relevantne dokumente, da izloči nerelevantne. Natančnost je torej faktor, ki predstavlja uspešnost sistema pri izločanju neželenih zadetkov. Izračun smo opravili po naslednji formuli:

$$\text{natančnost} = \frac{\text{število vseh relevantnih zadetkov}}{\text{število vseh zadetkov}}$$

Ocene relevantnosti so seveda zelo subjektivne glede na uporabnikovo znanje, izkušnje, izobrazbo... Dokument se lahko tematsko ujema z informacijsko potrebo uporabnika, vendar pa zanj trenutno ni koristen, ker npr. vsebino pozna že od prej. Uporabnikova subjektivna presoja relevantnosti na ta način vpliva na izračun natančnosti sistema. To je največja slabost pri uporabi natančnosti kot

kriterija, saj lahko sistem najde več relevantnih zadetkov, ki pa v določeni situaciji, ob določenem času za nekega uporabnika niso relevantni (Chowdhury, 2004).

Kriteriji za ocenjevanje kvalitete

Pri ocenjevanju kvalitete smo upoštevali zadetke, ki so bili v fazi ocenjevanja relevantnosti označeni kot relevantni in kot delno relevantni. Vsak dokument smo ocenjevali glede na več različnih kriterijev: »Kontekst (strokovni ugled, izvor, objektivnost)«, »Vsebina (aktualnost, natančnost, izčrpnost)« ter »Vrsta vira (narava samega dokumenta)«. Ko smo pregledali vse dokumente, smo združili vse te tri vidike in ocenili splošno kvaliteto posameznega dokumenta. Ti trije kriteriji so nam pomagali zagotavljati doslednost, zmanjševali subjektivnost ter nam dali nekakšen splošen vtis pri ocenjevanju dokumentov. Zato ni bil naš namen, da bi pri vsakem dokumentu natančno odgovorili na vse kriterije. V realnosti to skorajda ni mogoče. Dokumenti dobre kvalitete so tisti iz uglednejših virov (npr. strokovne revije, ugledne organizacije, izobraževalne ustanove) in vsebujejo podatke o avtorju, datumu objave ter kontaktne informacije. Večjo težo imajo tudi tisti prispevki, ki vsebujejo tudi povzetek in bibliografijo. Kot zadostno kvalitetni dokumenti so ocenjeni tisti, ki so iz bolj splošnih ali komercialnih virov vendar še vedno nudijo ustrezne informacije o avtorstvu, času objave in kontaktih. Slabe kvalitete pa so tisti dokumenti, ki vseh teh informacij ne nudijo in ne vemo, kakšnega izvora so. Enako velja tudi za primere, ko spletna stran vsebuje nedelujoče oz. nedostopne povezave.

Kriteriji za ocenjevanje dostopnosti

Tudi dostopnost smo razdelili na tri stopnje. Odločali smo se na podlagi spodaj predstavljenih kriterijev.

»Takoj dostopen«:

- če je celotni tekst dostopen takoj na spletu;
- če je pri zadetku direktna povezava na zapis v COBIB.SI (Google Scholar) in ga v knjižničnih virih tudi lahko dobimo;
- če je celotno besedilo dostopno preko NUK-ovega Mrežnika ali pa če lahko pridemo do dokumenta v kateri izmed univerzitetnih knjižnic v Ljubljani ali v kateri izmed splošnih knjižnic v Ljubljani.

»Težje dostopen«:

- če je potrebno dokument, da lahko pridemo do celotnega besedila (ne da bi morali kaj plačati) poiskati poleg v Googlu in Google Scholar še v knjižničnih virih in ga tam tudi dobimo. Npr. Google najde članek iz Emerald vendar nam ne omogoča vpogleda v celotno besedilo članka;

- če je potrebna medknjižnična izposoja oz. se dokument nahaja v ostalih knjižnicah, ki niso v Ljubljani ali pa so v Ljubljani, vendar ne gre za splošno ali univerzitetno knjižnico.

»Nedostopen«:

- če povezava ne deluje več (ob ocenjevanju relevantnosti je še delovala, zato je bil dokument vključen v nadaljnjo analizo) ali pa če je potrebno za celotno besedilo plačati;
- če ni dostopnega izvoda v katalogu in če ni mogoče dostopati do celotnega besedila.

Odločili smo se tudi za pilotsko raziskavo, ker smo želeli najprej preizkusiti metode, ki smo jih uporabili v raziskavi. Na ta način smo odkrili težave in dileme ter jih razrešili že med pilotsko raziskavo. Med iskanjem in ocenjevanjem dokumentov smo pridobili znanja in izkušnje, da smo kasneje lažje izpeljali dejansko raziskavo. Metodologijo smo izpopolnili do potankosti, zato da v kasnejših fazah ne bi prihajalo do dilem in nejasnosti. Natančno smo določili kriterije, po katerih smo ocenjevali relevantnost, kvaliteto in dostopnost. Za vse postavke, ki smo jih ocenjevali, smo oblikovali obrazce oz. tabele, ki so nam služili za lažje in bolj pregledno delo. Celotno vrednotenje oz. ocenjevanje je izvedel en sam raziskovalec, zato gre za delno subjektivne ocene. Odsotnost pravih uporabnikov v raziskavi smo skušali nadomestiti tako, da smo točno določili tip uporabnika, ki bi lahko v praksi izvajal takšno iskanje. Tako smo se lahko med iskanjem popolnoma vživeli v vlogo našega uporabnika in se hkrati izognili različnim težavam, ki se pojavljajo pri raziskavah s pravimi uporabniki.

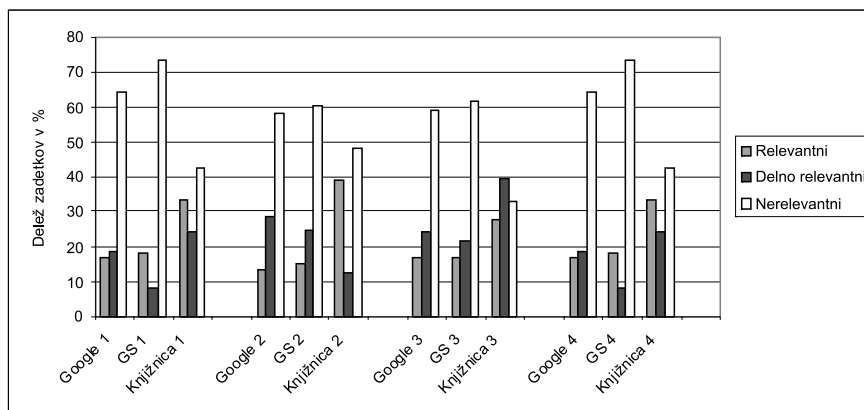
4 Rezultati

V celoti smo za vsa 4 tipična vprašanja našli 741 zadetkov. Od tega 255 v Googlu, 221 v Googlu Scholar in 265 v knjižničnih virih. V povprečju smo za vsako tipično vprašanje v vsakem od treh sistemov opravili 6 poizvedb. Za vsako tipično vprašanje smo izmerili uspešnost vseh treh sistemov na treh različnih področjih: relevantnost, kvaliteta in dostopnost. Na koncu pa smo še preverili, v kolikšni meri se prekrivajo zadetki iz različnih virov oz. kolikšen je delež unikatnih zadetkov pri vsakem od sistemov. V nadaljevanju so v obliki grafikonov predstavljeni bistveni rezultati za našo raziskavo.

4.1 Relevantnost

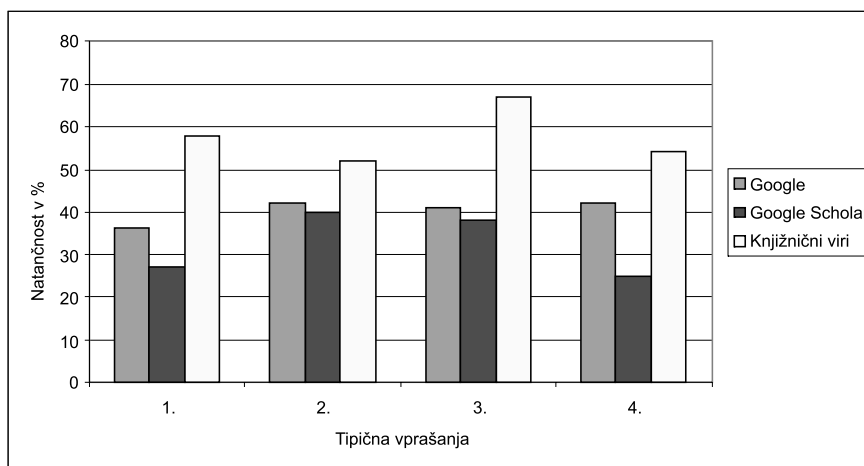
Slika 1 prikazuje odstotek najdenih dokumentov glede na tri kategorije relevantnosti. Pri vseh štirih primerih je imel Google Scholar najvišji delež nerelevant-

nih dokumentov, najvišji delež relevantnih pa knjižnični viri. Google je imel v vseh primerih najnižji delež relevantnih dokumentov.



Slika 1: Najdeni zadetki po relevantnosti.

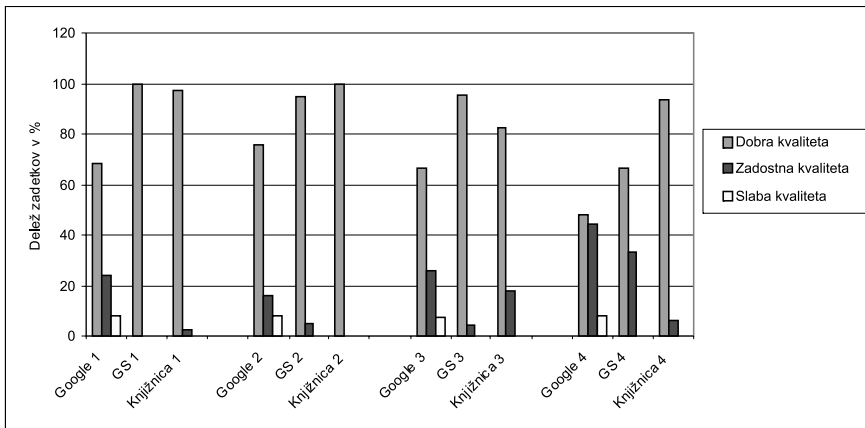
Natančnost smo računali po že opisanem postopku. Rezultati so razvidni iz Slike 2. Najbolj izstopa v vseh primerih najvišja (več kot 50 %) natančnost knjižničnih informacijskih virov. Google in Google Scholar imata precej nižjo natančnost, s tem da ima Google Scholar pri prvem in zadnjem primeru še nekoliko nižji odstotek natančnosti (27 % in 25 %). Rezultati torej kažejo, da na področju bibliotekarstva in informacijske znanosti knjižnični viri omogočajo višjo natančnost zadetkov, oz. so bolj uspešni pri izločanju nerelevantnih dokumentov.



Slika 2: Natančnost.

4.2 Kvaliteta

Kot že rečeno, smo ocenjevali kvaliteto in dostopnost le relevantnih ter delno relevantnih dokumentov. V celoti to pomeni 328 dokumentov, in sicer od tega 102 (31 %) iz Googla, 72 (22 %) iz Googla Scholar ter 154 (47 %) iz knjižničnih virov. Slika 3 prikazuje povzetek rezultatov ocenjevanja kvalitete pri vseh štirih primerih. Pri vseh močno prevladuje odstotek dokumentov, ki so dobre kvalitete. V nekaterih primerih so bili dokumenti v celoti dobre kvalitete. Le v zadnjem primeru pri Googlu in Googlu Scholar razlika med tistimi dobre kvalitete in tistimi zadostne kvalitete ni tako očitna. Dokumenti slabe kvalitete so se pojavljali le pri Googlu (vendar v manjšem številu – 8 zadetkov) in sicer v vseh štirih primerih.



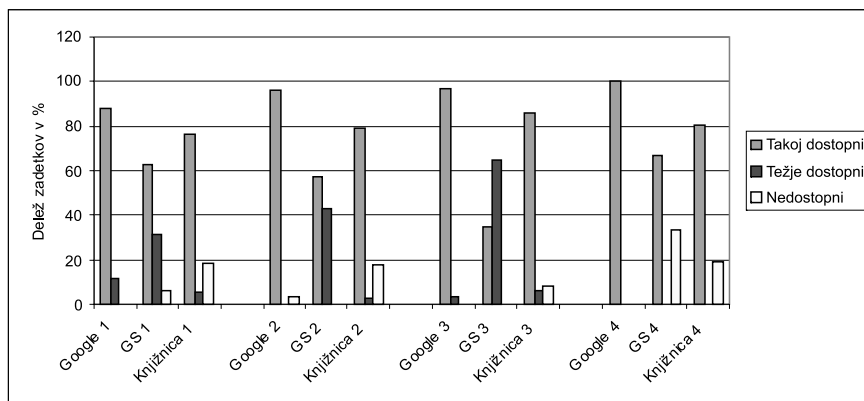
Slika 3: Relevantni zadetki glede na kvaliteto.

V celoti je bilo 65 % dokumentov, ki jih je našel Google, dobre kvalitete, Google Scholar 92 % ter knjižnični viri 92 %. Pri Googlu je bil najvišji odstotek (27 %) dokumentov zadostne kvalitete ter dokumentov slabe kvalitete (8 %). Knjižnični viri in Google Scholar torej nudijo za naše izbrano strokovno področje kvalitetnejše vire od Googla.

4.3 Dostopnost

Pri ocenjevanju dostopnosti se je pokazala največja prednost, ki jo ima Google. Slika 4 kaže, da odstotek takoj dostopnih dokumentov v vseh primerih presega 80 %. Pri četrtem primeru so celo vsi dokumenti takoj dostopni. Tudi rezultati knjižničnih virov so precej enotni. Takoj dostopnih je okoli 80 % dokumentov.

Najslabše pa se je glede dostopnosti izkazal Google Scholar. V prvih treh primerih je precej visok odstotek težje dostopnih dokumentov, v zadnjem primeru pa ima Google Scholar kar 33 % nedostopnih dokumentov. V celoti je pri knjižničnih virih 15 % dokumentov, ki niso dostopni, ter 4 % takih dokumentov, ki so težje dostopni ali bi potrebovali medknjižnično izposajo. Pri Googlu Scholar pa je kar 47 % dokumentov, ki so težje dostopni ali nedostopni.



Slika 4: Relevantni zadetki glede na dostopnost.

4.4 Unikatnost

Najprej smo izračunali delež zadetkov, ki smo jih našli le v enem od sistemov, in so zato unikatni. Postopek je bil sledeč:

$$\frac{\text{unikatni dokumenti (relevantni – tisti, ki smo jih našli v katerem od ostalih virov)}}{\text{vsi relevantni za en primer v enem od virov}}$$

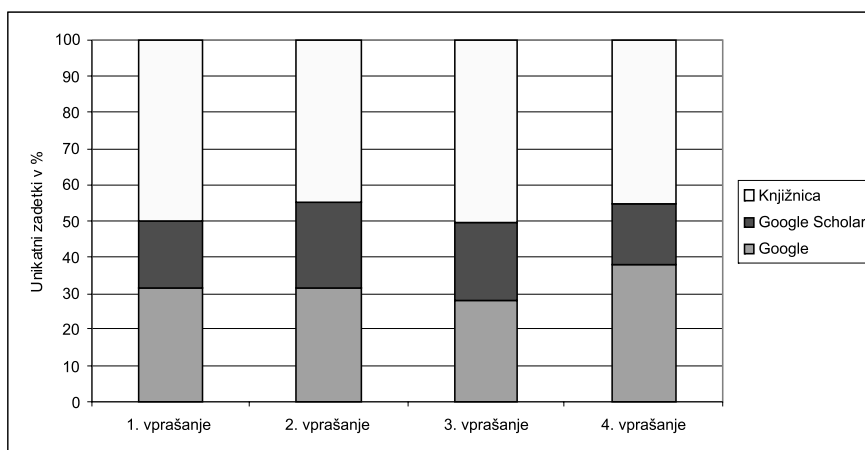
Najnižji odstotek relevantnih zadetkov, ki so unikatni, je v Google Scholar, najvišji odstotek relevantnih unikatnih zadetkov pa ima v dveh primerih Google in v dveh primerih knjižnični viri.

Slika 5 prikazuje deleže, izračunane po naslednjem postopku:

$$\frac{\text{število unikatnih dokumentov v enem od virov}}{\text{število vseh unikatnih dokumentov pri enem vprašanju}}$$

Iz grafikona je torej razviden delež unikatnih dokumentov znotraj vsakega od tipičnih vprašanj. Prikazuje, kolikšen odstotek zadetkov pri vsakem primeru je

bilo unikatnih v katerem od treh različnih informacijskih virov. Najvišji delež pri vseh primerih so dosegli knjižnični viri, kar je tudi posledica večjega števila relevantnih zadetkov iz knjižničnih virov. Najmanj unikatnih zadetkov pa je prispeval Google Scholar.



Slika 5: Delež unikatnih zadetkov po različnih informacijskih virih.

V Preglednici 2 je številčno prikazano prekrivanje zadetkov med različnimi informacijskimi viri ter število unikatnih pri vsakemu od virov. Največ enakih dokumentov smo našli v knjižničnih virih in v Googlu Scholar. Na splošno pa obstaja med različnimi viri zelo majhno prekrivanje.

Preglednica 2: Prekrivanje zadetkov med informacijskimi viri.

	Google	Google Scholar	Knjižnica
Google	94	5	4
Google Scholar		60	9
Knjižnica			142

5 Razprava

Kot prvi primerjalni kriterij med tremi vrstami informacijskih virov nam je služila relevantnost. Glede na rezultate so nam dali največ relevantnih dokumentov knjižnični informacijski viri, slabše pa sta se odrezala Google in Google Scholar. Uspešnost vsakega od sistemov zelo jasno ponazarjajo tudi podatki o natančnosti. Na tem mestu nas zanimajo predvsem možni vzroki za tako situa-

cijo. Pri Googlu in Google Scholar je bila precej problematična velika količina enakih zadetkov oz. duplikatov. Ker smo te zadetke upoštevali kot nerelevantne, se je na ta način znižala natančnost obeh sistemov (v knjižničnih virih je bilo duplikatov precej manj). O vplivu duplikatov na rezultate smo se prepričali na ta način, da smo naknadno izračunali natančnost, ne da bi pri tem upoštevali duplikate. Ugotovili smo, da je na ta način natančnost v povprečju pri vseh višja, vendar tudi v tem primeru ostanejo knjižnični viri na prvem mestu z najvišjo natančnostjo. Vzroki za slabše rezultate pri Googlu in Google Scholar so lahko zelo različni. Menimo, da je najbolj problematična ogromna količina podatkov na spletu. S tem se namreč tudi zelo uporabni dokumenti izgubijo v množici. Ko pregledamo le prvih deset zadetkov pa se možnost, da bi našli več za nas relevantnih dokumentov, še zmanjša. Sama narava Googla je torej taka, da indeksira ogromne količine dokumentov na spletu in je zato zelo težko, posebej med prvih 10 zadetkov, dobiti tisto, kar potrebujemo. Nadaljnji vzroki za slabšo uspešnost iskanja so lahko tudi možna napačna uporaba strokovnih izrazov v angleščini in neizkušenost pri iskanju. Menimo tudi, da Google dejansko nudi manj strokovnih vsebin kot pa knjižnični informacijski viri. Relevantni kvalitetni strokovni dokumenti pa se lahko skrivajo globlje v množici iskalnih rezultatov. Kot že rečeno, natančnih podatkov o podatkovnih zbirkah, ki jih indeksira Google Scholar, ni. Ob pregledovanju zadetkov pa smo dobili občutek, da Google Scholar indeksira veliko strokovnih podatkovnih zbirk iz naravoslovnih ved, medicine, a manj iz družboslovja. Ravno v tem lahko iščemo vzrok za tako veliko število nerelevantnih dokumentov, ki smo jih našli z Googlom Scholar.

Naslednji kriterij je bila kvaliteta relevantnih in delno relevantnih dokumentov. Rezultati so bili pri vseh sistemih presenetljivo dobri, saj v vseh primerih močno prevladujejo dokumenti dobre kvalitete. V manjšem številu so se dokumenti slabe kvalitete pojavili le pri Googlu. Za rezultate, ki jih je dal Google, je predvsem značilno, da se med prvih 10 zadetkov uvrščajo dokumenti iz uglednih izobraževalnih ustanov in različnih organizacij, združenj... (npr. IFLA). Torej spletni iskalnik Google omogoča iskanje tudi po zelo kvalitetnih virih iz področja bibliotekarstva in informacijske znanosti. V primeru, da bi za raziskavo uporabljali le Google, pa bi izpustili množico zelo kvalitetnih dokumentov, ki jih nudijo Google Scholar in knjižnice. Kar 92 % vseh dokumentov pri obeh sistemih je bilo dobre kvalitete. Pri Googlu pa le 65 %, s tem da je kar visok odstotek (v primerjavi z ostalima) dokumentov zadostne kvalitete (27 %). To gre predvsem na račun dokumentov iz bolj komercialnih virov oz. splošnih virov, ki so se pri Google Scholar in knjižničnih virih pojavljali le v manjši meri.

Uspešnost sistemov za iskanje smo poleg relevantnosti in kvalitete ocenjevali tudi na podlagi dostopnosti relevantnih dokumentov. Iz izkušenj smo sklepali, da bo Google pri tem kriteriju dosegel najboljši rezultat, Google Scholar in knjižnični viri pa slabšega. Po preverjanju dostopnosti vsakega od relevantnih in delno relevantnih dokumentov se je ta domneva tudi potrdila. V nasprotju s

pričakovani so bili precej uspešni tudi knjižnični informacijski viri. Po našem mnenju lahko ta zadovoljiv uspeh pripišemo celotnim besedilom člankov v Emerald Fulltext ter dobro založenostjo NUK-a in OHK-ja z revijami in drugo literaturo za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti. Najslabši rezultat je dosegel Google Scholar. Vzrok lahko iščemo v zapisih iz podatkovnih zbirk, ki jih indeksira Google Scholar, vendar ne omogoča brezplačnega dostopa do celotnih besedil. Do teh lahko pridemo preko NUK-a ali druge visokošolske knjižnice, v katero smo včlanjeni. Predvsem so dobrodošle povezave do zapisa v COBIB.SI, ki jih nudi Google Scholar. V več primerih je namreč zapis v Google Scholar le bibliografska navedba, in če je pod zapisom še povezava v naš vzajemni katalog, je to zelo dobrodošla informacija.

Kot zadnji pokazatelj prednosti in slabosti vseh treh sistemov za iskanje informacij smo uporabili unikatnost oz. prekrivanje zadetkov. Pri tem so Google in knjižnični viri nudili približno enak delež unikatnih dokumentov. Slabši rezultat pa je dosegel Google Scholar, pri katerem se pojavlja prekrivanje tako z Google kot s knjižničnimi viri. To je seveda logično, saj Google Scholar v določeni meri indeksira podatkovne zbirke, ki sodijo med knjižnične informacijske vire. Iz teh rezultatov lahko sklepamo, da se pri raziskovanju izplača uporabljati različne informacijske vire, saj imamo tako več možnosti, da najdemo čimbolj raznolike dokumente.

V Preglednici 3 je v odstotkih izračunana celotna uspešnost (za vse 4 primere skupaj) po različnih kriterijih. Glede kvalitete so najboljši knjižnični viri, najlažje dostopni so spletni dokumenti, ki jih indeksira Google, in najbolj natančne rezultate so nam nudili knjižnični informacijski viri. Glede unikatnosti so bili Google in namenski knjižnični informacijski viri boljši od Google Scholar.

Preglednica 3: Celotni prikaz uspešnosti različnih sistemov za iskanje informacij v odstotkih (%).

	Google	Google Scholar	Knjižnica
Dobra kvaliteta	65	92	92
Zadostna kvaliteta	27	8	8
Slaba kvaliteta	8	0	0
Takoj dostopni	95	53	81
Težje dostopni	4	40	4
Nedostopni	1	7	15
Natančnost	40	33	58
Unikatnost	92	83	92

Po analizi vseh rezultatov pričujoče raziskave lahko povzamemo nekaj značilnosti posameznih sistemov za iskanje informacij na področju bibliotekarstva in informacijske znanosti.

Google:

- v vseh primerih iz izbranega področja smo s pomočjo Googla našli najmanjši delež relevantnih dokumentov;
- je srednje uspešen pri izločanju nerelevantnih zapisov;
- pri večkratnih poizvedbah na isto temo nam poišče veliko enakih dokumentov (duplikatov);
- ima najvišji odstotek dokumentov slabe kvalitete in najnižji odstotek dokumentov dobre kvalitete;
- z dostopnostjo najdenih dokumentov ni težav;
- nudi veliko unikatnih dokumentov.

Google Scholar:

- zelo slabo izloča nerelevantne dokumente saj je imel v vseh primerih najvišji delež nerelevantnih dokumentov in tudi v celoti najnižjo natančnost;
- večina relevantnih in delno relevantnih dokumentov je zelo dobre kvalitete;
- zelo malo dokumentov je dostopnih brez težav in dodatnega iskanja v drugih virih;
- nudi najmanj unikatnih dokumentov.

Informacijski viri v knjižnicah:

- z njimi smo našli največ relevantnih dokumentov za izbrano področje;
- omogočajo najvišjo natančnost;
- enako kot pri Googlu Scholar je večina dokumentov dobre kvalitete;
- omogočajo takojšen dostop do precejšnjega števila dokumentov, hkrati pa je kar nekaj takih, ki niso dostopni;
- unikatne dokumente nudijo v enaki meri kot Google.

Vsak od sistemov ima torej svoje prednosti in slabosti. Eden izmed naših namenov je bil ugotoviti, v katerih primerih je bolje uporabljati spletni iskalnik Google in v katerih knjižnične informacijske vire. Če želimo opraviti poglobljeno in kvalitetno raziskavo ali seminarsko nalogo z našega področja, je najbolje uporabljati namenske knjižnične informacijske vire. V primeru, ko takoj potrebujemo neke bolj splošne informacije, pa zadošča Google, ki se odlikuje predvsem po enostavnosti uporabe in odlični dostopnosti. Ne glede na to pa Google, poleg Googla Scholar in knjižnic, nudi tudi kvalitetne dokumente iz zanesljivih virov in ga zato ne moremo izločiti kot neprimeren sistem za iskanje informacij tudi iz našega knjižničarskega področja.

Enostavnost uporabe sicer ni bila vključena med naše kriterije za primerjalno analizo, vendar bi lahko tudi pri taki primerjavi prišli do pomembnejših ugotovitev. Enostavnost uporabe se je namreč že večkrat pokazala kot zelo pomemben kriterij za uporabnike, ko se odločajo o tem, kje in kako bodo iskali odgovore na svoja vprašanja. Iz izkušenj, ki smo jih dobili med izvajanjem naše raziskave, lahko vseeno pridemo do sklepa, da je v nekaterih podatkovnih zbirkah iskanje težje od iskanja z Googlom. Potrebno je biti pozoren na uporabo različnih iskalnih izrazov, na različne možnosti, ki nam jih nudi zbirka, ter imeti nekaj več izkušenj z iskanjem. Z Googlom poteka vse precej enostavneje in tudi uporabniški vmesnik je prijazen do neizkušenih uporabnikov.

Opazili smo tudi, da na rezultate vpliva vrsta obravnavane teme. V naših primerih so bile teme bolj strokovne narave, Brophyjeva in Bawden pa sta si zastavila vprašanja bolj poljudne oz. splošne narave. Med dobljenimi rezultati obstajajo opazne razlike, ki so prav gotovo tudi posledica različnih tematskih področij.

V njuni raziskavi se ni pokazala tako izrazita razlika med Googlom in knjižničnimi viri. Po kvaliteti so sicer tudi pri njiju izstopali knjižnični viri in po dostopnosti Google. Pri teh dveh kriterijih smo prišli do podobnih rezultatov. V celoti je bilo v njihovi raziskavi 84 % dokumentov iz knjižničnih virov dobre kvalitete, iz Googla le 52 %. Pri nas sta bila rezultata 92 % in 65 %. Glede na dostopnost je, pri raziskavi Brophyjeve in Bawdna, Google omogočil takojšen dostop pri 96 % dokumentov, knjižnični viri pa 65 %. Tukaj se pojavi zanimiva razlika v primerjavi z našimi rezultati. Pri Googlu je bilo takoj dostopnih 95 %, pri knjižničnih virih pa kar 81 %. Očitno bi bilo v britanski raziskavi potrebno veliko več medknjižničnih izposoj kot pri nas. Zanimivi za primerjavo so tudi rezultati glede relevantnosti in natančnosti. Ugotovili so namreč, da nobeden od sistemov ne zagotavlja bolj natančnih rezultatov iskanja. V treh od štirih primerov je bila natančnost obeh sistemov zelo podobna, kar kaže na podobno relevantnost prvih desetih zadetkov iz obeh vrst sistemov. Pri naši raziskavi pa smo prišli do čisto drugačnih zaključkov glede relevantnosti in natančnosti. Kot smo že napisali, je bila v naši raziskavi v vseh primerih natančnost knjižničnih virov višja od ostalih dveh sistemov. Iz tega lahko sklepamo, da je za specifične strokovne raziskovalne probleme bolj primerna uporaba tradicionalnih knjižničnih storitev kot pa Googla. Pri aktualnih splošno poznanih problematikah pa je tudi Google zelo koristno orodje. Za lažje razumevanje bomo navedli primer enega od vprašanj, ki sta ga izbrala Brophyjeva in Bawden. Za področje ekologije sta izbrala temo »ogrožene živali«. Bolj natančno ju je zanimalo npr. koliko je ogroženih živali, zakaj so ogrožene itd. Za tako temo lahko upravičeno pričakujemo, da bomo tudi na spletu našli precej koristnih informacij.

Oboji smo na koncu prišli do zaključka, da je dobro, če uporabljamo različne vrste sistemov za iskanje informacij. S tem omogočimo dopolnjevanje, večjo objektivnost in bolj uspešno iskanje odgovorov na naše informacijske potrebe.

6 Sklep

Seveda je dobljene rezultate zelo težko posploševati. Ne glede na to upamo, da bo ta analiza prinesla nove argumente za zagovornike in nasprotnike Googla. Kot vir informacij za resno delo ima sicer eno veliko pomanjkljivost: na spletu lahko vsakdo objavi, kar hoče. Informacije torej niso vedno preverjene. Naši rezultati pa so vseeno pokazali, da Googla ne moremo izključiti kot neustreznega, vendar bomo imeli pri raziskovanju več dela z izločanjem nerelevantnih dokumentov v Googlu in Googlu Scholar kot pa v knjižničnih informacijskih virih.

Ker je vsak sistem na nekem področju boljši od drugega, si lahko le želimo, da bi ustvarjalci teh sistemov iskali vzgled pri drugih, ki znajo določene stvari delati bolje. Knjižnice bi lahko naredile nekaj na področju enostavnosti uporabe in lažji dostopnosti njenih storitev. V Sloveniji prav gotovo pogrešamo sistem, ki bi hkrati iskal po vseh podatkovnih zbirkah, do katerih nam knjižnice omogočajo dostop.

Spletni iskalniki bi lahko bolj sistematično zbirali kvalitetnejše dokumente na enem mestu. Googlu Scholar do neke mere to tudi uspeva, vendar bo potrebno še veliko dela, da bo postal dobro in učinkovito iskalno orodje. Predvsem je problematična premajhna pokritost vsebin in nedostopnost dokumentov.

Ker se torej vsi trije tipi sistemov za iskanje informacij medsebojno dopolnjujejo, je zelo pomembno, da naše uporabnike seznanimo z vsemi temi različnimi možnostmi iskanja, ki jih imajo v današnjem času. Uporabiti moramo svoja spoznanja, znanja in izkušnje ter jih posredovati našim uporabnikom. Če poznamo prednosti in slabosti teh sistemov, lahko lažje svetujemo pri iskanju odgovorov na informacijske potrebe uporabnikov.

Navedeni viri

1. Brophy, J., Bawden, D. (2005). Is Google enough? Comparison of an internet search engine with academic library resources. *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*, 57 (6), 498-512.
2. Chowdhury, G. G. (2004). *Introduction to modern information retrieval* (2nd ed.). London: Facet Publishing.
3. Doldi, M. L., Bratengeyer, E. (2005). The web as a free source for scientific information: a comparison with fee-based databases. *Online Information Review*, 29 (4), 400-411.
4. Miller, W., Pellen, R. M. (Ur.) (2007). *Libraries and Google* (reprint). Binghamton: Haworth Information Press.

5. Sluga, M. (2006). *Primerjalna analiza Googla in namenskih informacijskih virov za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo informacijsko znanost in knjigarstvo.
6. Xie, H. (2004). Online IR system evaluation: online databases versus Web search engines. *Online Information Review*, 28 (3), 211-219.

Marjetka Sluga, univ. dipl. bibliotekarka, je zaposlena na Oddelku za izposajo in hranjenje knjižničnega gradiva v Narodni in univerzitetni knjižnici.
Naslov: Turjaška 1, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: marjetka.sluga@nuk.uni-lj.si

POIZVEDOVANJE PO SLIKAH NA PODLAGI VSEBINE*

Tomaž Kranjc
Jasna Maver

Oddano: 20. 9. 2007 – Sprejeto 19. 10. 2007

Pregledni znanstveni članek

UDK 025.4.036:004.65

Izvleček

Ob pojavu znatnega števila velikih slikovnih podatkovnih zbirk, v katerih so bile slike večinoma opisane s tekstovnimi deskriptorji, se je zaradi nepopolnosti tovrstnega načina opisovanja sčasoma pojavila potreba po drugačnem pristopu do indeksiranja slik in poizvedovanja po njih. Alternativa tekstovnim sistemom poizvedovanja po slikah je poizvedovanje po slikah na podlagi vsebine. Slike so indeksirane na osnovi svoje dejanske vsebine in značilnice, kot so barva, tekstura in oblika so izražene s številčnimi vrednostmi. V procesu poizvedovanja sistem izračuna vrednosti značilnic za podano sliko na isti način, kot so izračunane vrednosti za slike, shranjene v zbirki, in opravi primerjavo. Takšni sistemi so znani pod imenom CBIR (content-based image retrieval) sistemi. V delu predstavimo osnovne karakteristike CBIR sistemov, prosto dostopnih prek svetovnega spleta, in jih primerjamo gleda na razvojno okolje, v katerih so nastali, značilnicah, ki jih uporabljajo za opisovanje vsebine slik, in zmožnostjo uporabniškega vmesnika, ki ga sistem ponuja.

Ključne besede: sistemi za poizvedovanje, poizvedovanje, slikah, CBIR, značilnice, ekstrakcija značilnic, podatkovne zbirke, vizualne informacije, informacijski sistemi, informacijska tehnologija, Internet

Review article

UDC 025.4.036:004.65

Abstract

With development of technology, large image databases have become reality. Pictures in these databases were mainly described with keywords, but due to insufficiency of such description, the need for different approach to image indexing and retrieval has

* Članek je nastal na osnovi diplomske naloge, za katero je Tomaž Kranjc leta 2007 prejel Berčičevo nagrado.

arisen. Content-based image retrieval is an alternative to textual based systems. Images are indexed on the basis of their actual content, features like color, texture and shape are presented numerically. In retrieval process, features for input image are extracted with the same algorithm as used for pictures already stored in the database, and values are compared. Such systems are known as CBIR (content-based image retrieval) systems. Basic characteristics of CBIR systems, which are freely available on the Internet, are presented. The systems are compared with respect to the environment in which they were built, applied features for content description and ability of user interface.

Keywords: retrieval systems, image retrieval, CBIR, features, feature extraction, image databases, visual information, information systems, information technology, Internet

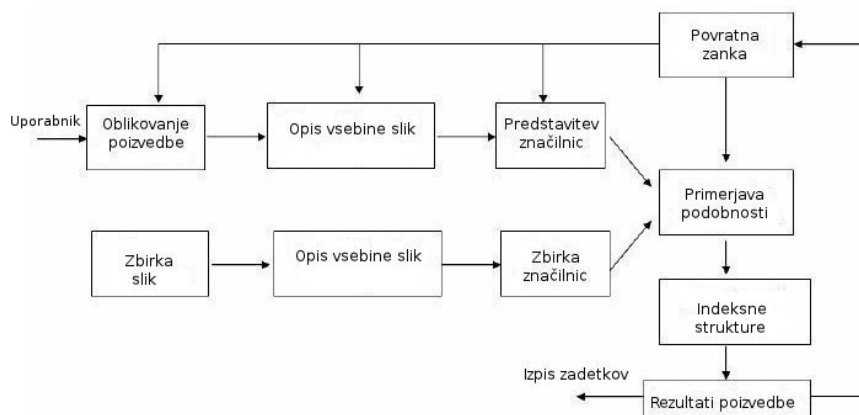
1 Uvod

Danes poznamo številne oblike, v katerih se pojavljajo informacije. Daleč najbolj je raziskano upravljanje s tekstovnimi informacijami, manj pa upravljanje z vizualnimi in zvočnimi. Slike so bile od nekdaj prisotne v človeški interakciji. Že praljudje so se izražali s pomočjo slikovnih informacij, ki so krasile stene njihovih jamskih domovanj. Od nekdaj so bile slike prisotne v človeškem vsakdanu, v modernem svetu pa so se slike uveljavile kot nepogrešljiv pripomoček na številnih strokovnih področjih. Fotografija in televizija sta močno povečali uporabo slik, računalnik pa je pomenil dokončen razmah njihove uporabe, še posebej, ko so bile v devetdesetih razvite tehnike za digitalno zajemanje slik, njihovo obdelavo, shranjevanje, prikazovanje in posredovanje. Ob tem se je pojavilo znatno število velikih slikovnih podatkovnih zbirk, v katerih so bile slike večinoma opisane s tekstovnimi deskriptorji. Zaradi nepopolnosti tovrstnega načina opisovanja (Bird, Elliot in Hayward, 1999) se je pojavila potreba po drugačnem pristopu do indeksiranja slik in poizvedovanja po njih. Cawkell (2000) povzema zgodovino soočanja z velikimi težavami pri tekstovnem opisovanju zelo velikih slikovnih zbirk.

Za razliko od tekstovnih sistemov poizvedovanja po slikah, deluje poizvedovanje po slikah na podlagi njihove vsebine po bistveno drugačnem principu. Slike so indeksirane na osnovi njihove dejanske vsebine in značilnice, kot so barva, tekstura in oblika so izražene s številčnimi vrednostmi. Tipični CBIR (angl. *Content-Based Image Retrieval*) sistem omogoča uporabnikom, da formulirajo poizvedbo s podajanjem primera podobne slike, ki jo iščejo. Sistem izračuna vrednosti značilnic za podano sliko na isti način, kot so izračunane vrednosti za slike, shranjene v zbirki, in opravi primerjavo. Rezultat poizvedbe so slike, kjer so značilnice po vrednosti najbližje značilnicam podane slike.

Preglednica 1: Osnove delovanja CBIR sistema.

(Predelano po: <http://lmb.informatik.uni-freiburg.de/research/isearch/cbir.h1.gif>)



Najzgodnejša uporaba termina CBIR sega v leto 1992, ko je Kato s tem izrazom opisal svoje eksperimente poizvedovanja po slikah na osnovi avtomatično pridobljenih značilnic barve in oblike. Izraz se je kmalu uveljavil in doživel široko uporabo. Termin se lahko nanaša tako na enostavne kot na semantične značilnice, toda proces ekstrakcije značilnic iz slik mora biti pretežno avtomatski (Eakins in Graham, 1999). CBIR je hitro razvijajoča se tehnologija z visokim potencialom in naraščujočim številom objav. Težave poizvedovanja po slikah so bile devetdesetih deležne široke pozornosti in iskanje rešitev je bilo zelo aktivno.

CBIR se razlikuje od klasičnega poizvedovanja v tem, da so slike v svojem bistvu nestrukturirane. Digitalne slike sestojijo izključno iz slikovnih elementov-pikslov različnih intenzitet, ki niso vnaprej povezani v pomenske skupine, npr. za sliko obraza oko, lica, nos, usta, brada, ... oziroma segmente. Tako za sliko, na kateri je obraz, ni vnaprej poznano, da se na njej nahaja obraz, niti kateri slikovni elementi v sliki pripadajo obrazu. Preden je sploh možno razglabljanje o pomenu slike, je potrebna ekstrakcija uporabnih informacij-značilnic iz sicer brezpomenskih podatkov. Slika se torej bistveno razlikuje od teksta, kjer so črke že strukturirane v besede, ki nosijo pomen, in besede naprej v stavke.

Podobnost slik je subjektivno področje, saj ima lahko ista slika za dva človeka precej različen pomen. Ko nekdo gleda sliko, na kateri so prikazane redke vrste živali, mu bo slika predstavljala »neznane živali«, strokovnjak pa bo natančno vedel, za katere živali gre in bo drugače interpretiral sliko – z natančnim poimevanjem na njej prikazanih živali.

Značilno je, da ljudje radi povezujemo predmete z njihovo funkcijo. Ta fenomen se odraža v tekstovnih sistemih. Če vzamemo za primer kozarec, ga glede na

njegovo funkcijo (pitje) vedno enako poimenujemo, ne glede na veliko potencialno raznolikost kozarcev, ki se lahko odraža v različnih oblikah, barvah, materialih. Ali drugače povedano, če opredelimo kozarec kot semantično kategorijo, lahko znotraj te kategorije beležimo nešteto njenih vizualnih predstavitev. Poleg tega lahko isti kozarec po svoji vizualni vrednosti bistveno variira glede na vidni kot, geometrijsko rotacijo ali osvetlitev. Resnično uporaben CBIR sistem bi moral biti sposoben izvajanja tovrstnih povezav, kar pa je v praksi težko doseči (Johansson, 2000). Brez dvoma obstaja razkorak med človeškim in računalniškim dojetjem podobnosti.

Pogosto se zgodi, da je rezultat poizvedbe v CBIR sistemu bistveno neskladen z uporabnikovimi pričakovanji. Za slike je določitev informacijske vsebine bolj zahtevna kot je to v primeru teksta. Pri tekstu ima vsaka beseda končno število pomenov in njena semantična vrednost je takoj jasna ali pa jo razjasnimo z izbiro ene od končnega števila možnosti, z analizo na nivoju stavka ali odstavka. Kompleksnosti vizualnih informacij se zavemo, ko skušamo samo z besedami opisati sliko. Slika ima lahko več interpretacij. Tipičen primer so iluzije, slike, ki zavajajo človeško zaznavanje, v smislu da možgani očem ob pogledu na sliko sporočajo zaznavo, ki ni skladna z dejanskim stanjem. Poznamo več vrst iluzij, optične iluzije, psihološke iluzije, iluzije kontrasta in druge. Znan primer iluzije je ženski obraz, ki je sočasno tudi podoba saksofonista. Nekateri ljudje tudi po dolgem strmenju v sliko ne bodo ugledali druge podobe.



Slika 1: Primer iluzije, ženski obraz, ki je sočasno podoba saksofonista.
(Vir: http://www.sapdesignguild.org/resources/optical_illusions/images/sax.gif)

Problematico lahko razvijemo dalje z drugim primerom. Sliko preoranega polja bo sistem morda zaznal kot zelo podobno sliki tablice čokolade, a njuni semantični vrednosti sta povsem različni. Do navidezne enakosti dveh vsebin slik pride

zaradi podobne vrednosti izgleda, ki jo zaznamuje njuna specifična kombinacija barv in tekstur. Gre za problem t. i. sorodnih slik (angl. *rhyming images*), ki po svojem semantičnem pomenu nimajo dosti skupnega, a so si gledano skozi algoritem, po katerem jih primerja sistem, zelo podobne (Gupta, Santini in Jain, 1997).

Velik razkorak med zmožnostjo CBIR sistemov in zmožnostjo človekove interpretacije vizualnih podatkov je posledica dejstva, da človeški možgani daleč presegajo nivo izločanja značilnic. Podobe in oblike interpretirajo kot predmete. Poleg tega imajo možgani sposobnost razpoznave specifičnega predmeta znotraj kategorije (npr. oseb, ki so na sliki). Razkorak med uporabljenimi značilnicami za matematično ponazoritev slike in interpretacijo slike s strani človeških možganov, imenujemo **semantični prepad**. Eden glavnih raziskovalnih problemov je, kako zmanjšati ta prepad (Geradts, 2002).

2 Značilnice

CBIR sistemi operirajo s pomočjo značilnic. Enostavne značilnice, ki predstavljajo vsebino slike, so izračunane za vsako sliko v zbirki in shranjene. Za sliko ali skico, uporabljeno v poizvedbi, se izračunajo značilnice na enak način in izvede se matematična primerjava z vrednostmi, shranjenimi za slike v zbirki.

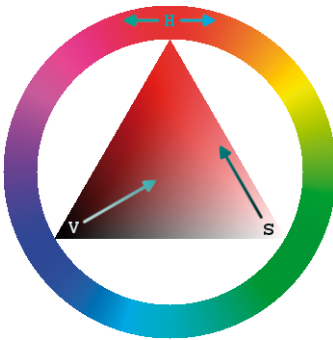
Značilnica je lastnost, pridobljena s pretvorbo originalnega vizualnega predmeta skozi algoritem analize slike in odraža specifične značilnosti slike. Značilnica je tipično predstavljena kot niz številčk oziroma kot vektor. Dve pomembni in pogosti operaciji nad vektorji značilnic sta projekcija in razdalja. V primeru slik se razdalja kot mera podobnosti med slikama pogosteje uporablja. Večja kot je razdalja med značilnicami, manjša je podobnost med slikama.

Uporaba značilnic pri CBIR poveča možnost, da bo poizvedovanje znotraj sistema bolj podobno človeškemu pogledu na slike. Lep primer so barve, ki v resnici sploh ne obstajajo, so samo spekter svetlobe, ampak so del človeškega pogleda na slike. Barva zato predstavlja uporabno značilnico (za razliko od infrardeče svetlobe, ki je ne vidimo). Poleg barv sta dve tipični enostavni značilnici tekstura in oblika. Zdi se, da so enostavne značilnice skupne vidnim sistemom večine ljudi. S tem pa ni izključena uporaba kompleksnih značilnic. Obstaja mnogo načinov uporabe, kjer so uporabne specifične, kompleksne značilnice. Primer so MR slike v medicini ali infrardeča svetloba v primeru satelitskih slik. Vsaka uporaba zahteva rešitev zase. Kompleksne značilnice so ponavadi izračunane iz enostavnih značilnic. Če je za enostavne tipična splošnost, so kompleksne značilnice mnogo bolj področno specifične, v smislu da so izdelane za uporabo v posebnem specifičnem razredu slik ali predmetov. S točno določenimi kompleksnimi

značilnicami se ponavadi ukvarjajo znanstveniki s točno določenega področja. Sistem CBIR, ki v svojem delovanju zajema procesiranje specifičnih kompleksnih značilnic, je pogosto zelo drag in preden se relevantnim slikam prilagodi kompleksne značilnice, se prej odstrani večina nerelevantnih slik iz zbirke.

Barva je najpogosteje uporabljena in pogosto najpomembnejša značilnica v CBIR sistemih. V računalniškem svetu poznamo dva standardna barvna modela:

- RGB (angl. *red, green, blue*) in
- CMY (angl. *cyan, magenta, yellow*).



Slika 2: Ponazoritev barvnega modela HSV.

(Vir: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/2/21/Hsv_sample.png)

Ta dva barvna modela pa ne ustrezata dobro človeškemu načinu dojemanja slik (Müller, Michoux, Bandon in Geissbuhler, 2004; Geradts, 2002). Vsaka točka je sestavljena iz kombinacije treh barv različne intenzitete, vendar so te tako majhne, da človeško oko vidi točko kot enobarvno. Alvy Ray Smith je leta 1978 ustvaril barvni model HSV (angl. *hue, saturation, value*), ki najbolj ustreza človeškemu dojetanju barv. Gre za uporabniško prilagojen model, ki bolje odraža lastnosti barve. *Hue* predstavlja barvo (npr. rdeča). *Saturation* predstavlja nasičenost barve in se opredeljuje v razponu 0 do 100 odstotkov. Nižja kot je nasičenost barve, manj je barva intenzivna. *Value* predstavlja svetlost barve in ločuje temno barvo od svetle (glej Sliko 2).

Najenostavnejši način določanja barvne podobnosti med dvema slikama je primerjava njunih histogramov. Za vsako sliko, dodano v zbirko, se izračuna barvni histogram, ki prikazuje deleže pikslov posameznih barv v sliki. Ti podatki se shranijo in uporabijo pri procesiranju uporabniških vnosov pri poizvedovanju. Ko uporabnik zastavlja poizvedbo, določi želeni delež poljubnih barv v sliki. Po izvedeni primerjavi sistem uporabniku prikaže slike z najbolj podobnimi barvnimi histogrami. To tehniko sta v začetku devetdesetih razvila Swain in Bal-

lard (1991), a histogrami so merili samo globalne vrednosti in v najslabšem primeru sta lahko dve povsem različni sliki imeli identična histograma. Kasneje je bila tehnika nadgrajena, in danes večinoma vsebuje kombiniranje barvnega z elementi prostorskega ujemanja. Čeprav gre za enostaven postopek, so rezultati takih primerjav dobri (Forsyth, 1999).

Tekstura se nanaša na ureditev osnovnih sestavin slike. Na digitalni sliki se tekstura odraža kot prostorska ureditev pikslov na sliki – ta ureditev pikslov se vidi kot sprememba v intenziteti vzorca (Grosky in Stanchev, 2000). Podobnost tekstur je lahko uspešno uporabljena pri razločevanju med področji slik s podobnimi barvami (npr. morje in nebo). Poizvedbe z vnosom tekstur so lahko oblikovane na podoben način kot poizvedbe z vnosom barv – z izbiranjem zelene teksture iz ponujenega nabora (palette). Tipična lastnost teksture je, da jo je skorajda nemogoče opisati z besedami.

Statistično preračunane mere tekstur se pogosto urejajo v vektor, v katerem postanejo medsebojno objektivno primerljive. Tekstura slike lahko vsebuje različne statistično predstavljljive attribute, kot so (Gupta, Santini in Jain, 1997):

- naključnost (pove koliko je naključnosti v sliki, npr. šahovnica jo ima malo, vzorec naključnih točk pa zelo veliko);
- periodičnost (ponavljanje vzorca);
- usmerjenost (npr. črte v zastavi so usmerjene, orientirane).

Zamislimo si sliko z desetimi različnimi regijami in vsaka regija ima drugačno teksturo. Vrednosti tekstur za naključnost, periodičnost in usmerjenost določajo deset točk v koordinatnem sistemu, kjer so koordinate naključnost, periodičnost, usmerjenost. Kako podobna je ta slika neki drugi, ki ima 10 drugačnih teksturnih regij? Funkcije razdalje so določene med točkami in lahko podajo matematično vrednost podobnosti dveh slik, ključno vprašanje pa ostaja, kako dobro odražajo človeški občutek za razlike v videzu.

Oblika je kvaliteta objekta, ki je odvisna od notranje lege točk, ki sestavljajo njegov obris, ali zunanjih površin. Vizualni predmeti so v naravi primarno prepoznani po svoji obliki. Če predstavimo obliko z značilnicami, pridobljenimi iz slike, lahko primerjavo izvajamo podobno kot v primeru drugih enostavnih značilnic, s funkcijo razdalje, kjer večja razdalja pomeni manjšo podobnost. Značilnice, ki ponazarjajo obliko, delimo na globalne in lokalne, pri čemer se globalne nanašajo na prostor celotne slike, lokalne pa na okolico točk zanimanja (angl. *interest points*). Točke zanimanja so lahko npr. mesta v sliki, ki predstavljajo ekstreme, pri filtriranju slike z gaussovimi filtri. Velikost filtra oz. σ , pri kateri je bila dosežena ekstremna vrednost, pa določa velikost okolice. Obstajajo tudi drugi načini predstavitve oblike, npr. s transformacijo, s katero lahko iz osnovnih pridobimo nove informacije.

Prostorske entitete v sliki so točke, črte, regije in predmeti. Prostorske odnose med temi entitetami lahko razvrstimo v dve skupini, v smerne in topološke odnose.

Smerni odnosi (angl. *directional relationship*) upoštevajo položaje predmetov na sliki. Izraženi so kot »levo od«, »desno od«, »nad«, »pod«. Merski odnosi so pogosto povezani s smernimi odnosi in lahko izražajo, kako blizu so si predmeti, ki tvorijo odnos (razdalja) in/ali pod kakšnim kotom ga tvorijo. Smerni odnosi zahtevajo neko globalno orientiranost slike, saj so odvisni od spreminjanja rotacije in skale slike. Topološki odnosi ne vključujejo koncepta razdalje, in so neobčutljivi za tovrstne variacije. Zajemajo odnose med bližnjimi entitetami, kot so stikanje, vsebovanje in prekrivanje (Del Bimbo, 1999).

2.2 Globalni in lokalni pristop

Globalni pristop pomeni ekstrakcijo značilnic iz področja celotne slike, z neupoštevanjem lokalnih posebnosti. Globalne vrednosti značilnic same pogosto niso zadostne. Enostaven primer je s področja medicine, kjer se zdravniki osredotočijo na obolelo tkivo na radiološkem posnetku, in bi bile globalne vrednosti slike neuporabne. Kot drug primer si zamislimo dve sliki z zelo podobno globalno barvno strukturo ali strukturo tekstur, ki sta si v končnem videzu lahko zelo različni, npr. slika japonske zastave in slika otroka, ki je oblečen v rdeč kombinizon in se igra na zasneženem dvorišču.

Lokalni pristop pomeni ekstrakcijo značilnic iz določenih delov slike. CBIR sistemi pogosto uporabljajo segmentacijo slik, ki funkcionira najbolje, kadar slika sestavlja eden ali nekaj predmetov, ki se jasno razlikujejo od ozadja. Pri večjem številu manjših predmetov pogosto prihaja do prekrivanja in neželene barvne podobnosti z ozadjem, kar oteži razlikovanje. **Lokalne značilnice** se nanašajo na parametre, pridobljene iz posameznih segmentov slike in razmerja med njim. Vsaka lokalna značilnica je opremljena s pozicijo. **Predmetne značilnice** so značilnice, izračunane za vsak predmet v sliki posebej. Predmeti so lahko ločeni intelektualno ali na nek avtomatski oz. polavtomatski način. V primeru **regionalnih značilnic** je slika razdeljena na regije, ki imajo kompaktne lastnosti glede na vsebino določene slike, lahko pa gre tudi za fiksne, vnaprej določene regije, neodvisne od vsebine slike. Meja med predmeti in regijami je včasih nejasna. Homogene regije se včasih interperetirajo kot predmeti (Johansson, 2000).

Če v CBIR sistemu iščemo slike, ki imajo več kot 40 odstotkov modrine na vrhu in več kot 30 odstotkov oranžne barve na dnu, morda iščemo sliko prizora s plaže. Primer kaže, kako utegne uporabnik opisati sestavne elemente zelene slike in njihovo postavitev v prostoru slike. Sistemi, ki uporabljajo fiksne regije ločuje-

jo prostor slik v določeno število preddefiniranih regij. Lahko gre npr. za preproste bloke osem krat osem pikslov. Uporabniki določijo, katere regije so za njih pomembne. Sistem izračuna značilnice za vsako izbrano regijo in oceni podobnost slik glede na regionalno ujemanje vrednosti značilnic.

Sticker in Dimaijev (1996) sistem uporablja funkcijo, ki daje več teže na osrednjo ovalno regijo – pomembnost se progresivno zmanjšuje, ko gremo stran od centra. Sistem je neobčutljiv za devetdeset-stopinjske rotacije. Izpostavljeno je pomembno vprašanje, kako naj sistem, ki omogoča poizvedovanje v prostoru značilnic, upošteva vizualne predmete, ki so geometrijsko rotirani, različno osvetljeni ali vidni pod različnim kotom, v smislu, da so značilnice, ki jih uporablja, invariantne za tovrstne spremembe.

3 Shranjevanje in poizvedovanje

Že vrsto let se soočamo z eksplozijo rasti količine vizualnih informacij. Vsak dan nastane veliko število medicinskih, satelitskih in drugih vrst slik. Te slike so pretežno v digitalni obliki, kar omogoča enostavno obdelavo, shranjevanje, vzdrževanje in prenos slik. Za dobro izrabo teh slik pa je pomembno, da so organizirane tako, da omogočajo hitro poizvedovanje na zahtevo.

Vključevanje računalnikov v upravljanje s slikami datiramo v leto 1965, ko je Ivan Sutherland v odmevnem projektu *Sketch Pad* demonstriral izvedljivost računalniške kreacije, spreminjanja in shranjevanja slik¹. A vse do srede osemdesetih let je draga strojna oprema omejevala uporabo računalnikov v tovrstne namene. Takrat je hitro rastoči trg računalniških iger povzročil skokovit padec cen računalniške opreme, in področja, tradicionalno odvisna od slik, so kmalu uvedla računalnike v svojo dejavnost. Sledilo je obdobje elektronskih zbirk z omejenim dostopom, v zgodnjih devetdesetih pa je internet omogočil uporabnikom enostaven dostop do velike količine vizualnih podatkov.

Potrebo po učinkovitem shranjevanju slik in poizvedovanju po njih so med prvimi prepoznali upravljavci velikih slikovnih zbirk. Leta 1992 so na delavnici, sponzorirani s strani ameriške nacionalne znanstvene fundacije, izpostavili nekaj področij, kjer je bilo raziskovanje najbolj potrebno. Med drugim so izpostavili področja ekstrakcije značilnic iz slik, indeksiranja in izgradnje učinkovitega uporabniškega vmesnika. Eden glavnih izpostavljenih problemov je bila težavnost lociranja zelene slike v veliki in raznoliki zbirki. Medtem ko je dokaj enostavno identificirati zeleno sliko v majhni zbirki, s preprostim brskljanjem,

¹ Obširneje na <http://en.wikipedia.org/wiki/Sketchpad>

ali pa identificirati želeno sliko v homogeni zbirki, kjer so lahko predmeti iskanja vnaprej določeni, pa se še vedno išče učinkovite tehnike identificiranja slik v velikih raznolikih zbirkah.

3.1 Indeksiranje slik

Tradicionalno so bile slike shranjene v analogni obliki, večinoma v mapah, urejenih po policah. Stopnja indeksiranja v takih zbirkah je bila močno povezana s pomembnostjo zbirke, načinom uporabe in s številom človeških kadrov, ki so bili na voljo. Iskanje posameznih slik v takih zbirkah je bilo neizogibno naporno opravilo in znanje o zbirki je bilo pogosto neločljivo povezano z osebo, ki jo je vzdrževala, mnogo manj pa z dejanskimi uporabniki. Danes je v slikovnih podatkovnih zbirkah še vedno najbolj običajno opisovanje slik z uporabo ključnih besed, pri čemer upravitelji za pomoč pri klasifikaciji pogosto uporabljajo indeksne sheme, ki so jih razvili sami ali v sodelovanju z uporabniki in odražajo specifično naravo teh zbirk. Tehnike indeksiranja slik z uporabo ključnih besed imajo številne prednosti. Tako indeksiranje ima visoko izrazno moč, s ključnimi besedami lahko opišemo skorajda vse aspekte še tako kompleksne vsebine slike, enostavno je dodajati nove koncepte in procesa poizvedovanja ni težko avtomatizirati, saj obstajajo za ta namen številni že razviti programi.

Postopek intelektualnega indeksiranja slik ima tudi pomembne pomanjkljivosti. Gre za delovno-intenziven proces, in natančen opis ene slike lahko traja tudi do 40 minut (Eakins in Graham, 1999). V okolju zbirke z milijon in pol slikami to pomeni **milijon ur dela**. Naslednji problem je subjektivnost. Obstajajo široka razhajanja v pogledu različnih posameznikov na to, katere ključne besede ustrezajo opisu neke slike. Celo pri indeksnih jezikih, ki so bili izdelani z namenom točno določene zbirke, so raziskovalci (Enser in McGregor, povzeto po Eakins in Graham, 1999) ugotovili slabo ujemanje med uporabniškimi poizvedbami in indeksnim jezikom. Možne so tudi slovnične napake pri zapisovanju ključnih besed, katerim pa se lahko indeksir izogne, če besede izbira s seznama, uporabnik pa, če mu je sistem sposoben predlagati pravilno besedo. Problem je večplasten. Katalogizatorjev opis iste slike lahko variira tudi glede na različna časovna obdobja, v katerih opisuje isto sliko. Poleg tega se skozi čas besednjak nekega področja razvija in spreminja skupaj z razvojem področja samega. Še en problem je nedvoumnost – nekatere strukturne lastnosti slike so le težko opisljive z besedami, tako ima npr. vsaka barva širok razpon intenzitet, kar je težko opisati z besedami, še težje pa je semantično označiti oblike in teksture. Vsebinsko sliko je praktično nemogoče opisati tako, da bi zajeli poglede vseh različnih uporabnikov in vse različne načine možne uporabe slike.

Avtomatsko indeksiranje po vsebini slik ima potencialno številne prednosti pred intelektualnim indeksiranjem. Je neprimerno hitrejše, cenejše in povsem obje-

ktivno. A najbolj pomembna ostaja učinkovitost poizvedovanja. Obeh tehnik se ne da smiselno primerjati, ker sta izgrajeni, da odgovarjata na različne tipe poizvedb, je pa možno v nekaterih primerih področno specializirane uporabe zaključiti, da se tehnike CBIR bolje obnesejo kot tehnike indeksiranja in poizvedovanja po ključnih besedah. Tipičen primer so zbirke logotipov blagovnih znamk, saj so logotipi sami po sebi pretežno brezpomenski in ne morejo biti ustrezno opisani s tekstovnimi oznakami.

3.2 Hibridni pristop

Ker imata oba pristopa svoje prednosti in slabosti, je zanimivo vprašanje, kako ju integrirati v enem sistemu tako, da bi docela izkoristili prednosti obeh. Eksperimentalni rezultati so pokazali, da ima integriran pristop boljše zmogljivosti poizvedovanja kot katerakoli od obeh tehnik uporabljena sama zase (Hove, 2004). Tekstovno poizvedovanje in poizvedovanje na osnovi vsebine slik se lahko dobro dopolnjujeta. Tekstovne tehnike lahko zajamejo visoko stopnjo abstrakcije, enostavno je izvesti poizvedbo, so pa tekstovni opisi subjektivni in nepopolni in niso zmožni poizvedovanja na osnovi vsebinske podobnosti slik. CBIR sistemi lahko zajamejo enostavne značilnice slik in sprejemajo slikovne poizvedbe, toda ne zmorejo zajeti kompleksnih konceptov. Pri CBIR je za uporabnika ponavadi zahtevno podati začetni vnos, navesti mora namreč ustrezne vrednosti posameznih značilnic, ali pa podati sliko za primer oziroma narisati skico.

Hibridni pristop načeloma ne rešuje problemov, ki izhajajo iz določanja ključnih besed, zato je idealno okolje za implementacijo hibridne tehnike svetovni splet, kjer je možen avtomatski tekstovni opis slik na podlagi teksta, ki se nahaja v HTML dokumentu, ki vsebuje sliko (Lu, Williams in You, 2001). Za natančnejše opisovanje so na voljo algoritmi, ki obtežijo posamezne elemente HTML dokumenta, kar je relativno enostaven postopek, saj so v spletnih dokumentih posamezni elementi označeni s točno določenimi oznakami (angl. *tags*). Tako značilnice kot tekstovni opis slik sta torej pridobljena z avtomatskim indeksiranjem. Uporabniki lahko poizvedbo enostavno zastavijo z vnosom ključnih besed in iz rezultatov izberejo slike, s katerimi nato operirajo skladno s CBIR zmožnostmi sistema. Seznam zadetkov temelji na kombiniranemu ujemanju značilnic in teksta. Implementacija hibridne tehnike bi bila verjetno primerna za okolje digitalne knjižnice, mnogi raziskovalci jo vidijo kot možnost obvladovanja ogromne količine slik na svetovnem spletu (Chang, Smith, Beigi in Benitez, 1997).

Podrobnejši pregled hibridnih sistemov so opravili Yanai, Shindo in Noshita (2004). Podan je vpogled v njihovo delovanje in predstavljene so možne naprednejše rešitve.

3.3 Indeksne strukture

Od sistemov podatkovnih zbirk se pričakuje, da bodo podpirali učinkovit dostop do podatkov in omogočili hitro iskanje, ne glede na velikost podatkovne zbirke. Za te sisteme je izjemnega pomena kratek odzivni čas. CBIR indeksiranje slik se bistveno razlikuje od tekstovnega načina indeksiranja. Slike so predstavljene z več značilnicami, katerih vrednosti naseljujejo indeksne strukture. Ko dodajamo v sistem nove slike, se poseljenost prostora veča. To je informacijski prostor, v katerem poteka iskanje. V primeru velikih podatkovnih zbirk, z večdimenzionalnimi indeksnimi strukturami, se uporabljajo metode za zmanjševanje prostora značilnic, v katerem se poižveduje, s čimer se izboljša hitrost iskanja podatkov (Müller, Michoux, Bandon in Geissbuhler, 2004). Različne tehnike indeksiranja in zmanjševanja tega prostora skrbijo za učinkovit dostop do slik v zbirki. Pri procesiranju poižvedbe sistem na podlagi teh tehnik izloči nerelevantne slike, brez da bi moral za to prehajati skozi celotno zbirko (Del Bimbo, 1999).

3.4 Iskanje po slikah

Poižvedovanje po slikah zajema širok spekter možnih tipov poižvedb. Lahko poižvedujemo le po enostavnih atributih slike (npr. količina določene barve). Lahko poižvedujemo po prisotnosti ali ureditvi določenih predmetov na sliki (npr. stoli okrog mize). Lahko poižvedujemo po sliki, ki prikazuje tip dogodka (npr. avtomobilska dirka). Lahko poižvedujemo po konkretnih osebah, lokacijah ali dogodkih (npr. papež na obisku v Ljubljani). Lahko poižvedujemo po čustvenih stanjih, s katerimi sliko povezujemo (npr. sreča na obrazu). Lahko pa poižvedujemo po atributih, ki jih ni mogoče pridobiti iz same slike (npr. kje je slika nastala in kdaj). Tako širok razpon tipov poižvedb je eden od razlogov, zakaj je indeksiranje slik tako zahtevno opravilo.

Iskanje slik na spletu poteka večinoma še prek splošnih, prostotekstovnih iskalnikov. Ti imajo sicer vgrajene specifične iskalnike slik, a princip je isti, vnos so ključne besede, ki opisujejo sliko, dodatne možnosti se nanašajo le še na velikost in tip slik.

Pri CBIR različni sistemi uporabljajo različne značilnice, kombinacije značilnic in obtežitve značilnic. Dobro je, če lahko uporabniki določijo pomembnost posameznih značilnic pri iskanju. Problem CBIR tehnologij je, kako učinkovito priklicati iz zbirke nabor slik čim bolj podobnih temu, kar je podano v poižvedbi. Tu se kaže povsem drugačen princip delovanja CBIR v primerjavi s tekstovnimi sistemi, kjer je podani deskriptor bodisi prisoten bodisi pa odsoten v opisu, shranjenem v zbirki. Procesiranje poižvedbe v takem primeru večinoma sestoji

iz prepoznavanja tistih dokumentov, ki vsebujejo podani deskriptor oziroma so povezani z njim.

Santini in Jain (1997) pravita, da je najvažnejši cilj tradicionalnih tekstovnih sistemov pri poizvedovanju razdelitev zbirke na dva dela: na relevantne in nerelevantne dokumente, četudi so pripadniki prve skupine lahko rangirani po večji ali manjši relevantnosti. V nasprotju s tem pa je primarni cilj CBIR sistema, da glede na uporabniški vnos celotno zbirko razvrsti po podobnosti.

CBIR poizvedovanje se danes v praksi odvija predvsem na stopnji 1, ki je najnižja od treh stopenj CBIR poizvedovanja, kot jih navaja Eakins (1996). Tako poizvedovanje obsega uporabo enostavnih značilnic kot so barva, tekstura, oblika, prostorski odnosi in njihovo kombiniranje. Z uporabo teh parametrov je moč najti slike, na katerih npr. prevladuje oranžna barva, v desnem spodnjem kotu pa se nahaja zelen predmet. Poizvedovanje na tem nivoju najpogosteje poteka po principu *»najdi mi več slik podobnih tej«*. Sistemom je skupno zanašanje na avtomatizirano ekstrakcijo značilnic iz slik, brez navezave na zunanjo zbirko znanja pri indeksiranju ali drugih opravilih. Uspešno se tako poizvedovanje uporablja predvsem v zbirkah, kjer slike same po sebi pretežno nimajo pomena (npr. v zbirki logotipov blagovnih znamk).

Sistemi, ki bi v praksi uporabljali poizvedovanje na eni izmed dveh višjih stopenj, so redki in so predmet raziskovanja. Številni raziskovalci menijo, da bo ravno razvoj teh sistemov razširil uporabo CBIR tehnologije. Stopnja 2 obsega poizvedovanje po logičnih značilnicah, ki vsebujejo določeno stopnjo logičnega sklepa o identiteti predmetov, prikazanih na sliki. Poizvedovanje na tem nivoju zajema prepoznavanje prizorov in predmetov (npr. določenih tipov zgradb). Pogosto je pomembno, da identificiramo skupen tip prizora, ki ga prikazuje slika, saj je to lahko pomemben filter pri iskanju in pomoč pri prepoznavanju predmetov na sliki. Stopnja 3 obsega poizvedovanje po abstraktnih atributih. Ti zajemajo razglabljanje o pomenu in namenu predmetov, ki jih scene na slikah prikazujejo. Poizvedbe znotraj te stopnje lahko delimo na poizvedovanje po imenovanih dogodkih ali tipih aktivnosti (npr. najdi mi slike slovenskih ljudskih običajev) in poizvedovanje po slikah s čustvenim ali religioznim pomenom (npr. najdi mi slike, ki prikazujejo trpljenje).

Medtem ko stopnji 2 in 3 pogosto obravnavamo skupaj, je razkorak med poizvedovanjem na stopnjah 1 in 2 zelo velik. Stopnji 2 in 3 je moč povezati pod pojmom semantično poizvedovanje, razkorak med stopnjama 1 in 2 pa lahko poimenujemo semantični prepad. Ta klasifikacija sicer ignorira nekatere tipe poizvedovanja po slikah, kot je npr. poizvedovanje po metapodatkih, ne ker bi bili ti podatki nepomembni, ampak ker so izključno tekstovne narave. Kombinacija CBIR in tekstovnih oznak lahko izboljša iskanje, vendar ne naslavlja problemov na stopnjah 2 in 3.

4 Uporabniški vmesniki

Sposobnost, da uporabniki enostavno in natančno izrazijo svojo iskalno zahtevo, je v vsakem poizvedovalnem sistemu ključnega pomena. Poizvedovanje po slikah ni izjema, ni pa jasno, kako to v praksi izvesti. Uporaba poizvedovalnih jezikov, kot je SQL in temu podobnih, je bila prisotna v nekaterih zgodnjih CBIR sistemih, a njihova uporaba se že takrat ni zdela optimalen način oblikovanja poizvedb po vizualni vsebini. Danes je v CBIR sistemih najbolj razširjena uporaba slike za primer.

Načini poizvedovanja se lahko med sabo razlikujejo tudi glede na posameznikov pristop k iskanju. Pri **ciljnem iskanju** uporabnik natančno ve, katero sliko išče, in da jo locira, mora samo pravilno podati sistemu ustrezne podatke. Če uporabnik **približno ve, kaj išče**, bo najbrž najlažje iskal znotraj skupine določenih slik. Če ima sliko za primer ali pa mu sistem v naključnem začetnem naboru slik ponudi sliko, ki približno ustreza, mu bo to dobro izhodišče za iskanje. Pri **splošnem brskljanju** je uporabniku zeleni rezultat nejasen ali celo neznan. Uporabnik išče v smislu »vedel bom, ko bom videl«. Uporabnik lahko pregleda veliko količino slik v zbirki, preden bo ugotovil, kaj je tisto, kar išče.

Izbira uporabniškega vmesnika je pomemben korak pri načrtovanju CBIR sistema, saj je uporabniški vmesnik neposredni stik uporabnika s sistemom. V današnjih CBIR sistemih poznamo naslednje oblike vmesniških interakcij med uporabnikom in sistemom.

Podajanje slike za primer

Gre za vrsto vmesniške interakcije, ki omogoča uporabniku relativno enostaven vnos. Slika za primer je vzorec, ki pokaže, kakšen rezultat je zaželen, in naproša sistem, naj najde nadaljnje podobne primere slik. Ta pristop sta že leta 1981 opisala Chang in Fu (povzeto po Eakins in Graham, 1999) s svojim QPE vmesnikom (angl. *query by pictorial example*). Treba je vedeti, da uporabniki nimajo vedno pri roki slike za primer, zato je zaželeno, da lahko uporabnik sliko za primer izbere iz več virov. Možna je izbira slike za primer iz lastnega računalnika, izbira z uporabo spletne povezave in izbira ene izmed slik iz zbirke same. Zadnja možnost je v praksi najpogostejša, sistem uporabniku ponudi naključen ali tipičen nabor slik iz zbirke in uporabnik s klikom miške na eno izmed slik prične poizvedbo.

Izbira (in obteževanje) značilnic

Pri takem vmesniku uporabnik sam izbere značilnice, po katerih poizveduje, in sam določi njihove zelene vrednosti. Gre za vrsto vmesnika, ki je naporen za uporabo, gledano s stališča povprečnega uporabnika. Naprednejša različica omogoča, da uporabnik obteži pomembnost posameznih izbranih značilnic, kar

pa ne olajšuje uporabe vmesnika, prej nasprotno. Seveda uporabnik obtežuje posamezne značilnice tudi pri drugih tipih vmesnikov, a le pri tem tipu to počne z vnašanjem številčnih vrednosti. Tak vmesnik lahko za zelo izkušenega uporabnika pomeni prednost, možnost natančnejšega podajanja poizvedbe. Različica tega tipa vmesnika je podajanje vrednosti v obliki histograma, kjer lahko namesto z vnašanjem števil uporabnik poda poizvedbo z grafično ponazoritvijo npr. količine barve, kar pa je že zelo podobno vnašanju lastne skice ali slike za primer.

Podajanje slike za primer + izbira regij in značilnic za regije

Pri tem vmesniku gre za kombinacijo zgornjih dveh z dodatkom segmentacije. Uporabnik izbere sliko za primer in označi pomembne regije znotraj nje. Dobro je, če lahko uporabnik označi poljubne regije in če lahko obteži pomembnost posameznih značilnic v izbranih regijah. Tak tip vmesnika je redkejši kot iskanje z uporabo slike za primer, čeprav da boljše rezultate. Podobne rezultate lahko dobimo v sistemu, kjer je izhodišče slika za primer, nato pa izboljšamo rezultate z uporabo povratne zanke.

Kreacija lastne skice

Uporabnik sam, ponavadi s pomočjo miške, nariše skico, ki čim bolj nakazuje na iskano sliko. Sistem lahko pri procesiranju poizvedbe upošteva samo obris oz. obliko, pri večini vmesnikov pa lahko uporabnik nariše barvno skico in tako ponazori tudi zelene barve in po možnosti še njihov položaj na iskani sliki. Da so rezultati poizvedbe ustrezni skici, morajo biti barvne informacije o sliki povezane z njihovo lokacijo v skici. Takšni vmesniki ponujajo različne načine skiciranja. Uporabnik lahko izbira tanjše ali debelejše črte, v skico lahko vstavi različne geometrijske oblike ipd. Varianta pristopa s skico so **slikovne ikone**, kjer uporabnik skice ne nariše sam, ampak jo ustvari z izbiranjem in kombiniranjem različnih preddefiniranih ikon.

4.1 Povratna zanka

Ker ne moremo realno pričakovati, da bo uporabnik v prvem iskanju našel ustrezne mere ujemanja, dober sistem omogoča interakcijo z uporabnikom, v kateri ta izrazi zadovoljstvo s predlaganimi rezultati poizvedbe. Iskanje s povratno zanko gre korak dlje od zgoraj naštetih tipov vmesnikov, saj odstrani breme ročnega uteževanja značilnic. Princip povratne zanke običajno poteka tako, da uporabnik razvršča slike, ki so rezultat poizvedbe, glede na njihovo relevantnost. Sistemu pove, katere slike so zanj relevantne in katere niso. Sistem na podlagi novih podatkov uporabniku ponudi izboljššan nabor zadetkov. Povratna zanka je lahko enkratna, ali pa se ponavlja v več zaporednih korakih. Nekateri sistemi omogočajo

uporabo povratne zanke že v samem začetku oblikovanja poizvedbe, pri nekaterih pa je potrebno najprej priklicati iz zbirke nabor zadetkov, nakar je omogočeno izboljševanje poizvedbe z uporabo povratne zanke.

4.2 Poklicne skupine kot tipični uporabniki slik

Z vsakdanjo uporabo slik se srečujejo številne poklicne skupine. Ker so te, vsaka zase, mnogo bolj homogene, kot to velja za priložnostne uporabnike slik, je možno ugotoviti, na kakšen način so slike uporabljene v nekaterih poklicih in ali to zajema tudi uporabo CBIR sistemov. Tipična področja s ključno uporabo slik so: kriminalistika (zbirke prstnih odtisov, slike prizorišč zločinov, zbirke obrazov, DNK verig, odtisov podplatov čevljev ali avtomobilskih gum in zbirke ukradenih predmetov), medicina (velike zbirke rentgenskih posnetkov), založništvo (ilustracije, spremne fotografije k člankom v časopisju) ter zgodovina in arheologija (nadomestki originala, slike izkopanin).

Uporaba slik je pogosta in pomembna tudi na področju bibliotekarstva in njemu sorodnih ved. Že pri vseh zgoraj navedenih področjih se lahko z uporabo slik sooči bibliotekar v specialni knjižnici. Na področju splošnih knjižnic pa se od knjižničarja pričakuje odlično poznavanje sistemov za poizvedovanje in tudi poznavanje CBIR sistemov in njihove uporabe ne bi smelo biti izjema. Poleg tega je znana ideja, da bi se s pomočjo CBIR izgradili filtri, ki bi zaznavali prisotnost pornografskega materiala in onemogočali dostop do njega. To je pomembno področje možnega povezovanja CBIR funkcionalnosti in knjižnic, saj knjižnice svojim uporabnikom, tudi mladoletnim, nudijo prost dostop do interneta. Na področjih sorodnih ved se ne moremo izogniti asociaciji na muzeje in arhive, kjer so se tudi že izvajali projekti, povezani s CBIR funkcionalnostjo. Tako muzeji kot arhivi se soočajo z gradivom, ki se ga pogosto obdeluje izključno v digitalnem okolju, saj je obdelava originala izključena zaradi namena njegovega ohranjanja.

5 Primerjava prostodostopnih sistemov na Internetu

V nadaljevanju primerjamo večino CBIR sistemov prostodostopnih na internetu. Za širši opis priporočam ogled diplomskega dela (Kranjc, 2006). Rezultate raziskave predstavljamo v dveh velikih primerjalnih tabelah. V Tabeli 1 so združene naslednje karakteristike:

- seznam sistemov, primerjava razvojnih okolij in držav, v katerih so bili razviti,
- primerjava značilnic, ki jih uporabljajo sistemi, kateri sistemi uporabljajo katere značilnice in koliko sistemov uporablja iste oz. različne tipe značilnic,
- primerjava načinov predstavitev rezultatov, ali je podobnost številčno opredeljena.

Tabela 1: Primerjava sistemov po okolju, značilnicah in prikazu rezultatov.

Sistem	Okolje	Država	ENOSTAVNE ZNAČILNICE			Rezultati - številčno ponazorjeni
			Barva	Tekstura	Oblika	
CIRES	akademsko	ZDA	DA	DA	NE	NE
COMPASS	inštitut	Italija	DA	DA	NE	NE
CORTINA	akademsko	ZDA	DA	DA	NE	NE
FIDS	akademsko	ZDA	DA	DA	NE	NE
FIRE	akademsko	Nemčija	DA	DA	DA	NE
GIFT (VIPER)	akademsko	Švica	DA	DA	NE	DA
IMAGESCAPE	akademsko	Nizozemska	DA	DA	DA	NE
IMAGE-SEEKER	komercialno	Francija	DA	NE	DA	NE
IMEDIA	inštitut	Francija	DA	DA	DA	NE
IMGSEEK	samostojno	Brazilija	DA	NE	NE	DA
IRMA	inštitut + akademsko	Nemčija	DA	DA	DA	DA
LCPD	inštitut + akademsko	Nizozemska	NE	DA	NE	NE
PIC2SEEK	akademsko	Nizozemska	DA	NE	DA	NE
PICSOM	akademsko	Finska	DA	DA	DA	NE
PRINCETON 3D MODEL	akademsko	ZDA	NE	NE	DA	NE
QBIC (Hermitage)	komercialno	ZDA	DA	DA	DA	NE
QUICKLOOK	akademsko	Italija	DA	DA	DA	NE
RETRIEVR	komercialno	Avstrija	DA	NE	NE	NE
SHAPE SIMILARITY PROJECT	akademsko	ZDA	DA	DA	DA	NE
SIMPLICITY	akademsko	ZDA	DA	DA	DA	DA
SQUID	akademsko	VB	NE	NE	DA	DA
TILTOMO	komercialno	VB	DA	DA	NE	NE
WEBSEEK	akademsko	ZDA	DA	NE	NE	NE

5.1 Razvojna okolja

Večina sistemov (skoraj 70 %) je plod znanstvenih raziskav in izvirajo iz akademskega okolja. Skoraj vsi ti sistemi so nastali v okviru računalniških oddelkov univerz, nekateri so nastali v specializiranih centrih pod okriljem univerz, nekateri pa v povezavi z zunanjimi inštituti (2 sistema). Avtorji variirajo od študentov, ki pripravljajo diplomsko ali magistrsko nalogo in v okviru tega ustvarijo CBIR sistem, do priznanih znanstvenikov, ki okoli sebe zberejo ugodno raziskovalno skupino.

Manj sistemov nastane v drugih raziskovalnih ustanovah, kot so inštituti (4 sistemi). Komercialnih sistemov je bistveno več, toda niso prosto dostopni, ampak so zaprti sistemi. V raziskavo so tako vključeni štirje komercialni sistemi, od katerih je en demonstracijski sistem (Image-seeker) z nepopolno CBIR funkcionalnostjo, eden je sistem, ki ni več aktualen, pa še vedno živi v zbirki muzeja Hermitage, dva pa sta eksperimentalna sistema (Tiltomo in Retrievr), ki za svoj razvoj uporabljata spletno skladišče slik Flickr, in sta v tej eksperimentalni različici prosto dostopna, saj je njuna uporaba v interesu avtorjev.

Edini sistem, ki ne prihaja iz ZDA ali Evrope, je imgSeek, ki prihaja iz Brazilije, a je razvit na osnovi dela (algoritma) ameriških znanstvenikov. Sicer je izvor sistemov po državah tak, da 8 sistemov (35 %) prihaja iz ZDA, 14 sistemov (60 %) pa iz različnih evropskih držav, pri čemer ni nobena država zastopana več kot z dvema sistemoma. Vsi sistemi, ki prihajajo iz ZDA so nastali v akademskem okolju, kar je posledica zgodnje raziskovalne dejavnosti na tem področju, ki se je odvijala prav tam. Številni sistemi, ki so nastali v devetdesetih, niso več aktualni in niso vključeni v raziskavo, prihajajo pa v veliki večini prav tako iz ZDA.

5.2 Poizvedovanje v sistemih

Enostavne značilnice, ki jih uporabljajo posamezni sistemi, so razvidne iz Tabele 1. Potrjuje se predpostavka, da je barva najpogosteje uporabljena značilnica, saj značilnic barve ne uporabljajo le trije (specializirani) sistemi. Edini sistem, ki uporablja barvo kot edino značilnico, je WeebSEEk, imgSeek in retrievr uporabljata poleg barve še *robove*, kot kompleksno značilnico. Podobno število sistemov uporablja značilnice teksture in oblike, kar je zanimivo, saj so značilnice oblike načeloma težje izračunljive in se včasih uvrščajo med kompleksnejše značilnice (Johansson, 2000). Sistem LCPD se v celoti zanaša na značilnice teksture.

Načini oblikovanja poizvedb so prikazani v Tabeli 2. Iz nje je razvidno, katere in koliko različnih možnosti zastavljanja poizvedb omogočajo uporabniški vmes-

niki posameznih sistemov. Poudarek je na preglednosti prikaza in dobri primerljivosti podatkov.

Tabela 2: Primerjava sistemov po načinih oblikovanja poizvedbe.

Sistem	Slika za primer			Ročno obteževanje značilnic	Slika za primer + izbira regije	Lastna skica	Povratna zanka
	Iz zbirke	Iz svetovnega spleta	Z osebne-ga računalnika				
CIRES	DA	NE	NE	DA	NE	NE	DA
COMPASS	DA	NE	NE	DA	NE	NE	DA
CORTINA	DA	NE	NE	NE	NE	NE	NE
FIDS	DA	NE	NE	DA	NE	NE	NE
FIRE	DA	NE	DA	NE	NE	NE	DA
GIFT (VIPER)	NE	NE	NE	NE	NE	NE	DA
IMAGESCAPE	NE	NE	NE	NE	NE	DA	NE
IMAGE-SEEKER	DA	NE	NE	NE	NE	NE	NE
IMEDIA	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA
IMGSEEK	DA	DA	DA	NE	NE	DA	NE
IRMA	DA	NE	NE	NE	NE	NE	DA
LCPD	DA	NE	NE	NE	NE	NE	DA
PIC2SEEK	DA	DA	NE	NE	NE	NE	NE
PICSOM	DA	NE	NE	DA	NE	NE	DA
PRINCETON 3D MODEL	NE	NE	NE	NE	NE	DA	NE
QBIC (Hermitage)	DA	NE	NE	DA	NE	DA	NE
QUICKLOOK	NE	NE	NE	NE	DA	NE	DA
RETRIEVR	NE	DA	DA	NE	NE	DA	NE
SHAPE SIMILARITY PROJECT	DA	NE	NE	NE	NE	DA	NE
SIMPLICITY	DA	DA	NE	NE	NE	NE	NE
SQUID	DA	NE	NE	NE	NE	NE	NE
TILTOMO	DA	NE	NE	NE	NE	NE	NE
WEBSEEK	DA	NE	NE	DA	NE	NE	DA

Rezultati potrjujejo domnevo, da je osnovni način podajanja vnosa pri CBIR poizvedovanju slika za primer. Tak način podpira kar 87 % sistemov. Pri tem je daleč najbolj pogosto podajanje slike za primer iz obstoječe zbirke, ki jo uporablja sistem (omogoča 78 % sistemov), redkejše pa podajanje slike iz osebnega računalnika (omogoča 17 % sistemov) in s podajanjem URL-ja na povezavo s svetovnega spleta (omogoča 13 % sistemov).

Manj sistemov omogoča druge načine oblikovanja poizvedb. Sedem sistemov (30 %) omogoča uporabniku vnos lastne skice, pri čemer en sistem omogoča

uporabo preddefiniranih ikon (ImageScape). Šest sistemov omogoča uporabniku, da ročno obteži posamezne značilnice, pogosto se to zgodi v kombinaciji z uporabo slike za primer. Najmanj sistemov (dva) omogoča iskanje s sliko za primer in izbiranjem regije v sliki. QuickLook omogoča tovrsten način, toda uporabnik mora predhodno v nastavitvah sistema določiti, kateri segmenti slike bodo upoštevani.

En sistem (Viper) ne omogoča nobenega od zgoraj naštetih načinov. V njem je možno poizvedovanje zgolj z uporabo principa povratne zanke. Ta princip sicer uporablja 10 sistemov, kar je manj kot polovica vseh sistemov. To je presenetljivo, saj povratna zanka po naši oceni izjemno pozitivno vpliva na skladnost uporabnikovih pričakovanj in rezultatov, ki jih na osnovi njegovega vnosa vrne sistem. Uporabnik namreč izrazi nezadovoljstvo nad rezultati oziroma zanj tipično vedenje, kakšni naj bodo rezultati, in na ta način se manjša semantični prepad.

Pri predstavitvi rezultatov ugotavljamo, da so v vseh sistemih rezultati razvrščeni po podobnosti. Iz Tabele 1 je razvidno, kateri sistemi ob tem podajo tudi številčne vrednosti za podobnost. Takih sistemov je le pet oz. 22 %. Po naši oceni gre za informacijo, ki je lahko za uporabnika zelo uporabna, saj mu omogoča boljše razumevanje rezultatov. Rangiranje, ko v zbirki ni podobnih slik, lahko uporabnika pusti v misli, da je sistem slab, številčno rangiranje pa mu omogoča ustreznejše vrednotenje rezultatov.

5.3 Uporaba sistemov

Posamezni sistemi se zelo razlikujejo po načinu uporabe. Večina sistemov obstaja samo v spletni demonstraciji, bodisi da jih avtorji razvijajo z možnostjo kasnejše uporabe (npr. Tiltomo) bodisi so že deloma zastareli (spletna demonstracija pa še vedno deluje in pogosto je še vedno možno kontaktirati avtorje). Nekateri sistemi so odprtokodnega značaja, in jih lahko v svojih aplikacijah uporablja kdor hoče (npr. imgSeek).

Nekateri sistemi so presegle demonstracijski namen, in se uporabljajo v širšem kontekstu, npr. v organizacijah, kot so inštituti in podjetja. Bodisi so to sistemi, ki so bili razviti z namenom konkretne uporabe in si gresta razvoj in uporaba z roko v roki (npr. IRMA), bodisi so to sistemi, ki so izrazito komercialne narave (npr. Image-seeker), bodisi so to sistemi, kot je SIMPLcity, kjer je bil prisoten močan interes razvijalcev za različne oblike konkretne uporabe.

Glede na sam namen uporabe gre izpostaviti še eno vrsto sistemov. Gre za sisteme, katerih osnovni namen je soočanje z veliko količino slik, ki so prisotne na internetu. Tovrstni pionirski sistem je bil WebSEEk, danes pa iskanje v več kot

10.000.000 slik s spleta omogoča Cortina. Tovrstni sistemi avtomatsko indeksirajo velike količine slik s svetovnega spleta po hibridnem principu, pri čemer spretno uporabljajo strukturo spletnih dokumentov.

5.4 Omejitve

Sistemi so lahko omejeni zaradi različnih razlogov:

- neuporabe povratne zanke (npr. SIMPLcity),
- prepočasnega delovanja (npr. IRMA),
- premajhne ali premalo heterogene zbirke slik (razen če je taka s posebnim namenom),
- nezadovoljivega uporabniškega vmesnika (npr. LCPD),
- pretirane zapletenosti (npr. COMPASS),
- zastarelosti (npr. ImageScape),
- preslabih navodil za uporabo (npr. Pic2Seek),
- neskladja med uporabnikovimi pričakovanji in dejanskimi rezultati, ki pa ni nujno odraz slabega algoritma, ampak je lahko v eksperimentalnih sistemih pogosto odraz premajhne zbirke (že navedeno v tretji alineji) ali pa posledica slabih mer.

Uporabniški vmesniki pogosto delujejo v javanskem okolju, kar v veliko primerih pomeni tudi počasno delovanje. Sistemi, kot je Viper, kažejo smernice za razvoj hitrejših vmesnikov, napisanih v skriptnem jeziku PHP, in s tem bolj prilagojenih podajanju spletnih vsebin.

5.5 Trendi

Znanstveniki, ki raziskujejo na področju računalniškega vida, so se v veliki meri že preusmerili stran od sistemov, ki delujejo na principih enostavnih značilnic, in iščejo naprednejše rešitve. Nadaljuje pa se tudi razvoj tovrstnih sistemov. Ta razvoj poteka v dve smeri. Na eni strani so sistemi, ki se razvijajo za specifičen namen uporabe v homogenih zbirkah, na tipičnih področjih, kot sta medicina in kriminalistika. Na drugi strani gre razvoj v smer razvoja hibridnih sistemov, v katerih se avtomatsko združita vsebina in tekstovni opis slik.

Trend razvoja slednjih je še posebej aktualen, saj se ta razvoj odvija zdaj, zanimiv pa je tudi za našo stroko, saj se navezuje na indeksiranje spletnih vsebin.

Retrievr in Tiltomo sta močno povečala zanimanje za uporabo CBIR sistemov med splošnimi uporabniki slik. Če se zgodi, da Flickr vgradi CBIR sistem v svoj spletni servis, kar je povsem verjetno, bomo doživeli veliko povečanje števila zainteresiranih uporabnikov in v tržnem okolju interneta bo to vodilo v nove raziskave in predvsem v nove načine uporabe, predvsem imamo v mislih velike spletne iskalnike, kot je Google.

Tak razvoj lahko vodi tudi v še bolj intenzivno znanstvenoraziskovalno dejavnost na področju CBIR. V vsakem primeru pa bodo vidiki konkretne uporabe sistemov vedno bolj zanimivi za našo stroko, kot teorija, ki je za algoritmi njihovega delovanja.

6 Zaključek

CBIR je princip, ki je in bo ostal soudeležen pri soočanju z velikimi zbirkami slik. Če ima danes pogosto še stransko vlogo, je iz raziskovalne vneme, ki ga obdaja, jasno razvidna naraščajoča potreba po tovrstnem pristopu. Principi CBIR so že dolgo trdno umeščeni v področja, kot je biomedicinska informatika, a glavne omejitve CBIR sistemov se navezujejo na uporabo v velikih heterogenih zbirkah slik. Ker CBIR sistemi še vedno niso zmožni uspešno zajeti logičnih konceptov in semantičnih pomenov iz slik, so z uporabniškega stališča pogosto bolj ali manj neuporabni. Znanstvena skupnost vidi rešitev predvsem v iskanju naprednejših rešitev, določen segment raziskovalcev (med njimi tudi akademski) pa se osredotoča na razvoj hibridnih sistemov, kjer se tekstovni opisi, tako kot vsebina, avtomatsko pridobijo iz strukture spletnih dokumentov in ovrednotijo skozi algoritem.

Poznavanje problematike CBIR je pomembno za bibliotekarje, saj se kot informacijski strokovnjaki umeščamo v sisteme pretoka informacij, tudi slikovnih. Poleg splošnega poznavanja sistemov vidimo še nekaj razlogov, zaradi katerih bi morali poznati CBIR problematiko. En je uporabniški vidik, povsem možno je, da bo v bližnji prihodnosti interakcija z uporabniki zahtevala od nas osnovno poznavanje CBIR sistemov. Drug je vidik informacijske pismenosti, ki zajema tudi zmožnost uporabe različnih sistemov za poizvedovanje, tretji je vidik proste dostopnosti informacij, ki zajema tudi omogočanje spletnih vsebin in v povezavi s tem tudi omogočanje uporabe prosto dostopnih CBIR sistemov. Pomemben vidik pa je tudi bodoča integracija CBIR sistema v digitalno knjižnico, ki bo sicer verjetno potekala v izvedbi računalniškega strokovnjaka, a zagotovo tudi ob sodelovanju informacijskega strokovnjaka. V vsakem primeru je pomembno, da smo bibliotekarji v koraku s časom in da imamo ustrezna znanja za delo s kakršnikoli sistemi za poizvedovanje.

Viri

1. BIRD, C. L., ELLIOTT, P. J., HAYWARD, P. M. (1999). Content-based retrieval for European image libraries. [online]. V *Challenge of image retrieval, Newcastle upon Tyne, UK, 25-26 Februar 2006*. Pridobljeno 6. 10. 2005 s spletne strani <http://ewic.bcs.org/conferences/1999/imageret/papers/paper2.pdf>
2. CAWKELL, T. (2000). Image indexing and retrieval by content. *Information Services and Use*, vol. 20, no. 1, str. 49-58.
3. CHANG, S-F., CHEN W., SUNDARAM, H. (1998). Semantic visual templates: linking visual features to semantics. [online]. V *International Conference on Image Processing (ICIP 98)*, 4-7 Oct 1998, str. 531-535. Pridobljeno 6. 5. 2005 s spletne strani <http://ame2.asu.edu/faculty/hs/pubs/icip98.pdf>
4. CHANG, S-F., SMITH, J. R., BEIGI, M., BENITEZ, A. (1997). Visual information retrieval from large distributed online repositories. *Communications of the ACM*, vol. 40, no. 12, str. 63-71.
5. *Content-Based Image Retrieval (CBIR) of Biomedical Images: a report to the Board of Scientific Counselors*. (2002). [online]. Communications Engineering Branch, Lister Hill National Center for Biomedical Communications, National Library of Medicine. Pridobljeno 16. 8. 2005 s spletne strani <http://archive.nlm.nih.gov/pubs/reports/bosc02/>
6. DEL BIMBO, A. (1999). *Visual information retrieval*. San Francisco: Morgan Kaufmann Pub.
7. EAKINS, J. P. (1996). *Automatic image content retrieval: are we getting anywhere?* [online]. Newcastle: Department of computing. University of Northumbria. Pridobljeno 24. 4. 2005 s spletne strani <http://www.unn.ac.uk/iidr/papers/elvira3.ps.Z>
8. EAKINS, J. P., GRAHAM, M. E. (1999). *Content-based image retrieval: a report to the JISC technology applications programme*. [online]. Newcastle: Institute for image data research. University of Northumbria. Pridobljeno 27. 4. 2005 s spletne strani <http://www.unn.ac.uk/iidr/CBIR/report.html>
9. FINN, R. (1996). *Querying by image content*. [online]. Pridobljeno 8. 6. 2005 s spletne strani http://domino.research.ibm.com/comm/wwwr_thinkresearch.nsf/pages/image396.html
10. FORSYTH, D. A. (1999). Computer vision tools for finding images and video sequences. *Library trends*, vol. 48, no. 2, str. 326-355.
11. GERADTS, Z. (2002). *Content-based information retrieval from forensic image databases*. [online]. Utrecht: Proefschrift Universiteit. Pridobljeno 21. 6. 2005 s spletne strani <http://forensic.to/Dissertation.pdf>
12. GEVERS, T., SMEULDERS, A. (2004). Image search engine: an overview. V *Emerging topics in computer vision*. Upper Sadle River: Prentice Hall.

13. GROSKY, W. I., STANCHEV, P. L. (2000). An image data model. V *Proceedings of the fourth international conference on advances in visual information systems, lecture notes in computer science*. [online]. London: Springer-Verlag. Pridobljeno 8. 5. 2005 s spletne strani <http://www.kettering.edu/~pstanche/Visua2000.pdf>
14. GUPTA A., SANTINI, S, JAIN R. (1997). In search of information in visual media. *Communcations of the ACM*, vol. 40, no. 12, str. 35-42.
15. HOLT, B., WEISS, K., NIBLACK, W., FLICKNER, M., PETKOVIC, D. (1997). The QBIC project in the department of art and art history at UC Davis. [online]. V *Proceedings of the sixtieth annual meeting of American Society for Information Science, November 1-6, 1997, Washington DC*. Pridobljeno 5. 5. 2005 s spletne strani <http://www.asis.org/annual-97/holt.htm>
16. HOVE, L-J. (2004). *Extending image retrieval systems with thesaurus for shapes: master thesis*. [online]. Bergen: Institute for information and media science. University of Bergen. Pridobljeno 17. 7. 2005 s spletne strani <http://www.nik.no/2004/bidrag/Hove.pdf>
17. JACOBS, C. E., FINKELSTEIN., A., SALESIN, D. (1995). Fast multiresolution image querying. [online]. V *Proceedings of SIGGRAPH 95*. Pridobljeno 20. 6. 2005 s spletne strani <http://grail.cs.washington.edu/projects/query/mrquery.pdf>
18. JAIN, R. (1997). Visual information management. *Communcations of the ACM*, vol. 40, no. 12, str. 31-32.
19. JOHANSSON, B. (2000). *A survey on: content based image search in image databases*. [online]. Pridobljeno 2005-04-16]. S spletne strani <http://www.cvl.isy.liu.se/ScOut/TechRep/Papers/LiTHISYR2215.pdf>
20. KONAK, E. S. (2002). *A content-based image retrieval system for texture and color queries: a thesis*. [online]. Bilkent: Department of computer engineering, Bilkent university. [Pridobljeno 2005-06-10]. S spletne strani <http://www.cs.bilkent.edu.tr/tech-reports/2002/BU-CE-0212.pdf>
21. KRANJC, T. (2006). *Poizvedovanje po slikah na podlagi vsebine: s pregledom obstoječih prosto dostopnih sistemov: diplomsko delo*. Ljubljana: [samozal T. Kranjc].
22. LEHMANN et al. (2004). Content-based image retrieval in medical applications. [online]. *Methods Inf Med*, vol. 43, str. 354-361. Pridobljeno 21. 3. 2006 s spletne strani: [http://phobos.imib.rwth-aachen.de/irma/ps-pdf/MIM_2004-43\(4\)354-361.pdf](http://phobos.imib.rwth-aachen.de/irma/ps-pdf/MIM_2004-43(4)354-361.pdf)
23. LU, G., WILLIAMS, B., YOU, C. (2001). An effective World Wide Web image search engine. *Journal of Information Science*, vol. 27, no. 1, str. 27-37.
24. MÜLLER, H., MICHOUX, N., BANDON D., GEISSBUHLER, A. (2004). A review of content-based image retrieval systems in medical applications: clinical benefits and future directions. *International Journal of Medical Informatics*, vol. 73, str. 1-23.

25. QUACK, T., MÖNOCH, U., THIELE, L., MANJUNATH, B.S. (2004). Cortina: a system for large-scale, content-based web image retrieval. [online]. V *Proceedings of the 12th annual ACM international conference on Multimedia*. Pridobljeno 17. 3. 2006 s spletne strani: <http://www.vision.ee.ethz.ch/~tquack/quack04.pdf>
26. RUI, Y, HUANG, T. S., CHANG, S-F. (1999). Image retrieval: current techniques, promising directions and open issues. [online]. *Journal of Visual Communication and Image Representation*, vol. 10, str. 39-62. Pridobljeno 18. 5. 2005 s spletne strani: http://www.cs.princeton.edu/courses/archive/spr05/cos598E/bib/rui99_cbir_survey.pdf
27. STANCHEV, P. L. (2001). Content-based image retrieval systems. [online]. *CompSysTech, Bulgarian computer science conference, 21-22.06.2001, Sofia*. Pridobljeno 21. 6. 2005 s spletne strani <http://www.kettering.edu/~pstanche/comosys2001.pdf>
28. STANCHEV, P. L., GREEN, D. (2002). Current state and research trend in the image database systems. [online]. *Mathematics and education in mathematics*. Pridobljeno 6. 8. 2005 s spletne strani <http://www.kettering.edu/~pstanche/borovez.pdf>
29. STICKER, M., DIMAI, A. (1996). Color indexing with weak spatial constraints. V *Symposium on Electronic Imaging: Science and Technology - Storage & Retrieval for Image and Video Databases IV*, str. 29-41.
30. SWAIN, M. J., BALLARD, D. H. (1991). Color indexing [online]. *International Journal of Computer Vision*, vol. 7, no. 1, str. 11-32. Pridobljeno 4. 10. 2005 s spletne strani: <http://www.stanford.edu/~simonb/papers/Swain%20Ballard%20Color%20Indexing%20n231141541p1211g.pdf>
31. VASCONCELOS, N., KUNT, M. (2001). Content-based retrieval from image databases: current solutions and future directions. [online]. V *IEEE International Conference on Image Processing, Thessaloniki, Greece, October 2001*. Pridobljeno 11. 8. 2005 s spletne strani http://www.svcl.ucsd.edu/~nuno/ICIP01/Vasconcelos_Kunt.pdf
32. VELTKAMP, R. C., TANASE, M. (2002). *Content-based image retrieval systems: a survey*. [online]. Pridobljeno 27. 4. 2005 s spletne strani <http://give-lab.cs.uu.nl/cbirsurvey/cbir-survey.pdf>
33. WANG, J. Z., LI, J., WIEDERHOLD, G. (2001). SIMPLicity: Semantics-Sensitive Integrated Machine for Picture Libraries [online]. V *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*, vol. 23, no. 9, str. 947-963. Pridobljeno 24. 6. 2005 s spletne strani <http://www-db.stanford.edu/~wangz/project/imsearch/SIMPLicity/TPAMI/wang2.pdf>
34. WEES, M. (2002). *How to find images of art on the internet?* Zaandijk: [samozal. M. van Wees].

35. YANAI, K., SHINDO M., NOSHITA, K. (2004). A fast image-gathering system from World-Wide-Web using a PC cluster [online]. *Image and vision computing*, vol. 22, str. 59-71. Pridobljeno 22. 3. 2006 s spletne strani <http://skynet.liacs.nl/downloads/MIR.RL1/Yanai.Shindo.Noshita.IVC04.pdf>
-

Tomaž Kranjc je diplomant Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Naslov: Kuzeletova 8, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: tkranjc@gmail.com

Izr. prof. dr. Jasna Maver je predavateljica na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Naslov: Pleteršnikova 26, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: jasna.maver@ff.uni-lj.si

ZAČARANI KROG SLOVENSKE PORABE KNJIGE IN POTENCIALNA VLOGA SPLOŠNIH KNJIŽNIC PRI NJEGOVEM RAZREŠEVANJU

Teja Zorko
Miha Kovač

Oddano: 27. 6. 2007 – Sprejeto: 4. 9. 2007

Strokovni članek
UDK 028(497.4):027

Izvleček

Poraba knjige v Sloveniji je zaznamovana z nezadostno knjigarniško mrežo in z dobro razvito mrežo splošnih knjižnic z visokim številom izposoj, ki nadomešča trg poceni mehko vezanih knjig, kakršnega poznajo v velikih jezikovnih skupnostih v tujini. Resolucija o nacionalnem programu za kulturo med zastavljenimi cilji izboljšave porabe knjige v Sloveniji navaja tudi spodbujanje razvoja knjigarniške mreže, enakomerno razporejene po celem slovenskem kulturnem prostoru, pri čemer predlaga oblikovanje knjigarniških kotičkov v okviru že obstoječih javnih kulturnih institucij. Ministrstvo za kulturo od leta 2003 subvencionira »dobre« knjigarne, vendar prizadevanja še niso dosegla zastavljenih ciljev. Prispevek prinaša teoretične predpostavke načelnega razmišljanja o možnosti usmerjanja knjižnic v smer trženja knjig in izsledke anketne raziskave, opravljene med direktoricami in direktorji slovenskih splošnih knjižnic. Izsledki kažejo na prevladujoče mnenje direktorjev in direktoric o načelni koristnosti morebitne prodaje knjig v knjižnicah predvsem za uporabnike in ugotavljajo, da skoraj polovica vodstvenega kadra vseh slovenskih splošnih knjižnic načeloma podpira uvajanje prodaje knjig v svoji knjižnici, če bi zanjo bili vzpostavljeni primerni pogoji, da pa si od te storitve ne obeta finančne koristi.

Ključne besede: knjige, splošne knjižnice, knjigarne, spletne knjigarne, knjižni trg, bralna kultura

ZORKO, Teja; MIHA KOVAČ. The vicious cycle of Slovenian book use and the potential role of public libraries in solving it. *Knjižnica*, Ljubljana, 51(2007)3-4, p. 67-95

Abstract

The use of books in Slovenia is marked with an insufficient bookstore network and with a well developed network of public libraries with a large number of loans that supplements a market of cheap paperback books, which is known in large language communities abroad. The resolution on National Program for Culture among the set goals for the improvement of use of books in Slovenia states also encouragement to develop bookstore network, equally divided across the entire Slovenian cultural area, with which the formation of bookstore corners in the framework of already existing public cultural institutions is proposed. From 2003, Ministry of Culture is supporting the good bookstores, but the endeavors haven't reached the set goals yet. This contribution brings theoretical presumptions of principal thinking on the possibility of directing the libraries in the direction of marketing the books and the findings of a survey conducted among the directors of Slovenian general libraries. The findings show the predominant directors' opinion on principal usefulness of potential sale of books in libraries, especially for the users. Almost a half of the managers of all Slovenian public libraries in principle support the introduction of book sale in their library if proper conditions would have been set. However, they do not expect any financial benefit from this service.

Key words: book, public libraries, bookstore, web bookstore, book market, reading culture

1 Uvod

V Sloveniji že nekaj časa potekajo razprave, kako pospešiti prodajo knjig. Slovensko porabo knjige zaznamuje za evropske razmere nenavadno razmerje med prodajo in knjižnično izposajo¹; v naši majhni jezikovni skupnosti imamo namreč ob relativno obsežni in pestri založniški produkciji podpovprečne prodajne zmogljivosti za knjigo, slabo razvito knjigarniško mrežo, hkrati pa razprostranjeno in dobro delujočo mrežo splošnih knjižnic, ki je s številom članov, obiskom in višino izposoje najmočnejši dejavnik dostopanja do knjige². V založništvu velja klasična predpostavka, da je ustanavljanje knjigarne v kraju z manj kot 5000

1 Po številu prodanih knjig na prebivalca (po nekaterih ocenah med 2 in 3, če ne štejemo obveznih učbenikov) smo pri dnu evropske lestvice. Po izposojenih knjigah smo zelo blizu vrha z 11 knjigami na prebivalca – prim. <http://www.libecon.org/pdf/InternationalLibraryStatistic.pdf>, nazadnje obiskana 8. 6. 2007.

2 Čprav v Sloveniji premoremo prek 160 podjetij in ustanov, ki v imajo v nazivu besedo »knjigarna« (od tega 42 knjigarn Mladinske knjige trgovine d.d. in 43 knjigarn DZS d.d.), je »dobrih« knjigarn, ki so v letu 2005 izpolnjevale pogoje za sofinanciranje, le 26, delujejo pa v 10 krajih oz.

prebivalci vnaprej obsojeno na neuspeh, kar pomeni, da približno 60 % prebivalcev Slovenije živi v kraju, ki je za ustanovitev knjigarne premajhen, kar je eden izmed razlogov, ki je že tradicionalno silil založnike k vzdrževanju drugih, dražjih in manj učinkovitih prodajnih poti poleg knjigarniške - prek slednje spravijo v promet le 35 % svoje produkcije (Kovač, 2005). Grilc ugotavlja, da je v Sloveniji 100 krajev, ki imajo več kot 5000 prebivalcev, knjigarne pa delujejo v 44-tih, medtem ko je krajev z več kot 1500 prebivalci, ki hkrati nimajo knjižnice, le 73, ob čemer zaključuje, da »mreža splošnih knjižnic na tej točki (dostopnosti knjige, op. a.) zelo pomembno zapolnjuje vrzel knjigarn, toda z vidika delovanja celotne knjižne verige ni izposoja knjig nič manj in nič bolj pomembna kot kupovanje knjig, pri čemer sta obe dimenziji notranje povezani« (Grilc, 2006, str. 71). V nasprotju s pojmovanjem, da so knjižnice največja ovira pri razvoju knjigarn, je že Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2004-2007 poleg siceršnjega spodbujanja razvoja knjigarniške mreže predlagala produktivnejšo rešitev, namreč osnovanje »dobrih« knjigarn tudi v okviru že obstoječih kulturnih institucij, predvsem knjižnic.

1.1 Začarani krog slovenske porabe knjige

Gordijski voz slovenskega založništva je opisal že Kovač (2002): nizka prodaja niža naklade knjig, kar posledično knjigam zvišuje ceno, dražje knjige pa imajo seveda vedno ožji krog kupcev. »...vsaj na načelni ravni (je) nekaj vzrokov za tak razvoj razmeroma enostavno definirati: slovenski založniki niso uspeli razviti trga poceni množičnih knjig, tega pa je v veliki meri nadomestila knjižnična izposoja ... pri čemer (knjižne uspešnice, op. a.) doživijo najmanj petkrat več izposoj, kot je število prodanih izvodov« (Kovač, 2002, str. 61).

Vpetost splošnih knjižnic v začarani krog je seveda neizogibna, saj so knjižnice pogosto kupec tudi do tretjine naklade posameznega naslova³. Hkrati je nabava knjig v knjižnicah zaznamovana z dejstvom, da se višina proračunskega financiranja knjižnic določa glede na njihovo kvantitativno evalvacijo, torej glede na statistični izkaz višine obiska, izposoje in vpisa novih članov. Na podlagi tak-

le 6 občinah. Od vseh navedenih »knjigarn« je verjetno le 20 % takih, katerih osnovna dejavnost je prodaja knjig oz. katerih ponudba obsega prodajo knjig različnih vrst in založnikov (Grilc, 2007). Mreža 61 splošnih knjižnic je v letu 2004 obsegala 251 izposojevališč, skupaj s 781 postajališči potujoče knjižnice skupno 1032 izposojevalnih mest. (<http://www.nuk.uni-lj.si/dokument/kis/kratko04.pdf>, nazadnje obiskana 8. 6. 2007.)

3 Prim. članek »Samo fair igro hočete?« - Delo, 23. 2. 2005. Dejstvo, da so knjižnice izredno pomembne, če ne celo največji odjemalec slovenskih založnikov, ima, tako Gregorin, slab vpliv na ceno knjige – založniki, ki proizvedejo zaradi visokih proizvodnih stroškov zelo drage knjige, postavijo zelo visoke maloprodajne cene, vedoč, da bodo knjižnice kupile novo knjigo ne glede na višino cene. (Gregorin, 2006)

šnega načina financiranja je knjižnica pri nabavi knjižnega gradiva prisiljena balansirati med popuščanjem »bestsellerskim« željam bralcev, ki prinašajo statistično rast izposoje in s tem proračunska sredstva na eni strani, ter skrbjo za kvaliteto knjižnične zbirke na drugi strani, ki ni finančno ovrednotena, pomeni pa kvaliteto knjižnice same na dolgi rok in hkrati tudi dvig bralne kulture uporabnikov.

Ugotovimo lahko, da omenjeni »odmik« trga množičnih oz. komercialnih knjig v knjižnice prinaša nekaj motečih deviacij v verigi porabe knjige: prav na področju bralne kulture namreč novejša raziskave ugotavljajo pomanjkljivosti, saj knjižnice nabavljajo premalo subvencioniranih izdaj in preveč lahke literature, kar vodi k očitku, da prepogosto nabavljajo po liniji najmanjšega odpora kar pri največjem založniku, čeprav mnogo, za dvig bralne kulture, relevantnih naslovov izide prav v majhnih založbah (Novljan, 2005). Novljanova zato predlaga, naj bi splošne knjižnice raje funkcionirale kot omejevalci tiskanja bestsellerjev, torej prevedenih lahkotnih romanov, ki po višini izposoje v knjižnicah prednjačijo⁴. To se zdi težavna naloga, saj se poraba bestsellerjev pri nas ne dogaja na običajnih tržnih osnovah, torej s prodajo v knjigarnah, kot je to samo po sebi umevno v razvitih založništvih. V naši majhni jezikovni skupnosti ni recimo temu »zdravega« razlikovanja med na eni strani nakupovanjem poceni paperback, komercialne literature in na drugi strani izposojanjem dražjih gradiv, v okviru katerega ima v splošnem razvoju bralne kulture tudi komercialna literatura vsaj stransko vlogo⁵.

4 *Opredeležitev knjižne uspešnice se v slovenskem prostoru seveda precej razlikuje od kriterijev, ki veljajo za velika založništva. V Sloveniji se zaradi nizkih naklad (denimo običajna naklada domačega leposlovja je 500 izvodov) o leposlovni prodajni uspešnici govori že v primeru nad 1000 prodanih izvodov, pri čemer ni nujno, da gre za lahkotno čtivo: Bartolovega Alamuta so v zadnjih letih prodali 35.000 izvodov, prav tako dosega nadpovprečne prodajne rezultate Kovačičev roman Otroške stvari. (Prim. članek Prodajne knjižne uspešnice (2007).) V primerjavi z leposlovjem dosegajo precej boljše prodajne rezultate priročniki in enciklopedije. Na lestvici najbolj prodajanih knjig v spletni knjigarni Cangura (http://www.cangura.com/knjigarna/najbolj_branje_knjige.php, nazadnje obiskana 20. 8. 2007), urejeni po popularnosti, najdemo skoraj izključno priročnike za hujšanje in osebno rast. Lestvico najbolj izposojanih knjig v juliju 2007 v slovenskih splošnih knjižnicah (http://home.izum.si/cobiss/top_gradivo/graf_vse.asp, nazadnje obiskana 20. 8. 2007) pa sestavljajo, če odmislimo priročnik Varna vožnja, izključno slovenski prevodi tujih, praviloma nezahtevnih leposlovnih del. Med prvimi stotimi najdemo le tri romane slovenskih avtorjev, pri čemer so Pasjo Grofico Bogdana Novaka, ki se s prodanimi 2000 izvodi uvršča med domače bestselerje, samo v juliju izposodili 464-krat. Pri opredeljevanju do vprašanja, kaj je v Sloveniji bestseler, torej nikakor ne bi mogli upoštevati zgolj nakupnega vidika porabe knjige. Ob odsotnosti storitve Knjige na trgu so tovrstna raziskovanja zelo otežena.*

5 *Zelo poenostavljeno rečeno: s prodajo poceni knjižne produkcije za množični trg založniki ustvarjajo dobiček, ki služi kot ekonomska osnova, ki v nadaljevanju omogoča izdajanje tudi nekomercialne literature za ožji krog uporabnikov, ki se manj prodaja, je pa kulturno dragocena in nepogrešljiva za pestrost založniške ponudbe. Ta shema na velikih in ekonomsko močnih knjižnih trgih že od uveljavitve paperback izdaj po letu 1975 preveša tehtnico krepko v prid prodaje v primerjavi z izposojajo v javnih knjižnicah, še zlasti po vzniku veleknjigarn, česar pa se na našem majhnem knjižnem trgu, kakor kaže, ni bati.*

1.2 Sekanje gordijskega vozla – nakup bestsellerjev tam, kjer uporabniki že sicer dostopajo do njih?

Ker prizadevanja za izboljšanje razvitosti knjigarniške mreže - od leta 2003 »dobre« knjigarne ciljno podpira Ministrstvo za kulturo – zaenkrat še niso obrodila vidnejših sadov⁶, je po vsem povedanem le še korak do misli, da bi bil eden od najekonomičnejših načinov sekanja slovenskega začaranega kroga tak, da bi si mogli uporabniki bestsellerje oz. komercialno literaturo kupiti tam, kjer že sicer dostopajo do nje, torej v knjižnici. Le na ta način bi knjižnice lahko nakupile za svojo zalogo bestsellerjev le za vzorec in bi bralce napotovale k njihovemu nakupu, posledično pa za svojo zalogo nakupile več in pestrejšo ponudbo tistega gradiva, ki sestavlja kvalitetno knjižnično zbirko. To bi bilo smiselno, če bi domači založniki še naprej izboljševali ponudbo cenenih, mehko vezanih žepnic, paperback izdaj. Vsaj v teoriji bi tako knjižnice pomagale vzpostavljati trg množičnih knjig, ki nam sedaj usodno manjka, ter omogočile razločevanje med komercialno literaturo, ki se naj zlasti prodaja, in pestro, hranljivo bralno ponudbo, ki jo zagotavljajo kvalitetni založniški programi in na podlagi takšne založniške ponudbe premišljeno sestavljene knjižnične zaloge, dostopne vsakomur brez plačila.

Osnove za takšno razmišljanje ponujajo tudi nekatere tuje raziskave; nezavidljiv položaj javnih knjižnic v Veliki Britaniji sili k ponovnemu vrednotenju njihovega statusa in raziskovanju njihove ekonomske regeneracije: obsežna študija *The Economic Value of Public Libraries* (Morris, Hawkins & Sumsion, 2001), ki želi prevrednotiti poglede na britanske javne knjižnice v smeri pristopov, ki so jih razvili v Ameriki glede knjižnic in informacijskih servisov na splošno, zagovarja tezo, da je treba »na javno knjižnico gledati kot na amalgam javne in privatne dobrine« (Morris, Hawkins & Sumsion, 2001, str. 26). Javna knjižnica je tako komercialno kot tudi javno podjetje – pomembne elemente javne službe, za katere nima komercialne konkurence (zbiranje in dokumentiranje lokalne zgodovine – domoznanstvo, posredovanje informacij znotraj ožje skupnosti, medknjižnična izposoja), združuje z izposojajo knjig, pravijo avtorji študije, kjer pa ima komercialnega tekmeca v knjigarnah. Prav ta izvorna dvojnost javnega in komercialnega v javni knjižnici po mnenju avtorjev študije povzroča težave pri merjenju njene učinkovitosti, česar se, kot kaže, čedalje bolj zavedamo tudi pri

6 Premiki na bolje se kažejo v sofinanciranih knjigarnah (leta 2003 je bilo takšnih knjigarn 12, leta 2005 pa 26) zlasti v povečanem obsegu prireditvev, promocijskih večerov in predstavitev avtorjev. Delež vseh knjig, prodanih v knjigarnah, se je od leta 2003 do 2005 povečal za 7 %. Regionalna pokritost »dobrih« knjigarn je ostala praktično nespremenjena – povečala se je s petih občin na šest, oz. število krajev z več kot 5000 prebivalci, ki imajo knjigarno, se je povečalo s 44 na 45 v letu 2005. Leta 2006 je MK za knjigarniško mrežo namenilo nekaj manj kot 77 mio. Sit (Grilc, 2007, str. 48 in 18), kar je, za primerjavo, le malo več, s kolikor je razpolagala ena izmed ljubljanskih splošnih knjižnic za nabavo knjižničnega gradiva v istem letu.

nas. Po izsledkih te raziskave obstoji v Veliki Britaniji močna pozitivna povezava med kupovanjem in izposojanjem knjig, kar pomeni, da sta kupovanje in izposojanje knjige komplementarni in ne tekmovalni dejavnosti. Kupci in izposojalci knjig so generalno gledano pretežno ena in ista skupina ljudi. Če podobno razmerje velja tudi v Sloveniji, potem imamo pri nas še obilo neizkoriščenega nakupnega potenciala in bi morebitna uspešna izvedba prodajnega »by-passa« založnikom čez noč ponudila 251 prodajnih mest širom države, ki jih obiskuje najmanj 531.695 prebivalcev⁷ - konzumentov knjige.

1.3 Nakup knjige na podlagi informacijske zahteve – slovenski Amazon je COBISS

Ob tovrstnem sekanju začaranega kroga porabe knjige se kot najnujnejše izmed mnogih vprašanj zastavlja prav vprašanje načina prodaje knjig, ki bi bil smiseln znotraj slovenskih splošnih knjižnic. V relativno kratkem času so se, tudi s pojavom cenovno ugodnih Žepnic, prodajna mesta za knjigo pomaknila tudi izven knjigar, v trgovine, na bencinske črpalke in na podobna prodajna mesta, vendar se za občutno izboljšanje slovenske porabe knjige zgolj takšna ponudba nakupa komercialnejših, praviloma nezahtevnih naslovov v knjižnicah zdi premalo⁸. Ali je za formacijo kvalitetnih knjigarniških koticov v knjižnicah sploh dovolj prostora (skladišč) in kadra, in ali bi zgolj nekaj vrtljivih stojal z žepnicami na prodaj v knjižnici zadostovalo za prerez slovenskega začaranega kroga? Tudi način dostopanja do knjige preko spleta pri nas, ki predstavlja alternativo fizičnim knjigarniškim koticom, izkazuje nekatere posebnosti. Spletna storitev »Knjige na trgu« pri nas še vedno ne obstaja, čeprav so bile že izvedene raziskave za njeno vzpostavitev⁹, kar pomeni, da ne razpolagamo z množico podatkov, ki so drugod

7 Podatek iz <http://www.nuk.uni-lj.si/dokument/kis/kratko04.pdf>, nazadnje obiskana 8. 6. 2007. V splošne knjižnice je včlanjena četrtnina Slovencev, pri čemer si mnogi izmed njih izposojajo tudi za družinske člane. (Gregorin, 2006)

8 Idealna je seveda takšna prodajna ponudba, ki omogoča zadovoljevanje obeh nakupovalnih načinov; tako impulzivnega nakupa katerekoli knjige, ki nas pritegne v ponudbi, kot nakupa na podlagi informacijskega povpraševanja, torej na podlagi potrebe po točno določenem naslovu, ki ga potrebujemo.

9 Raziskovalni projekt za vzpostavitev omenjene storitve je vodila dr. Eva Kodrič Dačić. Kot zanimivost naj omenimo, da je na 3. kongresu Knjiga na Slovenskem v Portorožu junija 2005 mag. Zvone Klopčič iz Orije computers d.o.o. predstavil neodvisen predlog o vzpostavitvi storitve Knjige na trgu na način nadgraditve obstoječe bibliografske baze COBIB, ki v Sloveniji predstavlja dobro izhodišče za enotno bazo, s čimer bi se »izognili večkratnemu vnašanju podatkov, kar zmanjšuje učinkovitost in konkurenčnost.« Potrebno bi bilo zagotoviti enotne standarde vnašanja in izmenjave podatkov, da bi jih lahko uporabljali različni s knjigo povezani poslovni subjekti, pri čemer je avtor prispevka oblikoval idejo, da bi podatke o knjigi vnašal tisti, ki je zainteresiran za njeno čim boljše predstavitev, vsi ostali pa bi te podatke le uporabljali. »Po vzpostavljeni podatkovni izmenjavi se bo odprlo še veliko neizkoriščenih možnosti za avtomatizacijo in standardizacijo

temelj založniškega dela, in da se ob velikem številu majhnih založb tako proizvajalci kot porabniki knjig spopadamo z izrazito nepreglednostjo knjižne ponudbe in knjigotrških tokov. Domače spletne knjigarne obstajajo, vendar imajo skromno in razdrobljeno ponudbo, predvsem pa ponujajo le produkcijo ene založbe, (obetavna, vendar še premajhna izjema je denimo Cangura). Nimamo enotnega portala, ki bi ponujal vsaj večino celotne knjižne produkcije na enem mestu in omogočal hitro najti tisto, kar iščemo. Morda je odsotnost velikega nakupnega portala tudi razlog, zakaj se pri nas ne uveljavi tisk po naročilu, ki je izjemno priporočljiv za majhne jezikovne skupnosti in ki omogoča ekonomično izdajanje za majhne trge, saj z njim lahko udeležimo sodobno založniško paradigmo »najprej prodaj in nato natisni«. V našem virtualnem prostoru je daleč najmočnejši dejavnik dostopanja do knjige on-line vzajemni katalog - po Šercarju (2003) naj bi s COBISS-om že upravičeno lahko govorili o virtualni knjižnici, saj gre za enoten sistem na nacionalni ravni, ki zajema zelo velik del knjižničnega gradiva praktično vseh knjižnic, če upoštevamo, da so vanj vključene celo zaloge mnogih specialnih in šolskih knjižnic. Takšen nacionalni sistem se v velikih založništvih ni razvil do te mere, saj vključuje praviloma velike nacionalne in univerzitetne knjižnice, on-line katalogi javnih knjižnic pa ostajajo precej razdrobljeni - približno tako kot pri nas spletne knjigarne.

Zlasti ob primerjavah hitrega razvoja informacijske podprtosti knjige v tujini lahko ugotovimo, da pri nas, kljub že kar fantastičnim možnostim, ki jih ponujajo nove tehnologije, nismo v stanju niti odgovoriti na vprašanje uporabnikov, ki ga knjižničarji v splošnih knjižnicah pogosto slišimo: »Če te knjige nimate oz. je izposojena, kje bi jo pa lahko kupil?« Pri nas še niti ne zadoščamo dovolj čisto osnovnim potrebam po nakupu knjig, ko bralec neko točno določeno gradivo nujno potrebuje – zgolj eden od mnogih primerov so šolska obvezna branja z vnaprej zagotovljenimi kupci, ki jih pogosto nikjer več ni mogoče kupiti, šele pred nedavnim so jih začeli pokrivati časopisni založniki. Šele po zadoščanju teh osnovnih nakupnih potreb lahko uspešno nastopi bolj sofisticirano spodbujanje bralnih užitek, ustvarjanje želje po določenih artiklih, kar je predmet marketinga.

Glede na razporejenost vseh treh segmentov spletnega dostopanja do knjige bi lahko rekli: slovenski Amazon je COBISS – in ta trditev bi utegnila celo držati, če bi obstoječi on-line knjižnični katalog kdaj uspeli nadgraditi z možnostjo spletnega nakupa, torej s podatki o ceni, zalogi in z možnostjo naročila, kar bi verjetno že samo po sebi tudi precej omililo pomanjkanje segmenta »Knjige na trgu«. S tem ne bi omogočili le nakupa komercialnega bestselerja, temveč bi uporabniku izjemno olajšali nakup na podlagi informacijske zahteve, torej kateregakoli

obstojećih procesov, prek katerega bi bilo možno spremljati zaloge knjig pri posameznih subjektih. Cilj pa je seveda več prodanih knjig in boljši poslovni pogoji vseh udeležencev.» (Citat iz informativnega gradiva za udeležence kongresa.)

točno določenega naslova, ki je v Sloveniji še vedno otežkočen. Knjižnice kot nosilke takšnega spletnega nakupa bi zlasti blagodejno vplivale na nakup knjige v manjših krajih, ki v Sloveniji prevladujejo, ki imajo praviloma slabo oskrbljenost gospodinjstev z dostopom do spleta in nimajo knjigarn, kakor smo že omenjali, v veliki večini pa imajo dobro obiskano krajevno knjižnico. Tvegali bomo torej tezo, da bi za učinkovito presekanje začaranega kroga porabe knjige v Sloveniji potrebovali nadgradnjo najmočnejšega segmenta informacijsko podprte porabe knjige, ki danes deluje le kot bibliografska baza podatkov, tako, da bi omogočal bodisi nakup bodisi izposajo na enem mestu, s čemer bi se vsaj za prvo silo približali kvaliteti storitve, na kakršno je tuje uporabnike navadil demimo Google.

2 Raziskava in metoda

Čeprav se ob pregledanih teoretičnih osnovah, trendu razvoja v tujini, ob globalizacijskih procesih in trendih digitalizacije knjig (več o tem Zorko, 2006) izrisuje kot najbolj smiseln takšen pristop, ki bi uporabniku v slovenskih knjižnicah omogočal nakup točno določenega knjižnega naslova, torej nakup na podlagi informacijske zahteve, morda v končni konsekvenci celo naročanje v smislu tiska po naročilu, smo ocenili, da v tako začetni stopnji raziskave še ni smiselno povpraševati po natančno določenih načinih prodaje knjig v knjižnicah. Mnenjsko raziskavo, izvedeno s pomočjo anketnih vprašalnikov, smo omejili zgolj na direktorice in direktorje vseh splošnih knjižnic in zaenkrat pustili ob strani sicer zelo pomembna mnenja založnikov in knjigotržcev, pa tudi uporabnikov. Zaradi širitve prodajnih mest za knjigo misel na prodajanje knjig knjižničarjem morda ni docela tuja, logično pa sklepamo, da o različnih možnostih izvedbe ne morejo imeti izoblikovanega mnenja. Zato smo večinoma spraševali po njihovem načelnem stališču do raziskovalnega vprašanja, pri tem pa skrbeli za kratkost in čimvečjo jasnost vprašalnika (glej prilogo), saj smo se želeli izogniti temu, da bi večina vprašalnikov nerešenih romala v koš. Možnosti prodaje knjig v knjižnicah smo le grobo omejili na dve osnovni opciji: spletno prodajo ali fizični knjigarniški kotiček. Pred raziskavo smo oblikovali naslednje hipoteze

1. Direktorice in direktorji splošnih knjižnic, ki so odgovorili na anketo (v nadaljevanju: respondenti), ocenjujejo, da bo trend proračunskega financiranja v bodoče negativen.
2. Respondenti ocenjujejo, da bo trend obiska in izposoje v splošnih knjižnicah v bodoče negativen.
3. Respondenti menijo, da je za izboljšanje finančnega položaja splošnih knjižnic treba iskati nove poti, dodatne ukrepe.

4. Respondenti se zavedajo, da je sodobna splošna knjižnica (vsaj v praksi) preplet nekomercialne in komercialne dejavnosti.
5. Respondenti ocenjujejo, da bi prodaja knjig v knjižnicah ne ogrožala same izposoje.
6. Respondenti bi se raje odločali za knjigarniško – klasično prodajo knjig kot pa za njeno spletno inačico.
7. Respondenti ne razmišljajo o uvajanju drugih komercialnih možnosti v knjižnice (kavarnice ...).
8. Med respondenti število tistih, ki bi v svojo knjižnico uvedli katerokoli obliko prodaje knjig, občutno presega število tistih, ki take oblike ne bi uvedli ali na vprašanje niso odgovorili.
9. Respondenti za uvedbo knjigarniških koticov v knjižnicah nimajo tehničnih možnosti (prostor, skladišče, kadri).
10. Respondenti menijo, da bi prodaja knjig v knjižnicah ugodno vplivala na finančno stanje knjižnic.
11. Respondenti menijo, da bi prodaja knjig v knjižnicah ugodno vplivala na povečanje prodaje knjig na prebivalca v državi.
12. Respondenti menijo, da bi prodaja knjig v knjižnicah ugodno vplivala na povečanje sodelovanja med založniki, knjigotržci in knjižničarji.
13. Respondenti večinoma ocenjujejo prodajo knjig v knjižnicah kot splošno koristno dejavnost.
14. Respondenti večinoma ocenjujejo prodajo knjig v knjižnicah kot knjižnicam koristno dejavnost.
15. Prodaji knjig so bolj naklonjene knjižnice v večjih mestnih središčih (ki pokrivajo področje z večjim številom prebivalcev) in osrednje območne knjižnice.

V raziskavo smo zajeli celotno populacijo slovenskih splošnih knjižnic. Pri tem smo se opirali na seznam 61 splošnih knjižnic - Cobissov razvid sicer šteje 64 splošnih knjižnic, saj upošteva Slovensko študijsko knjižnico v Celovcu in Narodno in študijsko knjižnico v Trstu. Pri določanju numerusa smo se odločili upoštevati knjižnice na teritoriju Republike Slovenije. Cobissov seznam vključuje tudi Knjižnico Jurij Vega iz Dola pri Ljubljani, ki ima prehodni status. Sicer je polnopravni član v bazi Cobiss, vendar organizacijsko še ni samostojna, saj še vedno deluje v okviru tamkajšnje osnovne šole, tako NUK kot MK pa jo statistično prištevata h Knjižnici Bežigrad¹⁰. Zato je v raziskavo nismo vključili.

¹⁰ Podatek s spletne strani http://www2.arnes.si/~osljdo124/teksti/knjiznica_jurij_vega.htm (nazadnje obiskana dne 8. 6. 2007) ter iz telefonskega pogovora z vodjo knjižnice.

2.1 Potek raziskave

Raziskava je potekala od 5. 6. 2006, ko je bilo razposlanih 61 vprašalnikov, naslovljenih na direktorice in direktorje splošnih knjižnic, do vključno 13. 7. 2006, ko smo zabeležili prejem zadnjega izpolnjenega anketnega vprašalnika, torej 39 dni. Po tem datumu nismo prejeli nobenega vprašalnika več. Rečemo lahko, da smo anketirali populacijo v »primarnem stanju«, pri čemer mislimo na dejstvo, da smo povpraševali po nečem popolnoma novem, da v času do konca anketiranja v bibliotekarski strokovni literaturi še ni bila objavljena nobena informacija, ki bi se nanašala na vprašanje možnosti prodajanja knjig v knjižnicah in ki bi lahko vplivala na mnenje respondentov¹¹. Prejeli smo 43 (70,5 %) ali slabe tri četrtine izpolnjenih anketnih vprašalnikov¹², 18 (29,5 %) knjižnic se raziskave ni udeležilo. Sklepamo torej lahko, da dobra četrtina anketiranih direktoric in direktorjev splošnih knjižnic ni oblikovala mnenja o raziskovalnem vprašanju, kar je glede na njegovo novost, neraziskanost in relativno nenavadnost razumljivo.

3 Analiza rezultatov raziskave

1. Respondenti ocenjujejo, da bo trend proračunskega financiranja v bodoče negativen.

21 (48,8 %) respondentov meni, da bo trend proračunskega financiranja tudi v bodoče ostajal takšen, kot je bil dosedaj, 18 (41,9 %) jih meni, da se bodo proračunska sredstva v bodoče krčila, trije (7 %) da se bodo povečevala, en (2,3 %) respondent pa na vprašanje ni odgovoril.

Velika večina respondentov torej ocenjuje, da bo proračunsko financiranje knjižnic v bodoče kvečjemu stagniralo ali se celo zmanjševalo (skupno 39 anketiranih ali 90,7 %), pri čemer sta deleža obeh odgovorov precej izenačena. Optimizma glede proračunskega financiranja knjižnic je med direktorji malo, zato lahko trditev označimo kot pravilno.

11 Članek istih avtorjev »Aktualne povezave med knjižnično in knjigotrško dejavnostjo s pregledom razvoja javnih knjižnic«, ki je, vsaj po naši vednosti, prva informacija o raziskovalnem problemu v strokovni literaturi, je izšel v reviji Knjižnica le nekaj dni po prejemu zadnjega izpolnjenega vprašalnika.

12 Fizično smo sicer prejeli 44 vprašalnikov, vendar enega med njimi žal nismo mogli upoštevati, saj je odgovarjal le na nekatera vprašanja, pa še na ta neskladno z navodili. Upoštevanje tega vprašalnika bi bilo v preveliki meri odvisno od raziskovalčeve subjektivne presoje, če bi »ob rob« zapisana mnenja skušal stlačiti v okvire anketnih vprašanj.

Proračunsko financiranje slovenskih splošnih knjižnic se iz leta v leto zmanjšuje¹³. Če na vprašanje pogledamo z mednarodnega konteksta lahko ugotovimo, da tovrstne raziskave¹⁴ slovensko mrežo splošnih knjižnic uvrščajo med zelo dobro razvite, hkrati pa tudi dobro proračunsko financirane v primerjavi z drugimi evropskimi državami. V primerjavi slovenskih in britanskih splošnih knjižnic Žaucer ugotavlja, da je stanje slovenskih splošnih knjižnic povsem primerljivo ali boljše glede na stanje britanskih – z eno pomembno razliko: trend uporabe splošnih knjižnic v Veliki Britaniji že desetletje upada, »v Sloveniji pa še ne« (Žaucer, 2005, str. 198), pri čemer se zdi avtorju bolj verjetno, da se bomo morali naprezati za ohranitev doseženega, kot pa da bomo knjižnični standard še izboljševali.

2. Respondenti ocenjujejo, da bo trend obiska in izposoje v splošnih knjižnicah v bodoče negativen.

Glede obiska in izposoje v knjižnicah v bodoče direktorji in direktorice izražajo veliko bolj pozitivno mnenje: 21 (48,8 %) respondentov meni, da bo trend obiska in izposoje rasel, 14 (32,6 %) da bo ostajal enak, 8 (18,6 %) pa, da se bo zmanjševal. En respondent navaja opombo, da bo trend izposoje odvisen od knjižnične ponudbe, nekdo drug pa pripominja, da se bosta v knjižnicah zmanjševala obisk in izposoja, povečevala pa druge storitve.

Če združimo podatka za »rastel« in »ostajal enak« (torej še naprej na visokem nivoju), dobimo visok delež 35 (81,4 %) optimistično razpoloženih respondentov glede bodočega obiska in delovanja knjižnic. Hipotezo lahko ovržemo.

3. Respondenti menijo, da je za izboljšanje finančnega položaja splošnih knjižnic treba iskati nove poti, dodatne ukrepe.

Čeprav optimistični glede bodočega obiska uporabnikov in trenda izposoje v knjižnicah, skladno z odgovori na prvo vprašanje kar 42 (97,7 %) respondentov meni, da knjižnice potrebujejo dodatne ukrepe za izboljšanje svojega finančnega položaja, le en respondent (2,3 %) pa, da to ni potrebno. Možnosti »ne vem« ni uporabil noben anketiranec. Hipotezo potrdimo. Po naši interpretaciji podatkov zagotovo kaže tudi na zavedanje direktorjev knjižnic, da visok obisk in izposoja v bodoče še ne bo nujno porok za obilno podpiranje knjižnic s strani države in

13 *Z novim zakonom o knjižničarstvu je financiranje splošnih knjižnic v precejšnji meri preloženo na ramena lokalnih skupnosti kot ustanoviteljic knjižnic, država pa prispeva del sredstev za nakup gradiva in vzdrževanje informacijske infrastrukture. Zaradi ponekod neurejenih ustanovitvenih razmerij in finančne šibkosti nekaterih občin so se nekatere knjižnice znašle v težavni situaciji; večinoma pa so se vodstva knjižnic prisiljena dogovarjati z več občinami hkrati, glede na to, v koliko občinah imajo svoje zunanje enote.*

14 *Projekt LibEcon, ki ga je julija 2004 ustanovila evropska komisija, več o tem na strani <http://www.libecon.org/about-asp>, nazadnje obiskana dne 16. 10. 2006.*

lokalnih skupnosti, dovoljevanje delnega opiranja na lastne moči pri pridobivanju finančnih sredstev za knjižnice pa vodi h kočljivemu vprašanju (ne)komercialnosti knjižnic.

4. Respondenti se zavedajo, da je sodobna splošna knjižnica (vsaj v praksi) preplet nekomercialne in komercialne dejavnosti.

Respondenti so se morali opredeliti za eno izmed treh trditev, s katero so se najbolj strinjali. Da je »splošna knjižnica lahko tudi povsem komercialna, ki vse prihodke, potrebne za svoj obstoj, pridobiva na trgu«, se po pričakovanjih ni strinjal noben respondent. Za drugo skrajnost, da je »splošna knjižnica izključno nekomercialna dejavnost, njeno poslanstvo nima zveze s pridobivanjem denarja na trgu«, se je opredelilo 11 (25,6 %) respondentov. Za trditev, da je »splošna knjižnica preplet komercialnega in nekomercialnega, od učinkovitosti tega prepleta bo odvisno stanje knjižnic v bodoče«, se je odločilo največ, 32 (74,4 %) respondentov.

Čeprav delež direktorjev knjižnic, ki jim je bližji »klasičen« pogled na knjižnice, še zdaleč ni zanemarljiv, se je več kot dve tretjini anketirancev odločilo za relativno liberalno definicijo splošne knjižnice, kar bi lahko, preneseno na prejšnjo hipotezo, pomenilo tudi, da bi se knjižničarji odločali za nekoliko bolj komercialne »dodatne ukrepe«, s katerimi bi finančno podprli svojo knjižnico. Veliko vlogo pri oblikovanju mnenja seveda nosi tudi interpretacija zakonodaje, na kar kažejo pripombe, ki so jih zabeležili respondenti: glede nekomercialnosti knjižnice en respondent pripominja: »*Kaj več zakonodaja ne omogoča*«, nekdo drug pa »*žal so vse razlage zakonodaje nastrojene proti temu (prepletu komercialnega in nekomercialnega v knjižnicah, op. a.)*«. Eden od respondentov je pripisal: »*Zdi se bolj smiselno, da bi knjižnica lahko zaračunavala druge storitve, kot pa se ukvarjala s prodajo knjig.*« Na podlagi 32 (74,4 %) odgovorov torej lahko zgornjo hipotezo zadovoljivo potrdimo.

5. Respondenti ocenjujejo, da bi prodaja knjig v knjižnicah ne ogrozila same izposoje.

Respondenti so trditev ocenjevali s petimi stopnjami vpliva prodaje na izposajo knjig. Za stopnjo »izposoja bi zelo padla – oznaka -2« se ni odločil noben respondent, naslednjo stopnjo »izposoja bi malo padla – oznaka -1« so izbrali trije (7 %). Največji delež respondentov se je odločil za sredinsko stopnjo, torej »prodaja knjig v knjižnici ne bi imela nikakršnega vpliva na izposajo – oznaka 0«, kar je obkrožilo 27 (62,8 %) anketirancev. 10 (23,3 %) respondentov meni, da bi prodaja knjig pomenila majhno povečanje izposoje knjig v knjižnicah – »oznaka 1«, dva respondenta (4,6 %) pa, da bi se spričo prodaje knjig v knjižnici izposoja zelo povečala – »oznaka 2«. (En respondent (2,3 %) na vprašanje ni odgovoril.)

Največji delež odgovorov označuje ničelno stopnjo vpliva, povprečna ocena je 0,26. Torej izposoja naj se v knjižnicah zaradi prodaje knjig ne bi spremenila; če predpostavimo, da sta obisk uporabnikov in izposoja knjižnega gradiva praviloma soodvisna, se torej zaradi nove storitve tudi obisk ne bi spremenil. Takšna razporeditev odgovorov spominja na že omenjeno tezo, da se skupini kupcev in izposojevalcev knjig praviloma prekrivata. Torej nizka ocena vpliva na upad izposoje kaže na to, da knjižničarji možnosti prodaje knjig v knjižnicah ne ocenjujejo kot ogrožujoče za izposajo, da se jim ne zdi verjetno, da bi v knjižnicah prodaja začela izpodrivati izposajo, zato hipotezo potrdimo.

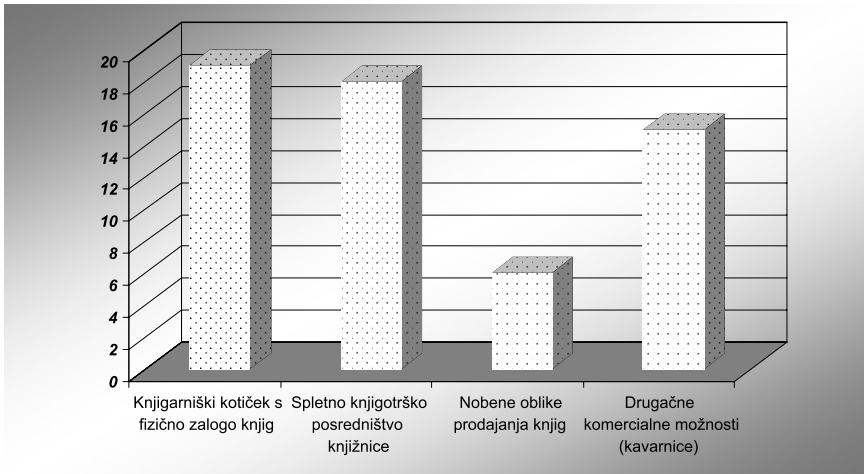
6. Respondenti bi se raje odločali za knjigarniško – klasično prodajo knjig kot pa za njeno spletno inačico.

Na vprašanje »Kakšno obliko prodajanja knjig bi uvedli v vašo knjižnico, če bi za to obstajale realne možnosti«, so respondenti lahko izbirali med štirimi ponujenimi odgovori. Lahko so obkrožili več odgovorov hkrati. Skupno so podali 58 glasov. Za možnost »nobene oblike prodajanja knjig« se je odločilo 6 (4 %) respondentov, ki so s tem podali samo en odgovor, saj so vsi ostali vključevali določeno komercialno obliko¹⁵.

Ostalih 37 (86 %) respondentov je svojih 52 glasov precej enakomerno distribuiralo med ostale tri možne odgovore, ki vključujejo eno od komercialnih možnosti. Odgovor »knjigarniški kotiček kot dodatno ponudbo s fizično zalogo knjig, namenjenih prodaji« je dobil 19 glasov (36,6 % - N=52). Odgovor »knjigotrško posredništvo knjižnice, uporabnikom bi lahko iskano knjigo naročili prek spleta ali Cobissa, dvignili bi jo v knjižnici« je prejel 18 glasov (34,6 % - N=52). (Slika 1)

Opozoriti velja na visok odstotek (86 %) tistih respondentov, ki so se odločili za opcijo, ki vključuje neko komercialno obliko znotraj knjižnice (bodisi knjigarniški kotiček, spletno knjigotrško posredništvo ali drugo komercialno možnost), v primerjavi z le 4 % nasprotnikov takšnih potez. Vendar knjigarniška oblika prodaje ni dobila občutno višjega odstotka glasov kot spletno knjigotrško posredništvo, zato gornjo hipotezo zavrnamo v smislu, da sta obe možnosti enako dobro zastopani.

15 *Kdor je izbral odgovor »nobene oblike prodajanja knjig«, bi načeloma lahko obkrožil še odgovor »uvajanje drugačnih komercialnih možnosti, namenjenih uporabnikom: kavarniške kotičke, itd.«. Vendar takšnega primera ni bilo, le en respondent je kontradiktorno izbral dva odgovora – »nobene oblike prodajanja knjig« ter »knjigotrško posredništvo knjižnice prek spleta ali Cobissa« – hkrati. Upoštevali smo oba odgovora, saj se verjetno respondent ni mogel odločiti, pa je vsaki od možnosti dal en glas.*



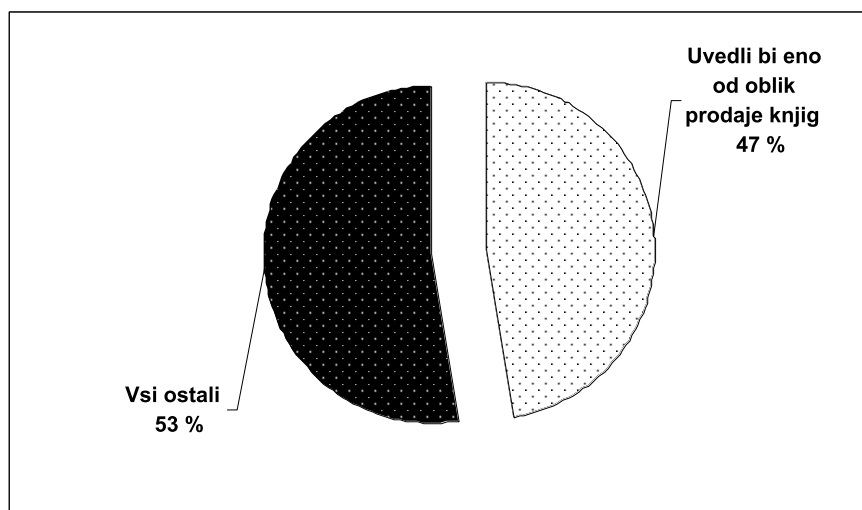
Slika 1: Število glasov respondentov (možnih več odgovorov) na vprašanje »Kakšno obliko prodaje knjig bi uvedli v vašo knjižnico?«

7. Respondenti ne razmišljajo o uvajanju drugih komercialnih možnosti v knjižnice (kavarnice...).

Na prej navedeno vprašanje »Kakšno obliko prodajanja knjig bi uvedli v vašo knjižnico, če bi za to obstajale realne možnosti« se četrti možen odgovor glasi: »v knjižnice bi bilo potrebno uvajati drugačne komercialne možnosti, namenjene uporabnikom: kavarniške koticke, itd.«. Ta odgovor je prejel 15 glasov (28,8 % - N=52). Glede na to, da so pri tej točki respondenti lahko obkrožali po več odgovorov, velja opozoriti, da je 8 (18,6 %) respondentov izbralo samo to opcijo in nobene druge. Hipotezo ovržemo, saj je uvedbo kavarniškega koticčka obkrožilo 15 (34,8 %) respondentov, od tega dobra polovica takšnih, ki v svojo knjižnico ne bi uvajala prodaje knjig.

8. Med respondenti število tistih, ki bi v svojo knjižnico uvedli katerokoli obliko prodaje knjig, občutno presega število tistih, ki take oblike ne bi uvedli ali na vprašanje niso odgovorili.

Če seštejemo 6 respondentov, ki so podali izključno en odgovor, »nobene oblike prodajanja knjig«, ter 8 respondentov, ki so podali izključno en odgovor, »drugačne komercialne možnosti, namenjene uporabnikom: kavarniške koticke, itd.« lahko ugotovimo tudi, da 14 (32,5 %) respondentov ni izbralo nobene možnosti, ki vključuje prodajo knjig, ostalih 29 (67,5 %) pa je takšno možnost izbralo. Hipotezo torej lahko potrdimo. (Če podatek pogledamo še v luči celotne populacije splošnih knjižnic, je to skoraj polovica ali 47,5 % - N=61. Glej Sliko 2.)



Slika 2: Delež respondentov, ki bi uvedli eno od oblik prodaje knjig v svojo knjižnico, glede na celotno populacijo splošnih knjižnic (N = 61).

9. Respondenti za uvedbo knjigarniških koticikov v knjižnicah večinoma nimajo tehničnih možnosti (prostor, skladišče, kadri).

Po tem podvprašanju smo povpraševali samo tiste respondente, ki so pri predhodni točki izbrali (tudi) odgovor, da bi v knjižnico uvajali knjigarniški koticik s fizično zalogo knjig. Da bi ga uvajali, je odgovorilo 19 (44,2 %) respondentov. Izmed teh 19 respondentov je 14 (73,7 % -N=19) takih, ki prostorskih kapacitet za knjigarniški koticik v svoji knjižnici ne premorejo, ter 5 (26,3 %), ki menijo, da prostor imajo. (En respondent omenja prostor izven izposojevalnega dela knjižnice.) Glede skladiščnih kapacitet je izmed 19 respondentov 13 (68,4 %) neustrezno opremljenih, 5 (26,3 %) ustrezno, en respondent (5,2 %) pa ni odgovoril. Izmed 19 respondentov kadrovskih kapacitet za knjigarniški koticik nima dovolj 18 (94,7 %) respondentov, dovolj jih ima le en sam (5,3 %). Hipotezo torej lahko v celoti potrdimo.

Kakšne so kadrovske, skladiščne in prostorske kapacitete v tistih knjižnicah, ki se za uvedbo knjigarniškega koticika ne ogrevajo, sicer ne vemo, čeprav lahko sklepamo, da je slika bolj ali manj podobna med vsemi slovenskimi splošnimi knjižnicami. Zato je razmišljanje o navezavi »virtualnih« prodajnih možnosti na knjižnični Cobiss morda bolj ekonomično in sodobnim trendom primerno, kakor uvajanje knjigarniških koticikov »iz malte in opeke« v knjižnice, kjer ima bralec knjige fizično na izbiro. Seveda drži, da šele obe možnosti skupaj pokrivata različne nakupovalne potrebe porabnikov knjige. Vendar se zdi bolj smiselno, da bi knjižnice prevzele »virtualni«, informacijsko podprt način naročanja knjig, ki

lahko ustrezne bralčevi natančni iskalni zahtevi, hkrati pa seveda lahko podpira tudi naročanje množičnih, komercialnih knjig.

10. Respondenti menijo, da bi prodaja knjig v knjižnicah ugodno vplivala na finančno stanje knjižnic.

Respondenti so trditev o vplivu prodaje knjig v knjižnicah na finančno stanje knjižnic ocenjevali s petimi stopnjami vpliva od negativne ocene do pozitivne. En (2,3 %) respondent na vprašanje ni odgovoril, trije (7 %) respondentov je podalo oceno 1, trinajst (30,2 %) jih je podalo oceno 2, 23 (53,5 %) jih je podalo oceno 3, trije (7 %) je podalo oceno 4, nihče pa ni podal ocene 5. Povprečna ocena je 2,61. Za potrditev hipoteze bi potrebovali vsaj oceno 3, zato hipotezo ovržemo.

Vprašalnik (glej prilogo) je sestavljen tako, da vprašanji 9 A (odgovarja na hipotezo 10) ter 10 B postavljata zelo podobno vprašanje, le drugače formulirano, gre torej za kontrolno vprašanje. Tudi odgovor 10 B, namreč »Možnost prodajanja knjig v knjižnicah bi pomenila obliko finančne podpore knjižnicam« je izbralo le 9,3 % anketirancev (več o tem pri preverjanju hipoteze 13). To pomeni, da se kontrolni vprašanji ujemata, zato lahko s precejšnjo gotovostjo sklepamo, da knjižničarji prodaje knjig v knjižnicah ne vidijo kot možnosti finančnega zaslužka.

11. Respondenti menijo, da bi prodaja knjig v knjižnicah ugodno vplivala na povečanje prodaje knjig na prebivalca v državi.

Na enak način so respondenti ocenjevali stopnjo vpliva na povečanje prodaje knjig na prebivalca, pri čemer en (2,3 %) respondent ni odgovoril, dva (4,6 %) sta podala oceno vpliva 1, 18 (42 %) oceno 2, 17 (39,5 %) oceno 3, 4 (9,3 %) oceno 4 in en (2,3 %) oceno 5. Ponovno se je večina odgovorov zbrala med oceno 2 in 3 (povprečna ocena 2,64), kar pomeni, da se knjižničarjem ne zdi, da bi se s pomočjo prodaje knjig v knjižnicah stanje slovenskega knjigotrštva izboljšalo. Hipotezo 11 torej ovržemo.

Vprašalnik (glej prilogo) smo sestavili tako, da sta vprašanji 9 B (odgovarja na hipotezo 11) ter 10 D vsebinsko zelo podobni, le različno formulirani, tako da lahko služita kot kontrolni vprašanji. Kakor bomo pojasnili pri preverjanju hipoteze 13, je trditev 10 D, torej »možnost prodajanja knjig v knjižnicah je dejavnost, ki bi povečala porabo knjige v Sloveniji in hkrati knjižnicam koristila«, izbralo daleč največ, kar 65,2 % respondentov. (Hkrati nihče ni obkrožil možnosti 10 F, ki trdi prav nasprotno, da gre za dejavnost, ki ne bi imela nikakršnega pozitivnega vpliva na porabo knjige v Sloveniji.) Kontrolni vprašanji se torej ne ujemata. Morda je razlog za neujemanje v različnih interpretacijah besede »prodaja« in »poraba« knjige – slednja namreč vključuje tako prodajo kot tudi izposajo. Možna razlaga neujemanja kontrolnih vprašanj je tudi v tem, da so se respondenti za možnost 10 D množično odločali zaradi drugega dela stavka, da so torej dajali

poudarek na koristnost prodaje za samo knjižnico. Vendar se ta razlaga zopet ne ujema z vprašanjem 11 v vprašalniku (ki odgovarja na hipotezo 14), kjer je bilo treba podati oceno koristnosti prodajanja knjig za knjižnico. Tu se namreč splošna ocena giblje med 2 in 3 (pri čemer 1 pomeni brez koristi - več o tem pri preverjanju hipoteze 14).

12. Respondenti menijo, da bi prodaja knjig v knjižnicah ugodno vplivala na izboljšanje sodelovanja med založniki, knjigotržci in knjižničarji.

Na enak način so respondenti ocenjevali stopnjo vpliva na sodelovanje med tremi členi porabe knjige, pri čemer en (2,3 %) respondent ni odgovoril, 5 (11,7 %) jih je podalo oceno 1, 8 (18,6 %) oceno 2, 11 (25,6 %) oceno 3, 9 (20,9 %) oceno 4 in 9 (20,9 %) oceno 5.

Povprečna ocena je 3,21, tako da hipotezo potrdimo.

13. Respondenti večinoma ocenjujejo prodajo knjig v knjižnicah kot splošno koristno dejavnost.

Kaj bi po njihovem pomenila možnost prodajanja knjig v knjižnicah, so lahko respondenti pojasnili z označevanjem zgolj ene izmed šestih danih možnosti. Respondenti so se opredelili takole:

- 2 (4,6 %) respondent sta izbrala trditev »nepotrebna komercializacija knjižnic«;
- 4 (9,3 %) »oblika finančne podpore knjižnicam«;
- en (2,3 %) »dejavnost, ki bi povečala porabo knjige v državi, vendar knjižnicam škodila« (ob čemer ta respondent besedo »škodila« nadomesti z »ne prinesla koristi«);
- 28 (65,2 %) »dejavnost, ki bi povečala porabo knjige v državi, hkrati pa knjižnicam koristila«. Ob tem beležimo dve opombi: en respondent pripisuje »sinergični učinek«, drugi pa »vendar bi imeli s tem veliko dela«;
- 7 (16,3 %) »še ena dejavnost, ki bi knjižnice po nepotrebem obremenjevala«;
- nihče ni obkrožil možnosti »dejavnost, ki ne bi imela nikakršnega pozitivnega vpliva na porabo knjige v državi«, pač pa je en respondent kreiral lasten odgovor: »dejavnost, ki bi služila predvsem uporabnikom, vse na enem mestu.«¹⁶

Več kot polovica respondentov vidi možno prodajo knjig v knjižnicah kot dejavnost, ki bi povečala porabo knjige v državi in hkrati knjižnicam koristila, zato

¹⁶ Očitno so respondenti med ponujenimi odgovori zaznali pomanjkanje opcije, ki bi se nanašala na koristi uporabnikov, ločene od koristi za samo knjižnico. Tudi nekatere druge opazke respondentov vodijo k opažanju, ki ga izražamo v nadaljevanju, da knjižničarji vidijo predlagano možnost zlasti kot uporabniško koristno.

lahko hipotezo potrdimo. (Delež 65,2 % pri tem vprašanju se primerno sklada z deležem 67,5 % respondentov, ki bi uvajali kakršnokoli obliko prodaje knjig v svojo knjižnico (glej hipotezo 8). Delež je manjši za enega respondenta, ki je oblikoval lasten odgovor – »dejavnost bi služila predvsem uporabnikom – vse na enem mestu.«.) Glede na prejšnje ugotovitve glede ocene finančnega učinka verjetno ne gre za materialno korist, temveč imajo po naši interpretaciji respondenti v mislih povečanje uporabnosti knjižnic in izboljšanje storitve za širši krog uporabnikov. V prid te razlage govorijo pripombe, ki so jih respondenti pripisali sami: izposoja in prodaja bi sinergično pomagali druga drugi, oz. splošno povečana poraba knjige v državi v vsakem primeru recipročno koristi tudi knjižnicam. Če bi to dodatno storitev knjižnic uspeli kvalitetno razviti in implementirati, bi uporabniki veliko pridobili; dobili bi celovito storitev na enem mestu, s čemer bi se temu mestu zagotovo dvignila vrednost, vendar bi, seveda, to tudi pomenilo dodatno vlaganje navora in nekoliko večjo delovno obremenitev za knjižničarje in knjižničarke. Večini se, po naši interpretaciji, povečan obseg dela ne zdi problematičen oz. se zdi vreden truda, saj bi se verjetno v nasprotnem primeru za odgovor 10 E (»dejavnost, ki bi knjižnice po nepotrebnem obremenjevala«) odločilo več kot le 16,3 % respondentov. Po naši subjektivni oceni se zdi, da knjižničarji v omenjeni možnosti vidijo predvsem veliko korist za uporabnike, in ker pojmujejo knjižničarstvo kot poslanstvo, ocenjujejo, da je tisto, kar je dobro za uporabnike, v vsakem primeru dobro tudi za knjižnico.

14. Respondenti večinoma ocenjujejo prodajo knjig v knjižnicah kot knjižnicam koristno dejavnost.

Respondenti so koristnost za knjižnice ocenjevali na lestvici s petimi stopnjami (od nič do zelo). Stopnja 1 je dobila 7 (16,3 %) odgovorov, stopnja 2 je prejela 14 (32,6 %), stopnja 3 pa 15 (34,8 %) odgovorov, stopnja 4 je dobila 7 (16,3 %), stopnja 5 pa nobenega odgovora. Povprečna ocena je 2,51 – hipotezo ovržemo.

Glede na prejšnje odgovore se slika mnenja direktorjev splošnih knjižnic izrisuje kot načeloma naklonjena prodaji knjig v knjižnicah. Več kot polovica jih meni, da bi bila storitev koristna za dvig porabe knjige (torej za uporabnike) ter s tem posledično tudi za knjižnice. Pri ocenjevanju stopnje te koristnosti za knjižnice pa ocena ni visoka, kar govori v prid že omenjene interpretacije, da bi knjižničarji omenjeno storitev uvajali v knjižnice bolj zaradi uporabnikov kot zaradi neposredne koristi knjižnici kot ustanovi.

15. Prodaji knjig so bolj naklonjene knjižnice v večjih mestnih središčih (ki pokrivajo področje z večjim številom prebivalcev) in območne knjižnice.

Knjižnice, ki so se udeležile ankete, smo razporedili v pet velikostnih razredov glede na število prebivalcev območja, ki ga knjižnica pokriva, kakor so podatke o tem številu respondenti navedli na začetku vprašalnika (glej prilogo). Pet razre-

dov ustreza petim tipom knjižnic, kakor so določeni v razvidu »Slovenske knjižnice v številkah«, najnovejši podatki za leto 2004, na spletnih straneh NUK¹⁷. Znotraj vsakega razreda smo določili delež negativnih, pozitivnih in nevtralnih anket. Negativnost ali pozitivnost celotnega vprašalnika smo ocenili tako, da smo za merilo vzeli tri ključna vprašanja po naslednjem kriteriju:

- Pozitivni anketni vprašalniki so tisti, ki izpolnjujejo vse naslednje pogoje: na vprašanje 7 »Kakšno obliko prodaje knjig kot možnost dodatnega zaslužka bi uvedli v vašo knjižnico, če bi za to obstajale realne možnosti« odgovarjajo z A (»Knjigarniški kotiček ...«) ali B (»Knjigotrško posredništvo knjižnice ...«), na vprašanje 10 »Možnost prodajanja knjig v knjižnicah bi po vašem mnenju pomenila“ z B »Obliko finančne podpore knjižnicam« ali D »Dejavnost, ki bi povečala porabo knjige v Sloveniji in bi hkrati knjižnicam koristila«, na vprašanje 11, »ocenite na lestvici v kolikšni meri bi po vašem mnenju prodajanje knjig koristilo knjižnicam«, pa podajo oceno od vključno 3 naprej. (Glej priložo)
- Nevtralni anketni vprašalniki so tisti, ki izpolnjujejo le en zgornji pogoj ali na vprašanje 7 odgovarjajo z D »V knjižnice bi bilo potrebno uvajati drugačne komercialne možnosti, namenjene uporabnikom, kavarniške kotičke, itd.«, hkrati pa na vprašanje 11 podajajo oceno 2.
- Negativni anketni vprašalniki so vsi ostali.

Po takšnem kriteriju dobimo izmed vseh 43 vrnjenih vprašalnikov 22 (51,16%) pozitivnih vprašalnikov, 12 (27,91%) nevtralnih ter 9 (20,93%) negativnih.

Največ respondentov spada v velikostni tip IV., predzadnji po velikosti, ki je tudi sicer v Sloveniji najbolj številčen. Daleč največ negativnih respondentov je uvrščenih v tip IV. (13,95 %), medtem ko imajo tipi II., III. in V. po eno negativno anketo. Deleža pozitivnih respondentov sta najvišja v tipu IV. (18,60 %) in tipu II. (16,27 %). Če kot »velike« knjižnice ocenimo tiste, ki pokrivajo območja s 50.000 prebivalci ali več ali pa imajo status osrednje območne knjižnice, je med njimi devet pozitivnih respondentov, en negativen ter en nevtralen. V tem smislu lahko hipotezo potrdimo.

Pri tem je treba povedati, da je med respondenti s pozitivnimi mnenji 5 območnih knjižnic (uvrščenih seveda v tip I in II), med respondenti z negativnim mnenjem pa ena območna knjižnica. (Ta območna knjižnica se sicer v NUK-ovih razvidih uvršča v tip II, vendar v vprašalniku navaja območje z manj prebivalci, kot je za tip II predvideno – gre za vprašanje regijske pokritosti.) Preostale 4 izmed desetih slovenskih območnih knjižnic na anketo niso odgovorile.

¹⁷ Podatki so pridobljeni s strani <http://www.nuk.uni-lj.si/vstop.cgi>, nazadnje obiskana dne 8. 6. 2007.

Nimamo namena, da bi knjižnice sortirali »po teži« ali namigovali, da so odgovori večjih pomembnejši od manjših, ali celo odgovori območnih pomembnejši od osrednjih. Predpostavljali smo le, da se večje knjižnice verjetno srečujejo z več organizacijskimi problemi, ki jih morajo razreševati, so morda zato fleksibilnejše ali pa enostavno bolj naklonjene novim rešitvam, hkrati pa za uvajanje prodaje knjig v knjižnicah morda razpolagajo z boljšimi pogoji. (Kar po zbranih anketnih podatkih niti ne drži; izmed zgolj petih respondentov, ki bi vsaj delno imeli možnost vzpostavitve knjigarniškega kotička, le eden sodi v tip II., trije v tip III. in eden v tip IV.)

S to hipotezo smo predvidevali večjo naklonjenost velikih splošnih knjižnic prodaji knjig. Ob tem je treba upoštevati, da bi bila morebitna uvedba prodaje knjig zlasti dragocena za prebivalce manjših krajev, ki knjigarne nimajo, imajo pa knjižnico, ki bi s tovrstno ponudbo v lokalno okolje prinesla novo razsežnost in se še utrdila kot osrednja lokalna kulturna ustanova.

3.1 Prosto oblikovana mnenja respondentov

Prosto oblikovana mnenja in pripombe respondentov smo po naši subjektivni oceni razdelili na pozitivna, negativna in nevtralna, pri čemer velja, da so vsa enako povedna in važna za osvetlitev raziskovalnega vprašanja, predvsem pa napotujejo na dodatna vprašanja, ki se odpirajo ob razpravi, zato navajamo vsa (citiramo jih v kurzivi).

Negativna mnenja

Najbolj pričakovan negativen odziv zadeva očitno pomanjkanje prostorskih in kadrovskih pogojev za knjigarniško prodajo knjig: »*Sprašujem se, kako bi knjižnica ob trenutni kadrovski zasedbi uspela še to delo opravljati dodatno! Pri knjigarniškem kotičku je verjetno treba imeti na voljo ustrezen prostor! Kako ga zagotoviti?*« To vprašanje je seveda problematično in hkrati eden od razlogov, zakaj se spletno posredništvo že v osnovi zdi primernejše.

Poleg tega odziva srečamo tudi reakcijo, ki bi morda lahko spadala med »tradicionalna« razlikovanja med knjigarnarji in knjižničarji, po katerih je prodaja stvar dobička, izposoja pa poslanstva. »*S posredovanjem pri prodaji naj se ukvarjajo za to primerni ljudje. Vredno bi bilo razmišljati o obratnem: da bi se knjigarnarji bolj usposobili za svetovanje pri nakupu knjižnega gradiva. Bi bilo najbrž prodanih več knjig.*« Usposobljenost knjigarnarjev ni predmet pričujoče raziskave, vendar pa drži, kakor smo ugotavljali v prejšnjih odstavkih, da se knjigarnarji pri prodaji ne morejo opreti na nič takega, kot je Cobissov vzajemni katalog za knjižničarje. Že samo nepovezanost knjigarne v enoten informacijski sistem postavlja knjigarje v slab-

ši položaj v primerjavi s knjižničarji. Seveda se pri tem odpira tudi vprašanje konkurence, če bi se projekt v knjižnicah množično uveljavil, kakor tudi vprašanje, kam bi se potem stekala proračunska sredstva, ki jih država namenja knjigarniški prodaji, v knjigarne ali v knjižnice, kar bi bilo nujno potrebno primerno dogovoriti. *»Vprašljivo se mi zdi učinek akcije na že sicer problematično knjigotrško mrežo oz. na odnose med založniki, knjigarnarji in knjižničarji.«* Ta učinek je gotovo težko predvideti, glede na dejstvo, da je sodelovanje med vsemi tremi segmenti premajhno in včasih (če se spomnimo t. i. »vojne popustov« ob uveljavljanju založniških uzanc) tudi zaostreno. Respondenti menijo, da bi se na takih osnovah odnosi med vsemi tremi segmenti nekoliko izboljšali, kakor smo videli v pregledu hipoteze 12, saj je očitno, da bi uvedba takšnega projekta zahtevala njihovo povečano sodelovanje. Tvegamo lahko predpostavko, da bi uspešno apliciranje enotnega izposojevalno/prodajnega informacijskega sistema za knjižnice in knjigarne ne pomenilo hkrati tudi zaviranja nadaljnje izgradnje mreže knjigarn *»iz malte in opeke«*. Nadaljnjim raziskavam uporabnikov bodi prepuščeno vprašanje, v kolikšni meri bi takšen enoten informacijski sistem uravnotežil izposojanje in prodajanje knjig v državi, kar bi hkrati pomenilo tudi preverjanje, ali trditev britanskih strokovnjakov, da so izposojevalci in kupci knjig pretežno eni in isti ljudje, velja tudi za Slovenijo.

»Naša knjižnica se zavzema za ohranjanje »čistega« knjižničarskega poslanstva – izposoje knjižnega (in manj neknjižnega) gradiva. Poleg tega smo (splošne) knjižnice (predvsem manjše) pod hudim udarom tržnih in davčnih inšpektorjev, ki si prizadevajo nadzorovati oz. sankcionirati naše dejavnosti. Zato se skušamo izogibati vsakršnim tržnim dejavnostim. Zaradi zaračunavanja prenizkih zamudnin / obrabnin za neknjižno gradivo nam očitajo nelojalno konkurenco videotekam. Ali ne bi bila prodaja knjig v knjižnici nelojalna konkurenca sicer maloštevilnim knjigarnam v kraju? Knjigotrško posredništvo knjižnice prek spleta ali Cobissa se nam ne zdi potrebno, saj so naši uporabniki večinoma že dovolj informacijsko pismeni, samostojni in seznanjeni z naročanjem / nakupovanjem prek spleta.« Slednjič je tu še vprašanje interpretacije zakonskih določil, kar pomeni, da bi pripoznanje koristnosti in smiselnosti uvajanja takšnega projekta v knjižnice seveda moralo priti *»od zgoraj«*, s strani pristojnega ministrstva. Poleg Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic (2003) bi morda kazalo apelirati še za podoben akt, ki bi knjižnicam dovoljeval dodatne, njihovemu poslanstvu in predvsem splošnemu stanju porabe knjige primerne aktivnosti. Ob odsotnosti enotnega spletnega portala in glede na nekonsistentnost slovenskih spletnih knjigarn si tudi informacijsko povsem pismeni bralci lahko naročajo le omejeno število gradiva. Za to ne bi potrebovali spletnega giganta, kakršen je Google Book Search, zadostovala bi zgolj nadgradnja obstoječega, dobro zastavljenega Cobissa tako, da bi vseboval tudi podatke o prodajnih zalogah in omogočal posredovanje individualnih tržnih naročil.

Nevtralna mnenja

»Fizično večja prodaja knjig bo tudi v Sloveniji posledica višjega standarda. Denar za knjigo, kulturo pa dobijo (rabijo? op. a.) tisti, ki še nimajo zadovoljene osnovne ekonomske potrebe.«

»Menimo, da kakšnega velikega finančnega učinka z uvedbo knjigarniškega kotička ali kavarnice ne bi dosegli, bi pa prispevali k promociji knjige.« Mnenje potrjuje že prej omenjeno interpretacijo, da knjižničarji (po našem mnenju povsem pravilno) vidijo korist prodaje knjig v knjižnicah zlasti v smislu zadovoljevanja informacijskih (in nakupnih) zahtev uporabnikov. Hkrati ne bi le promovirali knjige, temveč bi nakup knjige omogočili prav tam, kjer je koncentracija konzumentov knjige največja. Poleg navedenih negativnih ocen relacije knjigarna - knjižnica so respondenti navedli tudi drugačne: »Nekaj izvodov več bi kupili posamezniki – knjižnice ne bi imeli več za konkurenco knjigarnam.«

»Menim, da bi bilo najprej potrebno sistemsko urediti stabilno in redno financiranje knjižnične dejavnosti z javnimi sredstvi, za doseganje standardov. Šele nato razmišljati o dodatnih finančnih virih – za nadstandardne storitve.« Odpira se vprašanje, ki smo ga nakazali že v preverjanju mnenj respondentov o bodočem financiranju knjižnic, ali je pričakovati, da se bodo knjižnični standardi morda kmalu izkazali za previsoko zastavljene tudi pri nas, kakor se to dogaja v razvitejših založništvih. Prodaja knjig v knjižnicah bi morda z zornega kota knjižničarjev res pomenila nadstandardno storitev, z zornega kota uporabnikov pa le ureditev osnovne knjigarniške storitve, ki je sedaj, razen v večjih mestnih središčih, pomanjkljivo podprta in okrnjena zaradi premalo dobrih knjigarn.

Pozitivna mnenja

»Vprašanje, če bi se knjigotržci strinjali s tako konkurenco. Za uporabnike bi bilo zanimivo, če bi jim lahko priskrbeli naslov, ki ga je v redni prodaji težko najti. Prodaja bi morala biti povezana z neko informacijsko zahtevo uporabnika, ne le komercialna poteza.« To mnenje lepo odraža stališče, ki ga zastopamo tudi v raziskavi – prodaja knjig v knjižnicah bi morala, če bi do nje dejansko prišlo, presehati zgolj okvirje komercialnega čtiva, saj bi pomenila poskus prekinitev začaranega kroga, v katerem se je znašlo naše založništvo in knjigotrštvo malega, dvomilijonskega trga. Res je sicer, da kaže, da se je začarani krog generiral prav ob dejstvu, da so se zaradi različnih razlogov knjige za množični trg namesto da bi se prodajale, začele množično izposojati (Kovač, 2002). Vprašanje je, ali bi zgolj mala fizična zaloga najbolj iskanih romanov v knjižnici, na voljo za nakup, nalogo prekinjanja začaranega kroga mogla opraviti v zadostni meri. Knjižnice z informacijskim sistemom in strokovno izobraženim kadrom lahko na tem področju ponudijo kompletno storitev na enem mestu, hkrati pa lahko taisto storitev uporabljajo tudi v vseh knjigarnah, kar bi po našem mnenju za obstoječe knjigarne lahko bilo le

koristno. Vprašanje konkuriranja knjižnic knjigarnam bi bilo potrebno razmotriti z več zornih kotov, predvsem pa s stališča nacionalne porabe knjige – s tega stališča bi morala povečana prodaja knjig prav vsem udeležencem v verigi porabe knjige prinesiti le koristi.

»Če bi se uvedbe tovrstnih sprememb lotili sistematično, predvsem z zagotavljanjem potrebnih resursov v knjižnicah, idejo podpiram. Vendar pa bi to morala biti storitev v VSEH splošnih knjižnicah in ne le v 'privilegiranih'.« Prav zaradi tega, ker knjižnična mreža dobro pokriva Slovenijo v celoti, se zdi razmišljanje o tej možnosti sploh smiselno. Predvidevamo lahko, da bi storitev bila najbolj dobrodošla tistim uporabnikom, ki živijo v manjših, odročnejših krajih, kjer nimajo knjigarne, delež informacijsko pismenega prebivalstva in gospodinjstev z dostopom do spleta pa je manjši kot v mestih. (Sicer pa je tudi v Ljubljani praviloma treba opraviti precej zamudnih poizvedovanj, preden ugotovimo, kje in ali sploh bi se dalo kupiti neko točno določeno knjigo, zlasti če ne gre za pravkar izdano uspešnico.)

»Knjižnica bi lahko imela knjigarniški kotiček z majhnim številom naslovov – najbolj iskane novosti, ki so v večini izposojene, uporabnik pa bi imel možnost knjigo kupiti v knjižnici (dobra dopolnitev ponudbe). Seveda je največji kadrovski problem.« Ob tem velja še enkrat omeniti problem bralne kulture in priporočila (Novljan, 2005) naj se knjižnična zaloga ne ravna preveč po diktatu komercialno usmerjenega bralnega okusa. V tem primeru bi knjižnica lažje napotovala k nakupu komercialne literature, za svojo zalogo bi nakupila manj naslovov uspešnic, posledično pa si lahko privoščila večji delež tehtnejšega in dražjega gradiva. Seveda bi založniki temu principu morali stopiti naproti s še nadaljnjim izdajanjem cenejših »paperback« izdaj, kakor se to že dokaj uspešno dogaja z Žepnicami.

»Sami smo razmišljali o podobnem prodajnem kotičku, vendar za stare, odpisane knjige, ampak v novi knjižnici. (V sedanji situaciji nimamo pogojev.)«

»Knjižnični strokovni delavci lahko najboljše svetujejo in tako vplivajo na prodajo.«

»Res zanimiva ideja. Ko rešimo prostorsko stisko, smo za sodelovanje.«

»Morda je dobra ideja? Če bi le imeli pogoje za to dejavnost.«

»Dobra ideja, ki jo velja razvijati naprej. Upam, da bo obrodila sadove.«

4 Zaključek

Od 15 postavljenih hipotez smo na podlagi pridobljenih anketnih podatkov potrdili devet, ovrgli pa šest hipotez. Ugotovitve anketne raziskave lahko strnemo v

naslednja večinsko zastopana mnenja in ocene respondentov: v bodoče pričakujejo negativen trend proračunskega financiranja splošnih knjižnic, ob tem pa naraščanje obiska in izposoje. Iskanje dodatnih ukrepov za izboljšanje finančnega položaja knjižnic se jim zdi nujno, hkrati pa večinoma splošno knjižnico vidijo kot preplet komercialnega in nekomercialnega. Skoraj polovica vodstvenega kadra vseh slovenskih splošnih knjižnic je izpričala načelno in pogojno strinjanje z eno od možnosti prodaje knjig v knjižnicah, če bi za kaj takega obstajale realne možnosti, pri čemer so malenkostno prednost dali fizičnemu knjigarniškemu kotičku znotraj knjižnice, vendar pa potrjujejo, da zanj ni prostorskih, skladiščnih, najmanj pa kadrovskih možnosti. Prodaja knjig v knjižnicah se jim večinoma ne zdi ogrožujoča do izposoje, hkrati pa bi načeloma uvajali tudi drugačne komercialne poteze, zanimive za uporabnike (denimo kavarnice). Vendar respondenti menijo, da prodaja knjig v knjižnicah ne bi imela opaznega vpliva na finančno stanje knjižnic, ne bi bistveno vplivala na povečanje prodaje knjig na prebivalca v državi, bi pa nekoliko izboljšala sodelovanje med založniki, knjižničarji in knjigotržci. Več kot polovica respondentov prodajo knjig v knjižnicah sicer ocenjuje kot splošno koristno dejavnost za povečanje porabe knjige v državi, ki bi hkrati knjižnicam koristila, vendar stopnje te koristnosti za knjižnice ne ocenjuje kot visoke. Prodaji knjig so relativno bolj naklonjene večje knjižnice.

Manjši knjigarniški kotiček z nekaj najbolj iskanimi naslovi v knjižnici lahko funkcionira kot popestritev in dobrodošla dodatna ponudba v tistih knjižnicah, ki bi si ga lahko privoščile. Spletno knjigarniško posredništvo, ki seveda zahteva konsenz na najvišjem nivoju in vzpostavitev enotnega izposojevalno/prodajnega informacijskega sistema s sodelovanjem vseh členov v verigi porabe knjige, pa verjetno lahko preseka gordijski vozle problemov z maloprodajo knjig v Sloveniji in bi se ga lahko, če bi ga uspeli vzpostaviti, posluževale vse knjižnice (in vse knjigarne, ki imajo dostop do spleta), dragoceno orodje bi bil seveda tudi za založnike. Da je sistem COBISS dobro izhodišče za enotno bazo, ki bi vsebovala tudi tržne podatke, so ugotavljali že nesojeni snovalci baze Knjige na trgu (glej op. 9), verjetno pa je že vsak uporabnik COBISS-a kdaj sanjaril o sliki naslovnice, možnosti pregleda kazala, informaciji o ceni in možnosti e-nakupa vsaj za tiste naslove, ki so še vedno pri nekom na zalogi. Menimo, da bi bilo nujno potrebno zagotoviti sredstva za posodobitev vzajemnega knjižničnega kataloga tako, da bi lahko opravljal tudi funkcijo spletne knjigarne in vsaj osnovne funkcije baze Knjige na trgu – tudi v razvitih založništvih informacijska tehnologija čedalje bolj združuje prej ločene vidike porabe knjige na enem mestu. Mreža splošnih knjižnic lahko pri tem odigra vlogo po celi državi kapilarno razvejanega posredniškega sistema, ki ga redno obiskuje vsaj četrtnina Slovencev. Ali bi se uporabniki splošnih knjižnic navzeli navade nakupovanja lahkotnih žepnic in podobnih romanov, namesto da bi dva meseca čakali na izposajo rezerviranega izvoda, ali pa bi še naprej nakupovali večinoma le enciklopedije in kuharske knjige, je težko predvideti vnaprej in naj ostane predmet morebitnih nadaljnjih raziskav.

Smiselno bi bilo preveriti mnenja uporabnikov zlasti glede teze o prekrivanju skupin kupcev in izposojevalcev knjig ter v nekaj zainteresiranih knjižnicah, ki imajo za to možnosti, poskusno vpeljati prodajo najbolj iskanih knjig v obliki skupnega projekta knjižnice in primerne knjigarne¹⁸. Knjigarna bi omogočala prodajni know-how, na strani knjižnic pa bi veljalo raziskovalno pozornost usmerjati na razvijanje pogojev za vzpostavitev kvalitativne evalvacije oblikovanja knjižničnih zbirk ali vsaj vzpostavitev večjega ravnotežja med količinskim vidikom izposoje in kakovostjo bralne ponudbe v knjižnici. Kar pomeni, da bi knjižnica, ki bi sodelovala v projektu s knjigarno, na račun prodajne ponudbe nakupila manj lažjega leposlovja za svojo zalogo, hkrati pa ne bi smela biti kaznovana pri bodočem financiranju zaradi zmanjšane števila izposojenih lažjih naslovov.

Po naši interpretaciji anketnih rezultatov se takšna prodaja knjig v knjižnicah v slovenskem primeru niti ne kaže kot zgolj komercialna poteza, saj nosi, glede na izrazite probleme trženja knjig v Sloveniji, obeležje poslanstva. Čeprav so nekateri respondenti v anketni raziskavi svoje načeloma odklonilno stališče do uvajanja takšnih oblik praviloma utemeljevali prav z negovanjem »čistega« knjižničnega poslanstva, so verjetno tiste knjižnice, ki želijo biti umeščene v informacijsko družbo, pripravljene definicijo poslanstva širiti in nadgrajevati, kot se širijo potrebe uporabnikov. Knjižničarski stroki ni neznano uvajanje marketinških prijemov in trženja storitev na neprofitnih osnovah. Omogočanje nakupa knjige v knjižnici kot dodatne storitve se, morda na prvi pogled nekoliko paradoksalno, dobro vključuje v osnovno poslanstvo slovenskih splošnih knjižnic kot informacijskih centrov. Ti po definiciji predvsem služijo omogočanju neoviranega dostopa do vseh vrst znanja in informacij, podpiranju izobraževanja na vseh stopnjah in s tem omogočanju priložnosti za ustvarjalni razvoj osebnosti (Splošne knjižnice – IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice, 2002). Neoviran dostop in izobraževanje vključuje dostopanje do knjige v celoti, vključuje torej tako izposojevalni kakor nakupni vidik porabe knjige.

Knjižnicam spričo sodobnih možnosti spletne prodaje v ničemer ne bi bilo treba okrniti svojega tradicionalnega in dragocenega poslanstva – le priključile bi mu novo dodano vrednost, če bi tovrstne ideje morda prepoznale kot možen korak naprej. Z drugimi besedami; prizadevanja glede prodaje knjig v Sloveniji bodo prej ali slej obrodila sadove – aktivno vključevanje knjižnic v ta prizadevanja bi utegnilo preprečevati uresničitev nekaterih črnih scenarijev o stagnaciji ali celo upadu izposoje, ki naj bi jo bodočnost prinašala knjižnicam.

18 *Pri takšnem projektu nekateri strokovnjaki predlagajo povezovanje na način javno-zasebnega partnerstva, kakor ga od leta 2006 ureja poseben zakon. »Poskusne« knjižnice za novo storitev bi se morale nahajati tudi v manjših krajih, ki daleč naokoli nimajo knjigarne.*

Citirani viri in literatura

1. Gregorin, R. (2006). *Veleknjigarne v Sloveniji, mit ali resničnost?* Ljubljana, Umco.
2. Grilc, U. (2006). Knjiga v presečišču javnega in zasebnega: primeri Francije, Finske, Hrvaške in Slovenije. *Knjižnica*, 50 (4), 49-80.
3. Grilc, U. (2007). Državna podpora knjigi 2003-2005: model in učinki. V: *Slovenska knjiga včeraj in jutri*. Ljubljana, Umco.
4. Kovač, M. (2002). Meje rasti: nekaj korakov k metodologiji raziskovanja knjižnega založništva. *Knjižnica*, 46 (4), 43-63.
5. Kovač, M. (2005). Smeri razvoja slovenskega in evropskega založništva. V: *Zgubljeno v prodaji*. Ljubljana, Umco.
6. Novljan, S. (2005). Knjižničarstvo. V: *Knjižna kultura*. Ljubljana, Umco.
7. *Prodajne knjižne uspešnice: ne zgolj lažje vsebine*. (26.7.2007). Pridobljeno 25.8.2007 s spletne strani http://novice.siol.net/default.aspx?site_id=1&page_id=36&article_id=136070726155603108&cid=109&pgn=1
8. *Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2004-2007*. (2004). Uradni list Republike Slovenije, 14 (28), 3101.
9. *Splošne knjižnice: IFLA / UNESCO standardi za splošne knjižnice*. (2002). Ljubljana: NUK.
10. Šercar, T. (2003). Knjižničarstvo in tehnološki razvoj proti knjižnici brez knjig. *Organizacija znanja*, 8 (1), 26-45.
11. Morris, A. Hawkins J. & Sumsion T. (2001). *The economic Value of Public Libraries*. The Council for Museums, Archives and Libraries.
12. Uredba o osnovnih storitvah knjižnic. (2003). Uradni list Republike Slovenije, 13 (29), 3521.
13. Zorko, T. (2006). *Analiza možnosti prenašanja knjigotrških funkcij na knjižnično mrežo in možni vplivi na stanje knjižne produkcije v Sloveniji*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.
14. Žaucer, M. (2005). Primerjava slovenskega splošnega knjižničarstva z evropskim na osnovi podatkov študije LIBECON. *Knjižnica*, 49 (1-2), 187-201.

Mag. Teja Zorko, bibliotekarka, je zaposlena kot pomočnica direktorice v Knjižnici Prežihov Voranc Ljubljana-Vič.

Naslov: Tržaška 47a, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: teja.zorko@lj.pv.sik.si

Zorko, T.; Kovač, M. Začarani krog slovenske porabe knjige in potencialna vloga splošnih knjižnic pri njegovem razreševanju

Izr. prof. dr. Miha Kovač je predavatelj na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: miha.kovac@ff.uni-lj.si

PRILOGA: ANKETNI VPRAŠALNIK

1. Vaša knjižnica pokriva področje s _____ prebivalci ter vključuje poleg matične knjižnice še _____ zunanjih enot.
2. Menite, da se bo proračunsko financiranje splošnih knjižnic v bodoče (denimo v naslednjih desetih letih):
 - A krčilo
 - B povečevalo
 - C ostajalo enako
3. Menite, da bo trend obiska in izposoje v splošnih knjižnicah v bodoče (denimo v naslednjih desetih letih):
 - A rasel
 - B ostajal enak
 - C se zmanjševal
4. Se vam zdi, da knjižnice potrebujejo dodatne ukrepe za izboljšanje svojega finančnega položaja?
 - A da
 - B ne
 - C ne vem
5. Obkrožite eno trditev, s katero se najbolj strinjate:
 - A Splošna knjižnica je izključno nekomercialna dejavnost, njeno poslanstvo nima zveze s pridobivanjem denarja na trgu.
 - B Splošna knjižnica je lahko tudi povsem komercialna, ki vse prihodke, potrebne za svoj obstoj, pridobiva na trgu.
 - C Splošna knjižnica je preplet komercialnega in nekomercialnega, od učinkovitosti tega prepleta bo odvisno stanje knjižnic v bodoče.
6. Ali menite, da bi prodaja knjig v knjižnici utegnila vplivati na povečanje ali zmanjšanje števila izposojenih knjig: ocenite stopnjo vpliva na lestvici (0= ni vpliva, -2= izposoja bi zelo padla, 2= izposoja bi se zelo povečala):

-2 -1 0 1 2
7. Kakšno obliko prodaje knjig kot možnosti dodatnega zaslужka bi uvedli v svojo knjižnico, če bi za to obstajale realne možnosti:
 - A Knjigarniški kotiček v knjižnici kot dodatno ponudbo s fizično zalogo knjig, namenjenih prodaji.
 - B Knjigotrško posredništvo knjižnice, uporabnikom bi lahko iskano knjigo naročili preko spleta ali Cobissa, dvignili bi jo v knjižnici.
 - C Nobene oblike prodajanja knjig.

D V knjižnice bi bilo potrebno uvajati drugačne komercialne možnosti, namenjene uporabnikom: kavarniške koticke, itd.

8. Če ste pri zgornjem vprašanju obkrožili odgovor A in če ste za uvedbo knjižniškega koticčka, ali v vaši knjižnici razpolagate z ustreznimi (obkrožite da / ne pri posameznem elementu):

- | | |
|---|-------|
| - prostorskimi kapacitetami v izposojevalnem prostoru | DA NE |
| - skladiščnimi kapacitetami | DA NE |
| - kadrovskimi kapacitetami | DA NE |

9. Ocenite na lestvici od 1-5 (1= zelo negativno, 5= zelo pozitivno), na kakšen način bi po vašem mnenju prodaja knjig v knjižnicah vplivala na:

A Izboljšanje finančnega stanja vaše knjižnice

1 2 3 4 5

B Povečanje prodaje knjig na prebivalca v državi

1 2 3 4 5

C Izboljšanje sodelovanja med založniki, knjigarnarji in knjižničarji

1 2 3 4 5

10. Možnost prodajanja knjig v knjižnicah bi po vašem mnenju pomenila (izberite samo eno možnost):

- A Nepotrebno komercializacijo knjižnic
- B Obliko finančne podpore knjižnicam
- C Dejavnost, ki bi povečala porabo knjige v Sloveniji, vendar bi knjižnicam škodila
- D Dejavnost, ki bi povečala porabo knjige v Sloveniji in bi hkrati knjižnicam koristila
- E Še eno dejavnost, ki bi knjižnice po nepotrebem obremenjevala
- F Dejavnost, ki ne bi imela nikakršnega pozitivnega vpliva na porabo knjige v Sloveniji

11. Ocenite na lestvici od 1-5 (1= nič, 5= zelo), v kolikšni meri bi po vašem mnenju prodajanje knjig koristilo knjižnicam:

1 2 3 4 5

12. Če imate o raziskovalnem vprašanju svoje mnenje, vas prosimo, da ga kratko in čitljivo formulirate:



OPOMBE O VSEBINI KOT DOPOLNILO VSEBINSKEGA OPISA LEPOSLOVJA

**Alenka Šauperl, Viktor Harej, Tanja Merčun,
Tamara Jesenovec, Jelka Kastelic, Barbara
Plestenjak, Uršula Vimer Kovaček**

Oddano: 24. 5. 2007 – Sprejeto: 13. 9. 2007

Izvirni znanstveni članek

UDK 025.343:028.41

Izvleček

Vsebinski opis leposlovja je bil v Sloveniji dolgo omejen na označevanje z vrstilcem UDK. Ta je bil predvsem namenjen razvrstitvi dela na policah. Bralci so si čtivo izbirali z iskanjem po policah. Knjižničarji pa so se pri svetovanju zanašali na osebno poznavanje zbirke. Za vsebinski opis, kakršnega dobijo neleposlovna dela, bi potrebovali veliko časa. Zato smo želeli ugotoviti, ali bi si knjižničarji pri tem delu lahko pomagali z literarnimi kritikami in ocenami (anotacijami) v časopisju. Pregledali smo majhne vzorce kritik v časopisju in jih primerjali z anotacijami, ki so jih za ista dela pripravili knjižničarji v okviru projekta »Priporočamo!«. Ugotovili smo, da knjižničarji in kritiki različno opisujejo vsebino, zato kritike brez sprememb ne bi bile primerno dopolnilo vsebinskega opisa. Lahko pa so vir za identifikacijo dodatnih predmetnih oznak, ki bi jih knjižničarji vključili v vsebinski opis. Enako je bilo ugotovljeno za leposlovje za mladino. Pri pregledu pojmov, ki smo jih kot potencialne predmetne oznake izluščili iz kritik, smo ugotovili, da se velikokrat ne pojavljajo v Splošnem slovenskem geslovníku in geslovníku Pionirske knjižnice za mladinsko leposlovje. Priporočljivo bi bilo, da bi oba geslovníka vključila več abstraktnih izrazov, ki so v leposlovju pogostejši. Priporočamo tudi povezavo obeh geslovníkov.

Ključne besede: leposlovje, knjižnični katalogi, vsebinska obdelava, anotacije, literarne kritike

ŠAUPERL, Alenka et al. Enhancement of subject description of fiction with annotations. Knjižnica, Ljubljana, 51(2007)3-4, p. 97-115

Abstract

In Slovenia, subject description of fiction was traditionally limited to the Universal Decimal Classification number, which was mainly assigned for shelving. Readers found their books by browsing the library shelves, while librarians had to rely on their personal familiarity with the library collection if they wanted to advise readers on the selection of books. Subject description, such as is often associated with non-literary works, would require a lot of time. Therefore, we wanted to know whether reading book reviews in newspapers could replace reading the entire literary work. We analysed a small sample of book reviews written by literary critics and published in Slovenian newspapers and compared them to the reviews, written by librarians for the same literary works (in the »Priporočamo!« project). We realized that the content is different. However, they could be used for identification of additional subject headings. The same findings resulted from a similar analysis of literary works written for children. Concepts, that seemed potentially appropriate subject headings, often actually do not appear in the Slovenian subject headings or subject headings from the Pionirska knjižnica of Ljubljana. Both subject heading lists should include a larger number of abstract concepts, which more often appear in literary than in non-literary works. Both subject heading lists should also be coordinated.

Keywords: fiction, library catalogs, subject description, book reviews, notes

1 Uvod

Vsebinski opis leposlovja je bil v Sloveniji dolgo omejen na golo označevanje z vrstilcem UDK. Ta je navadno izražal nacionalno književnost, kateri je delo pripadalo, ter literarno zvrst (npr. 821.163.6-32 slovenska književnost - novele). Vrstilec je bil namenjen razvrstitvi dela na knjižnih policah. Bralci so si čtivo večinoma izbirali z iskanjem po policah (Ločniškar-Fidler, 2004; Pogorelec, 2004). Knjižničarji informatorji pa so se morali zanašati na osebno poznavanje zbirke, če so hoteli bralcem pri iskanju čtiva svetovati. Ob sedanjem obsegu leposlovnega gradiva in prednostih uporabe računalniškega kataloga pri iskanju stvarnega gradiva (neleposlovnega) pa se upravičeno postavi vprašanje, ali ne bi kazalo tudi leposlovnih del bolje opisati po vsebini. V tem smislu je projekt "Skriti zaklad" raziskal osnove in utrl pot za gesljenje leposlovja v nekaterih knjižnicah (Pogorelec et al., 2004; Zwitter, 2005). To pa nekaterim bibliotekarjem ni zadostovalo, in so se lotili bogatejšega opisovanja leposlovnih del (npr. projekt »Priporočamo!« knjižničarjev celjskega območja). Da je potreba po vsebinskem opisu leposlovja velika, je pokazala tudi udeležba na posvetovanju Gesljenje leposlovja v okviru Strokovnih sred, ki ga je 11. januarja 2006 organizirala Pionirska knjižnica v

sodelovanju s Sekcijo za splošne knjižnice ZBDS in Oddelkom za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Vsebinsko opisovanje leposlovja pa je zahteven proces. Če lahko katalogizator pri stvarnem gradivu pregleda kazalo, predgovor, naslove poglavij, poudarjeno besedilo in podobne značilne dele celote, si pri leposlovju s tem ne more pomagati. Delo mora prebrati v celoti. To zahteva precej časa. Če računamo, da v Sloveniji izdajo približno 800 leposlovnih del letno (Statistični letopis, 2005) in je za vsako delo potrebnih npr. 10 ur branja, potem je to delo za 4,7 FTE, torej za skoraj pet zaposlenih bibliotekarjev v vsaki knjižnici, glede na to, da v NUK tega gradiva večinoma ne opisujejo po vsebini, temveč po obliki (SSG, 2002). Postavi se vprašanje, kako bi bilo mogoče postopek vsebinske analize in opisa opraviti kar najbolj informativno in hkrati ekonomično.

Književne kritike pripravijo novinarji, uredniki ali drugi ustvarjalci in jih objavijo v splošno dostopnih časnikih in časopisih. Tudi take kritike so opisi leposlovnih del. Slovar slovenskega knjižnega jezika kritiko nasploh definira tako:

analiza novega znanstvenega ali umetniškega dela zaradi splošne presoje in ločitve pozitivnih in negativnih sestavin.

Podoben besedilni opis pripravijo bibliotekarji z anotacijami ali opombami o vsebini. To so izvlečkom podobna kratka besedila, ki pa se od izvlečkov ločijo po pomembni lasnosti: medtem ko izvlečki nikoli ne vsebujejo informacij, ki ne bi izhajale iz dela samega, anotacije lahko prinašajo informacije tudi iz drugih virov. Književne kritike lahko govorijo tudi o avtorjih, nagradah, ki jih je delo dobilo, in drugih lastnostih literarnega dela. Enake lastnosti literarnih del navadno opisujejo anotacije ali opombe o vsebini. Ali bi si torej bibliotekarji lahko pomagali z literarnimi kritikami, ko pripravljajo vsebinski opis leposlovnih del?

Zastavili smo si prvo od treh raziskovalnih vprašanj:

1. Ali je vsebina javno dostopnih literarnih kritik podobna vsebini opomb o vsebini, ki so jih za ista dela napisali bibliotekarji?

Ob predpostavki, da so literarne kritike ustrezne, smo se vprašali, ali bi lahko iz teh kritik črpali navdih za izbor ustreznih predmetnih oznak za konkretno literarno delo. Zastavili smo si tudi drugo raziskovalno vprašanje:

2. Ali bi lahko literarne kritike uporabili kot vir predmetnih oznak za leposlovna dela?

Pri tem smo dejansko preverjali, ali bi lahko bibliotekar naredil vsebinski opis le na podlagi literarne kritike, ne da bi prebral celotno delo. Pri tem smo kmalu ugotovili, da je literarnih kritik za leposlovna dela za odrasle precej več kot objektivnih ocen literarnih del za otroke. Ugotovili smo, da je *Šolska*

knjižnica ena od redkih revij, v kateri lahko najdemo zanesljive ocene literarnih del za otroke. Temu ustrezno smo prilagodili drugo vprašanje:

Ali bi lahko literarne kritike uporabili kot vir predmetnih oznak za leposlovna dela za odrasle?

Dodatno pa smo si zastavili vprašanje:

3. Ali bi anotacije iz revije *Šolska knjižnica* lahko služile kot vir predmetnih oznak za leposlovje za otroke?

Na vsa ta vprašanja so raziskovalci v tujini že iskali odgovore. Pri nas pa sta odgovora na drugi dve raziskovalni vprašanji nastala kot seminarsko delo v okviru predmeta Klasifikacija 2 dodiplomskega študija bibliotekarstva v študijskem letu 2005/2006 in bila v obliki plakata predstavljena na že omenjenem posvetovanju »Gesljenje leposlovja« v okviru Strokovnih sred, ki jo je 11. januarja 2006 organizirala Pionirska knjižnica v sodelovanju s Sekcijo za splošne knjižnice ZBDS in Oddelkom za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

2 Pregled dosedanjih raziskav

Med številnimi raziskovalnimi vprašanji, ki si jih je zastavila Susan Hayes (2001) je bilo tudi vprašanje, ali lahko besedišče literarnih kritik uporabimo za oblikovanje predmetnih oznak ter ali je to besedišče skladno z Geslovníkom Kongresne knjižnice (*Library of Congress Subject Headings*), ki se po ameriških smernicah za vsebinski opis leposlovja *Guidelines of Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, Etc.* (1990) uporablja za vsebinski opis leposlovja v ZDA. Pri tem je Susan Hayes iz strokovnih in popularnih literarnih kritik izbrala tiste besede ali besedne zveze, ki so smiselno izražale vsebino in jih pretvorila v predmetne oznake Geslovníka Kongresne knjižnice. Preden je prebrala kritike pa je prebrala literarna dela v celoti in jim predmetne oznake dodelila na podlagi lastnih odločitev. Merilo za to, ali so literarne kritike primeren vir za identifikacijo predmetnih oznak, je bil delež ujemanja med predmetnimi oznakami, ki jih je identificirala raziskovalka, in predmetnimi oznakami, ki so bile identificirane v literarnih kritikah. V strokovnih kritikah – analizirala jih je 45 – in v poljudnih kritikah – teh je analizirala 75 – je bilo največ delnega ujemanja. To pomeni, da se besede ali besedne zveze niso ujemale dobesedno, temveč smiselno. Ujemanje je bilo boljše pri poljudnih kritikah, kar bi pomenilo, da so te uporabnejše za katalogizatorje. Pri tem je spoznala tudi, da tako literarni kritiki kot bibliotekarji (kar je tudi sama) leposlovna dela opisujejo na približno enak način, s približno enakimi besedami in besednimi zvezami.

Susan Hayes (2001) je k raziskovanju spodbudilo ravno pomanjkanje navodil za vsebinsko analizo v ameriških smernicah za vsebinski opis leposlovnih del *Guidelines of Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, Etc.* (1990). Literarna dela namreč nimajo vedno enostavne fabule, in postavi se vprašanje, kako opisati njihovo večplastnost. Susan Hayes večplastnost literarnih del ilustrira z romanom *Moby Dick*: ali gre v tem romanu res le za zgodbo norega kapitana v lovu na kita, ki je kapitanu odtrgal nogo? Kot piše Susan Hayes, je že Clare Beghtol (1994) opozorila na to, da je v leposlovnem delu težko razločiti objektivno zgodbo od osebnega doživetja bralca. Bralčevo doživetje pa je tudi pomemben del literarne stvaritve, saj običajno leposlovje beremo ravno zaradi tega doživetja, zaradi razpoloženja, ki nam ga vzbudi. Pri tem pa se tudi zastavi vprašanje, katero od obeh težko ločljivih ravni je treba zajeti v vsebinskem opisu in ali je raznolika doživetja mogoče opisati v istem vsebinskem opisu. S tem vprašanjem se je ukvarjala že Clare Beghtol (1994), ki pa je vseeno identificirala osnovne in relativno objektivne kategorije. To so: literarne osebe, dogodki, prostor in čas dogodka. Isti atributi (oseba, zgodba - dogodek, prostor in čas dogodka) so zajeti tudi v že omenjenih ameriških smernicah.

Ali bibliotekarji in bralci uporabljajo enake attribute za opisovanje leposlovnih del, pa se je spraševal Jarmo Saarti (2000). V svoji raziskavi je 30 udeležencev (po tri bibliotekarje in tri bralce iz petih finskih splošnih knjižnic) prosil, da napišejo izvleček (*summary*) petih leposlovnih del, med njimi treh iz finske književnosti in dve tuji deli. Ko je »izvlečke« analiziral, je ugotovil, da so razen vsebine opisovali tudi druge attribute. Največkrat so omenjali elemente iz vsebine, kot so tema, zaplet, osebe, okolje in čas dogajanja v romanu. Veliko sodelujočih v raziskavi je opisovalo tudi strukturo romana. Pri opisu so uporabljali fraze kot je npr. »na začetku romana«. Doživetje ob branju je bilo zelo pogosto omenjeno. Večkrat se je pojavila razlaga vloge romana v literarni zgodovini, biografski podatki o avtorju ali zgodovinski opis izhajanja romana. Pogosta je bila tudi ocena romana. Rezultati so razvidni iz Tabele 1.

Tabela 1: Delež uporabe različnih atributov pri vsebinskem opisu leposlovja z anotacijami iz raziskave Saartija (2000).

	vsebina	struktura	doživetje	položaj v lit. zgodovini	opis avtorja	ocena
bibliotekarji	100	100	80,0	26,6	46,6	86,6
uporabniki	100	100	93,4	53,4	60,0	93,4
vsi	100	100	86,7	40,0	53,3	90,0

Ker so udeleženci raziskave v opise vključevali doživetja, informacijo o položaju romana v literarni zgodovini, opis avtorja in oceno dela, ne moremo reči, da so pisali izvlečke. Lahko pa rečemo, da so pisali anotacije. Kot je bilo že omenjeno, anotacija namreč v nasprotju z izvlečkom lahko vsebuje podatke, ki ne izhajajo iz dokumenta samega, in lahko delo tudi vrednoti (hvali ali graja).

Ugotovimo lahko, da je za raziskano skupino finskih bralcev leposlovja zanimivo predstaviti in izvedeti predvsem vsebino dela. Kar 90 % pa jih je delo tudi ocenilo in 87 % jih je opisalo doživetje pri branju. Glede na delež poročil o položaju romanov v literarni zgodovini lahko ugotovimo, da so bili udeleženci v raziskavi zelo izobraženi in so imeli dober pregled nad književnostjo. Čeprav se moramo pri pregledovanju teh podatkov nenehno zavedati, da gre za zelo majhen vzorec ljudi, za 30 izbranih bralcev, lahko zasledimo nekoliko večjo željo po objektivnosti med knjižničarji kot med uporabniki: medtem ko je doživetje opisalo 80 % knjižničarjev, je to storilo 93 % uporabnikov; medtem ko je oceno romana zapisalo 87 % knjižničarjev, je to storilo 93 % uporabnikov.

3 Vsebina slovenskih anotacij in literarnih kritik

Ker nas je zanimalo, ali so isti atributi zanimivi tudi za slovenske bibliotekarje in literarne kritike, je A. Šauperl pregledala anotacije, ki jih je do 5. januarja 2006 izdelala skupina knjižničarjev celjske regije in so bili dostopni na domači strani Osrednje knjižnice Celje pod ikono »Priporočamo!«. Čeprav je namen teh anotacij, da bi uporabnike privabile k branju in ne nujno tudi, da bi objektivno prikazale vsebino, so bile primerne za to analizo. Osvetlujejo namreč attribute, ki jim knjižničarji pripisujemo dovolj velik pomen. Izmed 66 anotacij, ki so nastale v času od 3. oktobra 2003 do 15. decembra 2005, smo jih izbrali deset, za katere smo našli kritike tako v časniku *Delo* kot tedniku *Mladina*. Pri obeh časnikih smo uporabili njuno elektronsko verzijo, brezplačno dostopno na svetovnem spletu.

V analiziranih anotacijah in literarnih kritikah smo skupaj identificirali 13 atributov. Največkrat so tako avtorji literarnih kritik kot bibliotekarji opisovali tematiko literarnega dela, npr.:

»Ko se odpravi na potovanje, se ji v intimnem vzdušju spalnika, namenjenega ženskam - ženskega kupeja - odpira razgled in porajajo se vprašanja o smislu lastnega bivanja, ki ga spodbudijo pripovedi sopotnic o njihovem življenju, ljubezni, bolečini in zmagoslavju.« (Matoz, 2005)

Tudi doživetje bralca (kritika, bibliotekarja) je zelo pogosto opisano, npr.:

»Avtorica nas v romanu, napolnjenem s čudovitim vzdušjem in toplino, odpelje v središče življenja žensk v sodobni Indiji.« (Primc, 2005)

Ta navedek ilustrira tudi omembo literarne zvrsti, ki je na tretjem mestu po pogostosti, in kraj dogodka, ki je po pogostosti na osmem mestu.

Četrta po pogostosti je ocena dela, ki jo sočno ilustrira naslednji navedek:

»To je primer "avtomatične" pisave, ker ni treba nič misliti, ampak te vodijo pisateljski "hormoni", če si stara okrog štirideset, pa še panika, kar je iz romana zelo razvidno. Ampak panika v glavi še ne pomeni, da je to pogoj za začetek pisanja, kajti med paniko in zmešnjava je precejšnja razlika.« (M. Z., 2004)

Na petem mestu po pogostosti uporabe je opis avtorja literarnega dela, npr.:

»Pisateljica, mama in oglaševalka Anita Nair se je rodila v Kerali v Indiji, odrasla pa v delavskem naselju tovarne z orožjem v madraškem predmestju Avadi. Na univerzi je diplomirala iz angleškega jezika in književnosti. Njen uspeh se je začel leta 1992.« (Matoz, 2005)

Šesto in sedmo mesto si delita opis literarne osebe ali oseb in ponazoritev z besedilom iz literarnega dela. Opis literarne osebe ponazarja naslednji navedek:

»...glavni junak, Armin Minderhout, po smrti svoje partnerice Monike (komaj petindvajsetletna je umrla zaradi meningitisa) ostane sam z njunim sinom Boem.« (Vončina, 2005)

Ponazoritve z besedilom iz literarnega dela pa so značilne le za literarne kritike iz obeh časnikov. Anotacije iz projekta »Priporočamo!« namreč vsebujejo hiperpovezavo na odlomek iz vsakega literarnega dela. Ponazoritve so pripravljene na dva načina: z dobesednimi navedki in s parafraziranjem. Primer dobesedne navedbe najdemo npr. v kritiki van Loonovega dela *Sad strasti* Ane Ugrinović (2005):

»Otroci, ki jih bo rodila ženska, bodo podobni tistemu, ki ga ljubi. Če je to njen mož, bodo podobni možu. Če pa je to zakonolomec, bodo podobni zakonolomcu.«

Parafrazirano ponazoritev pa najdemo v Nežmahovi (2005) kritiki *Kraljice tišine* Marie Nimier:

»Ko torej sestavlja drobce, se razveseli njegovega dnevnika, dneva na katerega se je rodila. - Horror!!! Ljubi očka zapiše, da bi jo dojenčka najraje vrgel v reko!!!«

Omenili smo že, da je kraj dogodka na osmem mestu po pogostosti. Na devetem pa je opis drugih del istega ali drugih avtorjev, npr.:

»Soroden je Schlinkovemu ljubezenskemu romanu *Bralec* in romanu *Madame* poljskega pisatelja Libera. (Nežmah, 2004)« ali

»Priporočamo jo vsem, ki imajo radi branje v stilu Dnevnika Bridget Jones.« (anotacija dela *Zlikane gube, štrleči balkoni* v projektu »Priporočamo!«.)

Opisu podobnega dela je soroden atribut opisa literarnega dela samega. V takem primeru literarni kritiki ali bibliotekarji opisujejo nastanek dela ali kaj podobnega, npr.:

»... svetovna uspešnica, ki je do zdaj izšla že v triindvajsetih državah po svetu. Kritiki so jo označili za kulturni fenomen, skrit v zabavno in prijetno branje.« (Primc, 2005) ali

»Napisan desetletje po artistovi smrti po zapiskih, pismih, biografijah in izpovedih njegovih bližnjikov.« (Nežmah, 2004, 5M)

Omembo nagrad, ki jih je delo dobilo, smo šteli kot poseben atribut. Skupaj z atributom opisa dela zasedata deseto in enajsto mesto. Tako bibliotekarji kot kritiki ta atribut omenjajo. Zanimivo pa je, da se v *Mladinih* kritikah ne pojavlja. Čas literarnega dogajanja je na dvanajstem mestu po pogostosti pojavljanja. Za mnoga literarna dela pa je čas dogajanja mogoče ugotoviti iz konteksta. Struktura dela je na trinajstem, zadnjem mestu, omenjena le trikrat. To so omembe začetka romana ali njegovega obsega. Tabela 1 ilustrira pogostost pojavljanja vseh atributov.

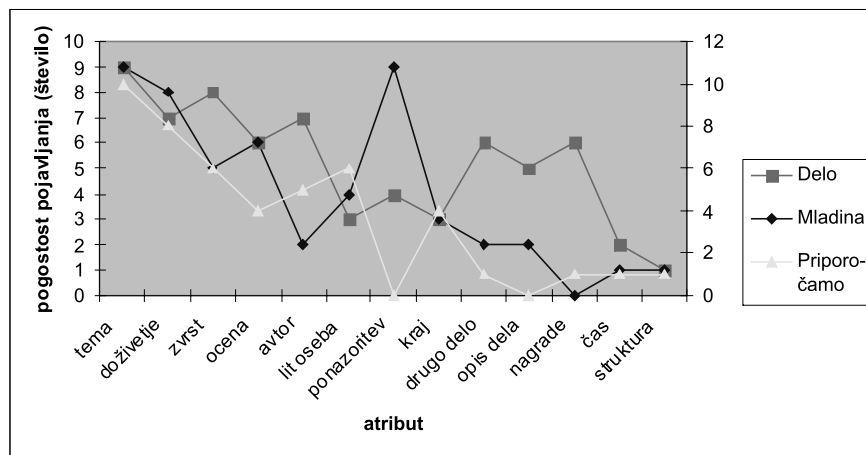
Tabela 1: Pogostost pojavljanja 13 atributov leposlovnih kritik in anotacij v analiziranih virih

vir	tema	doživetje	zvrst	ocena	avtor	lit. oseba	ponazoritev	kraj	drugo delo	opis dela	nagrade	čas	struktura
Delo	9	7	8	6	7	3	4	3	6	5	6	2	1
Mladina	9	8	5	6	2	4	9	3	2	2	0	1	1
Priporočamo	10	8	6	4	5	6	0	4	1	0	1	1	1
vsota	28	23	19	16	14	13	13	10	9	7	7	4	3
rang	1	2	3	4	5	6/7	6/7	8	9	10/11	10/11	12	13

Če primerjamo anotacije iz posameznega vira med seboj, lahko ugotovimo, da imajo nekatere podobnosti. *Mladina* npr. izrazito izstopa s predstavljanjem tematike, doživetja in ponazoritvami. Tudi ocena dela je precej pogosto prikazana. Časnik *Delo* poleg tematike in doživetja zelo pogosto uporablja tudi literarno zvrst, opis drugih del in nagrade, ki sta jih dobila delo ali avtor. Bibliotekarji v projektu »Priporočamo!« pa pozornost posvečajo predvsem tematiki, doživetju, zvrsti in literarni osebi.

Tematika in doživetje sta edina atributa, ki se v analiziranih desetih literarnih kritikah oz. anotacijah v vseh treh virih, to je v *Delu*, *Mladini* in »Priporočamo!« pojavita več kot petkrat (glej Sliko 1). Zvrst in ocena dela pa se več kot petkrat pojavljata v polovici ali več kot polovici anotacij samo dveh virov, v tretjem viru manjkrat: zvrst v *Mladini* le petkrat in ocena v »Priporočamo!« le štirikrat. Za *Delo* je značilno, da več kot polovica kritik vsebuje omembo avtorja, drugih podobnih del, opis dela samega in nagrad, ki sta jih dobila avtor ali delo samo. *Mladina*

pa izstopa po ponazoritvah, ki jih v *Delu* vsebuje manj kot polovica analiziranih literarnih kritik. V projektu »Priporočamo!« so odlomki poseben del predstavitve, zato anotacije ponazoritev ne vsebujejo.



Slika 1: Primerjava prisotnosti posameznih atributov v literarnih kritikah in atributih iz treh virov.

Tabela 2: Uporaba atributov vsebinskega opisa v literarnih kritikah in anotacijah iz slovenskih virov in v raziskavi Saartija (2000).

Atribut	Slovenija	Finska
Vsebina	93	100
Doživetje	77	80
Zvrst	63	/
Pisatelj/pisateljica	47	46
Ocena	53	86
Umestitev	7	26
Podobno	30	/
Nagrade	23	/
Struktura	10	100

Primerjava slovenskih in finskih anotacij ni povsem korektna, ker ne vemo dovolj natančno, kaj je finski avtor uvrščal v posamezne kategorije, in ker slovenski primeri vključujejo kritike in anotacije. Rezultati (glej Tabela 2) pa nam vseeno lahko nakažejo, da je možno, da so atributi opisa vsebine, doživetja, avtorja literarnega dela in ocene literarnega dela univerzalni. Ali je mogoče, da Clare Beghtol (1994) in Smernice (Guidelines, 1999) ne vključujejo doživetja in ocene literarnega dela zato, ker sta lahko subjektivna? Ali opisa avtorja ne vsebujejo prav zato, ker to ni neposredna lastnost literarnega dela, oz. se ne nanaša na vsebino literarnega dela samega?

V odgovor na naše raziskovalno vprašanje, ali bi literarne kritike lahko nadomestile anotacije, ki jih pišejo bibliotekarji sami, ne moremo odgovoriti z gotovostjo, saj smo raziskavo opravili na zelo majhnem vzorcu. Vendar nam analiza vzbuja vtis, da so literarne kritike v izbranih dveh časnikih bogatejše od anotacij v projektu »Priporočamo!«, kar nas lahko napeljuje na domnevo, da bi utegnile biti literarne kritike dobra zamenjava za sedanje anotacije. Seveda se bibliotekar takoj vpraša, kaj narediti z literarno kritiko, ki je tako uničujoča kot kritika M. Z. Panike pisateljice Dese Muck. Po definiciji kritike namreč vsebujejo oceno in ta je lahko pozitivna ali negativna.

Sprašujemo se, ali bi bilo literarne kritike mogoče uporabiti vsaj kot vir predmetnih oznak? Bi morda v takem primeru bibliotekar lahko pripravil vsebinski opis dela le na podlagi kritike, ne da bi literarno delo prebral v celoti? Bi v tem primeru še vedno objektivno poročali o vsebini dela? Če bi bili odgovori na ta vprašanja pozitivni, bi tak postopek utegnil zagotoviti hitro obdelavo in prenos gradiva v izposojjo.

4 Kritike leposlovnih del za odrasle kot vir za predmetne oznake

Viktor Harej, Tanja Merčun in Barbara Plestenjak so v okviru seminarske naloge v študijskem letu 2005/2006 iskali odgovor na drugo zgoraj navedeno raziskovalno vprašanje in ga razdelili na tri podvprašanja:

- Ali si slovenski katalogizatorji pri vsebinski obdelavi leposlovja lahko pomagajo s popularnimi kritikami leposlovnih del?
- Ali so gesla iz kritik, objavljenih v slovenskih časnikih in časopisih vsebovana v Splošnem slovenskem geslovníku (SSG) in
- Ali je SSG sploh primeren za vsebinsko opisovanje leposlovja?

Poiskati je bilo treba leposlovna dela, ki so v vzajemnem katalogu opisana tudi s predmetnimi oznakami in literarne kritike istih del poiskati v časopisju. Iz kritik smo po lastni strokovni presoji izpisali ključne besede in preverili, če SSG vsebuje te besede oz. besedne zveze ali njihove sopomenke, in ključne besede ustrezno oblikovali v predmetne oznake. Tako dobljene predmetne oznake smo primerjali s tistimi, ki so bila leposlovnim delom dodeljene v vzajemnem katalogu. Treba je poudariti, da smo za namen analize razdrli predmetne nize, ki smo jih našli v vzajemnem katalogu in obravnavali vsako predmetno oznako posebej. Pri analizi smo si pomagali s tabelo, kakršna je Tabela 1. V njej smo dobili dober pregled nad gesli, ki so se pojavila v kritikah, a se niso pojavila v kataložnem vpisu in obratno.

Tabela 1: Primerjava gesel iz literarne kritike, Splošnega slovenskega geslovnika in kataložnega vpisa iz zbirke COBIB za literarni deli Alberta Camusa *Tujec* in Mende Nazer *Sužnja*.

	kritika	SSG	kataložni vpis
d	Nuba	Nuba (ljudstvo)	Nuba (ljudstvo)
d	dekleta	dekleta	-
d	posilstvo	posilstvo	-
d	suženjstvo	suženjstvo	suženjstvo
d	Sudan	Sudan	Sudan
d	trgovina z ljudmi	trgovina z ljudmi	-
k	zlorabe	zloraba*	-
k	Odtujenost – človek – svet	-	-
k	absurd	absurd	-
k	eksistencializem	eksistencializem	eksistencializem
k	ateizem	ateizem	-
k	čustvena otopelost	-	-
k	mizantrop, ljudomrznež	-	-
k	nedeterminizem	-	-
k	vprašanje resnice	-	-
d	obsodba na smrt	-	-
d	Alžirija – kolonializem	Alžirija – kolonializem	-
d	umor	-	-
	-	-	francoski roman
	-	-	20.st.

LEGENDA: d= predmetno geslo; k= tematsko geslo

Po zgledu raziskave, ki jo je opravila Susan Hayes (2001), smo vse predmetne oznake razdelili na:

- predmetna gesla, ki označujejo konkretne pojme, o čem eksplicitno govori delo; običajno so v besedilu jasno izražena in
- tematska gesla, ki označujejo abstraktne pojme, čustva; ta navadno niso jasno izražena/povedana, ampak le nakazana.

Želeli smo ugotoviti, katere vrste pojmov so bolj zastopane v kritikah ter katero izmed teh dveh vrst lahko bolj verjetno najdemo v SSG-ju. Rezultat je razviden iz Tabele 1. Ugotovili smo, da je vrsta gesel močno odvisna od zvrsti knjige in da je v kritikah vedno prevladovala ena vrsta gesel. Pri bolj pripovednih, dogajalnih delih so prevladovala predmetna gesla (npr. roman *Sužnja*), medtem ko so pri bolj zahtevnih literarnih delih, kjer vsebina ni tako lahko opisljiva, prevladovala tematska gesla (npr. *Tujec*). Za knjigo *Sužnja* smo tako v kritiki našli oznake kot: Nuba, dekleta, posilstvo, suženjstvo, Sudan, trgovina z ljudmi ter zlorabe, pri čemer je le zadnje geslo tematsko. Naj ponovimo, da so tematska gesla tiste besede, ki niso direktno izražene v delu samem (se v njem ne pojavijo), ampak

označujejo tisto, o čemer delo govori. Če na primer pogledamo analizo knjige *Tujec*, lahko vidimo, da večinoma prevladujejo tematske oznake, saj ima delo bolj simbolni pomen in je sama fabula manj izrazita. Tako oznake kot so: odtujenost človeka v svetu, absurd, eksistencializem, ateizem, čustvena otopelost, ljudo-mrzništvo, nedeterminizem ipd. predstavljajo tematska gesla, medtem ko so predmetna gesla le »obsodba na smrt«, »Alžirija«, »kolonializem« in »umor«.

V primerjavi števila predmetnih in tematskih gesel v svojih rezultatih z ugotovitvami raziskave Suzan Hayes (2001) smo ugotovili nekaj razlik. V nasprotju s Susan Hayes smo v našem vzorcu našli več tematskih kot predmetnih gesel (glej Tab. 2). V naši raziskavi je bilo kar 70 % tematskih gesel, medtem ko jih je bilo pri Hayesovi le 20 %. Tako veliko razliko smo deloma pripisali značilnostim našega vzorca, ki je vseboval več bolj zahtevnih literarnih del in manj del z jasno in enostavno fabulo.

Tabela 2: Delež tematskih in predmetnih gesel v literarnih kritikah v slovenski in ameriški raziskavi.

	S. Hayes (2001)	naša raziskava
tematska gesla	19,5 %	70,3 %
predmetna gesla	81,5 %	29,7 %

Primerjali pa smo tudi to, koliko izmed predmetnih in koliko tematskih gesel, ki smo jih pridobili iz kritik, smo potem tudi našli v SSG-ju. Tako kot Susan Hayes smo tudi sami ugotovili, da je v geslovníku več predmetnih kot tematskih gesel. Vendar pa je Susan Hayes v LCSH našla kar 99 % vseh predmetnih (denotativnih) gesel iz kritik, mi pa le 76 %. Tudi pri tematskih geslih je bil naš delež ujemanja kar za 13 odstotnih točk manjši. Manjši delež ujemanja pri naši raziskavi smo pripisali predvsem mnogo skromnejšemu obsegu SSG v primerjavi z Geslovníkom Kongresne knjižnice (LCSH).

Tabela 3: Delež tematskih in predmetnih gesel, ki so se ujemale s *Splošnim slovenskim geslovníkom* v slovenski in *Library of Congress Subject Headings* v ameriški raziskavi.

	S. Hayes (2001)	naša raziskava
tematska gesla	61,1 %	48,7 %
predmetna gesla	99,3 %	75,8 %

Iz rezultatov smo lahko sklepali, da so kritike sicer uporabne za identifikacijo teme oziroma tematskih oznak, vendar je le-te težje izraziti z jezikom geslovníka.

Glede drugega raziskovalnega vprašanja: ali bi lahko literarne kritike uporabili kot vir predmetnih oznak za leposlovna dela za odrasle, torej lahko na podlagi

našega skromnega vzorca zaključimo, da bi to bilo mogoče. Pri raziskavi pa smo ugotovili tudi, da so vsebinski opisi leposlovnih del v vzajemnem katalogu skromni in mnogokrat ne upoštevajo pravil SSG za opis leposlovja. Pravila so jasna in za uporabnike vzajemnega in lokalnih katalogov bi bilo nedvomno lažje, če bi bili opisi konsistentni. Druga ugotovitev je bila, da SSG ni najbolj primeren za opis leposlovja. Predvsem zato, ker ne vsebuje gesel za opisovanje abstraktnih pojmov kot so občutja in čustva (tematska gesla, npr. žalost). Primanjkuje pa mu tudi generičnih pojmov, ki opisujejo stanja, dejanja in podobno (predmetna gesla, npr. umor, avantura, fronte). Podobne pomanjkljivosti je ugotovila tudi Susan Hayes (2001) v svoji raziskavi glede LCSH.

Tretja izmed ugotovitev se je nanašala na kritike same. Ugotovili smo, da kritike lahko pomagajo katalogizatorjem pri vsebinskem opisu leposlovja. Toda najbolj so uporabne tiste kritike, ki se osredotočajo na vsebino knjige. Tiste kritike, ki knjigo umeščajo v širšo družbeno okolje, predstavljajo aktualnost avtorja ter nastajajoče trende v literaturi, za katalogizatorje niso kaj prida uporabne. Preobsežne so in ne prinašajo gesel, ki bi jih lahko uporabili pri vsebinskem opisovanju. To je ugotovila tudi Suzan Hayes (2001), saj je v veliki meri izločila strokovne kritike kot manj primerne pri iskanju pojmov za predmetne oznake. V naši raziskavi so se tipu strokovne kritike najbolj približale kritike v časopisu *Nedelo* z vsemi že prej omenjenimi prvinami opisovanja družbe, avtorjev itd. Če se torej katalogizatorji odločijo za vsebinski opis le na podlagi kritik, se morajo zavedati, da se kritike prilagajajo vrsti literarnega dela in da se kritike tudi med seboj razlikujejo. Izbrati je torej treba za svoj namen (namen katalogizacije, torej objektivnega opisa) primerne kritike. To pa tudi pomeni, da jih je treba prebrati več.

Zadnja ugotovitev pa je pravzaprav bolj razmišljanje o smiselnosti opisovanja tipa književnosti in literature, saj je ta podatek natančno opisan že s samimi vrstilci UDK in kodami za literarne vrste (COMARC polje 105f).

Ko smo raziskali uporabnost kritik leposlovnih del za odrasle, je ostalo neodgovorjeno še vprašanje, ali bi anotacije iz revije *Šolska knjižnica* lahko služile kot vir predmetnih oznak za leposlovje za otroke.

5 Anotacije leposlovnih del za otroke kot vir za predmetne oznake

Tamara Jesenovec, Jelka Kastelic in Uršula Vimer Kovaček so v okviru seminarke naloge v študijskem letu 2005/2006 odgovarjale na naše tretje raziskovalno vprašanje: ali bi lahko anotacije leposlovnih del za mladino uporabili kot osnovo

za vsebinski opis teh del, ne da bi pri tem pregledali tudi delo samo. Raziskava je potekala z naslednjimi podvprašanji:

- Ali so predmetne oznake, ki jih lahko pridobimo iz anotacij, tudi dodeljene istim delom v vzajemnem katalogu?
- Ali je mogoče iz anotacij pridobiti dodatne predmetne oznake za izbrana dela? Bi z njimi obogatili vsebinski opis?
- Kakšna je vsebina anotacij nasploh?

Pri raziskavi ni bil uporabljen Splošni slovenski geslovník, temveč gesla, ki jih Pionirska knjižnica, enota Knjižnice Otona Župančiča iz Ljubljane, uporablja v svojih priporočilnih seznamih (Mlakar, 2004). Sicer pa je raziskava potekala podobno kot prej opisana raziskava vsebinskega opisa leposlovnih del za odrasle.

V vzajemnem katalogu je bilo treba poiskati taka leposlovna dela, ki so imela predmetne oznake in za katere so bile na voljo tudi ustrezne anotacije. Anotacije smo našli v revijah Šolska knjižnica (ISSN 0353-8958), Mama (ISSN 1408-3345) in Otrok in družina (ISSN 0030-6681). Iz anotacij smo po lastni presoji izpisali ključne besede in jih primerjali s predmetnimi oznakami, ki so bile posameznemu delu dodeljene v vzajemnem katalogu. Če so bili delom dodeljeni predmetni nizi, smo jih za potrebe te raziskave razstavili na posamezne predmetne oznake. Izbrane ključne besede smo potem iskali v geslovníku Pionirske knjižnice. Analiza in rezultati so razvidni iz Tabele 4. Pripomniti je treba, da večina predšolskim otrokom namenjenih del, ki smo jih analizirali, na leposloven način, v obliki zgodbe, obravnava neko poučno temo.

Tabela 4: Primerjava gesel iz anotacije in geslovníka Pionirske knjižnice, enote Knjižnice Otona Župančiča v Ljubljani za vzorec 17 del za otroke.

naslov dela	predmetne oznake v katalogu (1997)	dodatne PO iz anotacij s pomočjo mlad. gesl. (2004)	dodatne PO iz anotacije brez geslovníka	št. PO v anotaciji in katalogu
Ups, jaz sem pa zelen / Pascal Biet	psi, živali, drugačnost, v mladinskem leposlovju	sanje, osamljenost, barve, igra, živali v domišljiji	želje	1
Bela muca / Annick Dannkers	mačke, živali, v mladinskem leposlovju	mame, drugačnost, ljubezen, pustolovščine	želje	1
Tippi: moja knjiga o Afriki / Jana Frey	otročstvo, divjina, živali, narava, v mladinskem leposlovju	Afrika, prijateljstvo	/	2
Zakaj? / Lilijana Praprotnik	živali, humor, v mladinskem leposlovju	divjina, krokodili	kenguru, žirafa, nilski konj, hijena, zebra, mrož, lev, kača	1

naslov dela	predmetne oznake v katalogu (1997)	dodatne PO iz anotacij s pomočjo mlad. gesl. (2004)	dodatne PO iz anotacije brez geslovnika	št. PO v anotaciji in katalogu
Leni in Čivk / Klaus Baumgart	prijateljstvo, v mladinskem leposlovju	živali, osamljenost, narava, dom	/	1
Ko najdeš pravega prijatelja / Hortense Ullrich	prijateljstvo, drugačnost, živali, v mladinskem leposlovju	dom, osamljenost	sostanovalca	2
Maček Molto / Roul Krischanitz	mačke, v mladinskem leposlovju	prijateljstvo, igrače, osamljenost	/	1
Ko je bil Findus še majhen Mucek / Sven Nordqvist	mačke, živali, starost, osamljenost, prijateljstvo, v mladinskem leposlovju	/	/	4
Grozni Gašper na počitnicah / Francesca Simon	dečki, vragolije, v mladinskem leposlovju	počitnice, taborjenje	/	1
Grozni Gašper ima uši / Francesca Simon	dečki, uši, vragolije, nesoglasja, v mladinskem leposlovju	/	medicinski pregled	2
Grozni Gašper goljufa zobno miško / Francesca Simon	dečki, vragolije, zobje, v mladinskem leposlovju	miši	/	2
Grozni Gašper in tajno društvo / Francesca Simon	fantje, bratje, vragolije, nesoglasja, v mladinskem leposlovju	/	/	1
Žabec in tujec / Max Velthuijs	žabe, živali, drugačnost, predsodki, ksenofobija, prijateljstvo, v mladinskem leposlovju	strpnost	tujci	3
Mala miška: Lahko noč / Dugald Steer	noč, strah, varnost, živali, miši, v mladinskem leposlovju	spanje, dedki	/	3
Angelina in Liza / Katharine Holabird	živali, miši, telovadba, prijateljstvo, v mladinskem leposlovju	/	posmehovanje	3

naslov dela	predmetne oznake v katalogu (1997)	dodatne PO iz anotacij s pomočjo mlad. gesl. (2004)	dodatne PO iz anotacije brez geslovnika	št. PO v anotaciji in katalogu
Katja noče v posteljo / Aline de Petigny	čas za spanje, igra, v ml.lep. mladinskem leposlovju	spanje	/	2
Zgodba o Zari / Ivanka Mestnik	psi, živali, hišni ljubljenci, v mladinskem leposlovju	odgovornost	/	1
	Σ 100 % = 72	Σ =72+31=143 %	Σ =72+31+14=163 %	

Ugotovili smo, da so bila analizirana dela povprečno opremljena s 4 predmetnimi oznakami. Pri vsakem vsebinskem opisu se je ponovilo določilo »v mladinskem leposlovju«. Če to iz analize izključimo, lahko ugotovimo, da so imela dela povprečno 3 predmetne oznake. Trinajstim od sedemnajstih del smo lahko dodali predmetne oznake, ki smo jih pridobili z identifikacijo ključnih besed v anotaciji. Dodali smo lahko od enega do pet gesel, ki so izhajala iz anotacij in so bila tudi v geslovniku Pionirske knjižnice. Povprečno smo torej lahko dodali 1,7 predmetne oznake iz geslovnika na posamezno leposlovno delo. Dodatno smo v anotacijah našli še štirinajst izrazov, ki ne izhajajo iz geslovnika in bi jih lahko dodelili sedmim delom. V tem primeru smo dodali eno do osem predmetnih oznak. Povprečno smo torej dodali 0,8 predmetne oznake na delo, ki ni izhajala iz geslovnika Pionirske knjižnice.

S tem smo odgovorili na prvi dve raziskovalni podvprašanji. Ugotovili smo, da se povprečno štirje pojmi iz anotacij kot predmetne oznake pojavljajo v kataložnem zapisu sedemnajstih analiziranih del. Ugotovili pa smo tudi, da bi lahko vsebinski opis vendarle obogatili s povprečno 1,7 predmetnimi oznakami, ki izhajajo iz anotacije in so tudi v geslovniku. Dodatno obogatitev bi prineslo povprečno 0,8 predmetne oznake na kataložni zapis. To so take predmetne oznake, ki sicer izhajajo iz anotacije, vendar jih geslovnik ne vsebuje.

V drugem delu analize smo želeli ugotoviti strukturo in vsebino anotacij. Po pregledu del samih in po analizi anotacij smo ugotovili, da anotacije v vseh primerih predstavijo zgodbo. Pri tem lahko opišejo kraj dogajanja, glavne osebe ali skupine oseb, teme in literarno zvrst. Anotacije imajo različno vsebino: lahko vsebujejo kritiko (pohvalo, priporočilo ipd.) nasvete, priporočila za nakup, kratek opis pisatelja, ilustratorja, prevajalca in drugih oseb, odgovornih za nastanek dela. Lahko tudi napotijo na druga dela istih avtorjev ali dela s podobno tematiko. Lahko omenjajo založbo ali izdajatelja. Po vsebini so torej nekoliko podobne kritikam leposlovnih del za odrasle. Pregledane anotacije so pisali tako knjižničarji kot založniki. Pokazalo pa se je tudi, da imajo pisci anotacij osebni slog pisanja.

6 Zaključek

Ker smo v uvodu izračunali, da bi bilo samo za branje vseh leposlovnih del, ki v Sloveniji izidejo, potrebnih kar pet knjižničarjev v vsaki knjižnici, smo se vprašali, kako bi bilo mogoče postopek vsebinske analize in opisa leposlovnih del opraviti kar najbolj informativno in hkrati ekonomično. Na osnovi tujih raziskav smo menili, da bi utegnile biti književne kritike tisti vir, ki bi nadomestil branje celotnega dela. Da bi preverili primernost literarnih kritik za naš namen, smo analizirali majhen vzorec kritik leposlovnih del za odrasle in anotacij leposlovnih del za otroke. Velika večina leposlovnih del za otroke in odrasle je v vzajemnem katalogu opisana le z vrstilcem UDK. Analizirani vzorec je bil majhen predvsem zato, ker je zelo težko najti taka dela, ki so v vzajemnem katalogu opisana tudi s predmetnimi oznakami, in za katera so bile objavljene anotacije ter literarne kritike. Če bi bilo mogoče pridobiti večji vzorec, bi analizo lahko vsaj delno opravili z avtomatskimi postopki lingvističnih analiz.

Kljub majhnemu vzorcu pa smo pridobili uvid v trende na tem področju. V primerjavi vsebine anotacij, ki so jih za leposlovna dela za odrasle napisali knjižničarji in literarne kritike, ki so jih za ista dela napisali novinarji in kritiki, smo identificirali trinajst atributov: temo, doživetje, zvrst, oceno, avtorja, literarno osebo in ponazoritev, kraj dogajanja, podobna dela, opis dela in nagrade, čas ter strukturo dela. V analiziranih virih (časnik *Delo*, tednik *Mladina* in projekt knjižničarjev celjske regije »Priporočamo!«) so se ti atributi po pogostosti pojavljali v pravkar navedenem vrstnem redu, čeprav se niso vsi pojavljali v vseh virih in so posamezni viri imeli tudi drugačen vrstni red po pogostosti. Bibliotekarji in kritiki so tematiko, doživetje in literarno zvrst omenjali najpogosteje, čas dogajanja in strukturo dela pa najmanjkrat. Drugi atributi so bili različno uporabljani. Če izhajamo iz ameriških smernic za vsebinski opis leposlovja *Guidelines of Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, Etc.* (1990), potem za vsebinski opis potrebujemo: tematiko, literarno zvrst, kraj in čas dogajanja ter literarne osebe. Tako literarne kritike kot anotacije knjižničarjev vseh teh atributov pogosto sploh niso vsebovale. Celo nasprotno. Več kot polovica anotacij in kritik iz vseh treh virov je vsebovalo le dva atributa, in sicer tematiko in doživetje. Poleg tega smo zasledili tudi zelo negativne kritike in po ugotovitvah Andreja Pogorelca (2006) si knjižnice ne morejo privoščiti take vrednostne ocene del, ki si jih bralci izposojajo. Zaključimo lahko, da pisci literarnih kritik in knjižničarji različno opisujejo leposlovje, in zato dvomimo, da bi kritike lahko tvorile vsebinski opis v knjižničnih katalogih. Vendar pa bi knjižničarji in založniki glede tega morda lahko dosegli dogovor: če bi založniki sprejeli smernice za opis vsebine (attribute) in obseg kritik, bi v katalogih to lahko bila brezplačna promocija njihove produkcije.

Naša analiza se je nadaljevala z ugotavljanjem, ali bi bilo književne kritike mogoče izkoristiti vsaj za tvorbo oz. identifikacijo primernih predmetnih oznak.

Knjižničarjem bi bilo na ta način olajšano naporno in odgovorno intelektualno delo iskanja primernih predmetnih oznak pri katalogizaciji. Ugotovili smo, da bi bilo to sicer mogoče, vendar da Splošni slovenski geslovník ne vsebuje dovolj predmetnih oznak, ki so za leposlovna dela potrebna. Med njimi manjkajo predvsem abstraktni pojmi, kot npr. čustva. Če bi se slovenski knjižničarji bolj dejavno vključili v gradnjo geslovníka, bi se tudi to stanje lahko izboljšalo.

Podobna je bila ugotovitev glede geslovníka za mladinsko književnost Pionirske knjižnice v Ljubljani. Tudi v tem smo pogrešali nekatera gesla, ki bi jih lahko identificirali v anotacijah. Vsekakor pa bi bilo dobrodošlo tudi povezovanje obeh geslovníkov tako, da bi delovala po enakih načelih in se dopolnjevala. Najbolj je moteče določilo »v mladinskem leposlovju«, ki sicer lahko deluje kot iskalni element za poučene knjižničarje, za splošno javnost pa najbrž ne. Pri delih za otroke pa smo tudi ugotovili, da so anotacije lahko le pomožni vir za dodelitev predmetnih oznak. To je predvsem posledica raznolike vsebine anotacij.

Če bi bil torej možen dogovor o vsebini kritik in anotacij, bi bile te lahko koristen dodatek vsebinskemu opisu leposlovnih del v knjižničnih katalogih. Zelo koristno bi bilo, če bi se tudi knjižničarji med seboj dogovorili, kako opisati vsebino leposlovja. Sedanje stanje v katalogu namreč kaže na veliko nekonsistentnost, kar škodi informativnosti in učinkovitosti kataloga pri iskanju gradiva.

Viri

1. Beghtol, C. (1994). *The classification of fiction*. Metuchen, N.J.: Scarecrow.
2. *Guidelines on Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, Etc.* 2. ed. (2000). Chicago: American Library Association.
3. Hayes, S. M. (2001). Use of popular and literary criticism in providing subject access to imaginative literature. *Cataloging & Classification Quarterly*, 32 (4), 71-97.
4. *Leposlovje – število izdanih naslovov, 2004*. V *Statistični letopis RS* (2005). Pridobljeno 7. 12. 2006 s spletne strani http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=8&leto=2005&jezik=si
5. Ločniškar-Fidler, M. (2004). *Razvoj, obdelava in uporabniki neknjižnega gradiva v splošnih knjižnicah*. Magistrsko delo. Ljubljana : Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
6. Matoz, Z. (7. 9. 2005). Univerzalne ženske zaupnosti. *Delo*. Pridobljeno 1.1.2007 s spletne strani http://www.delo.si/index.php?sv_path=41,104,85797&fromsearch=1

7. Mlakar, I. (Ur.). (2005). *Klicarji zvezd : pregledni in priporočilni seznam mladinskih knjig iz leta 2004*. Ljubljana : Rokus.
8. Mlakar, I. (Ur.). (2004). *Pravljичni vrtovi, sezname želja in druge zgodbe : pregledni in priporočilni seznam mladinskih knjig iz leta 2003*. Ljubljana : Rokus.
9. M.Z. (4. 3. 2004). Iz tiskarne – Desa Muck: Panika. Delo. Pridobljeno 1. 1. 2007 s spletne strani <http://www.delo.si>
10. »Priporočamo!«. Osrednja knjižnica Celje. Pridobljeno 15.1.2006 s spletne strani <http://www.ce.sik.si/>
11. Pogorelec, A. (2004). *Metodologija vsebinske obdelave leposlovja*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
12. Pogorelec, A. et al. (2004). Vsebinski opis leposlovja za odrasle: strokovno teoretične osnove za izvedbo projekta »Skriti zaklad«. *Knjižnica*, 48 (1/2), 57-82.
13. Primc, B. (06.07.2005). Ženske v sodobni Indiji. *Delo*. Pridobljeno 1. 1. 2007 s spletne strani http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo+in+dom&da=20050706&ed=&pa=13&ar=a3b96f71baa9038e4ba8dc236e7289ff04&fromsearch=1
14. Saarti, J. (2000). Taxonomy of novel abstracts based on empirical findings. *Knowledge Organization*, 27 (4), 213-220.
15. *Splošni slovenski geslovník*. (2002). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 25. 3. 2005 s spletne strani: <http://nuk.uni-lj.si>
16. Učakar, P. (2002). Gesla za vsebinski opis leposlovja v osnovnošolskih knjižnicah. *Šolska knjižnica*, 12 (3), 99-103.
17. *Univerzalna decimalna klasifikacija*. 3. izd. (1991). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
18. Vončina, D. (2.8.2004). Znanstvena fantastika? Ne, pač pa 21. stoletje. *Mladina*. Pridobljeno 1. 1. 2007 s spletne strani: <http://www.mladina.si>
19. Zwitter, S. (2002). Ključne besede v katalogizaciji leposlovja. *Šolska knjižnica*, 12 (3), 104-105.
20. Zwitter, S. (2005). Klasifikacija vsebine leposlovja : praktična izvedba projekta Skriti zaklad. *Šolska knjižnica*, 15 (1/2), 28-32.

Izr. prof. dr. Alenka Šauperl je predavateljica na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: alenka.sauperl@ff.uni-lj.si

Viktor Harej, študent na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Naslov: Lokavec 25, 5270 Ajdovščina

Naslov elektronske pošte: viktor.harej@gmail.com

Tamara Jesenovec, študentka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Naslov: Dobovičnikova 49, 1360 Vrhnika

Naslov elektronske pošte: jtamara6@gmail.com

Jelka Kastelic, študentka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Naslov: Marinča vas 29, 1303 Zagradec

Naslov elektronske pošte: jelka.kastelic@gmail.com

Tanja Merčun, študentka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Naslov: Dragarjeva 8, 1234 Mengeš

Naslov elektronske pošte: tanja.mercun@gmail.com

Barbara Plestenjak, študentka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Naslov: Ljubogojna 32, 1354 Horjul

Naslov elektronske pošte: barbara.plestenjak@gmail.com

Uršula Vimer Kovaček, študentka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Naslov: Malejeva 6, 1000 Ljubljana

PREDSTAVITEV IZBRANIH FRANCOSKIH KNJIŽNIC IN FRANCOSKEGA KNJIŽNIČNEGA SISTEMA

Mojca Kotar

Oddano: 16. 2. 2007 – Sprejeto: 10. 11. 2007

Strokovni članek

UDK 02(44)

UDK 026/027(44)

Izveček

V prispevku so predstavljene izbrane francoske knjižnice (Francoska nacionalna knjižnica, Javna informacijska knjižnica, mediateka Mesta znanosti in industrije ter pariške mestne knjižnice). Francija nima vzajemnega knjižničnega kataloga na državni ravni, knjižnice uporabljajo več platform za vzajemno katalogizacijo in izdelujejo več vzajemnih katalogov. Francoske knjižnice se za pridobivanje elektronskih virov po potrebi združujejo v geografsko omejene, tematske ali konzorcije ustanov enakega statusa. Avtorica meni, da knjižnična mreža v Sloveniji dobro deluje glede na mnogo manjša vlaganja v kulturo in visoko šolstvo v primerjavi s Francijo. Za izboljšanje njegovega delovanja bi morali nameniti več sredstev in doseči večji ugled knjižničarskega poklica, primerljivo Franciji. Slovensko knjižničarstvo v primerjavi s francoskim najbolj zaostaja pri digitalizaciji virov.

Ključne besede: Francija, bibliotekarstvo, knjižnice, vzajemni katalogi, konzorciji, knjižničarski nazivi

Professional article

UDC 02(44)

UDC 026/027(44)

Abstract

The Selected French libraries (*Bibliothèque nationale de France, Bibliothèque publique d'information, multimedia library of the Cité des sciences et de l'industrie* as well as Paris

KOTAR, Mojca. Presentation of the selected French libraries and the French library system. *Knjižnica, Ljubljana*, 51(2007)3-4, p. 117-129

public libraries) are presented in the article. France does not have a union catalogue at the national level, therefore libraries use different platforms for shared cataloguing and compile more union catalogues. According to their needs, French libraries join into consortia for the acquisition of electronic resources, which can be either geographically or thematically delimited or formed by the institutions of the same status. The author believes that the Slovenian library network works well considering much smaller budget for culture and higher education in comparison with France. To improve its performance, more funds would have to be allocated and higher reputation of the library profession achieved, comparable to the situation in France. Digitization of resources is the area where the Slovenian librarianship lags most behind the French one.

Key words: France, librarianship, libraries, union catalogues, consortia, librarian titles

1 Predstavitev izbranih francoskih knjižnic

V prispevku so predstavljene Francoska nacionalna knjižnica, Javna informacijska knjižnica, mediateka Mesta znanosti in industrije ter pariške mestne knjižnice.

1.1 Francoska nacionalna knjižnica (*Bibliothèque nationale de France, BnF, www.bnf.fr*)

Začetki BnF segajo v leto 1368, ko je takratni francoski kralj Karel V. v pariškem Louvru namestil knjižnico z 917 rokopisi. Eden njegovih naslednikov v obdobju od 1461 do 1483, Ludvik XI., velja za pravega ustanovitelja BnF. Leta 1537 je Franc I. odredil obvezno shranjevanje izvoda vsake knjige, ki je bila naprodaj v kraljestvu. Knjižnica je zamenjala več lokacij, od leta 1666 je bila nameščena v Parizu med ulicama Vivienne in Richelieu (2. okrožje). Konec 17. stoletja je bila izdelana prva vsebinska klasifikacija knjig v 23 razredov. V 18. stoletju so jo glede na vrsto gradiva razdelili na pet oddelkov in odprli javnosti. Od 19. stoletja dalje se je BnF neprenehno soočala s prostorsko stisko. Po odprtju nove lokacije Tolbiac, decembra 1996, v jugovzhodnem delu Pariza (13. okrožje), se v štirih stavbah višine 80 m (22 nadstropij) shranjujejo knjige, periodične publikacije, avdiovizuelno gradivo in mikrofilmi. V stavbah na prvotni lokaciji Richelieu so od oktobra 1998 ostale in se dopolnjujejo posebne knjižnične zbirke rokopisov (530.000 enot), grafik (12 milijonov enot) in fotografij (dva milijona enot), kart in zemljevidov (890.000 enot), plačilnih sredstev, medalj in starin (530.000 kosov; BnF prejema tudi obvezni izvod plačilnih sredstev), glasbenih tiskov (dva milijona enot) in odrskih umetnosti. Knjižnična zbirka BnF danes šteje več kot 13,7 milijonov

knjižnih enot, med njimi tudi izvod Gutenbergove biblije. BnF je leta 1992 začela z digitalizacijo gradiv. V okviru digitalne knjižnice BnF, imenovane *Gallica*, je na voljo 100.000 tiskov, digitaliziranih v obliki slike, 2.600 tiskov v obliki besedila, 250.000 fotografij in 30 ur zvočnih posnetkov (*Bibliothèque nationale de France*, 2006; *Le guide de Routard*, 2006).

BnF z obveznim izvodom letno pridobi okoli 60.000 knjig, 1.400.000 številčk revij, 15.000 zvočnih zapisov, 8000 videoposnetkov, 30.000 multimedijskih dokumentov, 2000 glasbenih partitur, 3000 kart in zemljevidov, 1500 grafik, 3000 umetniških fotografij in 10.000 plakatov (*Bibliothèque nationale de France*, 2006). Z najnovejšimi določbami zakona je postalo obvezno oddajanje elektronskih oblik tiskanih dokumentov, ki so izvorno elektronski. Arhiviranje internetnih strani tudi sodi v obvezni izvod. BnF avtomatsko shranjuje internetne strani v domeni .fr in le francoske internetne strani v domenah .org in .com.

Pomemben vir prirasta so tudi darovi in izmenjava z ustanovami v Franciji in tujini. Z nakupom letno dodatno povečajo zbirko za okoli 65.000 enot predvsem tujejezičnih virov (*Bibliothèque nationale de France*, 2006).

Danes BnF, ki jo financira Ministrstvo za kulturo in komunikacije, deluje na več lokacijah:

- lokacija François-Mitterrand oziroma Tolbiac v Parizu (3350 čitalniških mest),
- prvotna lokacija Richelieu v Parizu (330 čitalniških mest),
- lokacija Arsenal v Parizu, kjer je shranjeno gradivo stare knjižnice *Arsenal* (56 čitalniških mest),
- knjižnica-muzej pri Operi v Parizu (22 čitalniških mest) in hiša *Jean-Vilar* v Avignonu za področje odrskih umetnosti (22 čitalniških mest),
- konzervatorski center v Bussy-Saint-Georges,
- konzervatorski center v Joël-Le-Theule v Sablé-sur-Sarthe.

Novo lokacijo Tolbiac sestavljajo stavbe v obliki odprtih knjig in podzemni prostori z vmesnim zunanjim zemljiščem, na katerem so zasajena drevesa. Arhitekt Dominique Perrault je v čitalnice namestil 3350 sedežev, od tega je 1650 čitalniških sedežev namenjenih javnosti v študijski knjižnici v nivoju nad vrtom (300.000 dokumentov v prostem pristopu) in 1.700 čitalniških mest predvsem za raziskovalce in študente v Znanstveni knjižnici v nivoju vrta (305.000 dokumentov v prostem pristopu in več kot 11 milijonov dokumentov na zahtevo). BnF ne izposoja gradiva, možna je le uporaba v čitalnicah (postavitev po Deweyevi klasifikaciji) in razmnoževanje v skladu z zakonom. V štirih stavbah je za shranjevanje predvideno 450 km polic, vendar so skladišča že skoraj polna. Transport enot iz skladišč do čitalniške izposoje poteka preko 8 km tračnic in 300 posod (*Bibliothèque nationale de France*, 2006).

Na vseh lokacijah BnF skupaj je zaposlenih približno 2800 delavcev, od tega 400 katalogizatorjev.

Katalog BnF z imenom *BN-Opale plus* je dostopen na spletnem mestu knjižnice. Knjižnice lahko zastonj prevzemajo bibliografske zapise v formatu Unimarc ISO 2709, ki jih izdelajo katalogizatorji BnF. BnF vzdržuje normativno datoteko predmetnih oznak, avtorjev, korporacij in enotnih naslovov Rameau (*Répertoire d'autorité-matière encyclopédique et alphabétique unifié*, rameau.bnf.fr). BnF za avtomatizacijo poslovanja, katalogizacijo in druge storitve uporablja program lastne izdelave.

Med pomembnejše elektronske vire BnF sodita *Signets de la BnF* in *Gallica*. *Signets de la BnF* (signets.bnf.fr) je enciklopedična zbirka kazal na skrbno preverjena spletna mesta (več kot 3900 mest). *Gallica* (gallica.bnf.fr, 1997–) je zbirka digitaliziranih dokumentov (besedil, fotografij, zvočnih posnetkov), katerih tiskane ali zvočne izvornike hrani BnF. Na svetovnem spletu je dostopnih 80.000 digitaliziranih tiskov v obliki slike (od katerih jih je 80 % oceriziranih), 1250 v obliki besedila, 80.000 fotografij in 30 ur zvočnih posnetkov, ki so jim potekle avtorske pravice. Dodatnih 20.000 v obliki slike digitaliziranih tiskov, 1350 v obliki besedila in 170.000 fotografij z urejenimi avtorskimi pravicami je dostopnih le iz prostorov BnF (*Bibliothèque nationale de France*, 2006).

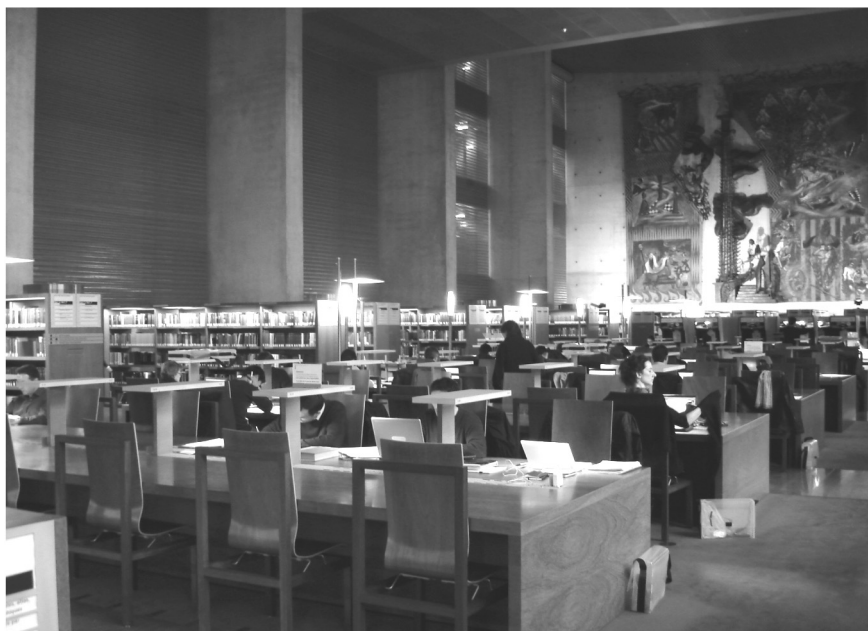
Uporaba licenčnih elektronskih virov BnF je možna izključno z lokacij BnF na portalu lastne izdelave z imenom *Renet* (preko 2500 elektronskih revij, 90 mrežnih CD-ROM-ov, 150 podatkovnih zbirk). Oddaljenega dostopa ne nudijo. Katalog, *Signets de la BnF* in *Gallica* so poleg *Reneta* javno dostopni tudi na spletnem mestu knjižnice, kjer je na voljo tudi referenčni servis na daljavo *Sindbad*, ki deluje na platformi *QuestionPoint* (<http://www.bnf.fr/>, → *Sindbad*).

Knjižnica organizira izobraževanja, razstave, konference, predavanja, koncerte, izdaja knjige, poljudno revijo *Chroniques* in znanstveno revijo *La Revue de la Bibliothèque nationale de France*. Je osrednji dejavnik francoskega knjižničnega sistema in se povezuje z različnimi knjižnicami in ustanovami. Njene raziskovalne aktivnosti potekajo v skladu s triletnim programom. Knjižnica ima razvejano mednarodno dejavnost s frankofonimi in drugimi državami in sodeluje v mednarodnih knjižničarskih združenjih (*Bibliothèque nationale de France*, 2006). V okviru knjižnice od leta 1913 deluje tudi Združenje prijateljev Francoske nacionalne knjižnice (www.amisbnf.org).

Dnevno BnF obiše okoli 3000 uporabnikov (od tega 2300 uporabnikov v nivoju nad vratom). 81 % uporabnikov Študijske knjižnice v nivoju nad vratom so študenti. 62 % uporabnikov Znanstvene knjižnice v nivoju vrta so študenti, 28 % predavatelji in raziskovalci. Spletno mesto BnF obiše dnevno 23.000 uporabnikov.

Študijska knjižnica v nivoju nad vrtom je odprta od torka do sobote od 10h do 20h ter ob nedeljah od 13h do 19h in zaprta ob ponedeljkih, dva tedna septembra ter ob državnih in verskih praznikih. Letna članarina za starejše od 25 let znaša 35 EUR.

Čitalnice Znanstvene knjižnice so ob ponedeljkih odprte od 14h do 20h in od torka do sobote od 9h do 20h. Zaprte so ob nedeljah, dva tedna v septembru in ob praznikih. Letna članarina znaša 46 EUR.



Slika 1: BnF, Znanstvena knjižnica

1.2 Javna informacijska knjižnica (*Bibliothèque publique d'information*, Bpi, www.bpi.fr)

Bpi je bila ustanovljena leta 1976. Zaseda del prvega ter drugo in tretje nadstropje Nacionalnega centra umetnosti in kulture Georges Pompidou v 4. pariškem okolju (površina knjižnice znaša 10.750 m²). Center Georges Pompidou je bil v letih od 1997 do 2000 prenovljen, istočasno tudi knjižnica, ki v tem času ni delovala. Zasnova knjižnice je prav posebna: vse gradivo je v prostem pristopu, vsakdo, ki opravi varnostni pregled, lahko brezplačno vstopi v knjižnico in v njenih prostorih uporablja njeno gradivo in storitve (ni članstva oziroma članarine in

izposoje). Knjižnico financira Ministrstvo za kulturo in komunikacije, ki prek svoje Direkcije za knjige in branje postavlja smernice njenega delovanja. Imenujejo jo tudi enciklopedična knjižnica (*bibliothèque encyclopédique*), ker njene zbirke na različnih nosilcih pokrivajo vsa področja znanja. Gradivo je na voljo v različnih težavnostnih stopnjah, od ljubiteljske ravni do študijskega in strokovnega, vendar ne znanstvenega gradiva. Bpi nudi uporabnikom tudi dostop do informacij, ki jih potrebujejo za svoje družbeno in kulturno življenje (iskanje za poslitve, informacije o francoskih javnih ustanovah, uporabni pravni dokumenti ...). Proračun knjižnice je leta 2003 znašal 7.999.000 evrov (*La Bibliothèque publique d'information*, 2004).

Leta 2003 je knjižnična zbirka Bpi vsebovala 358.504 enot knjig, 2126 naročenih tiskanih časnikov in časopisov, 460 vezanih letnikov dnevnega časopisja, 6710 kart in zemljevidov, 1887 glasbenih partitur, 1221 elektronskih virov in multimedije na CD-ROM-ih ali dostopnih na daljavo, 2359 dokumentarnih ali risanih filmov, 12.041 glasbenih zgoščenk, 2078 zvočnih posnetkov, 1259 jezikovnih pripomočkov na vseh medijih za učenje 172 jezikov in dialektov, 272 učnih pripomočkov za samoizobraževanje (CD-ROM-ov ali spletnih mest) ter druga gradiva.

Aktualnost svojega gradiva v izključno prostem pristopu knjižnica vzdržuje tako, da vsako leto odpiše gradivo v približno polovičnem obsegu prirasta knjig. Leta 2003 so tako kupili 16.549 knjig in odpisali 8503 enote. Odpisano gradivo je na voljo drugim knjižnicam. Prirast knjižničnega gradiva je leta 2003 vseboval tudi 132 CD-ROM-ov ali naročnin na elektronske vire, 199 dokumentarnih ali risanih filmov, 700 glasbenih zgoščenk, 33 zvočnih posnetkov, 109 jezikovnih pripomočkov za učenje jezikov, 76 naslovov učnih pripomočkov za samoizobraževanje, 700 kart in zemljevidov ter druge vrste gradiva (*La Bibliothèque publique d'information*, 2004).

Izključno z lokacij knjižnice so poleg v celoti čitalniški uporabi namenjenega tiskanega gradiva dostopni licenčni elektronski viri, 11 tujih televizijskih kanalov, borza dela in učenje tujih jezikov. Z lokacij knjižnice in od drugod so dostopni katalog knjižnice, zbirka *Bpi-doc* (selektivna digitalizacija frankofonega dnevnega časopisja – 229.781 člankov v polnem besedilu v letu 2003), zbirka kazal na preverjena spletna mesta *Sites sélectionnés*, referalna dejavnost na daljavo *BiblioSés@me* (deluje na platformi *QuestionPoint*) in druge vsebine. Dostopa na daljavo za licenčne elektronske vire ne nudijo, saj bi to pomenilo, da bi morali svoje uporabnike registrirati, in bi slednji s tem izgubili privilegij, ki ga zelo cenijo: anonimnost uporabe knjižnice. Bpi sama gradi in vzdržuje svoj program za avtomatizacijo knjižničnega poslovanja in druge storitve.

V knjižnici je 2200 čitalniških sedežev, od katerih jih je 120 namenjenih samoizobraževanju s pomočjo elektronskih virov, 60 za poslušanje glasbe, 148

za ogled filmov in 370 multimedijskih mest. Mesta, opremljena z računalniki, je potrebno vnaprej rezervirati.

Knjižnica svoje delo in pridobivanje gradiva načrtuje s pomočjo analiz uporabnikov, saj teh podatkov zaradi anonimnosti uporabnikov ne morejo dobiti iz članskih evidenc in podatkov o izposoji. Vsaka štiri leta izvedejo večjo sociološko ekonomsko analizo uporabnikov, v okviru katere pridobijo tudi kvalitativne informacije o stopnji zadovoljstva uporabnikov s storitvami in gradivom knjižnice, v vmesnem času manjše analize, povezane z uporabo informacijske tehnologije, prostorov in gradiva knjižnice. V letu 2003 je knjižnico obiskalo 1,9 milijona uporabnikov (povprečno 6200 dnevno, ki so se v knjižnici v povprečju zadržali dve uri in 40 minut). V tem letu je bilo 61 % uporabnikov študentov in 7 % srednješolcev. Dnevno so pregledali 8500 knjig ali revij, naredili 500 rezervacij za mesta za poslušanje glasbe in ogled filmov ter 800 rezervacij za mesta za samoizobraževanje. Za funkcionalno ovirane uporabnike so na voljo posebej opremljena mesta oziroma prostori (*La Bibliothèque publique d'information*, 2004).

Bpi ima razvejano izdajateljsko dejavnost. Izdaja štiri strokovne knjižne zbirke. V zbirki *Études et recherche* objavljajo rezultate raziskav, ki jih je izvajala ali koordinirala Bpi. Prispevki udeležencev pogovorov, kolokvijev in konferenc so objavljeni v zbirki *Bpi en actes*. Strokovni dokumenti, namenjeni knjižničarjem in dokumentalistom, izhajajo v zbirki *Bpi Pratique*. Za potrebe samoizobraževanja uporabnikov v tujih jezikih, ki se jih ni mogoče učiti s pomočjo francoščine, izdajajo zbirko *Bonjour / Salut*. V vseh štirih zbirkah je do vključno leta 2003 izšlo 107 naslovov. V četrtletni reviji *Bulletin Bpi* so objavljena besedila o aktivnostih, dogodkih in pomembnih novostih v knjižnici (*La Bibliothèque publique d'information*, s.a.).

Bpi organizira kulturno dejavnost v povezavi s Centrom Georges Pompidou v obliki konferenc, pogovorov in kolokvijev (približno 60 letno) ter projekcij filmov. Knjižnica vsako leto organizira tudi mednarodni filmski festival *Cinéma du réel* (*La Bibliothèque publique d'information*, s.a.).

Pomembna naloga Bpi je sodelovanje s francoskimi javnimi knjižnicami na različnih področjih, še posebej pri pridobivanju elektronskih virov (vodenje konzorcija Carel) in pri organizaciji potujočih razstav.

Mednarodna dejavnost knjižnice temelji na organizaciji izmenjav in srečanj pisateljev, raziskovalcev in različnih kulturnih delavcev. Še posebej intenzivno sodelujejo s tujimi knjižnicami in tudi s podporo Ministrstva za zunanje zadeve organizirajo individualna ali skupinska izobraževanja za frankofone knjižničarje in informatike. Bpi opravlja tudi funkcijo referalnega centra za informacije s področja francoske kulture za francoske kulturne centre, ki delujejo v tujini (*La Bibliothèque publique d'information*, s.a.).

V letu 2002 je knjižnica reorganizirala svoje poslovanje, ki je sedaj zasnovano na štirih temeljih: razvoj, storitve za javnost, kulturna dejavnost in komunikacija, viri in sredstva. V knjižnici je bilo leta 2003 stalno zaposlenih 253 delavcev. 70.000 ur dela so opravili z začasnimi zaposlitvami. 73 % stalno zaposlenih je bilo kvalificiranih knjižničarjev različnih nazivov, 38 % stalno zaposlenih je imelo najvišja strokovna naziva *conservateur* in *bibliothécaire* (*La Bibliothèque publique d'information*, 2004; predstavitev francoskega sistema strokovnih nazivov v knjižničarstvu v nadaljevanju besedila).

Knjižnica je odprta vsak dan razen ob torkih od 12h do 22h oziroma ob sobotah, nedeljah in praznikih od 11h do 22h (tedensko 62 ur). Poleg torkov je v letu zaprta le še 1. maja.



Slika 2: Bpi

1.3 Mediateka Mesta znanosti in industrije

V okviru *Cité des sciences et de l'industrie* (cite-sciences.fr) v 19. pariškem okrožju deluje multimedijška knjižnica (mediateka), ki je dostopna vsem in pokriva področja znanosti, tehnike in različnih industrij. Financira jo Ministrstvo za kulturo in komunikacije. Uporabnikom so na voljo vse vrste knjižnega in neknjižnega

gradiva, ki si ga je mogoče izposoditi, za razliko od BnF in Bpi, kjer izposoja gradiva ni možna. Zelo velika knjižnica v treh nadstropjih je razdeljena na tematska področja. V pritličju kompleksa Mesta znanosti in industrije je del knjižnice namenjen otrokom. V prvi kleti so prostori namenjeni zgodovini znanosti, zdravju, živim bitjem in okolju, poklicem, »digitalnemu križišču« ter slepim in slabovidnim. V drugi kleti je na voljo gradivo s področij naravoslovnih in tehniških znanosti, industrije, znanosti in družbe ter kinematograf.

Članstvo v knjižnici (*Cité-pass*) je lahko združeno z možnostjo celoletnega obiskovanja razstavnih prostorov na dveh nivojih nad knjižnico, v katerih so organizirane občasne in stalne razstave na temo znanosti in industrije (članarina za starejše od 25 let znaša 20 EUR za eno leto, z dodatno možnostjo obiska razstav 35 EUR). Knjižnica je ob ponedeljkih zaprta in odprta vsak torek od 12h do 19.45 ter od srede do nedelje od 12h do 18.45.



Slika 3: Mediateka Mesta znanosti in industrije, Knjižnica za zgodovino znanosti

1.4 Pariške mestne knjižnice

V Parizu deluje 55 mestnih knjižnic (*bibliothèques municipales de prêt*) in 12 mestnih knjižnic s specializiranimi knjižničnimi zbirkami (zgodovina Pariza, državna administracija, umetnost, glasba, film, ženske študije, turizem in potovanja ...;

bibliothèques municipales spécialisées). Podatki o knjižnicah in njihovih zbirkah so dostopni na www.bibliotheques.paris.fr. Uporabniki lahko z enkratnim vpisom uporabljajo vseh 55 pariških mestnih knjižnic (enotna članska izkaznica; vzajemni katalog na dac-opac-pret.paris.fr/cyberpac). Izposoja knjig in revij je brezplačna, za izposajo glasbenih zgoščenk ter VHS in DVD videoposnetkov je potrebno plačati letno nadomestilo 30,50 EUR oziroma 61 EUR. Del mreže je tudi deponitna knjižnica (Réserve centrale), iz katere si lahko uporabniki prek svoje lokalne knjižnice izposodijo gradivo, ki ni na voljo v zbirki njihove knjižnice ali pa je iz nje izposojeno.

Tudi za 12 specializiranih pariških mestnih knjižnic obstaja enotna brezplačna članska izkaznica. Podatki o gradivu teh knjižnic so na voljo v vzajemnem katalogu, ki je dostopen od začetka leta 2006 dalje (www.bibliotheques.paris.fr, → *Catalogue des bibliothèques municipales spécialisées*). Stopnja informatizacije specializiranih pariških mestnih knjižnic je različna, v nekaterih so podatki o večjem delu zbirk že dostopni v vzajemnem katalogu, v drugih manj ali še nič.

2 Pomembnejši vidiki sodelovanja francoskih knjižnic

Kot posebnost za slovenske knjižničarje, ki sodelujemo pri izdelavi vzajemnega kataloga COBIB, navedimo, da enakovreden vzajemni katalog v Franciji ne obstaja. V francoskem vzajemnem katalogu *Catalog Collectif de France* (CCFr, www.ccf.fr.bnf.fr) sodelujejo BnF s katalogom *Bn-Opale plus*, univerzitetne knjižnice z vzajemnim katalogom Sudoc in približno 60 večjih javnih mestnih ali občinskih knjižnic z zbirko BMR. V CCFr so na voljo tudi podatki o 4100 francoskih knjižnicah vseh vrst in o 1400 specialnih zbirkah ter modul za medknjižnično izposajo. Sodelujoče knjižnice uporabljajo različne programe za avtomatizacijo knjižničnega poslovanja.

Sudoc (*Système universitaire*, www.sudoc.abes.fr) je vzajemni katalog 1015 knjižnic francoskih univerz in drugih ustanov visokega šolstva, ki vse uporabljajo programsko opremo *Pica WinIBW*. Služi tudi kot nacionalni vzajemni katalog serijskih publikacij, v katerem sodeluje še dodatnih 1985 knjižnic in dokumentacijskih centrov. Na voljo so podatki o sodelujočih knjižnicah. Sudoc vzdržuje Bibliografska agencija visokega šolstva (*Agence bibliographique de l'enseignement supérieur*, www.abes.fr), ki skrbi tudi za portal z možnostjo združevalnega iskanja v virih sodelujočih ustanov in organizira konzorcije za nakup elektronskih virov ter sodeluje z drugimi organizatorji konzorcijev (na primer s *Couperin*).

V Franciji obstaja več geografsko in tematsko omejenih vzajemnih katalogov oziroma portalov (na primer *Britalis* v Bretanji, www.britalis.org; katalog univerzitetnih knjižnic *Babord* v Bordeaux-u, babord.u-bordeaux.fr; portal informacijskih virov na temo matematike, www-mathdoc.ujf-grenoble.fr). V nekaj primerih so vzajemni katalogi nastali s sodelovanjem knjižnic, ki uporabljajo enak program za avtomatizacijo knjižničnega poslovanja, poleg Sudoc-a na primer vzajemni katalog javnih knjižnic v Brestu (biblio.mairie-brest.fr/ABSYS). Vsi predhodno navedeni vzajemni katalogi za izmenjavo podatkov med sodelujočimi knjižnicami uporabljajo standard Z39.50 (*Le métier de bibliothécaire*, 2003).

Francoske knjižnice se za pridobivanje elektronskih virov po potrebi združujejo v geografsko omejene, tematske ali konzorcije ustanov enakega statusa. Med slednjimi je najpomembnejši konzorcij 204 raziskovalnih in ustanov visokega šolstva (*Consortium universitaire de publications numériques*, www.couperin.org). Bpi je gonilna sila konzorcija za pridobivanje elektronskih virov, v katerem sodelujejo predvsem mestne ali občinske in okrožne knjižnice (*Consortium pour l'acquisition des ressources électroniques en ligne*, Carel, www.bpi.fr, → Espace professionnel, Bibliothécaires, Carel). V letu 2005 so v tem konzorciju sodelovale knjižnice 86 francoskih mest.

Francoska posebnost z vidika sodelovanja knjižnic so tematski centri za nakup in hranjenje predvsem tujih informacijskih virov za različna znanstvena področja ter njihovo medknjižnično izposajo (*Centres d'acquisition et de diffusion de l'information scientifique et technique*, Cadist, 35 centrov, www.sup.adc.education.fr/bib, → Cadist). Poznajo pa tudi meduniverzitetne knjižnice, ki nudijo storitve več ustanovam visokega šolstva, na primer *Bibliothèque interuniversitaire de médecine* (www.bium.univ-paris5.fr) in *Bibliothèque interuniversitaire de lettres et sciences humaines* (biu.ens-lsh.fr).

3 Knjižničarski nazivi in delovna mesta

Knjižničarji v Franciji sodijo med javne delavce. Od leta 1992 so knjižničarske javne funkcije razdeljene na državne (*fonctions publiques d'État*) in teritorialne (*fonctions publiques territoriales*), vsaka s tremi kategorijami, A, B in C. Posebna oblika teritorialne javne funkcije je knjižničarska javna funkcija mesta Pariz. Zaposlitve v okviru kategorije A so »znanstvene« oziroma vodstvena delovna mesta (*conservateur, bibliothécaire*), v kategoriji B strokovne in v kategoriji C vodenje skladišč oziroma enostavna strokovna dela. Znotraj kategorij A, B in C vsak delavec v okviru državne javne funkcije pripada enemu od skupno sedmih korpusov (*corps*) in v okviru teritorialne javne funkcije enemu od skupno šestih zaposlitvenih okvirjev (*cadres d'emploi*). Znotraj korpusov in zaposlitvenih okvirjev je

možno napredovanje po stopnjah, vendar le prek razpisov. Tu se pojavi razlika: državni razpisi so razpisi rekrutiranja, izbrani posamezniki so določeni na delovno mesto, ki ga ne morejo odkloniti, razen z odpovedjo delovnega razmerja. Oseba, ki ni izbrana na razpisu, za dve leti (in dodatno leto) izgubi pravico sodelovanja na razpisih. Uspeh na teritorialnem razpisu omogoča vpis na seznam usposobljenosti, iz katerega teritorialne knjižnice izbirajo svoje zaposlene (*Le métier de bibliothécaire*, 2003; *L'enseignement supérieur*, 2006).

4 Sklepne misli

Neposredna primerjava francoskega in slovenskega knjižničarstva ni možna že zaradi velikostnega razreda, zgodovinskega razvoja in pomena, ki ga ima kultura v Franciji. V Franciji živi 60 milijonov prebivalcev, v samem Parizu petkrat več kot v celotni Sloveniji. Majhno pa ni nujno samo lepo (nekdanji oglaševalski slogan Slovenije: »*Small is beautiful*«), ampak včasih tudi praktično. Menim, da knjižnična mreža v Sloveniji dobro deluje glede na mnogo manjša vlaganja v kulturo in visoko šolstvo v primerjavi s Francijo. Z enotno uporabo sistema in servisov COBISS.SI je stopnja avtomatizacije knjižnic na visoki ravni. Francija nima vzajemnega kataloga na državni ravni, knjižnice uporabljajo več platform za vzajemno katalogizacijo, nekatere sami izdelajo in vzdržujejo, druge so licenčne. Pri tako velikem številu francoskih knjižnic bi bilo verjetno težko izvesti sodelovanje večine knjižnic v enem sistemu. Zato pa se slednje združujejo v več učinkovitih konzorcijev za pridobivanje elektronskih virov.

Seveda bi si v Sloveniji želeli novih prostorov in zgradb za knjižnice, večjega prirasta knjižničnega gradiva na različnih medijih ter kakovostno in razširjeno ponudbo klasičnih in inovativnih storitev, vendar bi morali za to nameniti več sredstev in doseči večji ugled knjižničarskega poklica, primerljivo Franciji. Slovensko knjižničarstvo v primerjavi s francoskim mnogo manj pozornosti namenja digitalizaciji virov. Morda je to kratkoročno najpomembnejši izziv za vse vrste slovenskih knjižnic.

Navedeni viri

1. *Bibliothèque nationale de France: 2006–2007*. [2006]. [Paris: Ministère de la culture et de la communication].
2. *La Bibliothèque publique d'information*. [S.a.]. [Paris: Ministère de la culture et de la communication].

3. *La Bibliothèque publique d'information: 2003–2004*. [2004]. [Paris: Ministère de la culture et de la communication].
4. *L'enseignement supérieur: Culture*. (2006). Paris: Ministère de la culture et de la communication.
5. *Le guide de Routard. Paris*. (2006). [Paris]: Hachette.
6. *Le métier de bibliothécaire*. (2003). 11e éd. [Paris]: Éditions du Cercle de la Librairie.

Drugi uporabljeni viri

Brošure in spletna mesta v besedilu navedenih francoskih ustanov.

Dr. Mojca Kotar je zaposlena kot vodja knjižnice Oddelka za tekstilstvo Naravoslovnotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Naslov: Snežniška 5, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: mojca.kotar@ntf.uni-lj.si



200 LET OBVEZNEGA IZVODA
PUBLIKACIJ NA SLOVENSKEM
(1807 - 2007)

TWO HUNDRED YEARS OF LEGAL
DEPOSIT IN SLOVENIA (1807 - 2007)



OBVEZNI IZVOD V KARTOGRAFSKI IN SLIKOVNI ZBIRKI NARODNE IN UNIVERZITETNE KNJIŽNICE

Renata Šolar

Oddano: 9. 11. 2007 - Sprejeto: 17. 11. 2007

Strokovni članek

UDK 021.84:025.176/.177

UDK 027.54(497.4Ljubljana)

Izvleček

Obvezni izvod je bil in je še zmeraj najpomembnejši vir dotoka kartografskega in slikovnega gradiva. V času od ustanovitve zbirke pa do leta 1991 je predstavljal tudi do 80 % dotoka. Največji je bil pritek razglednic, sledile so osmrtnice, plakati, voščilnice, podobice, koledarji, zemljevidi, grafika in atlasi. Največji dotok obveznega izvoda beležimo v 70-ih in 80-ih letih, ko je v zbirko prišlo tudi do 5000 kosov gradiva. Po osamosvojitvi se je dotok obveznega izvoda zmanjšal, njegov delež pri celotnem dotoku gradiva pa upadel. Giblje se med 1000 in 2000 kosi letno. Pri kartografskem gradivu je še zmeraj največji dotok tradicionalnega tiskanega gradiva, pri slikovnem pa plakatov, razglednic in koledarjev.

Ključne besede: obvezni izvod, kartografsko gradivo, slikovno gradivo, kartografske in slikovne zbirke, Narodna in univerzitetna knjižnica, Slovenija

Professional article

UDC 021.84:025.176/.177

UDC 027.54(497.4Ljubljana)

Abstract

Legal deposit has been the most important way of the acquisition of cartographic and pictorial library materials. For the period from 1948 to 1991, it represented up to 80 % of the inflow, composed mostly of postcards, obituaries, posters, congratulation cards,

ŠOLAR, Renata. Legal deposit in the Map and Picture Collection of the National and University Library. Knjižnica, Ljubljana, 51(2007)3-4, p. 133-139

holly cards, calendars, maps, prints and atlases. High numbers of up to 5 000 copies were noted in the 70's and 80's. A notable decrease of items received through legal deposit was noted after 1991. Total inflow was between 1 000 and 2 000 copies per year. Traditional print maps and atlases still represent the majority of contemporary cartographic legal deposit inflow along with posters, postcards and calendars of pictorial materials.

Key words: legal deposit, cartographic materials, pictorial materials, map and pictorial collections, National and University Library, Slovenia

1 Uvod

Kartografska in slikovna zbirka Narodne in univerzitetne knjižnice deluje šestdeset let.

Posebna uredba o NUK z dne 13. oktobra 1945 je določala o ustanovitvi oddelka, ki naj bi zbiral in hranil atlase, zemljevide, grafiko in ostalo slikovno gradivo. Kartografski in grafični oddelek je dejansko začel z delom šele marca 1948. leta pod vodstvom eminentnega geografa dr. Valterja Bohinca, ki ga je leta 1967 nasledila bibliotekarka specialistka in izredna poznavalka fondov Meta Vobovnik Avsenak. Oba sta postavila strokovne temelje za uspešno delovanje zbirke, poiskala, izoblikovala in priredila primerne postopke za obdelavo tako raznovrstnega gradiva in skrbela za usposabljanje knjižničarjev in strokovnih delavcev za delo s kartografskim in slikovnim gradivom (Vobovnik Avsenak, 1990).

Zbirka hrani zelo raznovrstno in pestro gradivo, ki je del slovenske kulturne dediščine in predstavlja bogato dokumentacijo o našem razvoju ter je dragocen vir za študijsko proučevanje in znanstveno raziskovanje.

Kartografsko gradivo obsega geografske, zgodovinske in etnografske atlase, splošne in tematske zemljevide ter načrte naselij. Posebno dragocenost zbirke predstavljajo starejši atlasi od 16. do konca 18. stoletja. Pomembne so zbirke starih avstrijskih specialk in generalk, povojnih jugoslovanskih državnih topografskih kart in temeljnih topografskih načrtov ter najnovejša slovenska kartografska produkcija. Kartografsko gradivo predstavlja približno tretjino fonda.

Slikovno gradivo zajema originalne in reproducirane grafike domačih in tujih umetnikov, mape in albume z umetniškimi reprodukcijami in ekslibrise. Izredno bogata je zbirka portretne, dokumentarne in pokrajinske fotografije in zbirka pokrajinskih razglednic. V lasti zbirke je tudi celotni opus razglednic Maksima Gasparija. Med slikovno gradivo spadajo tudi ilustrirani koledarji in zbirka slovenskih ilustriranih plakatov. Danes hrani zbirka preko 233.000 enot obdelanega gradiva (Šolar, 2002).

Oddelek je ob ustanovitvi prevzel kartografsko in slikovno gradivo, ki se je do takrat nabiralo v knjižnici in dotekalo iz različnih virov. Najdragocenejše kartografsko gradivo izhaja iz licejske knjižnice, posebej iz fonda gornjegrajske knjižnice. Veliko vrednega gradiva je prišlo s primerki iz Federalnega zbirnega centra. Ob obveznem izvodu, kot najpomembnejšem viru

dotoka, zbirka dopolnjuje gradivo z načrtnim nakupom, darovi ali zamenami. Fond zbirke tvorijo tudi zapuščine slovenskih kulturnih delavcev in zbirateljev (Frana Vesela, Izidorja Cankarja, sester Beti in Dagmar Novaček, Henrika Tume, Valterja Bohinca...).

2 Obvezni izvod v obdobju od leta 1948 do osamosvojitve Slovenije

Do leta 1947 so dotok slikovnega in kartografskega gradiva beležili skupaj z drugim gradivom. Od leta 1948 naprej pa v ločeni inventarni knjigi in kjer je prvi obvezni izvod vpisan 3. 1. 1948. leta. To sta bila dva portreta Vuka Karadžića (barvni tisk), dobavitelja Tiskarne Ljudske pravice, in 27 pokrajinskih razglednic iz Triglavskega tiska. V letu 1948 je v zbirko z obveznim izvodom prišlo 780 naslovov pokrajinskih razglednic, 16 naslovov zemljevidov, 16 naslovov pokrajinskih slik, 6 naslovov portretov in 45 naslovov plakatov, skupaj (postavitveni in arhivski izvod) 1605 kosov gradiva. Dobavitelji so bili ob slovenskih tiskarnah Triglavski tisk, Tiskarna Ljudske pravice in Mariborske tiskarne še Univerzitetna biblioteka iz Zagreba in Narodna biblioteka iz Beograda.

Naslednjega leta 1949 je bil dotok gradiva po obveznem izvodu manjši, in je znašal 585 naslovov različnih razglednic, 7 naslovov zemljevidov, 10 naslovov portretnih fotografij, 15 naslovov pokrajinskih slik, 5 naslovov grafik in 60 naslovov plakatov, skupaj (postavitveni in arhivski izvod) 1324 kosov gradiva. Dobavitelji so bili enaki kot leto prej.

Poseben pomen velja pripisati obveznemu izvodu plakatov v povojnem času. Plakat je medij množične komunikacije in ogledalo družbe, prostora in časa, v katerem nastaja. Skozi njegov razvoj lahko spremljamo ne samo razvoj slovenskega oblikovanja temveč tudi politično zgodovino, družabno življenje in gospodarski razvoj. Razlikujemo propagandni plakat, pri katerem je politični plakat njegova najpogostejša oblika, prireditveni plakat, kot je filmski plakat, plakat likovnih razstav, družabnih, glasbenih in športnih prireditev, turistični plakat in komercialni plakat. V predvojnem in povojnem času so bili avtorji plakatov znani slovenski likovni umetniki: Ivan Vavpotič, Saša Šantel, Maksim Gaspari, Božidar Jakac, Peter Kocjančič, Janez Trpin, Rudolf Gorjup in Elko Justin.

Plakati pred II. svetovno vojno in neposredno po njej so kot obvezni izvod shranjeni samo v NUK-u in jih ni niti v zbirki Arhitekturnega muzeja niti v Muzeju novejšje zgodovine niti v Gledališkem muzeju, če omenimo samo največje zbirke ilustriranih plakatov v Sloveniji. Prav ti plakati so zelo iskani in nepogrešljivi za raziskovanje razvoja slovenskega oblikovanja, politične zgodovine, gospodarstva, krajinarstva, družbenega življenja. Koristni so tudi pri vseh večjih tematskih razstavah in pri pripravi monografij.

V 50-ih in 60-ih letih je količina obveznega izvoda znašala od 1500 do 2000 kosov letno. Največji je bil pritok razglednic (v povprečju okoli 1000 kosov letno). Sledile so osmrtnice, plakati (pritok je znašal med 100 in 200 kosi), voščilnice, podobice, koledarji, zemljevidi, grafika in atlasi. V tem času je večji del (tudi do 70 %) obveznega izvoda prihajal iz Beograda in Zagreba.

Največji dotok obveznega izvoda beležimo v 70-ih in 80-ih letih, ko je v zbirko prišlo tudi do 5000 kosov gradiva. V tem času so bile največji dobavitelji slovenske tiskarne, katerih število je iz leta v leto naraščalo. Gradivo je prihajalo iz: Tiskarne Ljubljana, Tiskarne Ljudske pravice, Gorenjskega tiska, Mladinske knjige, Dela, Mariborskega tiska, Pomurskega tiska, Primorskega tiska, Tiskarne Jože Moškrič, CIRG Celje... Delež obveznega izvoda, ki je prihajal iz Narodne biblioteke iz Beograda in Sveučilišne knjižnice iz Zagreba je upadel, in znašal med 30 in 40 %.

Leta 1970 je struktura obveznega izvoda znašala: 5 atlasov, 231 zemljevidov in 4738 kosov slikovnega gradiva, od tega je bilo še zmeraj največje število razglednic. Natančen pregled obveznega izvoda iz leta 1975 kaže, da je zbirka postala bogatejša za 74 naslovov zemljevidov, 18 naslovov atlasov, 400 naslovov plakatov, 24 naslovov portretov, 52 naslovov grafik, 107 podobic, 15 naslovov pokrajinskih slik, 84 naslovov koledarjev in 1681 naslovov razglednic, skupaj (arhivski in postavitveni izvod) 3971 kosov.

Deset let pozneje, leta 1985, se je število kartografskega gradiva povzpelo na 270 kosov kot posledica razvoja slovenske kartografije in počasne jugoslovanske decentralizacije.

Razvoj turizma in večje število turističnih zemljevidov in načrtov mest se je tudi odrazilo v večji kartografski produkciji. 80-a leta so tudi »zlato obdobje« plakatov in grafičnega oblikovanja. Število plakatov, pridobljenih z obveznim izvidom, je leta 1985 znašalo 1166. Prevladujejo turistični, prireditveni in komercialni plakati. Mnoge med njimi so podpisali eminentni slovenski likovni umetniki, kot so Matjaž Vipotnik, Radovan Jenko, Ranko Novak in Jani Bavčer. Število pridobljenih razglednic je tudi v tem obdobju najvišje, in znaša 1641 kosov. Od ostalega slikovnega gradiva je zbirka pridobila še 315 kosov grafik in 198 portretov. Količina obveznega gradiva je znašala 3590 kosov.

3 Obvezni izvod od leta 1991 do danes

Po osamosvojitvi Slovenije je dotok obveznega izvoda upadel. To je posledica razpada Jugoslavije, izpada dotoka gradiva iz knjižnic nekdanje skupne države in usmerjenosti na izključno slovensko tiskarsko produkcijo. Če za ilustracijo vzamemo leto 1997, ko je bil dotok gradiva najmanjši po osamosvojitvi, in je znašal 930 kosov, kar je samo 23 % dotoka iz npr. leta 1970, ko je zbirka pridobila 3971 kosov gradiva.

Tabela 1: Dotok obveznega izvoda kartografskega in slikovnega gradiva v letih 1994, 1995 in 1996 (kosi)

	1994	1995	1996
kartografsko gradivo	175	220	234
slikovno gradivo	1680	2352	2155
skupaj	1855	2572	2389

Tabela 1a: Dotok obveznega izvoda kartografskega in slikovnega gradiva v obdobju od leta 1997 do leta 2006 (kosi)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
kartografsko gradivo	216	280	468	171	591	337	193	304	307	239
zemljevidi	189	234	404	121	551	303	139	226	240	170
atlasi	27	46	64	50	40	34	54	78	67	69
slikovno gradivo	714	2612	1098	1013	1504	1135	1165	657	1341	794
plakati	16	1634	437	690	924	691	605	224	356	165
razglednice	215	592	492	191	442	229	351	74	565	452
drugo	285	107	4	21	6	19	93	153	224	106
koledarji	198	279	165	111	132	196	116	206	196	71
skupaj	930	2892	1566	1184	2095	1472	1358	961	1648	1033

Med kartografskim gradivom prevladuje tradicionalno kartografsko gradivo, tiskani zemljevidi in atlasi. Iz Tabel 1 in 1a so razvidne oscilacije pri dotoku zemljevidov v letih 1999 in 2001. To je posledica dotoka državnih topografskih kart v merilih 1:25.000 in 1:50.000, ki v večjem številu listov prekrivajo območje Slovenije in znatno povečajo dotok obveznega izvoda.

Med zemljevidi prevladujejo: a) turistični zemljevidi, njihovi založniki so večinoma občinska turistična društva, ki se na ta način promovirajo; b) planinski zemljevidi, kar je razumljivo glede na priljubljenost gornišstva v Sloveniji; c) izletniški zemljevidi in d) avtokarte.

Število atlasov počasi narašča. Potrebno je izpostaviti dejstvo, da se pri nas v zadnjem obdobju tiska večje število tujih atlasov, posebej za skandinavske države in Nizozemsko.

Dotok digitalnega kartografskega gradiva je zanemarljiv, kar je zaskrbljujoče glede na trende v sodobni kartografiji. Do sedaj se stanje, kljub novem Zakonu o obveznem izvodu publikacij, še ni spremenilo. Načrtujemo pogovore z Geodetsko upravo in večjimi založniki tovrstnega gradiva o možnih rešitvah za NUK.

Dotok slikovnega gradiva ne kaže zakonitosti, in variira iz leta v leto brez logične razlage. Struktura dotoka je podobna tisti pred osamosvojitvijo. Prevladujejo plakati, razglednice in koledarji. Pri plakatih in koledarjih je v zadnjem desetletju opaziti upad kakovostno grafično oblikovanega gradiva. Prevladuje gradivo z reklamno vsebino manjše likovne vrednosti. Klasičen plakat, dimenzij 70 x 100 cm počasi izginja, in ga nadomešča veliki, jumbo plakat, ki ga zbirka ne hrani. Demokratizacija političnega življenja se zrcali v dotoku obveznega izvoda plakatov v volilnih letih, posebej v devetdesetih letih, ko politična scena še ni bila profilirana.

Dobavitelji obveznega izvoda za kartografsko gradivo od leta 1991 do danes so: Geodetski zavod, Geodetski inštitut Slovenije (nekoč Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo), Tiskarna Delo in Tiskarna Mladinske knjige.

Pri dobaviteljnih slikovnega gradiva je ob velikih tiskarnah še iz časa pred osamosvojitvijo, kot so: Tiskarna Ljubljana, Tiskarna Delo, Tiskarna Mladinske knjige, Gorenjski tisk, Tiskarna Jože Moškrič, Pomurski tisk, Tiskarna Radovljica in Kočevski tisk možno zaslediti veliko število manjših tiskarn, ustanovljenih po letu 1991, kot so: Šetiks, Sidarta, Opara, Optima, Ma-tisk, Racman idr.

4 Zaključek

Obvezni izvod je bil in je še zmeraj najpomembnejši vir dotoka kartografskega in slikovnega gradiva. V času od ustanovitve zbirke pa do leta 1991 je predstavljal tudi do 80 % dotoka. Po osamosvojitvi se je dotok obveznega izvoda zmanjšal, njegov delež pri celotnem dotoku gradiva pa upadel. Izpad poskušamo v zbirki nadoknaditi z nakupi in darovi.

Pri kartografskem gradivu je še zmeraj največji dotok tradicionalnega tiskanega gradiva. Trend bi se v prihodnosti moral spremeniti v korist digitalnega kartografskega gradiva.

Zaradi specifičnosti slikovnega gradiva pa v kratkem času od kar je v veljavi novi zakon težko ocenimo njegovo učinkovitost.

Navedeni viri

1. Vobovnik Avsenak, M. (1990). 45 let Kartografske in slikovne zbirke NUK v Ljubljani. *Knjižnica*, 34, (4), 53-63.
2. Šolar, R. (2003). Kartografski in slikovni zakladi. V *Zakladi Narodne in Univerzitetne knjižnice v Ljubljani* (str. 72-91). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Dr. Renata Šolar, bibliotekar specialist, je vodja Kartografske in slikovne zbirke v Narodni in univerzitetni knjižnici.

Naslov: Turjaška 1, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: renata.solar@nuk.uni-lj.si



OBVEZNI IZVOD SERIJSKIH PUBLIKACIJ V NARODNI IN UNIVERZITETNI KNJIŽNICI

Dunja Kalčič

Oddano: 9. 11. 2007 – Sprejeto: 15. 11. 2007

Strokovni članek

UDK 021.84:050(497.4)(091)

Izvleček

Pričujoči sestavek opisuje socialnozgodovinske okoliščine, ki so botrovale nastanku in razvoju serijskega tiska, ter lastnosti in značilnosti serijskih publikacij, ki vplivajo na specifiko zbiranja in hranjenja obveznega izvoda. Kratkemu povzetku zgodovine obveznega izvoda periodike na Slovenskem sledi številčni pregled števila naslovov iz obveznega izvoda v obdobju od leta 1948 do leta 2006. Od novega Zakona o obveznem izvodu publikacij pričakujemo rednejši in izčrpnjši dotok obveznega izvoda serijskih publikacij v Narodno in univerzitetno knjižnico.

Gljučne besede: obvezni izvod, serijske publikacije

Professional article

UDC 021.84:050(497.4)(091)

Abstract

The article outlines the socio-historic circumstances related to the emergence and development of serial publications, their properties and characteristics affecting the specificities of the collection and storage of legal deposit copies. Short description of the history of legal deposit on Slovenian territory is followed by a numerical survey of legal deposit copies in the years 1948 – 2006. It is expected that the new Legal Deposit Act will enable more regular and thorough inflow of legal deposit copies of serial publications in National and University Library.

Key words: legal deposit, serial publications

KALČIČ, Dunja. Legal deposit of serial publications in the National and University Library. Knjižnica, Ljubljana, 51(2007)3-4, p. 141-148

1 Uvod

Načelo sistema obveznega izvoda, namenjenega predvsem razvoju in ohranjanju nacionalne zbirke, izvira iz leta 1537, ko je francoski kralj Franc I. izdal ukaz, imenovan Ordonnance de Montpellier, v katerem je prepovedal prodajo katerekoli knjige, dokler ni bil izvod oddan in shranjen v njegovi knjižnici. Izvorni namen ukaza je bila cenzura, sčasoma pa je prerasel v ohranjanje vsega, kar je vredno branja, za prihodnje rodove. Njegovemu zgledu so kmalu sledili v Angliji, potem pa so obvezno oddajo izvodov uvedle tudi druge države.

Poleg cenzure je bil prvotni namen zakonodaje obveznega izvoda tudi oblikovanje in hranjenje »kraljeve« ali »nacionalne« zbirke, obenem pa je bil pogoj za pridobitev tiskarskih privilegijev. Sčasoma pa se je funkcija obveznega izvoda razširila še na izdelovanje nacionalne bibliografije in ohranjanje temeljne nacionalne zbirke za namene raziskovanja.

V začetku so bile predmet obveznega izvoda seveda predvsem knjige, ki so v prvem odloku tudi izrecno omenjene. V tem času časnikov in časopisov še ni bilo: za njihov nastanek in razmah so bili potrebne določene okoliščine, in sicer dovolj razvito tiskarstvo, pošta in dovolj številno bralstvo.

2 Trije pogoji za pojav in razvoj časnikov in časopisov

Prvi zametki periodičnosti oziroma predhodniki časnikov so se prvič pojavili na nemškem ozemlju v drugi polovici 15. stoletja v obliki tiskanih letakov, ki so se širili tudi po slovenskem ozemlju. Njihova vsebina je bila predvsem senzacionalistične narave (sežiganje čarovnic, nenavadni naravni pojavi, pozneje tudi turški vpadi) in so bili, kadar je bilo takšnih dogodkov veliko, tudi oštevilčeni.

Eden prvih periodičnih tiskov pri nas je bil Trubarjev *Ta slovenski kalendar* iz leta 1557, ki je izšel šest let po prvi slovenski knjigi. Pravi ljudski časopis pa je bila *Velika pratika* ali *Kalender za tu lejtu 1795*, ki jo je začel izdajati Valentin Vodnik pri tiskarju J. F. Egerju.

Tri glavne značilnosti periodičnega tiska - aktualnost, periodičnost in publiciteta, kakor jih poimenuje Fran Vatovec (1961, str. 26) – so se lahko razvile šele, ko so bili izpolnjeni trije pogoji: do tolikšne mere razvito *tiskarstvo*, da je bilo mogoče mehanično razmnoževanje besedila in podob za zmerno ceno in v doglednem času, razvoj *pošte*, ki je omogočil resnično aktualnost vsebine, obstoj »publike« oziroma *bralstva* - v primeru časnikov predvsem narodno zavednega meščanstva.

2.1 Razvoj tiska

Razvoj tiska je pospešil predvsem Gutenbergov izum premičnih črk, ki je omogočil cenejše in hitrejšje postopke tiskanja. Na slovenskem ozemlju se je tiskarstvo začelo razvijati v času protestantizma, a je žal z njim tudi zamrlo in se na tem območju znova uveljavilo šele čez 100 let, ko je leta 1687 v Ljubljani začel tiskati salzburški tiskar Janez Krstnik Mayr, ki je med drugim tiskal tudi prvi časnik na slovenskem ozemlju, *Wochentliche Ordinari und Extraordinari Zeitungen*. V letu 1807, ko je bil objavljen dekret združene dvorne pisarne o obveznem izvodu, so v Ljubljani delovale tri tiskarne, in sicer Egerjeva, Kleinmayerjeva in Retzerjeva (Kodrič-Dačić, 1997, str. 11).

2.2 Razvoj pošte

Drugi pogoj za razmah periodičnega tiska, katerega glavna značilnost je in je vselej bila aktualnost vsebin, je razvoj pošte, kar pomeni možnost kolikor toliko ažurnega prenosa aktualnih vsebin. Na slovenskem ozemlju je bila leta 1573 vzpostavljena redna poštna zveza med Gradcem in Ljubljano, tako imenovana Fusslaufende Ordinari Post. Tekači so prinašali in odnašali vesti vsak četrti dan. Leta 1578 so vesti med Ljubljano in Mariborom začeli prenašati jezdec, leta 1584 pa je bila zveza Gradec – Ljubljana podaljšana do Benetk, vendar ta podaljsek ni deloval redno – služba se je imenovala Extraordinari Post. Na tako rekoč usodno povezanost med pošto in serijskimi publikacijami kažejo tudi imena številnih časnikov, ki so se ohranila do današnjih dni in vsebujejo besedo »pošta« (Washington Post, Neue Post ...). Povprečni objavljeni presledek pri Vodnikovih Lublanskih novicah je znašal 4 dni (Vatovec, 1961).

2.3 Bralstvo

Tretji pogoj za življenje časnikov in časopisov pa je publiciteta, ki je seveda v prvi vrsti odvisna od splošne pismenosti in izobraženosti. Situacija na slovenskem ozemlju je bila v času, ko je bilo leta 1771 opravljeno prvo (vojaško) štetje prebivalstva, branju nasploh precej nenaklonjena: na slovenskem ozemlju je takrat živelo okrog 700.000 prebivalcev, razmerje med kmečkim in mestnim prebivalstvom je bilo približno 84 : 16. Splošna šolska obveznost je bila uvedena leta 1774, v času pred ustanovitvijo Ilirskih provinc je šola obiskovala le približno sedmina otrok. Število otrok, ki so hodili v šolo, se je v času Ilirskih provinc zelo povečalo, tako da je leta 1810 v šolo hodil že vsak tretji otrok.

Številčnosti potencialnega bralstva je tisti dejavnik, od katerega so serijske publikacije povsem odvisne, bralstvo pa je v primeru vsebin, ki jih prinašajo časniki in časopisi, predvsem meščanski sloj oziroma laični izobraženci. Večina izobražencev v času začetkov periodičnega tiska kleriškega stanu. Maloštevilni laični izobraženci na slovenskem ozemlju so bili izšolani na tujih univerzah v nemškem jeziku. Potencialnih bralcev časnikov in časopisov v slovenskem jeziku je bilo torej zelo malo, in to je bilo tudi usodno za prvi slovenski časnik, Vodnikove *Lublanske novize*, ki so izhajale le tri leta (1797-1800).

3 Obvezni izvod serijskih publikacij na slovenskem ozemlju

Združena dvorna pisarna Avstrijskega cesarstva je leta 1807 izdala dekret, s katerim je Licejska knjižnica v Ljubljani dobila pravico do prejema obveznega izvoda knjig, ki so bile tiskane na Kranjskem, leta 1815 pa se je privilegij razširil na vse tiskano gradivo, se pravi tudi na serijske publikacije.

V času izdaje dekreta združene dvorne pisarne na slovenskem ozemlju ni izhajal noben časnik ali časopis v slovenščini. Prvi časnik v slovenščini, Vodnikove *Lublanske novize* so spričo premajhnega števila naročnikov prenehale izhajati 15 let prej.

Vodnikove *Lublanske novize* so izhajale le tri leta (1797-1800). Slovenščini, ki so jo do tedaj uporabljali predvsem kot vsakdanjo govorico in za opisovanje nabožnih vsebin, so se tako odprla nova izrazna področja, in vsi trije letniki jasno kažejo jezikovni razvoj in Vodnikova prizadevanja, ki jih je opisal z besedami »krajnski jesik zheden narediti«. Vodnik je novice kajpak prejemal po pošti, kar je v tistih časih pomenilo s povprečno štiridnevno zamudo pri objavljanju. Novice so tiskali v Egerjevi tiskarni v Ljubljani, vsi trije letniki skupaj so izšli v nakladi 12.000 izvodov.

Drugi časnik v slovenščini so bile po 43-letnem premoru šele Bleiweisove *Kmetijske in rokodelske novice*, ki so začele izhajati leta 1843.

Pač pa so v tem obdobju izhajali nemški časopisi: v Ljubljani je v tem obdobju izhajal predvsem *Laibacher Zeitung* s svojimi prilogami, leta 1804 je začela izhajati priloga *Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen* in je kasneje v dobi predmarčne Avstrije leta 1818 spremenila ime v *Illyrisches Blatt* in bila v samem središču kulturnega dogajanja. Nemščina v tem primeru ni bila nosilka agresivne germanizacije, kakor bi lahko predvidevali, ampak sredstvo sporazumevanja v razumniških krogih (Amon, 1988). Nasploh je bilo seveda časopisje v nemškem jeziku

osrediščeno na mestna okolja, kjer je živelo maloštevilno izobraženo prebivalstvo, izšolano na nemških šolah in univerzah.

O tem, kako je bilo z oddajo obveznega izvoda časnikov in časopisov, zanesljivih podatkov ni. V Licejski oziroma kasnejši Narodni in univerzitetni knjižnici enotnega in neprekinjenega beleženja obveznih izvodov ni bilo. O oddaji npr. *Laibacher Zeitung* in njegovih prilog Licejski knjižnici lahko sklepamo iz naslednjega podatka o nabavni politiki Matije Čopa: ... »stare letnike *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen* (1814-1818) in *Illyriches Blatt* (1819-1829) je knjižnica kupila s pojasnilom, v katerem Matija Čop opozarja, da bodo tekoči letniki prihajali kot obvezni izvod« (Kodrič-Dačić, 2002).

Drugi slovenski časnik, Bleiweisove *Kmetijske in rokodelske novice*, so začele izhajati šele leta 1843 in zaznamujejo začetek nepretrgane vrste slovenskih časnikov in časopisov: na različnih koncih politično in upravno razdeljenega slovenskega ozemlja so začeli izhajati različni časniki in časopisi: leta 1866 je začel v Mariboru izhajati *Slovenski gospodar*, leta 1868 najprej v Mariboru in potem v Ljubljani *Slovenski narod*, ki je bil prvi slovenski dnevnik, leta 1871 so v Gorici začeli izdajati *Sočo*, leta 1873 je začel izhajati drugi slovenski dnevnik *Slovenec*, leta 1882 v Celovcu *Mir* ter na prelomu stoletja v Trstu *Edinost*, ki je bila tretji slovenski dnevnik, in tako naprej ...

4 Zbirka serijskih publikacij v Narodni in univerzitetni knjižnici

Današnja Zbirka serijskih publikacij se je razvila iz tako imenovanega »časopisnega odseka« Narodne in univerzitetne knjižnice, ki je deloval še kratek čas po II. svetovni vojni, potem pa je bil zaradi povečanega dotoka domačega, izseljenskega in jugoslovanskega tiska leta 1948 reorganiziran v samostojni oddelek knjižnice. Serijske publikacije so bile do leta 1947 zabeležene v okviru skupnega prirasta vsega gradiva v knjižnici, leta 1948 pa so začeli voditi tudi posebno inventarno knjigo za serijske publikacije. Ta za leto 1948 našteje 3354 inventarnih enot obveznih izvodov iz vseh jugoslovanskih republik ter darov, zamen in nakupov. Obveznih izvodov je bilo 1569 inventarnih enot, kar pomeni približno 780 naslovov. Čez 20 let, leta 1968, je v inventarni knjigi zabeleženih že 2730 inventarnih enot, kar pomeni približno 1350 naslovov – se pravi skoraj še enkrat toliko kot v letu 1948. V letu 1978 so zabeležili 3231 inventarnih enot ali približno 1600 naslovov. V letu 1988 je bilo inventarnih enot 2820 ali 1410 naslovov. Do leta 1991 so obvezni izvodi prihajali iz vseh jugoslovanskih republik. Zanimivo je, da številke za na primer leto 1998 kažejo porast, čeprav je šlo po letu 1991 »le« za slovenski obvezni izvod: v tem letu je bilo inventariziranih

3563 enot oziroma zabeleženih 1320 naslovov. V letu 2006 je bilo 4556 inventarnih enot oziroma 2100 naslovov. Število naslovov serijskih publikacij, prejetih v Narodni in univerzitetni knjižnici, po letu 1991 vseskozi narašča. Interpretacije so lahko različne: po eni strani gre lahko za večjo produkcijo zaradi konkurence in posledične pocenitve tiskarskih storitev, morda tudi za razmah tako imenovanega namiznega založništva, po drugi strani verjetno tudi za uspešnejše reklamiranje manjkajočih naslovov in izvodov, pa seveda za ažurno beleženje prispelega gradiva. Kakšno je razmerje med »ugaslimi« in novimi naslovi, nam ni uspelo ugotoviti.

Tabela 1. Primerjava dotoka obveznega izvoda serijskih publikacij v posameznih obdobjih od leta 1948 do leta 2006

leto	število inventarnih enot	število naslovov
1948	1569	780
1968	2730	1350
1978	3231	1600
1988	2820	1410
1998	3563	1320
2006	4556	2100

5 Problemi zbiranja in ohranjanja obveznega izvoda serijskih publikacij

Obvezni izvod seveda nikoli ni prihajal kar sam od sebe. Poseben problem pri spremljanju dotoka obveznega izvoda serijskih publikacij predstavljata prav osnovni lastnosti serijskih publikacij, se pravi njihova dinamika in dlje trajajoče obdobje izhajanja. Zaradi »dolgega« življenja in zakonitosti tržišča so se izdelovalci (= tiskarji), ki so bili do leta 2006 sprejetega novega Zakona o obveznem izvodu publikacij (2006) zavezanci za pošiljanje obveznih izvodov, pogosto menjavali. Tržno gospodarstvo je prineslo tudi pojav velikega števila manjših tiskarn, ki so vznikale in izginjale tako rekoč čez noč. Ne tako redko se je tudi dogajalo, da je tiskarna prevzela tiskanje določene številke ali zvezka časnika ali časopisa, potem pa se je na tržišču pojavila cenejša tiskarna, ki je prevzela tisk naslednje številke in tako naprej ... To je seveda oteževalo zanesljivo evidenco zavezancev za obvezni izvod, hkrati pa zahtevalo ažurno beleženje prejetih zvezkov, številok ali delov publikacije in čim hitrejšo reklamiranje, ki pa ga knjižnica žal ni vedno uspela zagotoviti. Tudi sankcije so bile – očitno vsaj za tiskarje – zanemarljive. Zaradi izrazito aktualne vsebine zlasti dnevnik in tednik hitro poidejo oziroma se kot remitenda vrnejo v tiskarno ali k založniku, kjer jih ne hranijo in starih številok praktično ni več mogoče dobiti.

Dokumenti posebnega pomena so zlasti časniki, ki jih je tudi najtežje ohranjati, saj so že od nekdaj tiskani na papirju slabše kvalitete. Časnik je namreč kot organska celota izjemen pričevalec svojega časa in na edinstven način osvetljuje socialnozgodovinske razmere določenega obdobja in je primarni vir za preučevanje zgodovine različnih področjih človekovega bitja in žitja.

6 Zaključek

Razvoju časnikov in časopisov so botrovale določene socialnozgodovinske okoliščine in v primerjavi s knjigami so se serijske publikacije tudi na slovenskem ozemlju pojavile dokaj pozno, šele potem, ko so bili izpolnjeni trije bistveni pogoji za njen nastanek in razvoj, to pa so bili razvito (in dovolj poceni) tiskarstvo, možnost hitrega prenosa informacij, kar je omogočila dovolj razvita pošta, ter obstoj dovolj številčnega laično izobraženega bralstva.

Specifična vsebina serijskih publikacij, ki je v pretežni meri aktualne narave, pogojuje tudi dinamiko njihove distribucije, v primeru časnikov pa tudi dokaj »ceneno« izvedbo na slabem papirju, kar po eni strani otežuje dolgoročneje hranjenje, po drugi strani pa zahteva - v primeru nespoštovanja obveznosti, ki jih nalaga Zakon o obveznem izvodu publikacij- hitro reklamiranje manjkajočih številčk ali zvezkov.

Od novega Zakona o obveznem izvodu publikacij, ki kot zavezanca za izvajanje obveznosti opredeljuje založnika, smo na področju serijskih publikacij pričakovali doslednejše upoštevanje zakonske obveznosti, a je po enem letu, odkar je v veljavi, še prezgodaj za oceno, ali zares lahko govorimo o popolnejšem dotoku obveznih izvodov. Veliko problemov pri serijskih publikacijah je povezanih prav z dolžino obdobja njihovega izhajanja, v katerem so se tiskarji, ki so bili doslej zavezanci za obvezni izvod, pogosto menjavali, vsekakor pogosteje, kot se utegnejo menjavati založniki. Pričakovano je tudi, da bodo novi zavezanci - založniki - v primerjavi s tiskarji bolj dovezetni za osnovni namen instituta obveznega izvoda, to pa je izgradnja nacionalne zbirke in ohranjanje nacionalne produkcije za prihodnje rodove.

Literatura in viri

1. Amon, S. (1988). Nemško časopisje na Slovenskem. *Teorija in praksa*, 25 (9-10), 1329 -1333.

2. Kodrič-Dačić, E. (2002). Slovenika: strokovne novosti novega zakona o knjižničarstvu. *Knjižnica*, 46 (4). 65-85.
3. Kodrič-Dačić, E. (1997). 190 let obveznega izvoda tiska na Slovenskem. V *Zapisi za prihodnost: 190 let obveznega izvoda tiska na Slovenskem* (str. 7-20). Ljubljana: NUK, 1997.
4. Vatovec, F. (1961). Slovenski časnik 1557-1843. Maribor, Založba Obzorja.
5. *Zakon o obveznem izvodu publikacij* (2006). Uradni list RS 69.

Dunja Kalčič, višja bibliotekarka, je vodja Zbirke serijskih publikacij v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani in vodja ISSN centra Slovenije.

Naslov: Turjaška 1, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: dunja.kalcic@nuk.uni-lj.si

KRMARJENJE V SREDNJEM VEKU INFORMACIJSKE DOBE: ALI NAM BO USPELO OHRANITI NAŠO PISNO DIGITALNO DEDIŠČINO?

Alenka Kavčič-Čolić

Oddano: 19. 10. 2007 – Sprejeto: 29. 11. 2007

Strokovni članek

UDK 004.6:005.921.1»746«

UDK 930.25:004.9

Izvleček

Prispevek obravnava problematiko trajnega ohranjanja elektronskih virov in daje kratek pregled prakse na tem področju v svetu in v Narodni in univerzitetni knjižnici. Predstavljena so izhodišča, ki so vplivala na zakonske spremembe za ureditev tega področja v Sloveniji, ter izzivi, s katerimi se bo morala Narodna in univerzitetna knjižnica soočiti v prihodnosti.

Ključne besede: elektronski viri, digitalni arhivi, trajno ohranjanje, strategije, NUK

Professional article

UDC 004.6:005.921.1»746«

UDC 930.25:004.9

Abstract

The article deals with the problem of long-term preservation of electronic resources. A brief overview of the practice in this field worldwide as well as in the National and University Library of Slovenia is given. Some of the foundations that were the starting point for legislative changes in the field of long-term preservation of electronic resources

KAVČIČ-ČOLIĆ, Alenka. Steering in the digital dark ages: shall we succeed to preserve our written digital heritage?. Knjižnica, Ljubljana, 51(2007)3-4, p. 149-161

es in Slovenia are presented as well as the new challenges that the National and University Library is facing in this regards.

Key words: electronic resources, digital archives, long-term preservation, strategies, National and University Library, Slovenia

1 Uvod

Koncept "digitalni srednji vek" iz naslova je vzet iz prispevka Terryja Kunyja (1998)¹, ki v svojem članku navaja, da se knjižničarji nahajamo v "temnem srednjem veku digitalne dobe", kajti tako kot srednjeveški opati s svojimi dejanji skušamo rešiti za prihodnost vse, kar predstavlja našo pisno kulturno dediščino, iz bojazni, da bo velik del le-te zgubljen za vselej.

O značilnostih elektronskih publikacij² in vplivu razvoja informacijske tehnologije je bilo veliko govora tako v znanstvenih kot tudi v strokovnih in poljudnih prispevkih. Pred dvema desetletjema smo knjižničarji med prvimi začeli opozarjati na potrebo reševanja teh publikacij, ne samo strokovno in praktično, ampak tudi s pomočjo sprememb zakonodaje. Sedaj, ko je digitalna pisna produkcija³ v svojem največjem razmahu, smo končno dobili dolgo pričakovani Zakon o obveznem izvodu publikacij (2006), ki slovenski nacionalni knjižnici daje zakonsko podlago za zbiranje elektronskih publikacij ne glede na njihove nosilce. Seveda ostaja nerešenih še veliko problemov, izpostavili bi skupinsko reševanje avtorskih pravic za dostop do avtorsko zaščitenih elektronskih del in nenehno iskanje optimalnih metod in strategij za trajno ohranjanje tega gradiva.

-
- 1 V prispevku "The digital dark ages? Challenges in the preservation of electronic information" Terry Kuny navaja: "We are, to my mind, living in the midst of digital Dark Ages; consequently, much as monks of times past, it falls to librarians and archivists to hold to the tradition which reveres history and the published heritage of our times." *International preservation news*. 17, May, 1998. Pridobljeno 15. 12. 2006 s spletne strani <http://www.ifla.org/VI/4/news/17-98.htm#2>
 - 2 Za označevanje del, ki so bila ustvarjena v elektronski ali digitalni obliki v tem prispevku izmenično uporabljamo različne sinonimne termine, glede na perspektivo in kontekst obravnave. Tako na primer "elektronski vir" po standardu ISBD(ER) "obsegajo gradiva, s katerimi upravlja računalnik, vključno z gradivi, za katere je potrebna na računalnik priključena periferna oprema". Elektronske publikacije po Zakonu o obveznem izvodu publikacij so "elektronske knjige, elektronski časopisi in časniki, spletne strani in podobno, ki so objavljene na fizičnih nosilcih (npr. na magnetnih trakovih, kasetah, disketah, CD-romih ipd.) ali so dostopne na računalniških omrežjih ali svetovnem spletu" (Uradni list RS 69/2006 z dne 3. 7. 2006)
 - 3 V prispevku je pod "digitalno pisno produkcijo" ali "digitalno produkcijo" mišljeno vse, kar je bilo napisano s pomočjo računalnika in je zato v digitalni ali elektronski obliki. Ravno tako pod "pisno digitalno dediščino" razumemo vso digitalno pisno produkcijo, ki smo jo nasledili od naših znanancev oz. jo bodo naši potomci nasledili od nas.

Ko govorimo o trajnem ohranjanju, mislimo na metode in strategije, ki omogočajo časovno neomejeno dostopnost do relevantnih pisnih vsebin. Izraz "trajno ohranjanje" elektronskih publikacij je posredni prevod angleškega izraza "long-term preservation". Čeprav prevod naznanja neko trajnost ali dolgoročnost, smo ga izbrali pred nekaj leti, da bi označili težnjo knjižničarjev po ohranjanju gradiva za nedoločen čas ter da bi preprečili mešanje z arhivsko dikcijo, za katero dolgoročno ohranjanje oznanja proces hranjenja gradiva od 5 do 30 let⁴.

Namen tega prispevka je razložiti dejavnost trajnega ohranjanja elektronskih publikacij in predstaviti nekaj v svetu uveljavljenih pristopov. Dotaknili se bomo izhodišč, ki so vplivala na zakonske spremembe za ureditev tega področja, ter na kratko predstavili obstoječo prakso v tujih nacionalnih knjižnicah. Nekaj besed bomo posvetili tudi temu, kako smo se te problematike lotili v Narodni in univerzitetni knjižnici (v nadaljevanju NUK) in kateri izzivi nas čakajo v prihodnosti.

2 Razvoj dejavnosti trajnega ohranjanja pisne digitalne dediščine

Tiskano dediščino na papirju ni bilo težko ohraniti, saj je papir nosilec, ki omogoča dvodimenzionalni dostop do vsebin. Potrebno je bilo poskrbeti le za ohranjanje fizične podlage, katere življenjski cikel je lahko znašal celo sto in več let. Pri pisni digitalni dediščini se knjižničarji soočamo z novimi problemi, kajti digitalne vsebine⁵ so odvisne od informacijske tehnologije, ki se vsakih nekaj let povsem zamenja. Te vsebine so kompleksne, pa tudi tridimenzionalne,⁶ in jih velikokrat zaznamujeta določena struktura in funkcionalnost. Kontekst v digitalnem okolju prevzema zelo pomembno vlogo in postaja usoden za razumevanje digitalnih vsebin.

4 Po Zakonu o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (2006) je "»dolgoročna hramba gradiva« hramba gradiva za časovno obdobje, daljše od petih let". Po tridesetih letih to gradivo postane arhivsko.

5 Izraz "digitalne vsebine" uporabljamo kot sinonim elektronskih virov, vendar s poudarkom na konceptualni (vsebinski) ravni elektronskih virov, ki je nosilec glavnih informacij (npr. slika, tabela, baza podatkov, besedilo, itd.).

6 Za razliko od del na papirju, pri katerih sledimo vsebini linearno (poglavja se vrstijo eno za drugim), se pri elektronskih publikacijah pojavlja občutek prostornine: skačemo iz ene ravni v drugo, iz kazala v poglavje in nazaj, odpiramo tabele ali slike na različnih ravneh elektronskega vira. Pri spletnih straneh imamo celo časovno dimenzijo, ki nam omogoča vpogled v različne izdaje, ki so bile ustvarjene v času.

Zaradi hitre spremenljivosti informacijske tehnologije, je postalo trajno ohranjanje sodobni problem. V raziskavi Britanske knjižnice (Warning of data..., 2007) ugotavljajo, da zaradi pomanjkanja trajnega ohranjanja digitalnih vsebin, Evropa letno izgublja okrog tri milijarde evrov. Britanski Nacionalni arhiv hrani več kot 580 Tb podatkov (enakovredno 580.000 enciklopedijam) v starejših datotečnih formatih, ki niso več komercialno dostopni.

Že nekaj let se skuša najti rešitev v obliki standardizacije postopkov, ki bi pripeljali do optimalnega ohranjanja digitalnih vsebin. Vesoljske agencije skupaj z NASO so se med prvimi soočale s problematiko izgube informacij, ki so bile digitalno ustvarjene zaradi zastarevanja tehnologije. Zato so tudi prve začele iskati trajno rešitev. Rezultat je bil referenčni model OAIS, ki določa vse procese, ki naj bi se izvajali v digitalnem arhivu, pri ohranjanju njegovih vsebin. OAIS je bil sprejet za standard (ISO 14721) leta 2003. Vendar to ni bilo vse. Vzporedno s tem je skupina ameriških raziskovalnih knjižnic (Research Libraries Group - RLG) prevzela iniciativo pri določanju pogojev zaupanja vrednih institucij pri trajnem ohranjanju. Tako je nastalo poročilo⁷, ki je vplivalo tudi na dejavnosti evropskih depozitnih knjižnic pri trajnem ohranjanju. Poročilo ne govori o digitalnih arhivih, ampak o zaupanja vrednih repozitorijih, ker je bila v ZDA praksa, da vlogo digitalnega arhiva prevzemajo tudi druge institucije, ne le knjižnice ali arhivi. Posledica dvojne terminologije je bila strokovna zmeda, kajti mnogi niso vedeli, ali lahko oba termina, digitalni arhiv in digitalni repozitorij, enačimo. Danes se operira z obema konceptoma, tako za imenovanje institucije, ki je zadolžena za trajno ohranjanje, kot tudi za označevanje njenega sistema za upravljanje z digitalnimi objekti⁸ (elektronskimi viri), ki ima za cilj tudi urejanje procesov trajnega ohranjanja, čeprav je repozitorij le skladišče digitalnega arhiva.

V zadnjih nekaj letih poteka na področju trajnega ohranjanja elektronskih virov več pomembnih projektov in iniciativ, ki skušajo uveljaviti prakso in standarde, ki bi v prihodnosti omogočili ohranitev dostopa do elektronskih publikacij. Med njimi so iniciativa britanskega Centra za digitalno skrbništvo (Digital Curation

7 *Trusted Digital Repositories: Attributes and responsibilities : an RLG-OCLC Report (2002). V tem poročilu so med ostalim navedeni naslednji pogoji, ki opredeljujejo digitalne arhive kot zaupanja vredne institucije za trajno ohranjanje elektronskih virov: morajo zagotavljati organizacijsko, finančno, strokovno in kadrovske zanesljivost, morajo zagotavljati tehnološko in procedurno ustreznost pri trajnem ohranjanju; morajo prevzeti odgovornost za vse postopke pri trajnem ohranjanju; njihov arhivski sistem mora biti usklajen z referenčnim modelom OAIS. Več o tem glej v članku: Kavčič-Čolić, A.: Pristop k izgradnji digitalnih arhivov. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, št. 4 (2005), str. 480-490.*

8 *"Digitalni objekt" je samostojna intelektualna enota informacij v digitalni obliki, ne glede na vsebino ali format. Običajno je sestavljen iz elektronskega vira, podatkov o viru, metapodatkov in enotnega označevalca vira. Izraz je prišel v knjižničarstvo iz področja systemske analize in se uporablja pri opisovanju procesov, ki se izvajajo v digitalnem arhivu. Njegov pomen lahko enačimo s pomenom elektronskega vira.*

Centre)⁹, avstralski informacijski portal PADI¹⁰ in pobuda za ustvarjanje mreže za trajno ohranjanje nemško govorečih institucij NESTOR¹¹ oz. projekt KOPAL¹² ter drugi projekti, npr. PLANETS¹³, Digital Preservation Europe¹⁴, CASPAR¹⁵ in drugi.

3 Ali vemo, kaj je vredno ohraniti?

Dejstvo je - ne glede na naša prizadevanja - , da nam ne bo uspelo ohraniti vse digitalne pisne produkcije. Tehnologija se prehitro spreminja, število elektronskih publikacij iz leta v leto eksponentialno narašča. Ne soočamo se le s problemom rasti količine informacij, ampak tudi z njihovim podvajanjem. Poleg publikacij, ki so bile ustvarjene v digitalni obliki, število reprodukcij z digitalizacijo in njihovo razmnoževanje v različnih datotečnih formatih ustvarja informacijsko onesnaženost. Prav zato, kljub zmanjševanju cene digitalnih nosilcev, je nujno potrebno tehtno razmisliti, kaj je vredno ohraniti.

V sedanjosti ne moremo predvideti, kaj bo za prihodnje generacije pomembno ali zanimivo. Idealno bi bilo ohraniti vse, kar lahko, vključno z vsemi različicami. Seveda je to nemogoče, predvsem zaradi količine podatkov oz. njihove kratke življenjske dobe. Zato si deponitne institucije skušajo pomagati s pravilniki, ki določajo kriterije, po katerih naj bi se izbirale in zbirale elektronske publikacije. Ti kriteriji se lahko omejijo na produkcijo le v digitalni obliki in izključijo vse oblike reprodukcij, kot so digitalizirane kopije publikacij na papirju. Lahko pa se osredotočijo na teme, ki so pomemben prikaz političnega, kulturnega ali znanstvenega življenja sodobne družbe. Kriteriji selekcije morajo biti usklajeni s celotno strategijo trajnega ohranjanja in se zato morajo nanašati ne le na vsebino

-
- 9 *Digital Curator Centre (DCC)*. Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.dcc.ac.uk/about/>
 - 10 *Preserving Access to Digital Information (PADI)*. Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.nla.gov.au/padi/index.html>
 - 11 *Network of Expertise in Long-Term Storage of Digital Resources (NESTOR)*. Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.langzeitarchivierung.de/index.php?newlang=eng>
 - 12 *Co-operative Development of a Long-term Digital Information Archive (KOPAL)*. Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://kopal.langzeitarchivierung.de/index.php/en>
 - 13 *Preservation and Long-term Access through NETWORKED Services (PLANETS)*. Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.planets-project.eu/>
 - 14 *Digital Preservation Europe (DPE)*. Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.digitalpreservationeurope.eu>
 - 15 *Cultural, Artistic and Scientific knowledge for Preservation, Access and Retrieval (CASPAR)*. Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.casparpreserves.eu/>

oz. obliko, ampak tudi na tehnične lastnosti elektronskih virov, kot so datotečni formati, ki prenesejo daljše obdobje trajanja, programsko opremo, ki omogoča delovanje digitalnih objektov ali dostop do le-teh, odpravo tehničnih zaščit pri nekaterih bazah ali dokumentih in podobno.

Kot posledica izkoriščanja možnosti, ki jih ponuja nova informacijska tehnologija, dokumenti na spletu prevzemajo različne oblike, tradicionalni žanri pridobivajo nove manifestacije in funkcije - tako nastajajo hibridni tipi publikacij oz. novi žanri, ki se uveljavljajo predvsem med pripadniki "google generacije". Zato tudi mnoge nacionalne knjižnice v svojih kriterijih selekcije dokumentov na spletu zajemajo bloge, online enciklopedije, wikije in podobne oblike. V naslednjih letih je moč pričakovati, da se bodo nove oblike, ki komaj nastajajo, še bolj uveljavile, in prevzele enakovredno vlogo dosedanjim tradicionalnim oblikam, kot so elektronske serijske publikacije ali monografije.

4 Strategije trajnega ohranjanja

Strategija trajnega ohranjanja določa procese in dejavnosti, ki se izvajajo v deponitnih ustanovah v smislu ohranjanja dostopnosti do pisne digitalne dediščine. Optimalno je, da se trajno ohranjanje izvaja od trenutka ustvarjanja dokumenta. Zato je zelo pomembno sodelovanje med ustvarjalci in deponitnimi ustanovami. Tako ustvarjalci lahko izberejo optimalne datotečne formate in strukture, ki bodo omogočili daljši življenjski cikel svojim vsebinam.

Deponitna ustanova¹⁶ mora ob prejemu digitalnega objekta ugotoviti, katero je njegovo bistvo oz. katere so njegove značilnosti, ki bi jih bilo vredno ohraniti. Na primer, pri monografiji, ki obravnava likovne podobe, je zelo pomembno, da se datoteke likovnih podob ohranijo v izvorni obliki. Pri multimedijem gradivu je potrebno ohraniti vse funkcionalnosti, vključno z glasbenimi oz. video zapisi. Pri izvorni programski opremi pa je pomemben sam zapis programa.

Vse strategije za trajno ohranjanje obravnavajo po eni strani ohranjanje toka podatkov, po drugi pa ohranjanje dostopa do vsebin digitalnega objekta. Velikokrat se tok podatkov, ki je digitalni zapis v določenem programskem jeziku na nekem

¹⁶ V tem prispevku je deponitna ustanova knjižnica, ki je po zakonu zadolžena za trajno ohranjanje del ali celovito nacionalno pisno produkcijo.

nosilcu, meša z njegovim nosilcem¹⁷. Zato pri obveznem izvodu in arhiviranju elektronskih publikacij prihaja do napačnega enačenja koncepta originala analognih z originalom digitalnih oblik. Pri elektronskih publikacijah predstavljajo original vsebine in njihovo izvorno prikazovanje oz. delovanje, izjemoma je programski zapis, vendar le, če je govora o programski opremi. Zato je odveč govoriti o trajnem ohranjanju dokumentov na prvotnih fizičnih nosilcih, kajti ti so neodvisni od nosilca, ki so kratkotrajni. Osvežitev nosilcev vsakih nekaj let je del vseh strategij za trajno ohranjanje. Nosilci se tudi hitro menjajo in celo optični mediji, ki so ob svojem nastanku veljali za bolj trpežne in trajnejše od magnetnih trakov, kažejo zelo majhne, vendar značilne izgube podatkov celo na letni ravni.

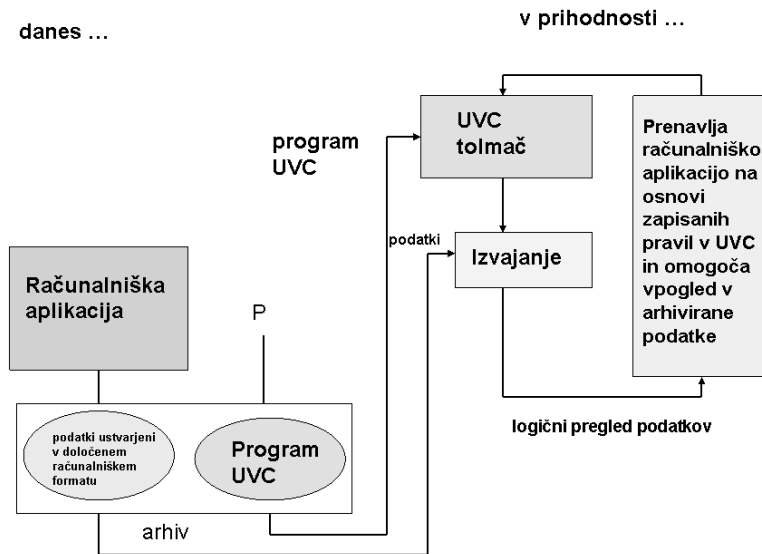
Ohranjanje dostopnosti je bolj kompleksno in zahteva strokovni pristop informatikov, ki bodo predvideli in ocenili potrebe po konverzijah v enostavnejše ali širše dostopne datotečne formate. Strokovnjaki trdijo, da je optimalno hraniti elektronsko publikacijo v treh različicah: v izvirnem, arhivskem in dostopnem datotečnem formatu. Arhivski datotečni format je tisti, ki je najbolj razširjen in omogoča ohranjanje vseh izvirnih lastnosti v digitalnem objektu (npr. za besedila je to PDF/A ali RTF, za glasbene zapise WAV; za slike pa TIFF).¹⁸ Dostopni datotečni format je manjši od arhivskega (npr. pri slikah namesto TIFF datoteke uporabljamo datoteke z večjo stopnjo zgoščenosti, kot so *.gif ali *.jpeg) in zato omogoča uporabniku hitrejši ter enostaven dostop do elektronskega vira. Obenem elektronski vir lahko zaščitimo, tako da ga uporabnik ne more naložiti na svoj računalnik. V primeru, da se arhivski datotečni format s časom izkaže za napačnega, mora obstajati možnost vrnitve v izvorni datotečni format, tj. format, v katerem je bil elektronski vir prvotno ustvarjen. Pri vsem tem govorimo o različnih konverzijah oz. migracijah v višje ali druge datotečne formate. Lahko pa se zgodi, da se ob konverzijah izgubijo osnovne lastnosti digitalnega objekta. V tem primeru se nekateri opredeljujejo za uporabo posnemovalnikov (emulatorjev). To so naprave ali računalniški programi, ki posnemajo delovanje starejših računalnikov ali operacijskih sistemov z novejšo tehnologijo¹⁹. Nekateri prise-

17 Pri vseh elektronskih virih ločimo štiri različne ravni, in sicer: fizično raven, ki predstavlja nosilec zapisa (npr. disketa ali CD-ROM); logično raven, ki se nanaša na zapis v nekem programskem jeziku na omenjenem nosilcu (npr. zapis v Javi ali C++); konceptualno raven, ki prinaša vsebino elektronskega vira (npr. ločimo med različnimi zvrstmi besedil ali sliko in drugimi oblikami informacij); ter raven vseh specifičnih lastnosti samega elektronskega vira (npr. čeprav vemo, da imamo dostop do besedila, na tej ravni opazimo razliko med npr. formati Word in PDF glede na razlike v funkcijah, ki jih omogočata). V prispevku pod "digitalnim zapisom" mislimo na logično raven.

18 Strokovnjaki za trajno ohranjanje elektronskih virov verjamejo, da imajo formati, ki so najbolj razširjeni, večjo možnost za preživetje, ker je to v interesu širše skupnosti.

19 Po definiciji Terminološkega slovarja jezikovne sekcije Slovenskega društva Informatika je to "program ali naprava, ki omogoča računalniku posnemanje druge naprave, npr. drugačnega računalnika."

gajo na "muzejski pristop" ali ohranjanje tehnologij. Čeprav na prvi pogled najenostavnejši, je to najdražji pristop. Če ohranjamo stare računalnike in računalniško opremo, moramo zagotoviti dovolj rezervnih delov in strokovnjakov²⁰, ki bodo znali uporabiti in vzdrževati to tehnologijo. Poleg omenjenih pristopov, so tudi različni kombinirani pristopi, kot je hranjenje v digitalni obliki vzpredno s tiskanjem na papirju, ali pristopi, ki mejijo z znanstveno fantastiko, kot je pristop R. Lorie (2001) z uporabo univerzalnega virtualnega računalnika (UVC - Universal Virtual Computer). Po njegovih besedah bi vsak datotečni format (npr. Adobov PDF) prevedli v jezik UVC (zelo enostaven strojni jezik), s katerim bi zapisali vsa pravila kodiranja in dekodiranja podatkov. V prihodnosti bi ga s pomočjo UVC tolmača (interpreterja) lahko prebral katerikoli računalnik (Slika št. 1). Pomanjkljivost tega pristopa je, da UVC omogoča shranjevanje le omejenega števila funkcij in seveda, bila bi potrebna dodatna sredstva za opis vsakega datotečnega formata v jeziku UVC.



Slika št. 1: Uporaba UVC programa pri trajnem ohranjanju datotečnih formatov: Lorie R. A. A Project on Preservation of Digital Data. RLG DigiNews. 5, 3(2001). <http://www.rlg.org/preserv/diginews/diginews5-3.html#feature2>, Figure 3)

Za vsak datotečni format in digitalni objekt je treba posamično določiti strategijo za ohranjanje njihove dostopnosti. Poleg tega je pri kompleksnejših oblikah

²⁰ Splošna ocena je, da je tehnološka generacija vezana na generacijsko znanje, ki se menja povprečno vsakih 15 let. V tem času je enostavno najti strokovnjake, ki se spoznajo na to tehnologijo, kakor tudi rezervne dele računalniške opreme, čeprav so jih nehali proizvajati.

zelo pomembno ohraniti tudi strukturo in podatke o načinu delovanja. Metapodatki so zelo pomemben dejavnik pri trajnem ohranjanju, ker nam lahko pomagajo razumeti, kako lahko dostopamo do določenih vsebin, kako so le-te nastale in kakšna je njihova struktura. Zahtevnejši repozitoriji digitalnih arhivov omogočajo prenos digitalnih objektov v XML in pri tem tudi prenos pomembnejših metapodatkov, posebej tistih, ki so pomembni za njihovo trajno ohranjanje. Danes obstaja več bibliografskih metapodatkovnih shem v XML, ki omogočajo ohranjanje podatkov o strukturi in drugih značilnostih dokumentov. Primer teh shem so METS (Metadata Encoding and Transmission Standard) ali MODS (Metadata Object Description Schema)²¹.

5 Zakonske podlage za ustvarjanje digitalnih arhivov

Arhiviranje elektronskih virov obsega njihovo zajemanje ali prevzem, skladiščenje v digitalnem repozitoriju in omogočanje dostopa do digitalnih objektov. Za omenjena dejanja se uveljavljajo različne pravice.

Zajem elektronskih publikacij zahteva njihovo reproduciranje, zato je potrebno preskrbeti dovoljenje od imetnikov avtorskih pravic. Angleži so zelo striktni in to pravico omejujejo tako, da prepovejo vsako reproduciranje, tudi prosto dostopnih publikacij na spletu²². Mnoge nacionalne knjižnice, med prvimi je bila Norveška, so uspele že v začetku tega tisočletja posodobiti zakonodajo o obveznem pošiljanju publikacij. Po dolgoletnem opozarjanju na ta problem smo v Sloveniji leta 2006 končno dobili Zakon o obveznem izvodu publikacij (2006), ki je prvič uzakonil zbiranje elektronskih publikacij, objavljenih na spletu, ter omogočil nadaljnji razvoj rešitev v zvezi z zajemanjem in hranjenjem elektronskih publikacij.

Vendar samo zajemanje ne zagotavlja trajnega ohranjanja elektronskih virov. Kot smo videli v prejšnjem poglavju, je za trajno ohranjanje potrebno v samem začetku izbrati metodo, ki jim bo zagotovila daljši življenjski cikel in dostop do digitalnih vsebin. Če je dokument zaščiten, je potrebno tehnično zaščito odpraviti, ker drugače ni mogoče izvajati strategije trajnega ohranjanja. Poleg tega je

21 Več o METS-u na spletni strani: <http://www.loc.gov/standards/mets/>, o MODS-u pa na spletni strani <http://www.loc.gov/standards/mods/>

22 Junija 2002 smo na straneh britanske Copyright Licencing Agency lahko prebrali: "The World Wide Web is subject to copyright, and Web pages are themselves literary works". Prepovedana je kakršnakoli reprodukcija, razen če ni bilo explicitno navedeno, da je le-ta dovoljena. Informacija pridobljena 8. 6. 2002 s spletne strani <http://www.cla.co.uk/copyrightvillage/internet.html>

potrebno datotečne formate pretvoriti v arhivski in v dostopni datotečni format. Ker je to poseg v vsebino (barva slike, zmanjševanje funkcij elektronskega vira ali sprememba oblike) in zapis (sintaksa oz. logična raven) elektronskega dokumenta, bi brez novega Zakona o obveznem izvodu publikacij za najmanjšo spremembo v elektronski publikaciji morali pridobiti dovoljenje od imetnikov avtorskih pravic. To bi povzročalo veliko zamud pri njihovem zbiranju, zato bi bile mnoge za vselej izgubljene.

Poleg pravne podlage za zajem (reproduciranje) in arhiviranje (poseg v datotečni format dokumenta) pri ustvarjanju digitalnih arhivov, je zelo pomembno pridobivanje dovoljenja za dostop. Dostop je vedno lahko le omejen (časovno ali lokacijsko), vendar je zelo pomemben, kajti le z uporabo elektronskih virov lahko ugotavljamo njihovo pravilno delovanje in potrebe po posodabljanju v druge datotečne formate ali nosilce. Vendar je pravica javnega dostopa do elektronskih publikacij, posebej pri komercialnih publikacijah, vezana na dogovore in licenčne pogodbe z imetniki avtorskih pravic.

6 Praksa v nacionalnih knjižnicah

V Evropi je trenutno prisotna zelo visoka ozaveščenost o potrebah trajnega ohranjanja digitalne kulturne dediščine. Sama Strategija Evropske komisije i2010 poseveča temu področju zelo velik pomen. Različni evropski programi sofinanciranja (eVsebinePlus, eTEN, 7. okvirni program) dajejo prednost ravno projektom, ki obravnavajo različne vidike trajnega ohranjanja. Ustvarjajo se delovne skupine in strokovne mreže, katerih namen je povezovanje in standardizacija postopkov.

Največjo odgovornost pri trajnem ohranjanju prevzemajo nacionalne knjižnice in nacionalni arhivi. Razvite evropske nacionalne knjižnice skušajo ohraniti čim več nacionalne digitalne pisne produkcije. Pri tem večina le-teh gradi dve vrste arhivov: digitalne, ki zajemajo vso produkcijo elektronskih publikacij in reprodukcij publikacij na papirju, ter spletne arhive, ki so rezultat vnaprej določenih zajemov s spletnimi orodji, tako imenovanimi roboti ali pajki.

Pri digitalnem arhivu je pomembnejši sistem repozitorija, ki omogoča zbiranje, hranjenje, arhiviranje in dostop do digitalne zbirke. Knjižnice se odločajo zelo različno, odvisno od števila informatikov v njihovih vrstah ali višine sredstev, predvsem nacionalnega izvora, ki naj bi omogočilo razvoj in vzdrževanje teh ogromnih sistemov. Na spletu je nekaj zelo dobrih odprto-kodnih sistemov, ki so jih že implementirale nekatere knjižnice, kot je na primer Fedora²³ iz Univerze

23 *Fedora (Virginia University, ZDA). Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.fedora.info/about/>*

v Virginiji ali DSpace²⁴ iz Massachusetts Institute of Technology (MIT), obstajajo pa tudi komercialne rešitve, kot je na primer DigiTool²⁵ od exLibrisa. Druge premožnejše knjižnice so sposobne vlagati več sredstev v lastni razvoj, in tako sta na primer pred nekaj leti nemška nacionalna in nizozemska kraljeva knjižnica v sodelovanju z IBM-om²⁶ razvili svoj lastni digitalni arhiv.

Po drugi strani se ustvarjajo spletni arhivi. V zadnjih nekaj letih se nacionalne knjižnice združujejo v konzorcij IIPC²⁷, ki razvija odprto-kodne rešitve za zajemanje, hranjenje in dostop do publikacij na spletu. Veliko sredstev je vloženi v razvoj in v njem sodelujejo Internet Archive²⁸ iz ZDA, Avstralska nacionalna knjižnica in skandinavske dežele, ki so med prvimi začele zajemati splet. Pristopi so zelo različni: od zajemanja publikacij na spletu po najvišjih domenah, do striktnega omejevanja na podlagi teme. Vendar se v zadnjih časih knjižnice pogosteje opredeljujejo za kombiniran pristop, ker je avtomatski zajem zaradi obstoja datotečnih formatov in aplikacij, ki jih spletni roboti ne zaznavajo, neizčrpen, medtem ko ročni zajem na določeno temo ali izbrane spletne strani lahko zagotovi celovitost zbirke.

7 Kako krmarimo v NUK-u?

V NUK-u že nekaj let spremljamo razvoj digitalnih arhivov v razvitih evropskih knjižnicah. Za vzpostavitev tako kompleksnega sistema je potrebna ekipa informatikov in veliko finančnih sredstev, ki jih v NUK-u nismo imeli. Groba ocena stroškov pri uvajanju sistema digitalnega repozitorija, ki bi ga potrebovali, na podlagi estonskih²⁹ in avstrijskih³⁰ izkušenj, se giblje med dvesto in več tisoč evri. Francozi na novo gradijo digitalni arhiv in vanj bodo vložili od 8 do 10 milijonov evrov.

Rešitev za to smo skušali poiskati v sodelovanju z različnimi domačimi in evropskimi raziskovalnimi projekti. Teoretske analize in raziskave smo opravili s

24 DSpace (MIT). Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://dspace.org/introduction/index.html>

25 DigiTool (ExLibris). Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.exlibrisgroup.com/digitool.htm>

26 IBM. Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www-5.ibm.com/nl/dias/>

27 International Internet Preservation Consortium (IIPC). Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.netpreserve.org/about/index.php>

28 Internet Archive. Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.internetarchive.org>

29 V okviru projekta reUSE je estonska Nacionalna knjižnica zgradila digitalni arhiv s pomočjo programske opreme Fedora, ki je dostopna z odprto kodo (<http://www.fedora.info/about/>).

30 Naši sosede so v avstrijski Nacionalni knjižnici implementirali Ex Librisov sistem DigiTool (<http://www.exlibrisgroup.com/digitool.htm>).

pomočjo projekta "Zbiranje in arhiviranje slovenskih elektronskih publikacij na medmrežju", ki je bil sofinanciran z javnimi sredstvi v okviru Ciljnih raziskovalnih programov. Za izdelavo programja za zbiranje in arhiviranje publikacij na slovenskem medmrežju smo se obrnili na Institut Jožef Stefan, s katerim smo nekaj let sodelovali pri dveh projektih. Žal to sodelovanje ni bilo uspešno. Tako smo ostali brez delujočega robota za zajemanje spleta in celotnega sistema za shranjevanje in dostop do spletnega arhiva.

Vendar gre razvoj na vso srečo naprej. Prvega aprila 2007 je tudi NUK pristopil h konzorciju IIPC³¹, ki razvija odprto-kodne rešitve za zajemanje, hranjenje in dostop do publikacij na spletu. Tovrstna orodja smo v NUK-u začeli prilagajati našim potrebam. To je bilo mogoče z zaposlitvijo dveh informatikov. Sredstva za izgradnjo in zagon celovitega digitalnega arhiva pa nam bo omogočil nov mednarodni projekt iz norveških finančnih mehanizmov "Digitalna knjižnica Slovenije" (dLib.si).

Zakonodajo o obveznem izvodu publikacij, ki podpira našo dejavnost, smo že dobili. Ravnokar je bil sprejet Pravilnik v zvezi z zajemom in selekcijo elektronskih publikacij³². Procese trajnega ohranjanja bo potrebno vključiti v organizacijo dela Narodne in univerzitetne knjižnice. Poleg že vključenih v projekt, bodo potrebni dodatni kadri.

8 Pred nami so novi izzivi

Kljub temu, da trajno ohranjanje zahteva veliko sredstev in kadrov, je nujno potrebno, če želimo ohraniti pomembno digitalno produkcijo našega naroda za prihodnost. K temu moramo pristopiti temeljito in zelo premišljeno, kajti vsaka napaka na začetku ima lahko hude posledice čez nekaj let.

V vseh dvestotih letih zbiranja obveznega izvoda se verjetno naša nacionalna knjižnica nikdar ni soočala s tolikšnimi spremembami pri svojem delovanju, kot jih prinašajo elektronske publikacije. Novi procesi pri prevzemanju tovrstnih publikacij, ravnanju z njimi in njihovo dajanje na voljo javnosti je povsem vezano na informacijsko tehnologijo, ki ne le da obstaja le nekaj let, ampak se nenehno spreminja in zahteva pogosto prenavljanje ter permanentno izobraževanje knjižničarjev in uporabnikov. Posledica razširjanja in uporabe elektronskih virov so novi pristopi v procesih nabave, obdelave in dajanja na voljo uporabniku. Zato bomo v NUK-u poleg organizacijskih sprememb morali

31 *International Internet Preservation Consortium (IIPC)*. Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.netpreserve.org/about/index.php>

32 *Pravilnik o vrstah in izboru elektronskih publikacij za obvezni izvod*, Uradni list Republike Slovenije št. 90/07, 5. 10. 2007.

tudi konkretizirati mnoge protokole pri zajemanju (urejanje avtorskih pogodb pri upoštevanju različnih scenarijev, preverjanje kvalitete in celovitosti elektronskih virov itd.), arhiviranju (izvajanje strategije trajnega ohranjanja) ter pri omogočanju dostopa do teh virov (upravljanje s stisnjenimi datotekami, povezovanje z različnimi programskimi opremami, ki niso več v uporabi, administriranje dovoljenj dostopa itd.). Pri tem je zelo pomembno nenehno spremljanje veljavnih standardov za to področje, kakor tudi nenehno osveščanje avtorjev in založnikov in izobraževanje bibliotekarjev.

Vsekakor pa smo le začeli in pred nami je zelo zanimiva in dolga pot.

Viri in literatura

1. Kuny, Terry. The digital dark ages? Challenges in the preservation of electronic information. *International preservation news*. (17. 5. 1998). Pridobljeno 15. 12. 2006 s spletne strani <http://www.ifla.org/VI/4/news/17-98.htm#2>
2. Lorie, R. A. A Project on Preservation of Digital Data. *RLG DigiNews*. 5, 3(2001). Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.rlg.org/preserv/diginews/diginews5-3.html#feature2>
3. Metadata Encoding & Transmission Standard (METS). Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.loc.gov/standards/mets/>
4. Metadata Object Description Schema (MODS). Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://www.loc.gov/standards/mods/>
5. Trusted Digital Repositories: Attributes and responsibilities : an RLG-OCLC Report. Mountain View, CA: RLG, 2002. Pridobljeno 3. 11. 2006 s spletne strani <http://www.rlg.org/longterm/repositories.pdf>
6. Zakon o obveznem izvodu publikacij. (3. 7. 2006). Uradni list Republike Slovenije, št. 69, str. 7230-7234.
7. Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. (2006). Uradni list Republike Slovenije, št. 30.
8. Warning of data ticking time bomb. *BBC News*, 3.7.2007. Pridobljeno 8. 9. 2007 s spletne strani <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/technology/6265976.stm>

Dr. Alenka Kavčič-Čolić, višji bibliotekar specialist, je zaposlena kot vodja Centra za raziskave in razvoj pri Narodni in univerzitetni knjižnici.

Naslov: Turjaška 1, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: alenka.kavcic-colic@nuk.uni-lj.si



PROJEKTI



PROJECTS



DOSTOP DO KNJIŽNIČNEGA GRADIVA NA OSNOVI GEOGRAFSKEGA POLOŽAJA – PILOTNI PROJEKT EVROPSKE DIGITALNE KNJIŽNICE

Renata Šolar
Dalibor Radovan

Oddano: 24. 10. 2007 - Sprejeto: 29. 10. 2007

Pregledni znanstveni članek

UDK 659.2:004:91(4)

Izvleček

V okviru projekta European Digital Library (EDL) iz programa eVsebineplus je Narodna in univerzitetna knjižnica v sodelovanju z Geodetskim inštitutom Slovenije izdelala pilotno aplikacijo za vključitev geografskega informacijskega sistema (GIS) v portal Evropske knjižnice (TEL). Pilotna GIS aplikacija predstavlja začetek razvoja digitalne geoknjižnice s karto kot vhodno točko do različnega georeferenciranega gradiva. Obenem je to tudi nadgradnja statičnega prikaza različnega digitaliziranega gradiva v knjižnicah in poskus njegovega interdisciplinarnega prikaza z dodano izobraževalno vrednostjo.

V tem prispevku predstavljamo cilje, vsebino, metodologijo in rezultate pilotne aplikacije.

Ključne besede: digitalne knjižnice, geoknjižnice, geografski informacijski sistemi, Evropska digitalna knjižnica

ŠOLAR, Renata; DALIBOR RADOVAN. Geographic location as an access model to library collections – a pilot project of European Digital Library. Knjižnica, Ljubljana, 51(2007)3-4, p. 165-176

Review article
UDC 659.2:004:91(4)

Abstract

In the frames of the European eContentplus project European Digital Library (EDL) a pilot GIS application was integrated in The European Library (TEL) portal. The application was realized in the cooperation between the National and University Library of Slovenia and the Geodetic Institute of Slovenia. The pilot GIS application represents the beginning of the development of digital geolibrary where a map is the starting point leading to different geodifferentiated resources. At the same time, it also represents an upgrade of the static presentation of different kinds of digitised materials in the library, as well as an attempt of interdisciplinary presentation with additional educational value.

The goal, content, methodology and the results of the pilot GIS application are presented in the article.

Key words: digital library, geolibrary, geographic information system, The European Library

1 Uvod

Vsa človeška aktivnost in vsi naravni pojavi so umeščeni v prostor. Velika količina informacij, ki jih vsakodnevno izmenjujemo med seboj, nosi v sebi geografsko oziroma položajno komponento.

V času množične uporabe mobilne telefonije ni več najpogostejše vprašanje "Kdo je?", temveč »Kje si?«. Opredelitev položaja je izhodišče za mnoge vsakodnevne, pa tudi strokovne dejavnosti. Njegovo poznavanje nam pomaga odločati optimalno.

Tudi vsak bibliografski zapis vsebuje prostorske informacije, kot so kraj založbe in kraj izdelave, številni pa tudi zemljepisno predmetno oznako. To pa je le vrh ledene gore, ki lahko sega globlje, kot se zdi. Publikacije, ki se nanašajo npr. na statistiko, zgodovino, biologijo ali turizem, vsebujejo tudi podatek o položaju, čeprav ni izpostavljen. Zakaj prostorskih podatkov ne bi analizirali istočasno z besedilnimi, statističnimi ali katerimi drugimi? Za to sicer lahko uporabljamo geslovnike in tezavre, vendar pa je v času geografskih informacijskih sistemov in interneta bistveno primernejša uporaba digitalnih kart in geokodiranih podatkov.

2 Digitalna geoknjiznica

Vključitev prostorskih podatkov v knjižnice je osnovna ideja digitalnih geoknjiznic.

Leta 1998 je Mapping Science Committee v ZDA organiziral prvo delavnico o geoknjiznicah. Združila je najuglednejše strokovnjake s tega področja, večinoma iz ZDA, ki so podali amerocentrični pogled na razvoj geoknjiznic (Boxall, 2002). V zaključku delavnice je bilo poudarjeno, da so to knjižnice prihodnosti, saj združujejo komponente tradicionalne knjižnice s sodobnim, digitalno povezanim svetom in dajejo odgovore na geografsko podane zahteve (Mapping Science Committee, 1999). To so torej geoinformacijsko usmerjene knjižnice, v katerih med klasično knjižnično vsebino iščemo prostorske informacije ali pa iščemo dele običajne vsebine s pomočjo prostorskih povpraševanj.

Delavnica o distribuiranih geoknjiznicah je spodbudila teoretično delo M. F. Goodchilda na področju geoknjiznic. Ta je leta 1998 opredelil vlogo geoknjiznic in jih definiral kot knjižnice georeferenciranih informacij. Pri tem v ožjem smislu loči geografske podatke, ki so osnova za delo z geografskimi informacijskimi sistemi (GIS), od georeferenciranih podatkov v širšem pomenu, ki vključujejo fotografije, video, glasbo in literaturo s položajno spremenljivko kot izhodiščem. Na ta način ideja geoknjiznic ni več domena samo kartografskih zbirk, ampak združuje celotno knjižnično gradivo (Goodchild, 1998).

Izhodišča in ideje za delavnico o distribuiranih geoknjiznicah izhajajo iz projekta Alexandria Digital Library (ADL). Petletni projekt se je začel leta 1994 v kartografski zbirki University of California, Santa Barbara, z digitalizacijo in avtomatizacijo dostopa do njenega kataloga. Namen avtomatizacije je bil svetovni dostop do digitaliziranega kartografskega gradiva na položajni osnovi. Hiter razvoj informacijske tehnologije in hiter odziv uporabnikov na prototip, ki se je razvil v projektu ADL, sta že na začetku vplivala na njegov nadaljnji razvoj. Razvoj interneta je narekoval prenos informacij prek protokola http. Karta pri tem ne more biti edini uporabniški vmesnik za posredovanje informacij, ker uporabniki pogosto nimajo znanja za delo s kartografskimi prikazi. Koncept merila je npr. prezahtevni element uporabniškega vmesnika. V tem smislu se iskanje informacij glede na geografski položaj lahko implementira tudi za nekartografske objekte, ki vsebujejo prostorsko komponento.

Koncept ADL je postal izhodišče za številne druge projekte, ki nosijo v sebi značilnosti geoknjiznice. Njena največja posebnost je v izključno digitalnem obstoju, in zato predstavlja oplemeniteno digitalno knjižnico v pravem pomenu besede. Od leta 1999 se ADL razvija v operativno digitalno knjižnico z natančno opredeljenimi storitvami, temelječimi na obsežni zbirki georeferenciranih podatkov s težnjo po decentralizaciji podatkov in dostopa do njih (Goodchild, 2004).

3 Evropska knjižnica in projekt European Digital Library (EDL)

Rezultat uspešno zaključenega evropskega projekta The European Library (TEL) iz 5. okvirnega programa je nastanek enako poimenovane storitve, ki predstavlja portal za dostop do digitalnih zbirk in katalogov evropskih nacionalnih knjižnic. Portal deluje od marca 2005 in do sedaj vključuje 23 od 47 nacionalnih knjižnic. Omogoča dostop do več kot 150 milijonov digitaliziranih enot. Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK) je ustanovna članica storitve, in od samega začetka prispeva svoje gradivo v portal Evropske knjižnice.

Nadaljevanje projekta TEL je projekt European Digital Library (EDL). Projekt se je začel septembra 2006 in bo trajal 18 mesecev. Financira ga Evropska komisija v okviru programa eVsebinePlus. Osnovni cilji projekta so:

- 1) vključitev bibliografskih katalogov in digitalnih zbirk devetih nacionalnih knjižnic (Belgije, Grčije, Islandije, Irske, Norveške, Švedske, Luksemburga, Liechtensteina in Španije) v TEL,
- 2) povečanje dostopa do portala na osnovi večjezičnosti (nosilec delovnega paketa je dr. Maja Žumer, NUK),
- 3) povezovanje z ostalimi neknjižničnimi kulturnimi iniciativami in
- 4) povezovanje z ostalimi projekti, ki so financirani znotraj programa eVsebinePlus.

Izboljšanje načina iskanja po portalu, raziskava novih možnosti dostopa do zbirk in gradiva ter povečanje uporabnosti vsebine portala so tudi cilji projekta EDL. Znotraj teh ciljev je kartografska in slikovna zbirka NUK v sodelovanju z Geodetskim inštitutom Slovenije izdelala pilotno aplikacijo za vključitev funkcionalnosti internetnega geografskega informacijskega sistema v portal TEL.

4 Geografski informacijski sistem (GIS)

Digitalna kartografija je bila neposredni predhodnik GIS-a, zbirke različne programske opreme za urejanje in upravljanje s prostorskimi podatki in njihovimi analizami. Pri GISu je grafični vmesnik običajno povezan z relacijsko bazo podatkov in omogoča njihovo vizualizacijo, pri čemer je prikaz narejen na osnovi rastrskih, vektorskih in atributnih podatkov. Glede na to, da je GIS nujen za analize prostorskih podatkov, je interdisciplinarnost uporabe njegova velika prednost. Uporablja se v geografiji, geodeziji, arheologiji, prometu, vojski, urbanizmu, ekologiji in mnogih drugih znanostih pa tudi v vejah gospodarstva, ki se ukvarjajo s prostorom.

V začetku 60-ih let je oče GISa, Roger Tomlinson, ustanovil Kanadski geografski informacijski sistem kot prvi GIS na svetu. Takrat tudi največja svetovna podjetja s področja računalništva, kot je IBM, niso pokazala zanimanja za njegov razvoj.

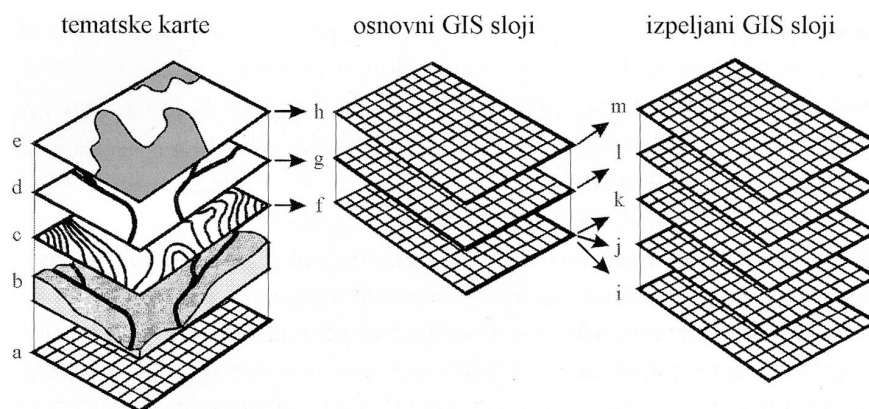
Do leta 1980 so se programi GIS razvijali večinoma v ZDA, Veliki Britaniji in Kanadi, po tem se začel njihov hiter razvoj in svetovna uporaba.

V GISu se prostorski ali geografski objekti (entitete) geometrično predstavijo s štirimi osnovnimi elementi: točko, linijo in poligonom (zaprtim območjem), lahko pa celo s telesom v prostoru. Ta predstavitev je lahko vektorska (določena s koordinatami točk in povezavami med njimi) ali pa rastrska (določena s tonskimi vrednostmi, vrsticami in stolpci celic, ki sestavljajo sliko ali celično mrežo). Na grafično zajete podatke so navezane njihove lastnosti oziroma atributi.

V GIS-ih so običajno istovrstni podatki shranjeni v enem samem tematskem sloju. To je niz geografskih atributnih in geometričnih podatkov, ki so topološko urejeni in opisujejo prostorsko variacijo izbranega geografskega pojava na določenem področju. Za lažje razumevanje bistva GIS so tematski sloji predstavljeni kot prosojnice (Slika 1), kjer se sloji prekrivajo med seboj, saj so zapisani v istem koordinatnem sistemu. Vsak posamezen sloj se nanaša na eno prostorsko spreminljivko. Tematski sloji se imenujejo tudi informacijski ali podatkovni sloji.

Podatkovni sloji se morajo med seboj pravilno prekrivati, kar je lahko zahtevno glede na to, da se za vnos podatkov v GIS lahko uporabljajo različne metode zajema, ter karte in posnetki različnih meril, koordinatnih sistemov in projekcij.

Rezultat prekrivanja, analiz in povezovanja različnih tematskih slojev so popolnoma nove tematske vsebine, kar je velika prednost GIS-ov in hkrati njihovo bistvo.



Slika 1: Tematski sloji (karte), osnovni in izpeljani sloji v GIS-u (Kvamme et al., 1997)

5 Definicija in cilji spletne pilotne GIS aplikacije

V NUK-u raziskujemo možnost prikaza različnih vsebin kartografske in slikovne zbirke na prostorski osnovi že od leta 2004. Skupaj z Geodetskim inštitutom Slovenije smo takrat razvili pilotno študijo, ki smo jo nadgradili in posodobili znotraj projekta EDL v letih 2006 in 2007.

S prototipom vključevanja GIS-a v prikaz knjižničnega gradiva smo želeli:

- raziskati možnosti GIS-a pri dostopu do različnega knjižničnega gradiva (zemljevidi, razglednice, vedute, portreti, rokopisi, glasba) na prostorski osnovi;
- omogočiti uporabniku dostop do gradiva v interaktivnem in dinamičnem okolju, ki ni možen s tradicionalnim tiskanim gradivom;
- z dodano vrednostjo obogateno digitalizirano gradivo ponuditi uporabnikom v izobraževalne namene in
- združiti staro kartografsko gradivo s sodobnimi prostorskimi podatki, kar omogoča raziskave toponimov, kartografskih tehnik, kartografskih projekcij, itd.

TEL je z razvojem prototipa:

- testiral ali z GIS orodjem izboljšamo rezultate iskanja in
- ugotovil, katere so tehnične, uporabniške in finančne zahteve za potencialno vključitev GIS orodja v portal.

Cilje projekta smo dosegli:

- a) z geolociranjem in prekrivanjem starih kart slovenskega ozemlja in Ljubljane s sodobnimi kartografskimi podatki,
- b) s povezovanjem razglednic, portretov, besedila in glasbe prek hiperpovezav in aktivnih točk z določeno lokacijo in
- c) s povezovanjem sodobnih in zgodovinskih krajevnih imen (Šolar et al., 2007).

6 Multimedijski geokodirani podatki

Osnovno vodilo pri selekciji gradiva je bilo združiti kartografsko in slikovno gradivo v smiselno celoto v izobraževalne namene za široki krog potencialnih uporabnikov.

Najbolj iskano gradivo v kartografski in slikovni zbirki NUK so portretne upodobitve Franceta Prešerna (1800-1849). Čas in kraj Prešernovega delovanja sta

tako opredelili vsebino pilotne aplikacije iz leta 2004. Vanjo so bili vključeni:

- 1) izsek širše ljubljanske okolice iz zemljevida "Special – Karte des Herzogthums Krain", kartografa H. Freyerja, izdane na Dunaju med letoma 1844 in 1846;
- 2) načrti Ljubljane »Croquis zur Beschreibung der Pomerialgränze der Provinzial-Hauptstadt Laibach und ihrer Vorstädte«, avtorja Floderja in R. Degena, izdani v Ljubljani v letih 1842 in 1849;
- 3) sodobni digitalni zemljevidi: izsek iz državne Vojaške topografske karte v merilu 1:100.000 (VTK 100) in karta Ljubljane v merilu 1:20.000;
- 4) dve veduti Ljubljane in litografija Kongresnega trga, avstrijskega topografa J. Wagnerja, tiskani v Celovcu leta 1843 in 1844;
- 5) portretni prikazi F. Prešerna slovenskih likovnih umetnikov B. Jakca, M. Maleša, I. Vavpotiča ter E. Justina in
- 6) originalni rokopis Prešernove Zdravljice (Šolar, Radovan, 2005).

Vsem elementom vsebine smo dodali njihove opise in biografije avtorjev. Aplikacija vsebuje tudi Prešernovo biografijo.

Za potrebe projekta EDL smo pilotni aplikaciji leta 2006 dodali še 15 razglednic Ljubljane iz druge polovice 19. in prve polovice 20. stoletja, tri načrte Ljubljane iz istega obdobja in glasbo Slovenskega moškega kvarteta Prešern.

Z dodanim digitalnim multimedijским gradivom smo razširili vsebino aplikacije.

Skenirani in geolocirani zemljevidi, portretne upodobitve, vedute in razglednice so v pilotni aplikaciji GIS shranjeni kot rastrski sloji, krajevna imena pa kot vektorski točkovni sloj.

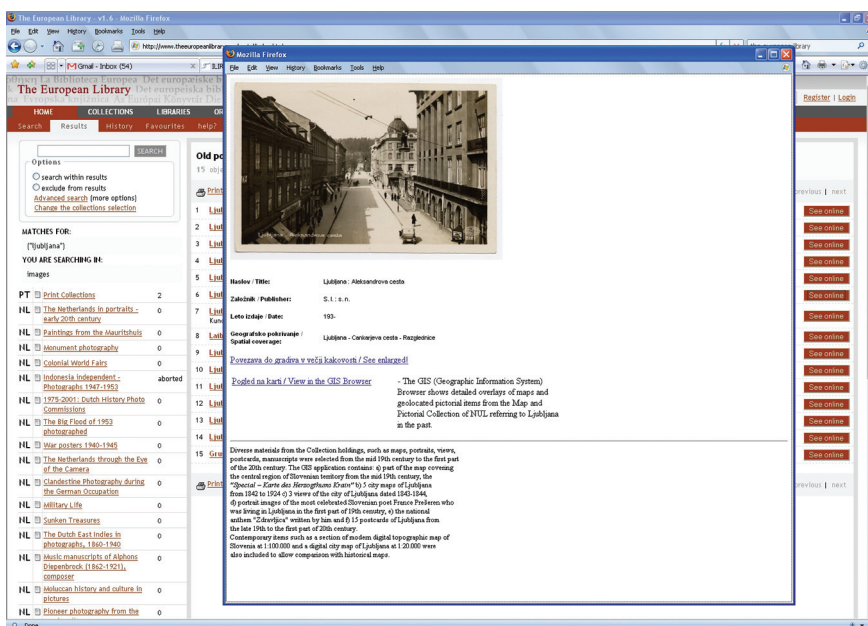
Sloj razglednic je geolociran. Lokacija je določena z mestom stojišča, s katerega je bila izdelana razglednica. Tudi druge informacije so dostopne s klikom na točkovni hiperpovezavi.

7 Funkcije pilotne aplikacije

Za izdelavo pilotne spletne GIS aplikacije je bilo uporabljeno programsko orodje Manifold verzija 7.x. Programsko orodje vključuje spletno storitev IMS (Internet Protocol Multimedia Subsystem) za prikazovanje prostorskih podatkov na spletu.

Uporabnik na portalu TEL sproži iskanje razglednic Ljubljane. V zbirki *Stare razglednice Ljubljane* dobi 15 zadetkov. Ob bibliografskem opisu, ki združuje podatke o

Naslovu, Izdajatelju, Datumu, Identifikatorju in Geografskem pokrivanju, nudi portal možnost ogleda razglednic, *Povezava do gradiva*. Pod sliko razglednice, ki se uporabniku prikaže, če izbere *Povezava do gradiva* (Slika 2), ima uporabnik nadalje možnost ogleda slike v večji kakovosti ali ogleda razglednice na karti. Z izbiro *Pogled na karti* uporabnik vstopi v pilotno GIS aplikacijo (Slika 3).



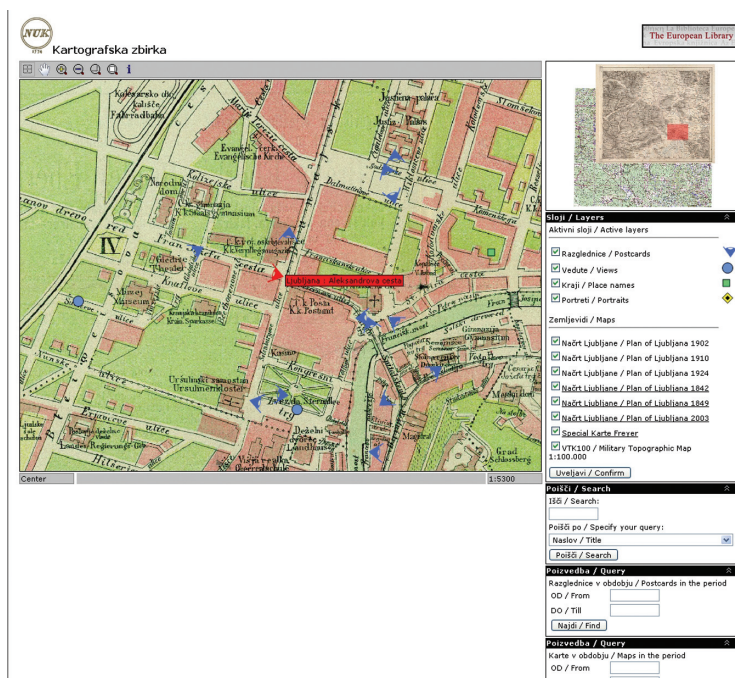
Slika 2: Povezava do gradiva za izbrano razglednico

7.1 Struktura uporabniškega vmesnika

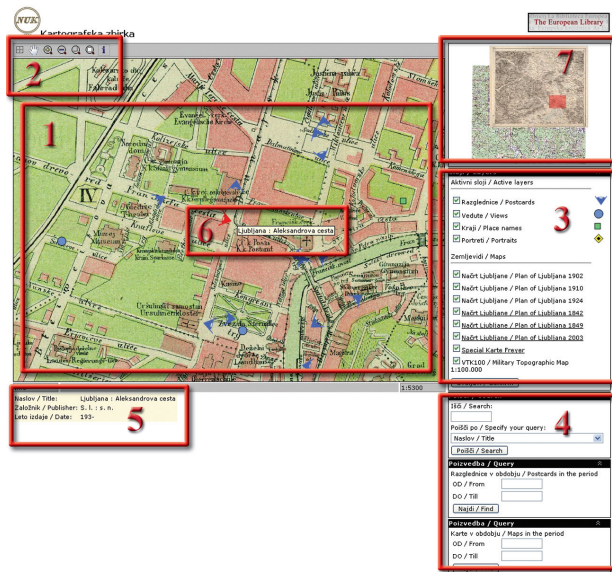
Uporabniški vmesnik pilotne aplikacije je sestavljen iz (Slika 4): 1) grafičnega dela, 2) navigacijskih orodij, 3) nadzornika slojev, 4) orodja za poizvedbe, 5) prikaza informacij, 6) prikaza namigov in 7) pregledne karte.

V grafičnem delu aplikacije se prikažejo prostorski podatki glede na poizvedbo.

Navigacijska orodja omogočajo uporabniku centriranje pogleda na izbrani položaj, pomikanje v poljubno smer, povečanje in zmanjšanje merila, izrez in povečanje želenega območja, pogled čez celotni obseg prostorskih podatkov in prikaz opisnih podatkov izbranega gradiva.



Slika 3: Pogled na karti s točkovnimi povezavami do položaja izbranih razglednic



Slika 4: Uporabniški vmesnik aplikacije

V nadzorniku slojev je prikazan seznam vseh slojev, kjer lahko uporabnik izklopi oz. vklopi posamezni sloj.

Orodja za poizvedbe omogočajo iskanje gradiva glede na zahteve uporabnika. Razglednice in vedute lahko uporabnik išče po avtorju, naslovu, letnici izida, založniku in geografskem območju. Iskanje razglednic lahko uporabnik še dodatno opredeli s širšim obdobjem izida. Za krajevna imena lahko sproži iskanje nemškega in slovenskega imena iz sredine 19. stoletja ali iskanje sodobnega. Zemljevide lahko uporabnik išče glede na obdobje nastanka.

8 Zaključek

GIS tehnologija je v nekaterih visokošolskih in raziskovalnih knjižnicah storitev v razvoju, ki jo te ponujajo uporabnikom za dostop in analizo različnih prostorskih podatkov. Z GIS aplikacijo smo v NUK-u želeli klasično storitveno knjižničarsko vlogo zamenjati s spletno interaktivno, in to tako, da izkoristimo zmožnosti GIS-a za prikazovanje in multimedijско raziskovanje knjižničnega gradiva.

Pilotna GIS aplikacija je poskus vključitve GIS okolja v portal NUK-a oziroma v portal Evropske digitalne knjižnice. Obenem je to tudi nadgradnja statičnega prikaza različnega digitaliziranega gradiva v knjižnicah in poskus njegovega interdisciplinarnega prikaza z dodano izobraževalno vrednostjo.

Pilotna GIS aplikacija predstavlja začetek razvoja digitalne geoknjižnice s karto kot vhodno točko do različnega georeferenciranega gradiva. V ta namen je potrebno spodbuditi vključevanje prostorskih podatkov (npr. koordinat, kontroliranih geslovnikov in tezavrov) v bibliografsko obdelavo.

Pilotno aplikacijo bomo v prihodnosti razvili v popolnoma funkcionalno spletno aplikacijo.

Dograjena bo logična struktura povezav v uporabniškem vmesniku. Poenostavljene bodo povezave med gradivom v aplikaciji in bibliografskimi zapisi.

Pilotna aplikacija trenutno vsebuje majhen delež gradiva kartografske in slikovne zbirke. V prihodnosti bo predvidoma razširjena na ostala gradiva zbirke in celotnega NUK.

TEL je z vključitvijo slovenske GIS aplikacije v svoj portal spoznal, kakšne so finančne, tehnološke in kadrovske zahteve za vključitev GIS-okolja v digitalno knjižnico. Izkazal je željo po nadaljnjem razvoju aplikacije in koordinirani ak-

ciji na evropskem nivoju za zagotovitev interoperabilnosti knjižničnih prostorskih podatkov, temelječih na splošno sprejetih standardih (Angelaki et al., 2007).

Viri in literatura

1. *Alexandria Digital Library*. Pridobljeno 10. 9. 2007 s spletne strani <http://www.alexandria.ucsb.edu/>
2. Angelaki, G., Šolar, R., Janssen, O., Verleyen, J. (2007). *Old postcards of Ljubljana : a small feasibility study to examine a possible application and availability of Geographic Information Systems with a view to integrating this approach into The European Library : Project Report*. Pridobljeno 24. 9. 2007 s spletne strani <http://www.edlproject.eu/membersonly/wp1.php>
3. Boxall, J. (2002). Geolibraries, the global spatial data infrastructure and digital Earth: a time for maplibrarians to reflect upon the moonshot. *INSPEL*, 36, (1), 1-21.
4. Goodchild, M. F. (1998). The Geolibrary. *Innovations in GIS* 5, 59-68.
5. Goodchild, M. F. (2004). *The Alexandria Digital Library Project*. Pridobljeno 11. 9. 2007 s spletne strani <http://www.dlib.org/dlib/may04/goodchild/05goodchild.html>
6. Kvamme, K., Oštir-Sedej, K., Stančič, Z., Šumrada, R. (1997). *Geografski informacijski sistemi*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
7. Mapping Science Committee (1999). *Distributed Geolibraries: Spatial Information Resources. Summary of a workshop: Panel on Distributed Geolibraries, Mapping Science Committee (National Research Council [US])*. Washington, D.C.: National Academy Press. Pridobljeno 17. 9. 2007 s spletne strani <http://www.nap.edu/html/geolibraries/es.html>
8. *Spletna pilotna GIS aplikacija*. Pridobljeno 12. 9. 2007 s spletne strani <http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/?coll=collections:a0246&q=postcards>
9. Šolar, R., Janežič, M., Mahnič, G., Radovan, D. (2007). Spatial quering of geocoded library resources on Internet. *XXIII International Cartographic Conference, 4. – 10. August, Moscow 2007, Russia*. Moskva: Meždunarodnaja občestvennaja organizacija Rossijskoe občestvo geodezii, kartografii i zemlejštrojstva.
10. Šolar, R., Radovan, D. (2005). Use of GIS for presentation Map and Pictorial collection of the National and University Library of Slovenia. *Information Technology and Libraries*, 24 (4), 196-200.

11. *The European Library*. Pridobljeno 12. 9. 2007 s spletne strani <http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/index.html>
-

Dr. Renata Šolar, bibliotekar specialist, je vodja Kartografske in slikovne zbirke v Narodni in univerzitetni knjižnici.

Naslov: Turjaška 1, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: renata.solar@nuk.uni-lj.si

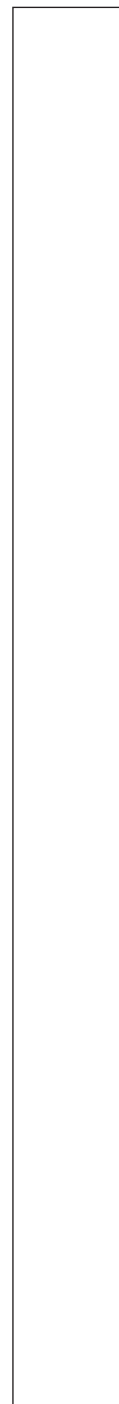
Mag. Dalibor Radovan je vodja razvojnega sektorja na Geodetskem inštitutu Slovenije.

Naslov: Jamova 2, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: dalibor.radovan@geod-is.si

IZ PRAKSE ZA PRAKSO

NEWS FROM LIBRARY PRACTICE





IZOBRAŽEVANJE ELEKTRONSKI VIRI V KNJIŽNICAH: Pariz, 13.–30. 11. 2006

Mojca Kotar

Oddano: 16. 2. 2007 – Sprejeto: 10. 11. 2007

Strokovni članek

UDK 37:02(44)

UDK 37:004.6:026/027(44)

Izveček

V prispevku je predstavljeno izobraževanje Elektronski viri v knjižnicah, ki sta ga novembra 2006 v okviru programa Courants du monde izvedli Francoska nacionalna knjižnica in Javna informacijska knjižnica. Program izobraževanja je bil zasnovan tako, da so udeleženci spoznali vse vidike izbora, digitalizacije, uporabe in ohranjanja elektronskih virov v knjižnicah. Odvijal se je v obliki predavanj, od katerih so najbolj zanimiva predstavljena v prispevku, in ogledov, povezanih z vsebino predavanj. Udeleženci izobraževanja so se na sistematičen način seznanili z elektronskimi viri in medsebojno primerjali razmere v svojih matičnih ustanovah.

Ključne besede: Francija, program Courants du monde, elektronski viri, Evropska digitalna knjižnica

Professional article

UDC 37:02(44)

UDC 37:004.6:026/027(44)

Abstract

The course Electronic resources in libraries carried out by the Bibliothèque nationale de France and Bibliothèque publique d'information within the scope of the programme Courants du monde in November 2006 is presented in the article. The course programme was composed in such a way as to enable the participants to become familiar with all the aspects of selection, digitization, use and preservation of electronic resources in libraries. It was conducted in the form of lectures, the most interesting of which are presented in the article, and visits connected with the lecture topics. The partici-

KOTAR, Mojca. The course *Electronic resources in libraries*: Paris, 13–30 November 2006. Knjižnica, Ljubljana, 51(2007)3-4, p. 179-190

pants were systematically familiarized with electronic resources and were able to compare the circumstances prevailing at their home institutions among themselves.

Key words: France, programme Courants du monde, electronic resources, The European Digital Library

1 Program *Courants du monde* in izobraževanje *Elektronski viri v knjižnicah*

Francoske državne ustanove vsako leto v okviru programa *Courants du monde* [Tokovi sveta] organizirajo specializirana izobraževanja za francosko govoreče strokovnjake s področja kulture (*Programme Courants*, 2006). V letu 2005 se je v okviru tega programa izobraževanja o vodenju projektov v knjižnicah iz Slovenije udeležila mag. Helena Pečko Mlekuš iz Narodne in univerzitetne knjižnice, ki je v svojem poročilu tudi natančno opisala postopek prijave (Pečko Mlekuš, 2006). Tritedenska izobraževanja so poleg izjemno kakovostnega strokovnega vidika privlačna tudi zato, ker vse stroške bivanja udeležencev pokrijeta francoski ministrstvi za kulturo in komunikacije ter za zunanje zadeve, udeleženci morajo poskrbeti le za plačilo povratnih letalskih vozovnic do Pariza.

Za področje bibliotekarstva sta bili v letu 2006 na voljo dve obliki izobraževanja: kulturno bivanje (*séjours culture*) in staž (*stage*) *Elektronski viri v knjižnicah*, ki je v letu 2006 potekal tretjič. Kulturna bivanja so bila v letu 2006 izvedena prvič. V okviru te oblike so za vsakega udeleženca posebej glede na njegov profil organizirali sestanke in strokovne obiske na kulturnih, javnih in zasebnih ustanovah v Parizu in/ali okolici (*Programme Courants*, 2006).

Izvajalki staža *Elektronski viri v knjižnicah* sta bili Francoska nacionalna knjižnica (*Bibliothèque nationale de France*, BnF) in Javna informacijska knjižnica (*Bibliothèque publique d'information*, Bpi). V skupini je bilo 14 udeležencev iz 13 držav. Program se je odvijal v obliki predavanj in ogledov, povezanih z vsebino predavanj. Pred začetkom staža smo morali udeleženci pripraviti opis projekta naše ustanove, ki je v povezavi z vsebino izobraževanja, ter predstavitev stanja elektronskih virov na naši ustanovi.

2 Predstavitev stanja elektronskih virov na ustanovah udeležencev izobraževanja

Udeleženci staža smo prišli iz različnih vrst knjižnic (nacionalnih, univerzitetnih in visokošolskih, specialnih, splošnih) iz naslednjih držav: Alžirije, Bolga-

rije, Egipta, Haitija, Kambodže, Maroka, Nizozemske, Poljske, Rusije, Senegala, Slovaške, Slovenije in Srbije. Že iz predstavljenih podatkov lahko sklepamo, da je stanje elektronskih virov in procesov digitalizacije na ustanovah udeležencev in širše v njihovih državah v razponu od zgolj dostopa do svetovnega spleta, brez licenčnih in lastnih digitaliziranih virov ter avtomatizacije knjižnic (Bolgarija, Senegal), prek izgradnje spletnih mest z manjšo in večjo ponudbo licenčnih in lastnih digitaliziranih virov (Alžirija, Maroko) do ustanov oziroma držav z večjo prisotnostjo različnih oblik elektronskih virov in stopnje avtomatizacije knjižnic (Slovaška, Srbija). Nizozemska in Slovenija sta izkazali največjo prisotnost elektronskih virov in stopnje avtomatizacije knjižnic. Dejstvo, da veliko število slovenskih knjižnic uporablja enak sistem za vzajemno katalogizacijo, ki nudi tudi več drugih servisov, ter možnost oddaljenega dostopa do elektronskih virov Univerze v Ljubljani, sta bili zelo dobro ocenjeni. Tudi nabor elektronskih virov Univerze v Ljubljani ni slab, manjka pa nam njihova boljša organiziranost v smislu ponudbe na osrednjem spletnem mestu z možnostjo združevalnega iskanja ter digitalizacija publikacij univerze.

3 Položaj knjig in knjižnic v francoski kulturi

Predstavniki Ministrstva za kulturo in komunikacije so nam v prvih dneh staža predstavili kulturno, knjižno in knjižnično politiko v Franciji. Statistični podatki dobro ponazarjajo velikostni razred razmer in njihov kulturni pomen. V letu 2005 je v Franciji izšlo približno 53.000 novih knjig ali izdaj v povprečni nakladi 7500 primerkov. Na knjižnem trgu je bilo tega leta na voljo 570.000 naslovov, promet s knjigami je dosegel 2,6 milijarde evrov. Ena od štirih novih knjig je bila izdana v žepnem formatu, katerega delež prodaje znaša 29 % primerkov in 15 % prometa v evrih. Podobno kot v Sloveniji dve veliki skupini (*Hachette* in *Editis*) obvladujeta 40 % knjižnega trga oziroma 300 od skupno 8000 založb nadzoruje 90 % trga. Pet do šest odstotkov knjig je bilo prodanih v spletnih knjigarnah, zaradi fiksne cene knjig je naraščanje prodaje prek tega medija manjše. V letu 2006 je eden od dveh Francozov kupil vsaj eno knjigo, čeprav si največ bralcev knjige še vedno izposoja v knjižnicah. Knjižnično nadomestilo je zasnovano tako, da poleg države knjižnice ob nakupu knjige v ta namen prispevajo šest odstotkov vrednosti knjige. Oglaševanje knjig na televiziji ni bilo dovoljeno, ta odredba je bila omiljena januarja 2004 z možnostjo oglaševanja v satelitskih in kabelskih programih (Pelletier in Rouyer-Gayette, 2006).

Pristojnosti nad javnimi knjižnicami v Franciji so razdeljene med Ministrstvom za kulturo in komunikacije (financira BnF, Bpi in mediateko Mesta znanosti in industrije), občinami oziroma mesti (4000 občinskih oziroma mestnih knjižnic, *bibliothèques municipales*) in departmaji (97 okrožnih knjižnic v občinah z manj

kot 10.000 prebivalci, *bibliothèques départementales de prêt*; Pelletier in Rouyer-Gayette, 2006). V okviru ustanov visokošolskega izobraževanja delujejo univerzitetne (*bibliothèques universitaires*) in meduniverzitetne knjižnice (*bibliothèques interuniversitaires*) ter skupni dokumentacijski centri (*services communs de documentation*), katerih delovanje financira Ministrstvo za izobraževanje, visoko šolstvo in raziskave. To ministrstvo vzdržuje tudi tematske centre za nakup in posredovanje predvsem tujih informacijskih virov za različna znanstvena področja (*Centres d'acquisition et de diffusion de l'information scientifique et technique*).

4 Povzetki najbolj zanimivih predavanj izobraževanja *Elektronski viri v knjižnicah*

Program izobraževanja je bil zasnovan tako, da smo postopno spoznali vse vidike izbora, digitalizacije, uporabe in ohranjanja elektronskih virov v knjižnicah (od organizacijskih do tehničnih). Najprej smo bili opozorjeni, da je potrebno različne vidike uporabe elektronskih virov zasledovati s pomočjo kvantitativnih in kvalitativnih analiz in rezultate uporabiti za načrtovanje izbora in načinov dostopa do teh virov (Camus-Vigué, 2006).

Glede izbora virov za digitalizacijo je priporočljivo, da knjižnica iz svojih zbirk izbere gradivo, ki je najbolj reprezentativno in hkrati zanimivo za javnost ter morda težko dostopno v tiskani obliki (Huchet, 2006).

4.1 Označevalni jezik XML

Označevalni jeziki omogočajo prikaz besedilnih podatkov, njihove strukture in oblike. Prvi tak jezik je bil SGML, ki je postal standard ISO 8879. Pozneje sta bila razvita HTML, pri katerem so oznake vnaprej definirane in najpogosteje opisujejo grafični prikaz, ter XML. Označevalni jezik XML vzdržuje W3C, trenutno je dostopen v dveh različicah. Oznake niso vnaprej predpisane. Določitve prikazov vsebine, strukture in grafične oblike besedil so ločene. Struktura informacij je hierarhična. Standardizirano uporabo elementov in oznak v različnih XML dokumentih omogočata datoteki DTD ali shema XML. Grafični prikaz podatkov opišemo z jezikoma CSS ali XSL-T. V knjižnicah se XML uporablja za prikaz bibliografskih zapisov na svetovnem spletu (*MarcXML*, *MODS*, *BiblioML*), za izmenjavo bibliografskih zapisov na svetovnem spletu (*OAI/Dublin Core*), za urejanje virov na spletu (*TEI*, *EAD*) ter za razširjanje informacij na spletu (*RDF*, *RSS*). Več informacij je na voljo na spletnem mestu novičarske skupine o uporabi XML v knjižnicah (lists.webjunction.org/xml4lib; Martin, 2006).

4.2 Standardi in norme za dokumentacijsko obravnavo elektronskih virov

Najpomembnejša razlika med dokumentacijsko obravnavo tiskanih in elektronskih dokumentov je fizična ločenost formalnega in vsebinskega opisa od tiskanega dokumenta. Pri elektronskih so administrativni, strukturni in opisni metapodatki lahko del dokumenta (*Dublin Core*), vsebujejo dokument (EAD) ali so zunaj njega (MARC). **ISBD(ER)** in **MARC** predstavljata klasičen pristop k opisu elektronskih dokumentov. ISBD(CF) je bil sprejet leta 1990 in ISBD(ER) leta 1997, MARC leta 1977 (postal standard ISO 2709). Prednost ISBD(ER) in MARC je, da omogočata obravnavo elektronskih virov skupaj z drugimi vrstami virov v skupnem katalogu ter bogastvo in natančnost opisa. Pomembnejši pomanjkljivosti sta, da sta popolnoma neprimerna za spletno okolje in ne sledita razvoju drugih orodij, zaradi česar so knjižnice izolirane od ostalih ponudnikov virov.

Med novejšje pristope pri obravnavi elektronskih dokumentov sodijo *Dublin Core*, MODS, EAD in drugi formati. *Dublin Core* (dublincore.org) sta leta 1995 razvila OCLC in NCSA (*National Center for Supercomputing Applications*). Leta 2003 je postal standard ISO 15836. **MODS** (*Metadata Object Description Schema*, www.loc.gov/standards/mods) je v letih od 2001 do 2003 razvila ameriška Kongresna knjižnica. To je shema XML, ki temelji na MARC21, s čimer je omogočena kontinuiteta med »tradicionalnimi« bibliografskimi zapisi in zapisi v jeziku XML. Vsebuje 19 glavnih elementov s podelementi. Tudi razvoj **METS**-a (*Metadata Encoding and Transmission Standard*, www.loc.gov/standards/mets) podpira Kongresna knjižnica. Namen je, da bi z njim izrazili strukturo kompleksnih objektov, ki sestavljajo digitalno knjižnico. METS je shema XML, sestavljena iz sedmih skupin elementov.

Opis **EAD** (*Encoded Archival Description*, www.loc.gov/ead) temelji na ISAD(G) za opis arhivskega gradiva in obstaja v obliki DTD SGML ali XML. Razvoj EAD se je začel leta 1995, avgusta 1998 je izšla prva uradna različica v SGML in septembra 2002 v XML. Vzdržujeta ga Kongresna knjižnica in Društvo ameriških arhivistov. Je hierarhičen opis s 146 elementi. **TEI** (*Text Encoding Initiative*, www.teic.org) je bil objavljen leta 1994 po šestih letih dela in se uporablja za označevanje SGML besedil za besedno in stavčno analizo. Uporaben je v knjižnicah, ki imajo polnobesedilne zbirke v formatu SGML. **VRA Core** (*Visual Resources Association*, www.vraweb.org/vracore3.htm) vsebuje 17 elementov in se uporablja za opis originalnih umetniških del, njihovih reprodukcij ali digitaliziranih oblik. **ONIX** (*Online Information Exchange*, www.editeur.org/onix.html, prva različica januar 2000) je shema XML metapodatkov z več kot 200 elementi, ki jo uporabljajo založniki za opis knjig in revij, saj so ugotovili, da se jim prodaja poveča, če poleg knjižnega gradiva ponudijo tudi njegove metapodatke. ONIX ima dve različici, za knjige (*ONIX for books*) in serijske publikacije (*ONIX for serials*).

MPEG-7 (*Multimedia Content Description Interface*, standard ISO/IEC 15938, *Moving Picture Experts Group*, www.chiariglione.org/mpeg/standards/mpeg-7/mpeg-7.htm) definira elemente, strukturo in odnose med metapodatki, ki se uporabljajo za opis avdiovizuelnih digitalnih objektov. V oktobru 2004 je izšla njegova deseta različica. **MPEG-21** (*Multimedia Framework*, standard ISO/IEC 21000, .../standards/mpeg-21/mpeg-21.htm, peta različica oktober 2002) podaja splošni okvir večstranske obratovnosti (interoperabilnosti) med digitalnimi multimedijскими objekti.

IFLA vzdržuje izčrpen seznam formatov metapodatkov (www.ifla.org/II/metadata.htm). Za določeno vrsto elektronskega vira je potrebno izbrati ustrezno shemo za opis glede na namen uporabe in strukturo vira. Normativni podatki za posamezno shemo so predvideni v formatih **GARR** in **GSARE** za ISBD, v **EAC** za EAD in v **MADS** za MODS.

Konec dvajsetega stoletja so bili razviti tudi konceptualni okvirji in modeli za metapodatkovne sheme, kot na primer **FRBR** (s **FRAD** za normativne podatke), **ABC** in **CIDOC CRM** (Le Boeuf, 2006).

4.3 Metapodatki

S pomočjo metapodatkov omogočimo prepoznavo in uporabo elektronskih dokumentov (opisni, kontekstni in strukturni metapodatki; začetni ali dodani v času obstoja dokumenta) ter vzdrževanje in nadzor dostopa do njih (administrativni in tehnični; začetni ali dodani v času obstoja dokumenta).

Elektronski dokument je sestavljen iz sosledij ničel in enic, ki so lahko shranjena v različnih datotekah. S strukturnimi metapodatki povežemo ločene datoteke morebiti različnih formatov in jih prikažemo kot različico tiskanega dokumenta. Povezavo med elektronsko in tiskano različico dokumenta ustvarimo z opisnimi metapodatki, ki tudi omogočajo dostop do elektronske oblike na svetovnem spletu (identifikatorji URL, URN, URI) ter indeksiranje dokumentov in orientacijo znotraj kompleksnega dokumenta. Z metapodatki za upravljanje določimo pravice dostopa, podamo tehnične informacije za trajno berljivost datotek ter zagotovimo celovitost datotek in sledljivost njihovim morebitnim spremembam. Shema METS je v knjižničarstvu verjetno najbolj priljubljen format za združitev različnih vrst metapodatkov. Protokol za izmenjavo OAI omogoča vzpostavitev skupnih digitalnih zbirk različnih ustanov, izboljšanje vidnosti virov na spletu in v primeru BnF tudi možnost združevalnega iskanja prek vseh virov BnF hkrati (Bermès, 2006).

4.4 Dolgoročno ohranjanje elektronskih virov

Vključuje hranjenje, dostop in varnost podatkov. Shranjevanje in reprodukcija informacij se odvijata prek plasti (od fizične do uporabniške). Ohranjanje podatkov pomeni hranjenje natančnega sosledja bitov. Omogočanje dostopa pomeni vzdrževanje ujemanja med binarnimi kodami in njihovim prikazom s pomočjo migracij ali emulacij. Priporočila za ohranitev dostopa: poznati izvorno kodo, ne poskušati hraniti dostop prek aplikacije, ki teče le na eni vrsti strojne opreme, ne uporabljati lastniških formatov ali aplikacij za dostop do zbirk, za katere načrtujemo dolgoročno hranjenje, izbrati stopnjo kakovosti, ki bo omogočala ponovno uporabo vira čez dalj časa. Tehnična priporočila za digitalizacijo so dostopna na spletni strani bibnum.bnf.fr/numerisation (Fréon, 2006).

4.5 Oddelek za reprodukcijo BnF

Trži gradivo iz posebnih zbirk BnF, ki je lahko že dostopno v digitalizirani obliki (*Banque d'images*, images.bnf.fr) ali pa ga digitalizirajo po naročilu. Slike strankam pošiljajo v formatih JPEG ali TIFF v štirih velikostih (manjše kot 1,8 MB, od 1,8 do 50 MB, od 50 do 100 MB in večje kot 100 MB), ki so namenjene različnim uporabam. Manjše datoteke slik so namenjene natisom ali tisku v manjših dimenzijah (5 x 7 cm, na primer slike kovancev), saj pri povečevanju slike podrobnosti niso jasno vidne. Slike v datotekah največjih dimenzij se uporabljajo za zelo velike dokumente (na primer zemljevide), podrobnosti se da dobro povečati, možen je kakovosten tisk tudi v dimenzijah, večjih od 40 x 60 cm. Digitalizirana besedila so na voljo tudi v formatu PDF (Bramoullé, 2006).

4.6 Izdelava spletnega mesta knjižnice

Pri zasnovi spletnega mesta je potrebno določiti, organizirati in predstaviti njegovo vsebino, ki temelji na poslanstvu knjižnice in odseva njeno politiko. Najpomembnejši cilji spletnega mesta so predstaviti knjižnico, pripraviti uporabnika na njegov prihod v knjižnico ter ponudba storitev in virov na daljavo. Spletno mesto mora biti pripravljeno za možne vrste uporabnikov. Njegova vsebina naj bo razporejena logično z upoštevanjem količine informacij. Oblikovanje besedila naj bo v skladu s priporočili za ergonomično oblikovanje spletnih strani, tehnična postavitve spletnega mesta mora upoštevati priporočila W3C (Toutut, 2006).

4.7 Analize uporabe spletnih mest

Za analize uporabe spletnih mest so na voljo različne metode. Števci obiskov dajo le informacije o številu obiskov izbrane spletne strani in nič ne povedo o nadaljnjih izbirah uporabnikov. V kvalitativnem vrednotenju uporabniki podajo svoje mnenje in pričakovanja o spletnem mestu in navedejo probleme, ki so se pojavili med njegovo uporabo. Programi na osnovi oznak dajo podrobne podatke o uporabi spletnega mesta. Delujejo tako, da na vsako spletno stran v okviru spletnega mesta, katerega uporabo želimo zasledovati, vstavimo oznako, ki ob vsakem obisku ta podatek sporoči strežniku. Zastonj dostopni tovrstni programi so *Xiti*, *Weborama*, *PhpMyVisites* in drugi. Za analize uporabe spletnih mest se uporabljajo tudi analize dnevniških datotek, v katerih so shranjeni podatki o vseh dostopih na spletne strani v okviru spletnega mesta. Zbirne podatke prikaže ustrezen program. Trenutno dajo nabor najbolj uporabnih podatkov programi na osnovi oznak. S pridobljenimi podatki je možno ugotoviti, ali je zasnova spletnega mesta ustrezna ali jo je potrebno spremeniti (Boilloux, 2006).

4.8 Predstavitev portala Bpi

Na portalu Bpi (www.bpi.fr) je poleg informacij na voljo dostop do elektronskih virov, ki jih izdeluje Bpi (OPAC, štiri multimedijske zbirke, zbirka *Bpi-doc*, digitalizirano gradivo), in do licenčnih virov. Portal so razvijali od leta 2004 do leta 2006. Cilji portala so uporabnikom poenostaviti iskanje informacij, izboljšati prepoznavnost zbirk ter dodati vrednost aktivnostim in storitvam Bpi. Portal obstaja v dveh različicah, za internet in intranet. Intranetna oblika omogoča nastavljanje parametrov in omejitev za dostop do različnih vrst elektronskih virov z upoštevanjem pravnih in tehničnih omejitev. Možno je združevalno iskanje po vseh elektronskih virih Bpi hkrati in v primeru intranetne različice takojšen dostop do celotnega besedila dokumentov ali drugih oblik dokumentov (na primer zvočnega zapisa) ali pa neposredno iskanje po izbranih zbirkah (Bourgeaux in Resche, 2006).

4.9 Zbirka kazal BnF (*Les Signets de la BnF*, signets.bnf.fr)

Les Signets de la BnF je enciklopedična zbirka kazal na več kot 3900 skrbno preverjenih internetnih virov, večidel spletnih mest. Leta 1997 je bila najprej dostopna na intranetnem portalu *Renet* na lokacijah BnF, od leta 1998 je dostopna tudi na spletnem mestu BnF. Namenjena je raziskovalcem, uporabnikom z univerz, širši javnosti in strokovnjakom ter referalnim dejavnostim v knjižnicah. V zbirko kazal

so vključeni le kakovostni referenčni viri, ki so pogosto obnovljeni. V okviru kazal je možno iskati z iskalnim strojem, jih izbrati na abecednem seznamu glede na vsebino dokumentov in prek razvrstitve v 940 kategorij, ki v grobem ustreza Deweyevi decimalni klasifikaciji, ki se v BnF uporablja za postavitev gradiva v prostem pristopu. Posebej so izpostavljene aktualne teme (štiri letno, po deset spletnih mest na temo). 46 % virov je v francoskem jeziku. Pri izboru sodeluje več kot 100 urednikov, ki so v BnF zaposleni v oddelkih za pridobivanje gradiva ali kot katalogizatorji in pokrivajo določena tematska področja. V začetku leta 2006 je povprečen mesečni obisk znašal 100.374 obiskov in še narašča. Zbirka je izdelana v formatu XML, kazala so v zbirki opisana z metapodatki *Dublin Core* in imajo ISSN. Kazala se pogosto preverjajo, če spletno mesto tri mesece ni obnovljeno, ga umaknejo iz zbirke (Jacquot, 2006).

Podobno storitev poznajo tudi v Bpi (www.bpi.fr, → *Recherche documentaire, Sites sélectionnés*). Obstajata katalog kazal francoskih univerzitetnih knjižnic (*Catalogue des signets des bibliothèques universitaires*, www.cerimes.education.fr, → *Signets des bibliothèques*) in evropski katalog internetnih virov za uporabo v visokem šolstvu *Renardus* (www.renardus.org).

4.10 Izobraževanje uporabnikov in zaposlenih v BnF

Izobraževanje uporabnikov BnF je potrebno zaradi izjemne velikosti knjižnice in vsebinske raznovrstnosti njenih zbirk na različnih medijih. Razpon izobraževanj obsega vodene ogledne knjižnice, da se uporabniki znajdejo v fizičnem prostoru, tedenske tečaje za uporabo kataloga, interneta in zbirke kazal BnF ter informacijsko opismenjevanje (iskanje in vrednotenje informacij v šestih stopnjah, grebib.bnf.fr). Tudi ENSSIB vzdržuje spletno mesto, namenjeno izobraževanju o elektronskih virih za študente, raziskave in poučevanje (REPERE, repere.enssib.fr/frontoffice/index.asp). Potrebno je stalno strokovno izobraževanje inštruktorjev (Bonhomme, 2006).

Izobraževanje zaposlenih v BnF za uporabo elektronskih virov se izvaja v okviru letnega načrta izobraževanj. V obdobju od 2003 do 2006 se je trostopenjskega izobraževanja udeležilo okoli 500 zaposlenih. Na začetni splošni stopnji izobraževanja so se seznanili z elektronskimi viri BnF na intranetnem portalu *Renet*: s podatkovnimi zbirkami, elektronskimi periodičnimi publikacijami, digitaliziranimi zbirkami in z zbirko kazal BnF. Na drugi stopnji splošnega izobraževanja so pridobili znanje o iskanju po katalogih, bibliografijah, trgovskih direktorijih in zbirkah tez ter se seznanili z različnimi vmesniki. Na zadnji stopnji so poglobili poznavanje elektronskih virov tematskega področja svojega oddelka. Stalnemu strokovnemu izpopolnjevanju je namenjeno tudi nekaj rubrik na intranetu BnF (Meslet, 2006).

5 Evropska digitalna knjižnica (*Bibliothèque numérique européenne, BnuE, Europeana, The European Digital Library, edlproject.eu*)

Direktor evropskih in mednarodnih zadev BnF, g. Lucien Scotti, je udeležencem izobraževanja predstavil projekt Evropske digitalne knjižnice (Scotti, 2006). Cilj projekta je trajna vzpostavitev večjezične knjižnice na svetovnem spletu, ki bo vsebovala digitalizirane knjige, revije, dokumente kulturne dediščine in sodobne izdaje. BnuE naj bi vsem uporabnikom omogočila brezplačen dostop do celotnih besedil dokumentov, ki so prosti avtorskih pravic, ter možnost dostopa do del, za katere še vedno veljajo avtorske pravice, ob strogem upoštevanju slednjih.

Razmišljanje o BnuE je sprožil *Google* z dogovorom o digitalizaciji 15 milijonov knjig, ki ga je 14. decembra 2004 sklenil s petimi anglosaksonskimi knjižnicami. Francoski predsednik Jacques Chirac je marca 2005 podprl načrte o evropski virtualni knjižnici, kot tudi aprila 2005 23 evropskih nacionalnih knjižnic in šest predsednikov držav in vlad. Idejo je septembra 2005 povzela in podprla Evropska komisija v dokumentu »i2010: digitalne knjižnice«. Pri izgradnji naj bi sodelovalo 23 nacionalnih knjižnic Evropske skupnosti, članic CENL, avtorji, založniki in knjigarne, privatna partnerstva in Evropska komisija.

V začetku leta 2006 so v BnF že potekale analize avtomatiziranih postopkov za množično digitalizacijo, v katerih je bilo ugotovljeno, da je 60 do 80 % dokumentov možno digitalizirati z avtomatiziranim postopkom ter da so ponudniki na trgu že sposobni množične digitalizacije. Cena bi predvidoma znašala od 0,08 do 0,15 EUR na digitalizirano stran. Do konca prvega trimesečja 2007 naj bi bil vzpostavljen model bodočega portala BnuE, ki temelji na shemi *The European Library*. Francija bo v BnuE prispevala digitalizirane dokumente iz *Gallice*, katere prirast v letu 2006 je bil 30.000 dokumentov, za leto 2007 pa načrtujejo prirast od 100.000 do 120.000 dokumentov. V letu 2006 je bilo za prirast *Gallice* porabljenih 3,5 milijona evrov, za leto 2007 predvidevajo porabo 10 milijonov evrov.

6 Sklepne misli

Tritedensko izobraževanje *Elektronski viri v knjižnicah* je udeležencem omogočilo seznanitev s teoretičnimi in praktičnimi vidiki izbora, digitalizacije, uporabe in ohranjanja elektronskih virov v knjižnicah. Iz podajanj predavateljev BnF in Bpi je bila razvidna njihova strokovnost, ki izvira iz raziskovanja posameznih vidikov elektronskih virov in hkrati praktične uporabe osvojenega znanja. Tolikšna

zgoditev znanja in pripravljenost (brezplačnega) posredovanja slednjega je možna le v finančno dobro preskrbljenih (velikih) sistemih.

V sodobnih hibridnih knjižnicah poznavanje elektronskih virov že sodi med obvezna znanja – udeleženci izobraževanja smo imeli možnost, da smo se z njimi seznanili na sistematičen način. Medsebojno smo lahko primerjali razmere na naših matičnih ustanovah, ki so odraz stanja informatizacije države in sredstev, ki jih ustanova namenja knjižnični informacijski dejavnosti. V primeru Univerze v Ljubljani bi si želeli boljše organiziranost elektronskih virov na osrednjem spletnem mestu z možnostjo združevalnega iskanja ter digitalizacijo publikacij na ravni univerze.

Navedeni viri

1. Bermès, E. (2006). *Les métadonnées de gestion et de préservation: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
2. Boeuf, P. Le. (2006). *Normes et standards du traitement documentaire des ressources numériques: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
3. Boilloux, M. (2006). *Outils statistiques du web: L'exemple du site web Bpi: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
4. Bonhomme, C. (2006). *Formation des usagers à la BnF: État des lieux en 2006: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
5. Bourgeaux, L. & Resche, D. (2006). *Présentation du Portail Bpi: Un environnement de recherche, de consultation et de travail tourné vers les usages: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
6. Bramoullé, P. (2006). *Les activités du département de la reproduction de la BnF: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
7. Camus-Vigué, A. (2006). *Usages de la documentation électronique à la Bpi: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
8. Fréon, M.-E. (2006). *Préservation des documents numériques: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
9. Huchet, B. (2006). *Faire des choix: Ressources à numériser: Sélection, organisation, mise en valeur et accès: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
10. Jacquot, O. (2006). *Les Signets de la BnF: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
11. Martin, F.D. (2006). *Initiation à XML: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.

12. Meslet, C. (2006). *La formation des personnels aux ressources électroniques à la BnF: 2003–2006: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
13. Pečko Mlekuš, H. (2006). Udeležba na izpopolnjevanju v Franciji: Program »Courants du monde«. *Knjižničarske novice*, 16 (1), 5–8.
14. Pelletier, G. & Rouyer-Gayette, F. (2006). *Les politiques publiques du livre et de la lecture en France: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
15. *Programme Courants*. [2006]. Paris: Maison des Cultures du Monde. Pridobljeno 30. 1. 2007 s spletne strani <http://www.mcm.asso.fr/site02/courants/programme/index.htm>.
16. Scotti, L. (2006). *La Bibliothèque numérique européenne et les actions de la BnF: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.
17. Toutut, H. (2006). *Internet et Intranet: Détails de la mise en oeuvre du site web: Les outils pratiques et la préparation de l'information: [Gradivo izobraževanja Elektronski viri v knjižnicah 2006]*.

Dr. Mojca Kotar je zaposlena kot vodja knjižnice Oddelka za tekstilstvo Naravoslovnotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Naslov: Snežniška 5, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: mojca.kotar@ntf.uni-lj.si

VRŽENA ROKAVICA

THE GLOVE THROWN DOWN





S poglavjem »Vržena rokavica«, ki ga uvajamo v tej številki, skušamo vzpodbuditi strokovno razpravo o izzivih, ki jih naši stroki in našemu delu prinašajo spremembe okolja, v katerem delujemo. Razvoj informacijske tehnologije in z njim spremenjene zahteve in navade naših uporabnikov terjajo od nas nove in hitre odzive. Članek, ki je objavljen v nadaljevanju, odpira nekatere izmed problemov ter ponuja možne rešitve. Za mnenje, ali so rešitve, opisane v članku, strokovno sprejemljive in uporabne v našem okolju, je uredništvo vprašalo strokovnjake s področja vsebinske obdelave gradiva - dr. Alenko Šauperl in mag. Darijo Rozman ter urednico vzajemnega kataloga go. Ireno Kavčič. Ker je avtor prispevek že objavil na svoji spletni strani, lahko že v tej številki objavimo prvi odziv, druga mnenja pa bomo objavili v naslednji številki. Prav tako bomo objavili tudi komentarje bralcev, ki bodo prispeli v uredništvo.

Vsebinska obdelava gradiva je že nekaj časa v ospredju naših strokovnih razprav in 14. novembra 2007 je Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v Bežigradski knjižnici organiziral strokovno posvetovanje o uporabi Univerzalne decimalne klasifikacije. Zaključki tega posvetovanja so zanimivo dopolnilo članku, zato jih v nadaljevanju tudi objavljamo.

Urednica



NUJNOST RACIONALIZACIJE POSTOPKOV IN DELA V KNJIŽNICAH

Matjaž Žaucer

Oddano: 10. 7. 2007 – Sprejeto: 6. 11. 2007

Strokovni članek

UDK 025.3/.4:005.591

UDK 025.8:005.591

Izvleček

Prikazana je nujnost racionalizacije dela in postopkov v knjižnicah zaradi spremenjenih zahtev in potreb uporabnikov ter zaradi pričakovanih zaostrenih zahtev okolja. Povzeti so vzroki za spremembe v knjižničarstvu in spremembe v okolju. Analiziran je postopek iskanja s pomočjo UDK v slovenski vzajemni bibliografsko-kataložni bazi podatkov. Na osnovi praktičnega preizkusa je bilo ugotovljeno, da uporabnik sam v vzajemni bibliografsko-kataložni bazi podatkov ne more uspešno uporabiti UDK-ja, ker na spletu oziroma v bazi ni prosto na voljo UDK tablic in tudi ne natančnih navodil za iskanje. Iz rezultatov nekaj eksperimentov v splošnih in visokošolskih knjižnicah pa se lahko sklepa, da je pomoč knjižničarjev pri iskanju po UDK nepraktična, zamudna in ne vodi vedno do pravega rezultata. Na osnovi mednarodne primerjave tujih univerzitetnih knjižnic z eno slovensko je bila ugotovljena velika neučinkovitost slednje pri obdelavi gradiva, iz česar se domneva o prezahtevnih ali nedodelanih katalogizacijskih pravilih. Na primeru digitalnih patentnih dokumentov v eni knjižnici je prikazana nezmožnost obdelave velikega števila dokumentov po obstoječih pravilih. V sklepu je podan poziv k racionalnejšim kataložnim pravilom, k dostopnosti kataložnih zapisov direktno s spletnih iskalnikov in k neobveznemu opremljanju zapisov z vrstilci UDK. Ker pa razmere v slovenskih knjižnicah še niso kritične, avtor dvomi v hiter uspeh teh pozivov.

Ključne besede: delo, postopki, racionalizacija, UDK, knjižnice, postavitve knjižničnega gradiva, sistematizacija znanosti, katalogizacija, klasifikacija

ŽAUCER, Matjaž. The necessity to rationalize library procedures and activities. Knjižnica, Ljubljana, 51(2007)3-4, p. 195-210

Professional article
UDC 025.3/.4:005.591
UDC 025.8:005.591

Abstract

The necessity of the rationalization of work and procedures in libraries due to the altered requirements and needs of users and due to the expected aggravated demands of the environment are displayed in the article. The causes for the changes in the librarianship and the causes for the changes in the environment are stated. The article analyzes the searching procedure in the Slovenian union bibliographic and catalogue database using the UDC. Upon a practical experiment it was established that the users can not make a successful use of the UDC because neither on the web nor in the database there are freely accessible UDC tables; there are also no exact usage instructions available. The outcomes of some tests in public and academic libraries reveal that the assistance of librarians with retrievals by the UDC is unpractical, time-consuming and does not always lead to the correct result. Based on an international comparison of foreign academic libraries and one Slovenian library, the latter shows a substantial ineffectiveness in cataloging which leads to the assumption of the high-demanding or incomplete cataloguing rules. The case of the digital patent documents in one of the libraries reveals the incapability of processing of a large amount of documents according to the existing rules. The conclusion of the article is the appeal for more rational cataloging rules, for the accessibility of cataloging records directly via web search engines and for an optional indication of the UDC in the records. However, as the conditions in Slovenian libraries are not critical yet, the author has doubts about a quick response to those appeals.

Keywords: rationalization of work, rationalization of procedures, UDC, shelf systematics, libraries

1 Uvod

“Ni očitno niti neizbežno, da bodo knjižnice kljub spremembam imele bodočnost”, je leta 2001 v svoji vizionarski knjigi Knjižnica v enaindvajsetem stoletju zapisal Peter Brophy in to kljub svoji ljubezni, predanosti in dolgoletnemu delu v knjižničarstvu (Brophy, 2001). V letih od tedaj so spremembe v knjižničarstvu še hitrejše, spremenile so se zahteve uporabnikov, ponudba elektronskih vsebin se je močno povečala, spletni iskalniki so doživeli pravi razcvet in postali prva izbira skoraj vseh segmentov uporabnikov, ponudba in uporaba strokovnih digitalnih knjig je postala vsakdanja (npr. <http://www.springerlink.com/books/>, <http://info.sciencedirect.com/books>, www.wikibooks.org, <http://www.ctk.uni-lj.si/Knjige/>), v teku je masovna digitalizacija tiskanih knjig. Zato danes ni več časa za razmišljanje o bodočnosti knjižnic, treba se je hitro in temeljito pripraviti na spremembe.

2 Najpomembnejši razlogi za spremembe v knjižničarstvu

2.1 Spremenjene zahteve in potrebe uporabnikov

Najpomembnejši razlog za spremembe v knjižničarstvu so spremenjene zahteve in potrebe uporabnikov, ki so posledica tehnoloških sprememb.

Anketa OCLC, izvedena leta 2005 med visokošolskimi študenti v šestih angleško govorečih državah je pokazala, da le-ti zaradi interneta za 40 % manj gledajo televizijo, za 39 % manj pogosto uporabljajo knjižnice in da za 24 % manj berejo časopise (De Rosa, 2005; <http://www.oclc.org/reports/2005perceptions.htm>). Isti anketiranci bi se naslednjič, ko bi potrebovali informacijo, v 72 % najprej obrnili na spletni iskalnik (večinoma Google), v 14 % na fizično knjižnico, v 10 % na digitalno knjižnico ter le v 4 % na fizično in digitalno knjigarno. Kako bodo te številke spremenili še projekt Google Books Library (<http://books.google.com/googlebooks/library.html>) in drugi masovni ponudniki elektronskih knjig (<http://www.springerlink.com/books/>, <http://info.sciencedirect.com/books/>)?

Iz analize dostopa do velikega paketa znanstvenih in strokovnih elektronskih revij so ugotovili, da je tudi znanstvenikom v 66 % prva izbira splošni iskalnik: Google in drugi (http://scilib.typepad.com/science_library_pad/2007/06/sciencespecific.html). Knjižničarji na spremenjene navade ne moremo vplivati, pa tudi pravice nimamo, da bi se v to vtikali. Lahko pa, oziroma če želimo preživeti, se moramo tem navadam prilagoditi.

Izposoja tiskanih gradiv je npr. v Centralni tehniški knjižnici Univerze v Ljubljani v letu 2006 že tretje leto po vrsti močno upadla, skupaj v treh letih za okrog 40 %, ob tem pa je uporaba elektronskih virov za precej več odstotkov porasla. Enako se dogaja mnogim visokošolskim knjižnicam po svetu.

2.2 Spremembe v komuniciranju med znanstveniki

Drugi razlog za spremembe v knjižničarstvu nastaja zaradi sprememb v znanstvenem komuniciranju. Zaradi premika s tiskanih gradiv na elektronske vire in zaradi neposredne uporabe elektronskih virov s strani profesorjev in raziskovalcev, se je klasična vloga raziskovalnih knjižnic v dostopu do virov zmanjšala, povečala pa se je vloga elektronske knjižnice in vsa opravila v zvezi z elektronskimi gradivi (licenčna nabava paketov elektronskih revij, zagotavljanje dostopnosti elektronskega gradiva, gradnja odprtih arhivov, arhiviranje itd.). Tu nam knjižničarjem in graditeljem bibliografskih podatkovnih baz ali katalogov nič ne

koristi zaklinjanje, da splet ne ponuja tako kvalitetnih vsebin in tako dobrih orodij za iskanje, kot so vgrajena v podatkovne zbirke. Preprosto zato, ker uporabniki ne sledijo našim navodilom temveč svojemu udobju. Tovrstno zaklinjanje je tudi pesek v oči uporabnikom in financerjem, saj je velika večina paketov znanstvenih revij in polnotekstovnih zbirk dostopna s spletnimi iskalniki (Google Scholar, Scirus, Academic Live).

Poučna je npr. raziskava, da specializirana podatkovna zbirka INSPEC omogoča precej bolj izčrpne informacije s področja fizike kot SPIN Web ali arhiv e-printov v Los Alamosu, pa jo raziskovalci kljub temu ne uporabljajo pogosto (Quigley, 2000).

V neposrednih stikih s posameznimi vrhunskimi slovenskimi informatiki (ne knjižničarji) je avtor slišal, da mnogim raziskovalcem Google Scholar in drugi specializirani spletni iskalniki skupaj z veliko spretnostjo iskanja mnogokrat povsem zadoščajo. Zato je možno, da bodo bibliografske podatkovne zbirke, ki ne bodo lahko dosegljive, ali ki ne bodo imele povezav na polna besedila člankov, počasi ugasnile¹. Predvideva se, da bo prišlo do vedno bolj intenzivnega povezovanja založnikov s spletnimi iskalniki, saj postajajo na tak način vsebine širše in lažje dostopne.

2.3 Družbene spremembe

Struktura proizvedenih informacij se spreminja, delež tiskanih informacij je le še 0,01 % od vseh, v njem pa so knjige še na četrtem mestu za papirno pošto, pisarniški dokumenti in časopisi. Tudi vseh posredovanih informacij po telefonu, radiu, televiziji in internetu je 3,5 krat več kot zapisanih informacij (<http://www.sims.berkeley.edu/research/projects/how-much-info-2003>). Konkurenca drugih medijev že vpliva na slabši družbeni odnos do knjižnic, na manjše zanimanje za knjižnično gradivo in na manjšo izposojno knjižnične gradiva.

Nadaljnji razlog za spremembe v knjižničarstvu je nevarnost družbenih sprememb v naslednjem desetletju. Na pogajanjih Svetovne trgovinske organizacije (angl. World Trade Organization – WTO) o Splošnem sporazumu o trgovanju s storitvami (The General Agreement on Trade in Services – GATS) se lahko do-

¹ Na otvoritvi seje upravnega odbora graditeljev mednarodne podatkovne zbirke ICONDA leta 2006 na Bledu, je avtor tega prispevka sprožil razpravo o manjši uporabi podatkovnih zbirk zaradi direktnega preiskovanja polnih besedil. Tam je zagovarjal stališče, da se bodo morali graditelji podatkovnih zbirk prilagoditi navadam uporabnikov in ne obratno. Tega pa se npr. zelo dobro zavedajo eksperti za gradnjo iskalnika MetaLib, kot so povedali februarja 2007 v Centralni tehniški knjižnici Univerze v Ljubljani, in se zato v marsičem zgledujejo po Googlu.

govorijo o deregulaciji predpisov in liberalizaciji trgovanja tudi na področju izobraževanja, raziskovanja in kulture ter z njimi tudi knjižničarstva, ki se lahko zgodi v naslednjem desetletju kljub močnemu nasprotovanju v mnogih državah (Rikowski, 2005; <http://cufabc.harbour.sfu.ca/briefs/GATS.html>) in IFLI (<http://www.ifla.org/III/clm/p1/pos-wto.htm>, <http://www.ifla.org/III/clm/p1/wto-ifla.htm>). Ta sporazum med drugim zahteva odprtje nacionalnih ekonomskih prostorov v državah podpisnicah tuji konkurenci, tudi v javnem sektorju. Tuje korporacije bodo lahko ustanovljale knjižnice kot podjetja, ki bodo konkurirale knjižnicam v javnem sektorju. Pri tem pa bodo morale biti deležne enakih subvencij kot knjižnice javnega sektorja. To bi pomenilo velike spremembe in grožnjo takšnemu knjižničarstvu, kot je danes skoraj povsod prevladujoče. Upajmo, da do tega ne bo kmalu prišlo, čeprav vedno višjih stroškov javnih služb države ne bodo dolgo zmogle, in bo proces družbenih sprememb verjetno sam od sebe počasi šel v to smer. Posebno zato, ker za storitve spletnih iskalnikov ni potreben pro-računski denar davkoplačevalcev.

3 Nujnost sprememb

Steve Coffman, knjižnični strokovnjak, je npr. v intervjuju, zapisanem v Sobotni prilogi Dela (6. 5. 2006), povedal: "Knjižnice so boj z internetnimi iskalniki izgubile že vnaprej." in "Odkar se je v ZDA pojavil internet, so se zahteve po informacijah in svetovanju, ki jih dajo zaposleni informatorji v knjižnicah, znižale za petdeset odstotkov. Kar pomeni, da imajo informatorji, ki so seveda še vedno vsi na svojih delovnih mestih, pol manj dela. Je to smiselno? S tem vprašanjem se ukvarjamo. Denar, ki ga porabimo za informatorje, bi lahko porabili za nakup novih knjig." S Coffmanovo prvo trditvijo se mnogi knjižničarji ne strinjamo in menimo, da lahko z dobro povezavo s spletnimi iskalniki knjižnice pridobimo na lažji najdljivosti gradiva in posledično večji uporabi tiskanega gradiva in licenčno omejenega elektronskega gradiva.

Drugi trditvi ni kaj oporekati, kljub temu pa večina knjižničarjev še kar vztraja pri tradicionalnem poslanstvu, organiziranosti in poslovanju. To je razumljivo, saj v nobenem upravljavsko relativno zaprtem sistemu brez krize ne more priti do večjih sprememb (Žaucer, 2006). Knjižničarji so izrazito nenaklonjeni spremembam (Martin, 1984). Samo večja kriza ali zahteve iz okolja bodo povzročile spremembe v knjižničarstvu.

Za razumevanje potrebe po spremembah se spleta pogledati v minula desetletja. Razcvet znanosti in tehnike po drugi svetovni vojni, tekma med obema takratnima velesilama in dosežki Sovjetske zveze na področju jedrske in vesoljske tehnike so sprožili lakoto po informacijah in razcvet informacijske znanosti v šest-

desetih in sedemdesetih letih dvajsetega stoletja. To je bila zlata doba knjižničarstva. S spodbudo vlad prek UNESCO so se začeli pod okriljem IFLE največji projekti knjižničarstva, kot sta bili Univerzalna bibliografska kontrola (UBC) in Univerzalna dostopnost publikacij (UAP). Iz več kot stoletne prakse katalogizacije in listkovnih katalogov so se tik pred vpeljavo računalnikov v knjižničarstvo oblikovali principi mednarodnih standardov za bibliografsko kontrolo. Ob uvedbi računalnikov je bila stara katalogizacijska logika dopolnjena v glavnem le z elementi, potrebnimi za strojno berljivost zapisov. Univerzalna bibliografska kontrola je bila za razliko od centralne svetovne bibliografije izpred druge svetovne vojne zelo uspešen projekt, knjižničarji in drugi so dobili bibliografski pregled nad skoraj vsemi svetovnimi tiskanimi publikacijami.

To je bilo obdobje, ko knjižnice niso imele konkurence, in ko ekonomika knjižničnih procesov ni bila v prvem planu. Družbena klima je bila za knjižničarstvo zelo ugodna, v Jugoslaviji je bilo knjižničarstvo celo dejavnost posebnega družbenega pomena. Ugodne razmere so bile tudi drugod, za primer primerjajmo razmere v ameriških šolskih knjižnicah: ameriške šolske knjižnice so v šestdesetih letih dvajsetega stoletja dobile večja finančna sredstva, več opreme in doživele močan razvoj zaradi sovjetskih dosežkov v vesolju (School, n/a). Dandanes morajo zaradi finančnih omejitev krajšati čas odprtja, slabšajo strukturo zaposlenih, omejene so v nabavah in nekatere celo zapirajo (Kirkpatrick, 2007).

Tudi na področju splošnih knjižnic so primeri zmanjševanja storitev. V Veliki Britaniji se je obisk splošnih knjižnic v desetletju pred 2003 močno zmanjšal, izposoja se je zmanjšala v desetih letih za 35 % (LISU, 2003; Žaucer, 2005). V Delu smo lahko prebrali: "Različne zagate knjižnic niso le slovenska posebnost, da je nekaj z javnimi knjižnicami hudo narobe, so lani ugotovili tudi v Veliki Britaniji. Načini reševanja problemov pa so seveda tudi različni." (Bratož, 2005)

Naštejemo lahko še mnoge indice za konec tiste zlate dobe knjižničarstva, ki smo jo merili s količino knjižničnih enot gradiva v knjižnicah, s klasično katalogizacijo in zaposlenimi v knjižnicah. V Združenih državah Amerike so zmanjšali število univerzitetnih programov knjižničarstva (<http://www.michaellorenzen.com/libraryschool.html>), število specialnih knjižnic in knjižničarjev se je zmanjševalo (<http://www.sla.org/content/resources/recindreps/contdeply/index.cfm>). Knjižnice so leta 2003 doživele močno krizo, ko so ukinjali knjižnične enote, zmanjševali število zaposlenih ali celo zapirali knjižnice (<http://www.ala.org/ala/online/selectedarticles/recession2003libraries.htm>). Posledično so npr. tudi v OCLC-ju prvič zmanjšali število zaposlenih, ustavili dražitev storitev in omejili plače (Jordan, 2003; http://muse.jhu.edu/login?uri=/journals/portal_libraries_and_the_academy/v004/4.1jordan.html). Leta 2007 so v nekaterih okrožjih celo zaprli vse splošne knjižnice (http://en.wikipedia.org/wiki/Library#Funding_problems). Morda je najmočnejši kazalec razmer de-

setletna prognoza ameriškega ministrstva za delo, ki za bibliotekarje že nekaj let napoveduje pol manjšo rast delovnih mest v primerjavi s povprečjem drugih področij, hkrati pa opozarja na množično upokojevanje tistih, ki so se zaposlovali pred približno tridesetimi leti (<http://www.bls.gov/oco/ocos068.htm#outlook>).

Tudi nekatere nacionalne knjižnice so doživele ali stagnacijo ali celo zmanjševanje sredstev. Na Danskem se npr. od leta 2002, ko so začeli med nacionalne knjižnice šteti dve knjižnici (<http://bs.dk/publikationer/english/statistics/2002/index.htm>), pa do zadnje razpoložljive statistike v letu 2005 (<http://www.bs.dk/publikationer/english/statistics/2005/index.htm>) število zaposlenih v nacionalnih knjižnicah vseskozi počasi zmanjšuje.

Britanska knjižnica (BL) je lep primer sprememb v knjižničarstvu. Ustanovili so jo v primerjavi z mnogimi drugimi nacionalnimi knjižnicami zelo pozno, šele leta 1973, iz petih že obstoječih enot z namenom, da bi bila močna nacionalna knjižnica in svetovni center za posredovanje dokumentov. Organizacijo enote za posredovanje dokumentov (BLDSC) so popolnoma podredili učinkovitosti. Večino gradiva so postavili po abecedi naslovov, zato da bi sorazmerno slabše izobraženo osebje lahko kar najhitreje našlo dokumente brez vsakega kataloga. Ta organizacija jim je približno dve desetletji, ko niso imeli močne konkurence, odlično služila, in so bila leta, ko je BL polovico vseh stroškov pokrila z lastnimi prihodki. Z mednarodno dostopnostjo elektronskih katalogov pa so se razmere korenito spremenile, BLDSC je dobila močno konkurenco mnogih univerzitetnih knjižnic po svetu. Zaradi regionalizacije sta dobili močnejšo vlogo še škotska in valižanska nacionalna knjižnica. Ob tem so se finančna sredstva Britanske knjižnice v desetih letih 1995-2005 realno zmanjšala za približno polovico, in zdaj je v takšnih finančnih težavah, da razmišljajo o skrajšanju časa odprtja, o zaračunavanju dostopa, zaradi konkurence drugih knjižnic pa so celo omejili dostop do statistike storitev svoje enote za posredovanje dokumentov (Creaser, 2006; http://news.independent.co.uk/uk/this_britain/article2192972.ece).

Leta 2002 sta se združili britansko združenje bibliotekarjev in informacijskih specialistov v CILIP, kar se je zdelo pred desetletji nesprejemljivo.

Na mednarodnem področju je kazalec šibkosti informacijskih specialistov stečaj organizacije FID, na zaostritev razmer v IFLI pa kažejo finančne težave, zaključek več osrednjih programov IFLE in stagnacija števila članstva IFLE.

Knjižničarji, vzneseni in uspavani zaradi uspehov v tiskanem okolju, ob pojavu digitalnih zapisov niso pravočasno odreagirali, zato je klasična bibliografska kontrola zašla v velike težave (Law, 1998; Gorman, 2001; Beaudiquez, 2002). Zaradi tega, pa tudi zaradi menjave generacije knjižničarjev (<http://www.ifla.org/VI/3/ubcim.htm>, <http://www.ifla.org/III/gb/gbm0302.htm>) in finančnih težav (<http://www.ifla.org/III/misc/funding.htm>), sta bila oba osrednja programa UBC

in UAP v prvih letih tega stoletja zaključena (Shimmon, 2002). Neodločnost ali počasnost se nadaljuje tudi pri določanju funkcionalnih zahtev za bibliografske zapise (<http://www.ifla.org/VII/s13/wgfrbr/>).

Knjižničarji pa niti v najboljših obdobjih niso obvladovali vsega gradiva, ki so ga imeli v knjižnicah, saj so bibliografske opise najbolj pomembnega gradiva za znanost, to je člankov v znanstvenih revijah, prepustili graditeljem specializiranih podatkovnih zbirk. Tudi sistem identifikacije digitalnih dokumentov DOI je nastal izven knjižničarstva.

Po drugi strani pa se je s preiskovanjem po polnih besedilih pomen bibliografskih zapisov in bibliografij zmanjšal. Poučen je primer Springerjevih elektronskih knjig: ko so jih uporabniki našli na spletu, se je močno povečala tudi prodaja tiskanih različic knjig. Knjige, že dolgo opisane v založniških in knjižničnih katalogih, so uporabniki na novo odkrili šele, ko so se pojavile na spletu. Če bo večina uporabnikov dostopala do gradiv mimo knjižničnih katalogov, se bodo morali tudi le-ti korenito spremeniti. Dandanes se celo dogaja, da ko potrebujemo bibliografske podatke za kakšno referenco, poiščemo s preiskovanjem polnih besedil najprej besedilo in šele nato oblikujemo bibliografske podatke.

Danes so knjižnice zelo delovno intenzivne, za zaposlene gre od približno polovice do tri četrtine stroškov, za knjižnično gradivo pa od približno slabih deset odstotkov do polovice vseh stroškov. Z množičnim preходом na elektronske knjige in z razmahom tiskanja na zahtevo se bo potreba po knjižnicah še bolj zmanjšala.

V učinkovitosti je med knjižnicami lahko velika razlika, kar kažejo tudi mednarodne primerjave. Zveza bibliotekarskih društev Nemčije je vzpostavila sistem primerjanja splošnih in visokošolskih knjižnic na osnovi uravnoveženih kazalnikov v obliki indeksa BIX. Temelji na osnovi odgovorov na 522 vprašanj iz vseh vidikov delovanja knjižnic. S posebnimi algoritmi ter statističnimi metodami izračunajo 15 kazalnikov, ki tvorijo štiri delne indekse. Za visokošolske knjižnice so to ponudba, uporaba, učinkovitost ter razvojna dejavnost knjižnice. Seštevek štirih delnih indeksov predstavlja skupni BIX indeks za izbrano knjižnico. Na izračun posameznega indeksa vplivajo vrednosti posameznih kazalnikov, srednje vrednosti vseh knjižnic za izbran kazalnik in porazdelitve vseh vrednosti okoli srednje vrednosti izbranega kazalnika (<http://www.ctk.uni-lj.si/users/pusnik/bix.pdf>).

Primerjava po indeksu BIX je pokazala, da je Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani v postopkih obdelave precej manj učinkovita, kot so nemške ali avstrijske knjižnice (Bibliotheksindex, 2007 in http://www.bix-bibliotheksindex.de/vergleich_wb/index.php?nID=19). CTK se je v kategoriji enonivojskih visokošolskih knjižnic uvrstila na 28 mesto od 33 sodelujočih

knjižnic. Indeks je prirejen za celovite univerzitetne knjižnice, CTK pa pokriva le področja tehnike in naravoslovja, zato se zaradi te specifikve v nekaterih kazalnikih ne more uvrstiti visoko. Ne glede na to je v učinkovitosti dosegla 20. mesto ter indeks 159. Najslabše se je odrezal po uvrstitvi v kazalniku storilnost zaposlenih, ki je po metodologiji BIX-a kvocient med količino nabavljenega gradiva ter številom zaposlenih za obdelavo gradiva. V sami knjižnici bo treba z večjo specializacijo na tem področju učinkovitost povečati, ob tem pa se je potrebno zamisliti tudi nad katalogiziranjem in zahtevnimi pravili vzajemne katalogizacije. Do zdaj pri določanju katalogizacijskih pravil načela ekonomičnosti niso bila kaj prida upoštevana².

Knjižnice se morajo spremeniti (v strukturi in postopkih), če želijo ostati enake (v poslanstvu in pomenu) (Kohl, 2002).

4 Kakšne spremembe lahko pričakujemo

Zelo verjetno je, da bodo nekatere knjižnice počasi postale muzeji knjig (Brophy, 2001). Tako kot drugi današnji muzeji tudi te knjižnice ne bodo zmogle ohranjati vsega, ampak le premišljen izbor gradiv.

Naslednja zelo verjetna vloga knjižnic bo knjižnica kot družaben prostor. To je potrebno zelo premišljeno načrtovati zlasti pri novogradnjah knjižnic. Za razliko od marsikatere današnje knjižnice, v katerih se uporabniki počutijo podrejeno (Zabukovec, 2007), se bodo morali v bodočih knjižnicah uporabniki počutiti zelo sproščeno.

Tretja zelo verjetna funkcija knjižnic bo knjižnica kot posrednik, pri tem pa bo moralo biti to posredništvo bistveno cenejše kot je danes. Ker so zaposleni v knjižnicah vedno največji strošek, bo potrebno zmanjševanje števila zaposlenih in nižja izobrazbena struktura zaposlenih. S tem se bodo zmanjšali stroški za plače in za delovni prostor. Zato pa bodo morali maloštevilni zaposleni opravljati le najbolj potrebna dela. V zlati dobi knjižničarstva v drugi polovici dvajsetega stoletja smo v delovne postopke uvedli mnoge stvari (marsikdaj bolj zaradi perfekcionizma kot potrebe), ki jih nujno ne potrebujemo, oziroma so glede na koristi predrage.

2 *To se je pokazalo tudi na Strokovnem posvetovanju Zveze bibliotekarskih društev Slovenije "Normativni položaj knjižničarstva", 7.-9. oktobra 1998 v Celju, ko so na okrogli mizi Zlata Dimec, Marija Petek in Majda Ujčič govorile o treh možnostih novih katalogizacijskih pravil. Na avtorjevo javno vprašanje, ali se je pri presojanju možnosti upoštevalo tudi načelo ekonomičnosti, je namesto njih odgovorila ugledna predstavnica NUK, da to sploh ni potrebno.*

5 Razmišljanje o postopkih dela

Poleg nujnih del za omogočanje dostopa do gradiv in virov, kot je npr. nabava, knjižničarji porabimo ogromno časa za to, da uporabnikom (pa tudi knjižničarjem) olajšamo iskanje gradiv. Bolj ko se trudimo povečati stopnjo urejenosti knjižnice, bolj narašča za to porabljen čas in to po krivulji nad linearno, saj se življenjske stvari obnašajo bolj ali manj po Paretovem principu (http://en.wikipedia.org/wiki/Pareto_principle). Uporabnikom prihranimo največ časa za iskanje z najosnovnejšo urejenostjo, z nadaljnji pa vse manj. Vsota porabljenega časa knjižničarjev in uporabnikov skupaj je neka krivulja z minimumom pri neki stopnji urejenosti. V obdobju racionalnega knjižničarstva, ki bo sledilo zlatemu obdobju, se bo potrebno precej posvetiti racionalnim postopkom in jih tudi optimirati glede na porabljen čas za določeno stopnjo urejenosti.

To razmišljanje bo ilustrirano na treh primerih. Prvi je iskanje dokumentov s pomočjo klasifikacije UDK, drugi je postavitev gradiva v prostem pristopu po UDK, tretji pa je katalogizacija standardov in patentnih dokumentov.

5.1 Klasifikacija gradiva po UDK za iskanje

Izgradnja Univerzalne decimalne klasifikacije (UDK) je bila velik in pomemben projekt. Iz njene zgodovine si lahko preberemo, da je uporabo decimalnih oznak prvi predlagal fizik André Marie Ampère, populariziral pa knjižničar Melvil Dewey. Pomemben korak v njenem razvoju je pred 120 leti napravil belgijski pravnik Paul Otlet. Kasneje sta jo s sodelavcem Henrijem La Fontainom, pravnikom in kasnejšim Nobelovim nagrajencem, uporabljala za vsebinsko razvrščanje bibliografskih zapisov. V predračunalniški dobi liskovnih katalogov se je s pridom uporabljala za vsebinsko iskanje. Teoretične prednosti UDK so lepo opisane v nedavnih člankih (Šauperl, 2007a in Šauperl, 2007b). Danes pa si skoraj nihče več z njo ne pomaga pri iskanju, ne uporabniki ne informacijski specialisti. Poglejmo zakaj!

Zamislimo si, kako lahko v vzajemni bibliografsko kataložni bazi podatkov COBIB bolj razgledan uporabnik, ki je že slišal za UDK, išče z njeno pomočjo. Najprej si bo skušal svojo želeno vsebino opredeliti z vrstilci UDK. Za to nujno potrebuje UDK tablice, saj negovorečih vrstilcev večinoma ne more poznati. Na spletu (<http://www.udcc.org/>) so prosto na voljo le vrstilci za glavna področja, ki ne zadoščajo za vse prednosti iskanja po UDK. To je bistvena ovira v primerjavi z drugimi klasifikacijami. Mednarodno patentno klasifikacijo (International Patent Classification-IPC) npr. lahko najdemo brezplačno na <http://www.wipo.int/classifications/ipc/ipc8>, mednarodno klasifikacijo standardov (International

Classification for Standards - ICS) pa na: <http://www.iso.org/iso/en/prods-services/otherpubs/ISONET.PublicationList?CLASSIFICATION=ISONET#090024>.

Če bo uporabnik želel poiskati zeleno le s pomočjo računalnika (brez obiska knjižnice ali uporabe tiskanih tablic), bo odprl vzajemno bibliografsko kataložno bazo podatkov COBIB.SI. Tu si bo moral izbrati izbirno ali ukazno iskanje, ki si ga običajno izbere le malo število zahtevnejših iskalcev. V spustnem seznamu pregleda predpon in pripon bo našel iskalni izraz UC=, s pomenom "UDK za iskanje" in primerom iskanja "UC=331.56". Pri opisu tehnik iskanj je sicer navedeno, da je popoln seznam iskalnih predpon in pripon naveden v priročniku COBISS/Katalogizacija, toda ta ni na voljo na spletu. Ko bo uporabnik napisal iskalni ukaz UC=53 za začetek iskalne zahteve s področja fizike in zatem kliknil gumb za pregled pojmov, se mu odpre "Pregled pojmov po: UC=53". Za področje fizike je v COBISS-u na voljo le 23 skupin, ki imajo zelo različno število zapisov, od približno 15 do 6500. Te skupine so vnaprej definirane za obvezen vnos v polje 675c formata COMARC. Če ga zanima področje nihanj, bo lahko izbral UC=534 (Nihanja. Akustika), v katerem je približno (ker se število s časom spreminja) 1660 zapisov. Kljub temu, da je katalogizator npr. zapis COBISS.SI-ID 136203 opremil z zelo natančnim UDK vrstilcem v polju 675a, to temu uporabniku ne bo prav nič koristilo, saj bo lahko le pregledoval vseh 1660 zapisov. Uporabnik ne ve, da mu je COBISS skrnil ukaz DC=, s katerim bi po iskanju DC=534.014.5 dobil le približno sedem oziroma z iskanjem DC=534.014.5* le približno deset zapisov. To je velik absurd UDK-ja v COBISS-u!

Ker ni pričakovati, da bo za iskanje uporabnik kupil tiskane tablice UDK v tujih jezikih (v slovenskem novih tiskanih tablic ni) in ni pričakovati, da bo kupil ali naročil elektronsko verzijo pri Konzorciju UDC (<http://www.udcc.org/>) ali pa prevod v NUK-u zaradi visokih cen, mu preostane le, da se napoti v kakšno od približno sto slovenskih knjižnic, ki tablice imajo. Da bo prišel do tablic in si v njih poiskal ustrezen vrstilec, bo potreboval kakšne pol ure, nato bo moral še kakšne pol ure prebirati priročnik COBISS/Katalogizacija, da bo našel ukaz DC=. Lahko tudi prosi za pomoč knjižničarje. Eksperimentalno ugotavljanje uspešnosti pomoči knjižničarjev v nekaj slovenskih splošnih in visokošolskih knjižnicah junija 2007 (skupaj je bilo testiranih 13 bibliotekarjev ali informacijskih specialistov in nekaj drugih) je pokazalo, da bo uporabnik z UDK zahtevkom napoten od prvega knjižničarja do drugega ali celo tretjega, da bo za to potreboval od 15 minut pa do približno pol ure časa in da bo do rezultata prišel s približno 50 % verjetnostjo. Avtor je pri testiranju doživel med drugim tudi naslednje: ne najdemo ključa od zaklenjene police z referenčnim gradivom, UDK tablic ni na pravem mestu, za vzajemni katalog bi se pravzaprav morali obrniti na IZUM (!), polovico vprašanih informacijskih specialistov ni znalo pravilno iskati po UDK, ker jim tega še nikoli ni bilo treba, nihče od vprašanih še nikoli ni dobil zahtevka, da naj najde UDK vrstilec na določeno temo. Iz vsega navedenega je očitno, da je

za uporabnike iskanje v COBISS-u s pomočjo UDK v primerjavi z drugimi možnostmi v praksi popolnoma neuporabno.

Zanimivo bi bilo od IZUM-a zvedeti za statistiko iskanja po UDK v vzajemni bibliografsko kataložni bazi podatkov.

5.2 Klasifikacija gradiva po UDK za postavitve v prosti pristop

Zakaj pa knjižničarji sploh opremljajo gradivo z vrstilcem npr. 534.014.5, če pa se po njem javno ne da iskati, oziroma če bi bilo za iskanje v tem primeru dovolj 534? Tako natančno opremljanje je potrebno zaradi postavitve gradiva na police, ker ima velika večina slovenskih knjižnic postavljeno gradivo po UDK. V povprečju se za določitev vrstilca UDK porabi 7 min, včasih pa slišimo, da so za eno knjigo porabili tudi po uro ali dve, ker morajo prebrati del knjige, da jo razumejo. V takih primerih je lahko določitev UDK dražja od povprečne knjige. Analiza dela v eni srednje veliki visokošolski knjižnici (približno 5 zaposlenih) je pokazala, da porabijo za določanje UDK vrstilcev za gradivo in bibliografije okrog petino vsega časa. Ali se splača, če pa lahko izdelamo precej bolj preproste postavitvene sistematike. Tisti, ki bodo gradivo iskali po javnem katalogu, tudi pri bolj enostavni postavitveni sistematiki, ne bodo prikrajšani, tisti, ki bodo iskali samo po prostem pristopu (brez pomoči kataloga), pa lahko po naključju med iskanjem malo levo in malo desno - v ustvarjalnem neredu po sorodnih tematikah - najdejo še kaj drugega uporabnega, kar se v praksi pogosto dogaja.

Eden od argumentov za to, da naj imajo vse knjižnice enako postavitve gradiva je ta, da se uporabniki lažje znajdejo. Ta argument bi lahko veljal tudi za samopostrežne trgovine. Če bi kdo predlagal, da naj vse trgovine postavijo artikle po kodi EAN ali kakšnem drugem enotnem redu in da naj trgovci opravijo izpit iz postavitve, bi ga imeli za norega. Kako je torej z analogijo v knjižnicah?

V Centralni tehniški knjižnici Univerze v Ljubljani so si postavitveno sistematiko izdelali s pomočjo zelo grobe UDK klasifikacije. Ko so leta 1994 pred selitvijo in prvo postavitvijo gradiva v prosti pristop prosili NUK za nasvet o postavitveni sistematiki, niso dobili odgovora. Tudi pri razvrščanju elektronskih revij po področjih, za grupiranje novosti in za statistiko uporabljajo v CTK le zelo grobo UDK. Zato jih opis gradiva z natančno UDK ovira in je direktor sodelavcem svetoval, da naj za klasifikacijo porabijo čim manj časa, le toliko, da zadostijo minimalnim zahtevam za vnos v COBISS. V drugih knjižnicah je drugače, saj imajo večinoma postavitve gradiva po UDK. To pa zahteva natančen opis, ogromno časa, spremembe postavitve pri spremembah v klasifikaciji, pa še sis-

tematika je uporabnikom neprijazna. Samo zato, ker se v knjižnicah ne razmišlja in ne vrednoti dela ter imajo še dovolj sredstev in zaposlenih.

Pomislike o uporabi UDK imajo tudi drugi (Piano, 1989; Adamič, 1993), kar se je ugotovilo tudi na tematskem večeru "Koliko UDK-ja še v knjižnicah?", 18.4.2007 v Centralni tehnični knjižnici Univerze v Ljubljani.

5.3 Katalogizacija standardov in patentov

Drug primer je opis standardov za katalog COBISS. Uporabniki ne potrebujejo takšnega in tako bogatega opisa, kot ga zahtevajo mednarodni bibliografski standardi. To potrjuje vrsta brezplačnih katalogov standardov na spletu (<http://www.iso.org/iso/en/CatalogueDetailPage.CatalogueDetail?CSNUMBER=39181&ICS1=1&ICS2=140&ICS3=20>; <http://webstore.iec.ch/webstore/webstore.nsf/artnum/035288?opendocument>; <http://www.bsi-global.com/en/Shop/Publication-Detail/?pid=00000000030107814>; http://search.sist.si/slo_strani/FM-Pro?-db=esista.fp5&-format=detailpage%5fsl1.html&-lay=f1&-sortfield=sist%5fnumber&SIST%5fnumber=2789&Status%5fDescription%5fEng=Published&-max=5&-recid=13915553&-token.0=12694071&-find=)). Skoraj vsi standardi so opremljeni z mednarodno klasifikacijo standardov, ki je zelo pomembna za iskanje, z UDK vrstilci pa le najstarejši izpred desetletij pred vpejavo mednarodne klasifikacije standardov. Zanimivo je, da je bil star nemški sistem klasifikacije standardov izpeljan iz UDK, vendar ga je Nemčija pred desetletjem opustila in prevzela mednarodno klasifikacijo standardov. Ker v CTK neradi delamo stvari, ki jih nihče ne potrebuje in za katere je škoda časa, smo večkrat predlagali kolegom iz IZUM-a in NUK-a, da spremenijo zahteve za vnos standardov v COBISS. Ker smo bili neuspešni, smo bili prisiljeni vse tuje zbirke standardov popisati z drugo programsko opremo in jih uvrstiti v lokalni katalog, dosegljiv s spleta (in ne iz COBISS-a).

Patentnih dokumentov imamo v CTK na kakšnih tisoč DVD-jih prek 23 milijonov. Vsak od njih je opremljen s patentno klasifikacijo. Kako naj jih v realnem času opremimo še z UDK in jih po klasičnih zahtevah vnesemo v COBIB, če bi le za vnašanje UDK-jev potrebovali več kot 1500 delavcev za eno leto? Ker se patentni dokumenti v Sloveniji izredno redko uporabljajo, bi za klasično obdelavo potrebovali za več redov velikosti več časa, kot bi bilo koristno. Zato so patenti na DVD-jih obdelani v COBISS-u le kot zvezki serijske publikacije. Iz tega primera je očitno, da katalogizacijska logika iz časov kataložnih listkov za množico digitalnih dokumentov ne bo več dobra.

6 Sklep

Katalogizacijska pravila se bodo morala poenostaviti. Način vnašanja zapisov v katalog bo moral postati hitrejši. Zapisi v katalogu bodo morali postati dostopni direktno s pomočjo spletnih iskalnikov. Opremljanje z UDK vrstilci za zapise v COBISS-u naj ne bo več obvezno, vsaka knjižnica naj ravna po svojih potrebah in močeh.

Na mednarodni ravni je potrebno začeti akcijo za poenostavitev katalogizacijskih pravil (Beaudiquez, 2002). V COBISS je potrebno čimprej uvesti mehko logiko in odpraviti nedoločeno katalogizacijskih pravil oziroma njihove interpretacije. V Pravilniku o izvajanju knjižnične dejavnosti kot javne službe (Pravilnik, 2003) je potrebno opustiti zahtevo po postavitvi na podlagi sistema UDK, tako da ta ostane kot ena od enakovrednih možnosti. Zakon o knjižničarstvu je potrebno spremeniti in knjižničarstvo demokratizirati po vzgledu večine članic Evropske unije³.

Kdo je tisti, ki bi v takih primerih moral usmerjati slovensko knjižničarstvo. Institucije, ki vodijo in usmerjajo knjižničarstvo ali ga tehnološko podpirajo, žal ne vidijo ne priložnosti, ne nevarnosti. Zato z njimi tudi niso seznanjeni na pristojnih ministrstvih. Glasovi iz knjižnic pa nimajo veljave. Po vsej verjetnosti bomo torej nepripravljeni čakali na krizo, ki bo čez leta temeljito razredčila vrste knjižničarjev.

Knjižničarstvo je le podpora oziroma infrastruktura izobraževanju, znanosti, kulturi, profesionalnem delu in preživljanju prostega časa. In kot vsaka podpor-na dejavnost mora biti funkcionalna in čim cenejša. Zlata doba knjižničarstva, ki je sovpadala približno z obdobjem Univerzalne bibliografske kontrole zadnja tri, štiri desetletja, je minila, prihaja čas zahtev po racionalizaciji, veliki učinkovitosti, vitkega menedžmenta, še večje avtomatizacije, poenostavitve postopkov in prizadevanj za preživetje.

Viri

- 1 Adamič, Š. (1993, 28. april). Kdo še pozna vrstilec UDK? *Delo*, 35 (96), 13.
- 2 Beaudiquez, M. (2002). What will be the usefulness of national bibliographies in the future? *IFLA journal* 28 (1), 28-30.

3 *Ne bi verjeli, pa je res, da v slovenskem knjižničarstvu še vedno velja Samoupravni sporazum o pridobivanju strokovnih kvalifikacij bibliotekarske stroke, sprejet leta 1980 na podlagi predprejšnjega zakona o knjižnicah iz leta 1965 in zakona o delovnih razmerjih iz leta 1977.*

- 3 Bibliotheksindex 2007. Die Ergebnisse. *B.I.T. Sonderheft 2007: BIX. Der Bibliotheksindex*.
- 4 Bratož, I. (2005, 9. marec). Težave britanskih knjižnic. Po knjigo v nedeljo zvečer. *Delo*.
- 5 Brophy, P. (2001). *The library in the twenty-first century: new services for the information age*. London: Library Association.
- 6 Creaser, C., Maynard, S., White, S. (2006). *LISU Annual Library Statistics 2006. Featuring trend analysis of UK public and academic libraries 1995-2005*. Loughborough: LISU.
- 7 De Rosa, C. (2005). *Perceptions of libraries and information resources : a report to the OCLC membership*. Dublin (Ohio): OCLC Online Computer Library Center.
- 8 Gorman, M. (2001). Bibliographic control or chaos: an agenda for national bibliographic services in the 21st century. *IFLA journal* 27 (5/6), 307-313.
- 9 Jordan, J. (2003). Cooperating during difficult times. *The journal of academic librarianship*, 29 (6), 343-345.
- 10 Kirkpatrick, K., Morales, M. (2007). *The State of America's Libraries. Funding problems persist for school library media centers*, ALA. Pridobljeno 10.7.2007 s spletne strani <http://www.ala.org/ala/pressreleases2007/march2007/statefundingproblems.htm>
- 11 Kohl, D.F. (2002). Transferring the academic library organization for service in a budget constrained, digital world: at a point in time. *Bibliothek, Forschung und Praxis*, 26 (2), 136-142.
- 12 Law, D. (1998). Access to the world's literature: the global strategy. *Library review*, 47 (5/6), 296-300.
- 13 LISU annual library statistics 2003, *Managing Information*, Dec 2003, 16.
- 14 Martin, L.A. (1984). *Organizational structure of libraries*. Metuchen, New Jersey, London: Scarecrow Press, str. 12.
- 15 Quigley, B. (2000). Physics.databases and the Los Alamos e-Print Archive, *EContent* 23 (5), 22-26.
- 16 Piano, J. (1989). UDK in prosti pristop. *Knjižnica* 33 (3-4), 143-146.
- 17 Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003), *Uradni list RS*, 73/2003, 11085 - 11091.
- 18 Rikowski, R. (2005). Japanese libraries, the GATS and PFI. *Managing information*, 12 (9), 20.
- 19 School Libraries – History. Internet School Library Media Center (ISLMC) School Library History Page. Pridobljeno 10.7.2007 s spletne strani <http://falcon.jmu.edu/~ramseyil/libhistory.htm>

- 20 Shimmon, R. (2002). Report of the secretary general. *IFLA journal* 28 (5/6), 337-338.
- 21 Šauperl, A. (2007a). Nepotrebna klasifikacija. *Knjižničarske novice*, 17(4-5) 26-28 in pridobljeno 10. 7. 2007 s spletne strani <http://www.nuk.uni-lj.si/knjiznicarskenovice/april2007-kazalo.asp>
- 22 Šauperl, A. (2007b). Malo znane lastnosti klasifikacije: kratek vpogled v teorijo klasifikacije in njeno uporabo v knjižničnih katalogih. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike*, str. 83-95.
- 23 Zabukovec, V. Vloga psihologije v bibliotekarstvu in informacijski znanosti. V *Jubilejni zbornik*: Ljubljana: FF UL 2007, *Bibliothecaria*; 16, str. 117-136.
- 24 Žaucer, M. (2005). Primerjava slovenskega splošnega knjižničarstva z evropskim na osnovi podatkov študije LIBECON. *Knjižnica* 49 (1-2), 187-201.
- 25 Žaucer, M. (2006). Izroček 8 za predmet Sodobna organiziranost bibliotekarstva II, 2006/07, pridobljeno 10. 7. 2007 s spletne strani <http://www.ctk.uni-lj.si/Users/Zaucer/izrocek8-2.pdf>

Dr. Matjaž Žaucer, višji bibliotekar specialist, je ravnatelj Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani.

Naslov: Trg republike 3, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: matjaz.zaucer@ctk.uni-lj.si

ODZIVI

Članek dr. Žaucerja me je znova zelo vznemiril. Našteva veliko razlogov za opustitev knjižnic, nobenega za ohranitev. Opuščanje podatkov v katalogu pomeni uničevanje enega od poglobitvenih knjižničnih orodij. Katalog je sistem, ki s kvaliteto in zanesljivostjo svojih podatkov lahko uspešno konkurira Googlu. Zakaj se torej direktorji knjižnic ne zavzemajo za to, da bi se v knjižnici razvile tiste storitve, zaradi katerih jih bo družba pripravljena financirati, namesto da bi iskali različne možnosti racionalizacije na ne najboljših mestih? Zakaj slišimo predvsem o krčenju strokovnega dela, neprimerno manj pa o razvoju novih smeri in storitev, skladnih s potrebami novih uporabnikov in novih razmer? Kot je razvidno iz obsežne strokovne literature in sprejemljivo na podlagi zdravega razuma, ni dovolj ponujati elektronske vire. Kolegi v NUK in CTK se na tem področju zelo trudijo in zaslužijo si vso pohvalo. Kaže pa tudi razvijati take kataloge, ki bodo Googlu konkurenčni, ki bodo bogate vire, ki jih knjižnice nabavljajo, ponujale v jasnih in praktičnih, intuitivno uporabnih sistemih. Tudi tu je portal DikUL zelo dober začetek. V takih portalih pa je potrebno še veliko truda, da bodo uporabniku omogočili boljšo navigacijo, kot jo omogoča npr. Google.

Zanimivo je to, da so podatki, ki bi jih lahko uporabili za boljšo navigacijo, v katalogih in podatkovnih zbirkah že na voljo, le uporabljamo jih ne. Angažirati bi morali vse naše raziskovalne potenciale, da bi to izboljšali. Poleg tega obsežna strokovna literatura ter pojav folksonomij in Semantic Weba kaže, da je tudi splošna (ali laična) javnost prišla do zaključka, da so za vsebinski opis potrebni besedilni opisi in kontrolirani slovarji. Tu imamo knjižničarji nad stoletno tradicijo in vemo, kako se zadevam streže. Seveda pa se moramo povezati z ustreznimi organizacijami in jim svoje znanje ponuditi javnosti v dobro.

Eden od pomembnih razlogov za ohranitev UDK, to je enotnost sistema, se je v razpravi na posvetovanju pokazal kot relativno močan. Ravno tu bi lahko bil del kalkulacije za cenejše delo knjižnic. Cenejše bi bilo delo tudi, če bi bil COBISS učinkovitejši. Pri tem ne mislim le na obseg katalogizacijskega zapisa. Tu bi bila mogoča racionalizacija, če bi se lotili programiranja polavtomatskih ali celo avtomatskih postopkov. Če ponovim svojo misel s posvetovanja: računalnik mora postati naš suženj, zdaj so katalogizatorji sužnji katalogizacijskega modula.

Ljubljana, 12. 12. 2007

Izr. prof. dr. Alenka Šauperl

ZAKLJUČKI STROKOVNEGA POSVETOVANJA O UPORABI UNIVERZALNE DECIMALNE KLASIFIKACIJE

Posvetovanje je bilo 14. novembra 2007 v dvorani Knjižnice Bežigrad. Udeležilo pa se ga je približno 110 knjižničarjev in knjižničark iz različnih slovenskih knjižnic.

Referentke so zastavile več pomembnih vprašanj.

- Ali je UDK sploh lahko standard za vso Slovenijo?
- Ali imamo alternativo za UDK?
- Naj se od UDK odmaknemo ali ga prilagodimo za namen knjižnice?
- Ali je UDK breme ali nuja?
- Naj uporabljamo UDK, preidemo na nek drugi klasifikacijski sistem ali klasifikacijo popolnoma opustimo?
- Kaj označevati v UDK in kaj drugje v formatu COMARC?

Izrazile so tudi nekaj pomembnih težav:

- pogosto spreminjanje UDK;
- podrejenost UDK v COBIB-u (npr. odsotnost hiperpovezav, kakršne so pri predmetnih oznakah).

V referatih so se porodili tudi predlogi.

- Omogočiti je treba strojno pretvorbo vrstilcev v besedilo in obratno.
- Oblikujejo naj se priporočila za enotno obdelavo – uporabo UDK.
- Priti moramo do skupne dolgoročne odločitve o uporabi UDK v sistemu slovenskih knjižnic.
- Pomembno je izobraževanje za uporabo UDK. Izobraževanje je mogoče od približno 12. leta dalje z različnimi učinkovitimi metodami in tehnikami.
- Potrebno je izgraditi mehanizme, ki bi olajševali iskanje v knjižničnih katalogih. Ti lahko koristno vključujejo tudi UDK.
- V UDK so semantični odnosi že vzpostavljeni. Semantic Web in podobni sistemi, ki želijo nadomestiti knjižnične klasifikacije, se šele razvijajo in še niso uporabni v obsežnih katalogih in podatkovnih zbirkah, ki pokrivajo številne ali vse discipline. Vprašanje je tudi, ali bodo ti sistemi uspešni v tako obsežnih sistemih s tako malo besedila, na katerih bi algoritmi izračunavali bližino in podobnost dokumentov. UDK in drugi klasifikacijski sistemi imajo že 100-letno tradicijo in bodo uspešni, če jih bomo popolnoma izkoristili uporabnikom v prid.

Udeleženci so v razpravi oblikovali naslednje zaključke:

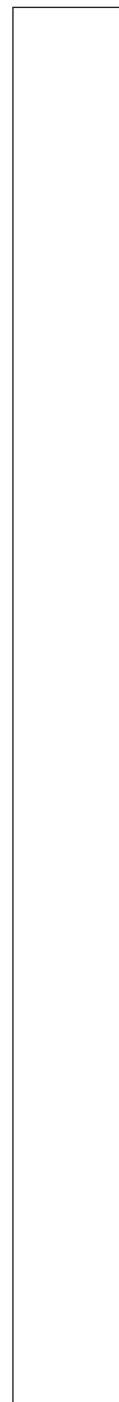
1. UDK se uporablja za različne namene: bibliografijo, statistične preglede, postavitev in vsebinski opis. Pokazala se je velika mera enotnosti pri uporabi za statistične preglede in postavitev. Za bibliografije nekateri potrebujejo obširne, drugi zelo podrobne skupine UDK. Razprave o vsebinskem opisu skoraj ni bilo, saj se je takoj prelevila v razpravo o iskanju v katalogu. Očitno je, da vsi čutimo organsko povezanost teh dveh postopkov;
2. predmetne oznake lahko obogatijo vsebinski opis z UDK. Vsebuje naj različne vidike opisa dokumenta, od vsebine do oblike itd. Le tako lahko podpira različne iskalne strategije ali pristope. Priporoča se uporaba izvlečkov in anotacij;
3. trendi pri postavitvi gradiva so različni. Ponekod se uporablja UDK, drugod drugačni sistemi. Ti sistemi se bolj ali manj naslanjajo na UDK. Ponekod knjige, glasbo, video druge zbirke ločujejo, drugod jih postavljajo skupaj. To mora knjižnica sama razrešiti glede na potrebe uporabnikov;
4. povesod pa kaže, da je treba tip gradiva opisati na signaturni nalepki. Te oznake bi bilo mogoče poenotiti;
5. tudi piktograme in barvne oznake, ki jih knjižnice uporabljajo za označevanje različnega gradiva, bi bilo koristno poenotiti. Univerzalni nabor piktogramov naj bi bil optimalen tako z vidika prepoznavanja (uporabnikove zaznave) kot z vidika informativne vrednosti in koristnosti za organizacijo zbirke v knjižnici. Posamezna knjižnica bi si lahko izbrala nekatere ali vse piktograme iz priporočilnega seznama;
6. čeprav knjižničarji v glavnem razumejo vrstilce UDK in osnovne skupine prepoznavajo tudi mnogi uporabniki, bi kazalo klasifikacijo v OPACu uporabljati le v ozadju. Uporabnik naj v OPAC-u vidi le besedilo, kot je to primer v predstavljenem švicarskem sistemu (Nebis katalog knjižnice ETH Zürich). Izdelati bi bilo treba sistem za pretvarjanje klasifikacijske oznake v predmetne, kar ne bi smelo biti težko zaradi obstoja vrstilcev v SSSG. Predlaga se, da v uporabniških vmesnikih številčne oznake nadomestimo z besedilom, v knjižničarskih modulih pa ohranimo vso funkcionalnost UDK;
7. UDK je nujen za pregled nad sestavo, kvaliteto in uporabljenostjo zbirke. UDK za statistiko bi lahko uporabljali širši šifrant, ki lahko nadzira rast in potrebe za razvoj posameznega segmenta zbirke. Statistika izposoje pa mora potekati na podlagi istega šifranta;
8. UDK se mora spreminjati tam, kjer se poraja novo znanje. Nerazumljivo pa je spreminjanje tam, kjer ni velikih novosti. Konzorciju UDK se predlaga, da že uveljavljenih skupin ne premešča za vsako ceno;
9. knjižnice se morajo odločiti o tem ali naj se novosti o UDK zrcalijo tudi v postavitvi. Odločitve so različne in v glavnem se odločajo za opremo novega gradiva po novem, s starim gradivom pa počakajo do njegovega zastaranja. Enotni recept bi bil tu dobrodošel, vendar se v razpravi ni oblikoval;

10. UDK v določenih kontekstih doživlja renesanso in je primeren za določene rešitve pri prikazu in iskanju gradiva v katalogih;
11. zavedamo se, da se za postopek klasifikacije porabi preveč časa, zlasti pri kompleksnih delih. Kaže, da je to ponekod nujno, drugod pa so postopke že poenostavili;
12. v primeru patentov in standardov, dveh sistemov z lastnima klasifikacijama (ICP- International Patent Classification in ICS – International Classification for Standards), ni smiselna uporaba UDK. Bolje bi bilo narediti avtomatsko pretvorbo s klasifikacijskih oznak obeh sistemov na šifrant UDK iz 675c. Podobno bi lahko ravnale tudi druge knjižnice s podobnimi primeri;
13. OPAC bi bilo treba revidirati tako, da bi se njegovo vlogo in funkcije na novo definirale. Dopolnitve ne zadoščajo več. Poleg privlačnejše oblike bi bilo treba zagotoviti različne vmesnike za različne skupine uporabnikov (npr. otroke, ljudi s posebnimi potrebami). V njem bi bilo treba izkoristiti vse podatke iz COMARC formata zato, da bi bilo iskanje in pregledovanje zapisov prijetnejše in bolj učinkovito. Treba je dati pobudo direktorjem knjižnic in Svetu COBISS;
14. informacijsko opismenjevanje in izobraževanje uporabnikov povsod in ob vsaki priložnosti je nujno. Pozornost je treba nameniti tudi »prikritemu« izobraževanju uporabnika »in situ«, to je takrat, ko uporabnik informatorja zaprosi za pomoč. Ta pomoč mora biti dana na tak način, da jo bo uporabnik znal sam naslednjič tudi ponoviti;
15. osnovne funkcije knjižnice kot OPAC morajo biti uporabniku intuitivno razumljive. Izobraževati pa je treba za dodatne funkcije in zahtevnejše potrebe.
16. na svetovnem spletu se odvija neusmiljena tekma v boju za uporabnika. Knjižničarji smo za metapodatke, saj je vse, kar ustvarimo, uporabljeno pri poizvedbah na Googlu. Le kvalitetni zapisi omogočajo kvalitetne odgovore na poizvedbe. Enotnost je pri tem zelo pomembna;
17. jasno je bila izražena potreba in želja po ohranitvi enotnosti in kontinuitete vzajemnega kataloga in knjižnic. Preden se odločimo za različne sisteme vsebinske obdelave, je teorijo, postopke in posledice treba dobro premisliti. Alternativne rešitve so s tega vidika vprašljive. Tak tehtni premislek mora biti usmerjen v prid dolgoročnim rešitvam.

Zaključke so oblikovale: dr. Alenka Šauperl, mag. Mateja Ločniškar Fidler, mag. Darija Rozman in Martina Rozman Salobir.

SLOVENSKE BIBLIOTEKARKE

SLOVENIAN LIBRARIANS





BREDA FILO IN NJEN PRISPEVEK K RAZVOJU SLOVENSKEGA KNJIŽNIČARSTVA

Irena Sapač

Oddano: 12. 9. 2007 – Sprejeto: 2. 10. 2007

Pregledni znanstveni članek

UDK 02(497.4)»1960/1995«

UDK 929Filo B.

Izvleček

V članku je prikazan prispevek Brede Filo k razvoju slovenskega knjižničarstva. Raziskovala in objavljala je prispevke s področja knjižničnih sistemov, tipologije knjižnic, organiziranosti knjižnic. Zanimali sta jo knjižnična zakonodaja in standardi. Sprva so jo zanimali vsi tipi knjižnic, posebno splošnoizobraževalne, kasneje pa se je posvečala univerzitetnim knjižnicam, posebno evidenci raziskovalnega dela, informacijskim virom, podatkovnim zbirkam in izobraževanju uporabnikov. Aktivno je sodelovala v Društvu bibliotekarjev Slovenije in bibliotekarskih organizacijah v tujini. Pripravljala je študijske programe na Oddelku za bibliotekarstvo in predavala študentom bibliotekarstva.

Ključne besede: bibliotekarji, Slovenija, Filo Breda, razvoj, knjižničarstvo

Review article

UDC 02(497.4)»1960/1995«

UDC 929Filo B.

Abstract

The article describes the contribution of Breda Filo to the development of Slovenian librarianship. She researched and published articles concerning library systems, typology of libraries and library organization. She was interested in library legislation and standardization. At first, she was interested in public libraries, later she devoted

SAPAČ, Irena. Breda Filo and her contribution to the development of the Slovenian librarianship. *Knjižnica, Ljubljana*, 51(2007)3-4, p. 217-240

to the university libraries, particularly to the evidence of research work, information resources, data bases and user education. She cooperated actively in the Slovenian Library association and associations abroad. She prepared study programs at the Librarianship Department and lectured the students of librarianship.

Key words: librarians, Slovenia, Filo Breda, development, librarianship

1 Uvod

Letos je minilo 75 let od rojstva Brede Filo in 11 let od njene smrti, in prav je, da obudimo spomin na njen prispevek k razvoju slovenskega knjižničarstva.

Breda Filo se je rodila 10. avgusta 1932 v Ljubljani, v družini zdravnika dr. Vladimira Orla. 25. februarja 1955 je diplomirala iz grškega in latinskega jezika s književnostjo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Po končanem študiju klasičnega jezikoslovja se je leta 1955 zaposlila kot profesorica na Klasični gimnaziji v Mariboru, kjer je poučevala do leta 1958, ko so to vrsto šol ukinili. Njeni dijaki se je spominjajo kot odlične pedagoginje. Dve leti je bila zaposlena na Osnovni šoli Bojana Iliča v Mariboru, nato pa se je 1. aprila 1960 zaposlila v tedanji Študijski knjižnici v Mariboru. Pri delu ji je koristilo znanje nemščine, angleščine, francoščine, italijanščine, ruščine, latinščine in grščine ter izjemen smisel za delo z ljudmi.

Dne 6. junija 1961 je opravila strokovni izpit za bibliotekarja. Dne 27. marca 1972 ji je bila priznana strokovna kvalifikacija višji bibliotekar, dne 28. aprila 1975 višji bibliotekar specialist in dne 16. novembra 1979 bibliotekarski svetovalec. Dne 24. aprila 1985 je bila na Univerzi v Ljubljani izvoljena za docentko.

Glede na to, da Univerzitetna knjižnica Maribor s svojimi predhodnicami - Knjižnico Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko, Študijsko knjižnico v Mariboru ter Visokošolsko in študijsko knjižnico v Mariboru - deluje že stoštiri leta, vse bolj spoznavamo, da je strokovni prispevek Brede Filo, ki je v njej službovala trideset let kot bibliotekarka, vodja oddelka za delo z uporabniki in namestnica ravnatelja, zelo velik.

30. decembra 1990 se je upokojila, vendar je svoje bogato znanje in izkušnje posredovala mlajšim kolegom v knjižnicah in študentom bibliotekarstva vse do svoje prezgodnje smrti 3. februarja 1996.

2 Obdobje od 1960 do 1970 : katalogizacija, seznam novih knjig, matična služba

V nekdanji mariborski Študijski knjižnici je Breda Filo najprej delala na oddelku za katalogizacijo. Takrat je bil ravnatelj knjižnice prof. Jaro Dolar, v knjižnici pa so bili zaposleni le štirje bibliotekarji. Ravnatelj v svojem poročilu omenja, da so bibliotekarji, med katerimi je bila posebno prizadevna Breda Filo, objavili veliko strokovnih člankov v Knjižnici, Večeru, Našem gospodarstvu in Naših razgledih. V teh letih v knjižnici še ni bilo posebne informacijske službe, vendar pa so redno prihajali v izposojevalnico bibliotekarji iz drugih služb, med njimi tudi Breda Filo, in delo z uporabniki se je vedno bolj poglobljalo. Pričeli so analizirati naročilnice za literaturo in ugotavljati, za katere publikacije se uporabniki najbolj zanimajo. V tem obdobju je knjižnica prevzela matično službo za strokovne knjižnice, v okviru katere so v sodelovanju s Centralno tehniško knjižnico v Ljubljani analizirali potrebe podjetij po literaturi. Zasnovali pa so tudi Centralni katalog knjižnic (CKK) na mariborskem področju. Organizirali so tudi tečaje za knjižničarje.

Ko je 1. marca 1964 odšel prof. Jaro Dolar in prevzel ravnateljstvo Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, je bil za vršilca dolžnosti ravnatelja imenovan dr. Stane Kos, dotedanji vodja oddelka za katalogizacijo, ki se je poglobljal v probleme organizacije strokovnih knjižnic. Na njegovo mesto je bila imenovana Breda Filo, ki se je istega leta dva tedna študijsko izpopolnjevala na Čehoslovaškem. V tem času so v Študijski knjižnici preuredili dokumentacijski oddelek, razširili oddelek za katalogizacijo in uredili čitalnico za profesorje. Kot vodja oddelka za katalogizacijo, v katerem je bilo tedaj zaposlenih sedem delavcev, je Breda Filo organizirala delo pri katalogiziranju in klasificiranju po sistemu UDK. Pod njenim vodstvom so pričeli izdajati Seznam novih knjig, posebno pozornost pa so posvetili izobraževanju knjižničarjev iz drugih knjižnic in matični službi. Da bi lahko pomagali pri krepitvi knjižnic v okraju, so se bibliotekarji Študijske knjižnice povezali z okrajnimi organi, pripravili referate s področja knjižničarstva in izdelali sedemletni plan razvoja knjižnic. Bibliotekarji Študijske knjižnice, med njimi tudi Breda Filo, so uredili knjižnice mariborskih visokih šol in uvedli v knjižničarsko delo njihove knjižničarje. Uvajali so tudi knjižničarje knjižnic Pokrajinskega arhiva, Muzeja NOB, Splošne bolnišnice, Okrajnega sodišča, Metalne, Tovarne avtomobilov in motorjev, Elektrokovine, Hidromontaže, Tovarne železniških vozil, Tovarne umetnih brusov in Marlesa.

Breda Filo je leta 1965 v reviji Dialogi objavila članek Ljudske knjižnice v mariborskem okraju. Zapisala je, da je leta 1963 sodelovala v komisiji za knjižničarstvo pri Svetu kulturno-umetniških organizacij in pri anketi o stanju ljudskih knjižnic v mariborskem okraju ugotovila, da je v mariborskih občinah 167 knjižnic, od katerih jih je smo 10 samostojnih. Da bi ujeli korak z razvojem

knjižničarstva v svetu, je predlagala, da je treba doseči, da bodo izpolnjena določila Zakona o knjižnicah, po katerih naj bi vsaka občina organizirala kvalitetno matično knjižnico, ki bo skrbela za nadaljnji razvoj knjižničarske službe na svojem območju. (Filo, 1965, str. 59) Leta 1965 pa je pripravila tudi prispevek o knjižnicah na Poljskem in Češkem.

Sredi šestdesetih let, ko je naloge ravnatelja Študijske knjižnice prevzel prof. dr. Bruno Hartman, je bilo delo oddelka za katalogizacijo naravnano zlasti v pomoč pri formiranju matičnih knjižnic, pri reševanju krajevnih knjižnic, reševanju knjižničarske problematike ob združevanju mariborskih občin ter Mestni knjižnici v Mariboru. Delo matične službe se je razvilo, ko so leta 1967 kot referentko za to dejavnost zaposlili Zlato Kert. Ob desetletnici mariborskih visokošolskih zavodov leta 1968 so ugotovili, da je Študijska knjižnica bistveno pripomogla k urejenemu študiju in strokovnemu izpopolnjevanju predavateljev ter njihovemu znanstvenemu delu. Formalno se je to potrdilo leta 1970 z vključitvijo Študijske knjižnice v Združenje visokošolskih zavodov v Mariboru, k čemur je v veliki meri prispevala Breda Filo.

Leta 1970 je Breda Filo, ki se je v tem času pričela intenzivneje poglobljati v problematiko znanstvenih knjižnic, v reviji Knjižnica objavila razpravo Standardi in norme v znanstveni knjižnici, v kateri razmišlja, da nihče ne more jasno predvidevati, kakšne bodo knjižnice bodočnosti, da še ne moremo oceniti sprememb, ki lahko nastopijo v intelektualni vsebini in tehniki bibliotekarstva kot posledica novih znanosti informatike in komunikacij. Vemo le, da ne bodo izolirane od tokov razvoja. Knjižnice so integralni del izobraževanja, izobraževanje pa je najrentabilnejša investicija. (Filo, 1970, str. 15) Za načrtovanje dobro premišljene mreže knjižnic je potrebno razmisliti o mestu in funkciji knjižnic v izobraževalnem sistemu države. Pomemben člen pri načrtovanju je tudi standardiziranje in normiranje v knjižnicah. (Filo, 1970, str. 16) Knjižnice so kot socialni organizmi odsev kulturnih, političnih in ekonomskih razmer neke države. V državah, ki se ponašajo z dobro razvitim knjižničarstvom, so posebne študijske skupine za standardizacijo pri bibliotekarskih društvih v sodelovanju z uradi za standardizacijo izdelale standarde, merila ali modele poslovanje knjižnic. Pri izdelavi teh meril so se naslanjali na dolgoletne izkušnje najboljših knjižnic v državi in v svetu. (Filo, 1970, str. 18) Najbolj znani in tudi največkrat uporabljeni so standardi, ki določajo bibliotečno zgradbo in njeno notranjo opremo. (Filo, 1970, str. 19) Izredno težko je zajeti v model ali postavljati merila za funkcioniranje ali financiranje strokovnih in specialnih knjižnic. Največ standardov in meril v tujini najdemo za univerzitetne knjižnice. Zaradi porasta števila študentov in formiranja bibliotečne mreže po novih univerzah v evropskih državah je bilo nujno iskati nova merila. Odločilno in priznано merilo za določanje velikosti univerze je število študentov. Pri načrtovanju knjižnic pa samo število študentov ne more biti odločilno. Predvsem je treba upoštevati velikost knjižnega fonda. Zelo pomembne so določbe v standardih, ki določajo financiranje, kadre

in metodično delo s študenti. Različne številke delovnih norm za katalogizacijo v posameznih državah dokazujejo, kako težko je rezultate dela ene znanstvene knjižnice prenašati na drugo ali primerjati delovno zmogljivost, če ne poznamo dobro organizacije knjižnice in posameznih delovnih postopkov. Zaradi tega vladajo o uporabnosti oziroma realnosti delovnih norm zelo različna mnenja. Eni normiranje dela v knjižnicah popolnoma odklanjajo, češ da nima ugodnega psihološkega učinka in ogroža kvaliteto dela, ki je prvi pogoj uspešnega dela v knjižnicah. Drugi priznavajo, da normiranje posameznih operacij ugodno vpliva na delo v tistih fazah, kjer normiranja ni mogoče uvesti v celoti. (Filo, 1970, str. 27)

Leta 1970 je Breda Filo v Večeru objavila članek Knjižnični sistem v Sloveniji, na občnem zboru Društva bibliotekarjev Slovenije pa je imela referat o vključevanju študijskih knjižnic v knjižnični sistem Slovenije.

3 Obdobje od 1971 do 1980 : knjižnični sistemi, delo z uporabniki, predavanja o informacijskih virih, KDI, Univerza v Mariboru, NATIS

Leta 1971 je z zakonom skupščine Republike Slovenije postala Visokošolska in študijska knjižnica ob Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani druga slovenska knjižnica z nalogo arhivirati slovenske tiske. Ta častna nacionalna naloga je pomembno razširila delovno področje knjižnice, naložila pa tudi večji obseg dela v oddelku za katalogizacijo, ki ga je vodila Breda Filo. V istem letu je oddelek prešel v celoti na nov način dela. Začeli so namreč z matičnim katalogom v mednarodnem formatu in uvedli nov razmnoževalni aparat.

Breda Filo je v reviji Knjižnica objavila prispevek Knjižnični sistem Slovenije. V prispevku ugotavlja, da so knjižnice bistveni instrument za literarno orientacijo in uporabo literature v družbi, ob vedno večji produkciji informacij vseh vrst pa družba postavlja knjižnice pred vedno nove naloge. Knjižnice ne morejo več prioriteten služiti ohranjanju literarnih dosežkov preteklosti in sedanjosti za bodočnost, ampak predvsem uporabniku, ki potrebuje njihove storitve, da se lahko razvije v celovito osebnost, ki je izobražena in sposobna uresničevati vse svoje funkcije v zahtevnih življenjskih in delovnih razmerah. Knjižnice so poleg šol najvažnejše izobraževalne ustanove, ki opravljajo svoje naloge na podlagi legitimnih pravic človeka do izobraževanja. V dinamiki razvoja pa knjižnice spreminjajo tudi svojo notranjo strukturo. Tudi Slovenci se moramo vprašati, ali so organizacijske oblike naših knjižnic takšne, da bi ob normalnem dotoku sredstev in strokovno usposobljenih kadrov lahko izpolnjevale svoje naloge. Slo-

venske knjižnice so se razvijale pod močnim vplivom avstrijskega oziroma nemškega knjižničarstva. Avstrija pozna naziva Landesbibliothek (pokrajinska knjižnica) in Studienbibliothek (študijska knjižnica). Pokrajinske knjižnice so znanstvene knjižnice, ki čim bolj popolno zbirajo vso knjižno produkcijo svoje pokrajine, prav tako vso literaturo, ki obravnava to področje in jo skupaj s splošno znanstveno literaturo posreduje širokemu krogu znanstveno zainteresiranih uporabnikov. Povečini dobivajo obvezni primerek svojega teritorija, zato s svojim delom podpirajo in dopolnjujejo nacionalno knjižnico. Pokrajinske knjižnice so tako na eni strani arhivi za domoznansko literaturo, na drugi strani pa splošno znanstvene knjižnice. (Filo, 1971, str. 9) Študijske knjižnice v Sloveniji so pokrajinske splošne znanstvene knjižnice. Ustanovljene so bile z uredbo Ministrstva za prosveto leta 1945. Razvijale so se pod okriljem Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, prevzemale njeno organizacijo in metode dela. Svoj vzor pa so na novo ustanovljene študijske knjižnice, predvsem pa zakonodajalec, videli v Študijski knjižnici v Mariboru, ki se je med obema vojnama pod vodstvom Janka Glazerja razvila v splošno znanstveno knjižnico z izrazito domoznansko usmeritvijo. (Filo, 1971, str. 6)

V prispevku Knjižnični sistem Slovenije razmišlja o tipologiji knjižnic in ugotavlja, da so knjižnice po svoji biti, po zgodovini in po delovanju, po svoji zunanji podobi in najglobljem bistvu socialne tvorbe, produkti in faktorji družbenega življenja ljudi. Prakticistična bibliotečna tipologija uporablja za kategorije nekaj ločenih pojmov, ki opredeljujejo to, kar je tipično za neko knjižnico. Glede na vsebinski obseg bibliotečnega fonda so knjižnice univerzalne, specialne ali strokovne. Z oznako državne, nacionalne, pokrajinske, deželne, mestne označujemo zbirke enkrat po njihovih ustanoviteljih, drugič po teritoriju, ki ga morajo pokrivati s svojimi zbirkami, oziroma po teritoriju s katerega zbirajo literaturo. Imena centralna knjižnica, osrednja knjižnica nam označujejo posebno funkcijo, ki jo imajo v sklopu določenega bibliotečnega sistema. Izposojevalne in prezenčne, javne in zasebne knjižnice so pojmi, ki opredeljujejo uporabnost in obliko. Znanstvena in ljudska knjižnica sta tipološki kategoriji, ki izražata karakteristiko bibliotečnih fondov iz različnih duhovnih potreb, ki so jim namenjene. (Filo, 1971, str. 12) Tipološke kategorije knjižnic so torej skromno diferencirani splošni pojmi, ki jih med seboj povezujemo, ne morejo pa nam dati ustreznega izraza za to, kar je karakteristično za strukturo tako dinamičnega organizma, kot je knjižnica. S tem pa nastane vprašanje, kaj je tako karakteristično za neko knjižnico, da lahko velja kot tipično, in katere njene poteze bi lahko opustili. (Filo, 1971, str. 12) Kakšni so kriteriji, po katerih se nam zdi nekaj tipično, drugo ne? Ali smo z nekaj pojmi, kot so ustanovitelj, področje zbiranja, krog uporabnikov in oblike uporabe resnično zajeli vse, kar je bistveno? V običajni bibliotekarski praksi pomeni tipizacija razporeditev različnih knjižnic na približno enakovrstne skupine in to na podlagi nekaj najbolj značilnih znakov, ki jih občutimo kot tipične. Breda Filo se strinja z mnenjem Tiermanna, da univerzalna knjižnica ne reprezentira vseh področij znanosti enciklopedično in v vse-

binsko enakomerni popolnosti, ampak da združuje mejna področja med posameznimi vedami principiелно, metodično, zgodovinsko in primerjalno. Tako univerzalnost imenuje funkcionalno v nasprotju z materialno univerzalnostjo. Meni, da je univerzalnost univerzitetne knjižnice univerzalnost univerze, v katere sklopu knjižnica obstaja. V skladu s poslanstvom in nalogami univerze prenaša univerzitetna knjižnica duhovno bogastvo družbe obogateno in razširjeno z lastnim raziskovanjem od ene generacije do druge. To univerzalnost razumemo kot tipološki princip. Zato je načrtnost pri izgradnji fondov vse bolj prednost univerzitetnih knjižnic. (Filo, 1971, str. 13) Na osnovi analize tujih knjižničnih sistemov Breda Filo ugotavlja, da se naloge znanstvenih in javnih knjižnic prepletajo, ter da so oblike tega povezovanja odvisne od splošne bibliotekarske politike v državi in od ekonomskih možnosti. (Filo, 1971, str. 24) V skladu z ugotovitvami Breda Filo predlaga, da študijske knjižnice v Sloveniji prevzamejo naloge osrednjih javnih knjižnic v knjižničnem sistemu določene regije. Zveza med javno knjižnico in med znanstveno knjižnico ne pride poštev pri knjižnicah, ki so prevzele dodatne naloge. Sem spadajo vse tiste knjižnice, ki so postale univerzitetne. (Filo, 1971, str. 27)

V prispevku Knjižnični sistem Slovenije navaja, da je naloga regionalnega bibliotечnega sistema, da omogoči vsem prebivalcem regije dostop do potrebne literature, ne glede na to ali je literatura v knjižnicah regionalnega bibliotечnega sistema, v osrednji knjižnici ali pa jo je treba priskrbeti iz strokovnih ali univerzitetnih knjižnic v državi ali iz tujine prek medknjižnične izposoje. (Filo, 1971, str. 28) Začeti je treba s studioznimi pripravami, ki bodo zajele celotno knjižnično službo. Ni namreč dovolj, da postavimo samo organizacijo regionalnih knjižničnih sistemov, izdelati je treba sistem strokovnih knjižnic, usposobiti je treba nacionalno knjižnico in univerzitetne knjižnice. (Filo, 1971, str. 32)

Leto 1972 je potekalo v znamenju širokih akcij za vsebinsko in prostorsko organizacijo bodoče mariborske univerze. Knjižnica je bila vanje vključena ob projektiranju knjižničnega sistema. Vzporedno s tem so potekale priprave na reorganizacijo oddelka za delo z uporabniki, ki naj bi še skrbneje spremljal študijske procese na mariborskih visokošolskih zavodih ter zagotavljal relevanten dotok znanstvene in študijske literature. Breda Filo je o tej problematiki razmišljala v članku Konceptija razvoja znanstvenih knjižnic, ki je izšel v reviji Bibliotekar.

Ko je leta 1973 prevzela naloge vodje oddelka za delo z uporabniki Breda Filo, je bilo mogoče še intenzivneje nadaljevati z reorganizacijo, začeto v prejšnjem letu. Da bi izboljšali delo z uporabniki, jim čim uspešneje posredovali knjižnično gradivo, so v oddelku izvedli tehnične in vsebinske spremembe. Urejena je bila zbirka učbenikov in postavljena v veliko čitalnico. V njej so bili učbeniki, ki so bili predpisani v programih višjih in visokih šol v Mariboru. Obsegala je 661 enot in se stalno dopolnjevala. Za zbirko je bil izdelan poseben pomožni kata-

log. Knjige so bile postavljene po sistemu UDK. Za to zbirko so bile napravljene tudi kseroksnе kopije člankov, ki so bili predpisani v učnem programu. Preuredili so tudi informacijsko zbirko z bibliografijami, leksikoni, adresarji, slovarji in statističnimi publikacijami ter jo postavili v izposojevalnico. (Hartman, 1978, str. 99)

Istega leta so popolnoma spremenili sistem izposoje. Namesto kontov velikega formata so uvedli manjše v plastičnih žepkih in zadolžnice v kopijah. Delavci na oddelku so se za iskanje informacij obračali tudi na sodelavce drugih oddelkov in s tem uveljavili načelo, da je knjižnica v celoti, z vsemi sodelavci, informacijski sistem. Da bi uporabnik dobil čimprej potrebno literaturo, je bila uvedena takojšnja izposoja iz akcesije. Oddelek je pričel preslikovati kazala vseh pomembnih domačih in tujih revij, ki so jih pošiljali mariborskim visokošolskim zavodom. Intenzivno se je pričela razvijati medknjižnična izposoja za potrebe mariborskih visokih šol.

Velik razvoj oddelka za delo z uporabniki, ki se je pričel pod vodstvom Brede Filo leta 1973, se je nadaljeval tudi v naslednjih letih, ko je sprotno spremljanje študijskih načrtov in ugotavljanje potreb po študijski literaturi izredno povečalo uporabo knjižničnih storitev. Leta 1974 se je izposoja povečala kar za 76 % v primerjavi z letom poprej. Porast obiskov in izposoje je treba pripisati poglobljenemu delu informatorja in njegovih sodelavcev, razširjeni informacijski zbirki in prostemu pristopu do nje. Znanje o knjižnici so poglobljala uvodna predavanja študentom o knjižničnih informacijskih virih. Poglobili so se osebni kontakti z uporabniki, knjižnica pa jih je seznanjala s svojim delom in fondi tudi z različnimi publikacijami, med njimi priročniki in seznamami novosti. Sodoben znanstveno-pedagoški proces je usmerjen v to, da usposablja študenta za samostojno in kreativno delo v stroki, da vzgaja v njem delovne navade in zanimanja, kar omogoča njegovo nepretrgano sistematično strokovno izpopolnjevanje. V takem sistemu študija pa je izredno pomembna bibliotечna kompetenca, to je sposobnost, da za študij in znanstveno delo uspešno uporablja knjižnico, njeno gradivo in informacijske vire.

23. septembra 1975 se je knjižnica preimenovala v Univerzitetno knjižnico Maribor. S tem se je zanjo začelo novo delovno obdobje, ki pa je bilo predvsem odvisno od vsebine in organiziranosti študijskih, raziskovalnih in znanstvenih dejavnosti nove univerze. V knjižnici so izdelali izhodišča za knjižnični, dokumentacijski in informacijski sistem Univerze v Mariboru (KDI).

V letu 1976 se je zanimanje za uvajanje študentov na visokih šolah nadaljevalo. Breda Filo je o tem razmišljala v referatu Knjižnica, INDOK- služba in uporabniki, ki ga je predstavila na strokovnem posvetovanju o razvoju INDOK- omrežja v Sloveniji, ter v prispevku za revijo Knjižnica z naslovom Informacijsko delo v knjižnicah glede na analizo informacij, informacijskih virov in uporabnikov. (Filo, 1976, str. 16)

Leta 1977 so na oddelku za delo z uporabniki uvedli dve pomembni novosti. Prva je bila selektivna diseminacija informacij (SDI). Informacije o gradivu so pošiljali profesorjem, ki so jih pregledali, in velik del naročili z medknjižnično izposojajo. Druga pa je bila pomoč sodelavcev oddelka, ki so pomagali pri iskanju v katalogih in drugih informacijskih virih. Vsi, ki so se ob vpisu v knjižnico s to dejavnostjo prvič srečali, so potrebovali večjo pomoč. Pomembna pridobitev za mlado univerzo je bila tudi knjižnica v Študentskem domu v Mariboru, za katero je Breda Filo pripravila izhodišča, normative in izbor gradiva. (Filo, 1977, str. 131)

V letu 1978 se je nadaljevalo delo pri organizaciji KDI- sistema Univerze v Mariboru. Visoke šole so podpisale sporazum, tako da je bilo mogoče nadaljevati z delom na novi podlagi. Breda Filo je pripravila poslovnik za delo odbora ter osnutek njegovih nalog. Sodelovala je z Zlato Kert pri izdelavi raziskovalne naloge Problemi informacij družbenih ved v knjižnicah in NATIS (Nacionalni informacijski sistem) v Sloveniji za Raziskovalno skupnost Slovenije. Breda Filo ugotavlja, da je Konferenca UNESCO v Parizu leta 1974 sprejela načela o globalnem načrtovanju nacionalnih infrastruktur za dokumentacijsko, knjižnično in arhivsko službo in izdelala priporočila, ki zajemajo cilje nacionalnih informacijskih sistemov NATIS. NATIS temelji na načelu, da morajo države tako na nacionalni kot na lokalni ravni omogočiti največji možni dostop do vseh potrebnih informacij v dokumentacijskih, knjižničnih in arhivskih službah. Nacionalni informacijski sistemi bodo vključevali posamezne informacijske podsisteme. V različnih državah bo imel NATIS različne oblike in posebnosti. Bistveno pa je, da bo koordiniral posamezne elemente v sistemu. Elementi v NATIS so vse službe, ki posredujejo informacije vsem področjem in kategorijam uporabnikov. Naloga NATIS je zagotoviti vsem, ki delajo v politiki, ekonomiji, znanosti, izobraževanju in kulturi, potrebne informacije. Da bi dosegli tako pomemben in težaven cilj, je nujno potrebno izdelati poseben načrt informacijske službe v nacionalnem merilu. (Filo, 1978, str. 129)

V letu 1978 je v Jubilejnem zborniku Univerzitetne knjižnice Maribor objavila razpravo o problemih informacijske službe v univerzitetni knjižnici, v kateri meni, da mora temeljna politika informacijskih služb graditi na načelu, da sodi dostopnost do informacij med osnovne človekove pravice. Kajti osebni, profesionalni in družbeni razvoj posameznika je odvisen od količine in kvalitete dobljenih informacij. Nujno je torej, da imajo vsi državljani enake možnosti za pridobivanje potrebnih informacij. (Filo, 1978, str. 130) Univerzitetna knjižnica je formalni informacijski sistem univerze, ki služi znanstvenemu in pedagoškemu delu. V Veliki Britaniji so že leta 1939 utemeljevali potrebo takšne informacijske službe v univerzitetni knjižnici, kot jo opravljajo specialne knjižnice v velikih industrijskih organizacijah. Kljub temu pa razvoj informacijske službe v univerzitetnih knjižnicah Velike Britanije postavljamo šele v sredino šestdesetih let. V informacijski dejavnosti klasificiramo procese pri posredovanju informacij kot

aksialne ali retikularne komunikacijske procese. Aksialni komunikacijski procesi so tisti, pri katerih je posredovanje informacij namenjeno posameznemu določenemu uporabniku, retikularni komunikacijski procesi pa so vsi tisti, pri katerih so posredovane informacije namenjene določenemu krogu potencialnih uporabnikov. Aksialni komunikacijski proces je svetovalna in referenčna dejavnost ter selektivna diseminacija informacij, retikularni pa poteka s pomočjo katalogov, razstav in seznamov novosti. (Filo, 1978, str. 131)

V prispevku v Jubilejnem zborniku navaja, da je posredovanje informacij določenemu uporabniku v knjižnici najstarejša oblika dela z bralci. Imenujemo ga z izrazom, ki smo ga prevzeli iz anglosaksonske strokovne literature, referenčna služba. Specifične dejavnosti te službe so vzgoja uporabnika ali uvajanje v uporabo knjig in knjižnic ter svetovanje pri izbiri knjig. Nivoji referenčnega procesa so maksimalni, srednji in minimalni. Maksimalna teorija izhaja iz teze, da je informacija ključnega pomena za večino ljudi ter da je bolj pomembno, da informacijo dobe, kot da se pri tem naučijo, kako jo je mogoče dobiti. Minimalna referenčna teorija temelji na principu vzgoje, kjer mora knjižničar pomagati neizkušenemu uporabniku tako, da mu pokaže, kako bo to gradivo našel. Med obema teorijama si išče pot srednja ali zmerna teorija referenčne službe. Vprašanje, do kam sega pomoč bibliotekarja v posredovanju informacij uporabniku, je postalo ključno vprašanje v knjižnicah. (Filo, 1978, str. 133) Če knjiga ne najde uporabnika, je mrtva in nekoristna. Tudi velika, polna skladišča knjižnic vsebujejo samo tiskarske produkte, če v knjižnici ni službe, ki bi znala knjige približati uporabniku. Tudi katalogi so napravljeni na podlagi strokovnih dogovorov, ki jih uporabniki ne morejo poznati. Zato je potrebno uvajanje. Referenčni proces je vsota vseh spremenljivk, ki jih v referenčno delo vplete referenčni bibliotekar kot posredovalec informacij. Referenčna služba je formalna oblika posredovanja informacij. Taka izhodišča so bila vodilo Univerzitetni knjižnici Maribor, ko je v začetku leta 1973 preuredila službo bralcem. Dolžnost novega vodje oddelka za delo z uporabniki je bila, da postavi temelje za tako referenčno službo, ki bo na najbolj racionalen in učinkovit način usmerjala k uporabnikom informacijski potencial celotne knjižnice. (Filo, 1978, str. 135)

Da bi bile informacije o predpisanih učbenikih čim hitreje in da bi jih dovolj hitro priskrbeli študentom, je leta 1979 oddelek za delo z uporabniki poslal vsem profesorjem mariborske univerze vprašalnik s prošnjo, naj navedejo predpisano študijsko literaturo. Izpolnjene vprašalnike so v oddelku obdelali in naročili glede na razpoložljiva sredstva primerno število učbenikov. Breda Filo je pripravila priročnik za uporabo informacijskega vira Social Sciences Citation Index. V knjižnično prakso je prenesla novosti, ki jih je spoznala na študijskem izpopolnjevanju na univerzah v Cambridgu in Surrey v Veliki Britaniji. Na strokovnem posvetovanju Društva bibliotekarjev Slovenije je imela referat Pedagoške naloge univerznih knjižnic.

Leta 1980 je oddelek za delo z uporabniki povečal obseg sodelovanja s knjižničarji specialnih knjižnic in s knjižničarji v okviru KDI- sistema pri vseh organizacijskih in strokovnih vprašanjih. Breda Filo je izdelala Seznam informacijskih virov v UKM in preuredila časopisno čitalnico. Pripravila je Osnutek standardov za univerzno knjižnico in v Delu objavila razmišljanje Pogled na informatiko.

4 Obdobje od 1981 do 1990 : nova knjižnična stavba, standardi za univerzno knjižnico, informacijska tehnologija, tipologija dokumentov, podatkovne zbirke

Leta 1981 se je v vsej ostrini zastavilo vprašanje o novi knjižnični stavbi. Ta je bila nujno potrebna zaradi silnega porasta števila uporabnikov, knjižničnih storitev in fondov knjižničnega gradiva ter tudi zato, da bi se knjižnica lahko razvijala v smislu sodobnega knjižničarstva. Povečan pritisk na knjižnične storitve je ob številčno enaki kadrovski sestavi zahteval nadaljnje organizacijske premike pri nalaganju novih opravil delavcem. Prožnost pri opravljanju delovnih postopkov je bila povečana, prav tako povezanost knjižničnih delavcev z mnogoterimi delovnimi procesi v knjižnici. Breda Filo se je udeležila Kongresa IFLA v Leipzigu. Na posvetovanju Zveze bibliotekarjev Jugoslavije v Novem Sadu je imela referat Študij uporabnikov informacijskih virov.

Leta 1982 je Breda Filo pripravila več predavanj, med njimi Informacijska naloga splošnoizobraževalnih knjižnic v knjižnično-informacijskem sistemu Slovenije, Domoznanska zbirka in domoznanske informacije, Sistem znanstvenih informacij v pravo, Medbibliotečna izposoja - eden od osnovnih elementov sistema znanstvenih informacij.

Ko je bil leta 1983 na Univerzi v Mariboru instaliran računalnik, so se v knjižnici odločili, da najprej računalniško podprejo izposoja in tako posodobijo oddelek za delo z uporabniki. Istega leta si je Breda Filo ogledala informacijske sisteme v britanskih knjižnicah. Pripravila je elaborat Informacijska služba na Višji agronomski šoli ter recenziji knjig Informatika, avtorice Ivanuške Melihar in Knjižničarstvo, avtorice Martine Šircelj.

Največ organizacijskih posegov v letu 1984 je zahtevala uvedba računalniško podprte izposoje. Potrebni so bili izredni napor, da je bil projekt uresničen. V konstruktivnem sodelovanju z Računalniškim centrom Univerze v Mariboru so bibliotekarji, med njimi tudi Breda Filo, izvedli vrsto teoretičnih in praktičnih nalog, s katerimi se je računalniško podprt sistem izposoje utrdil. Celotna raču-

nalniška akcija knjižnice pa je bila upoštevanja vreden dosežek v slovenskem knjižničarstvu. Breda Filo je v Obvestilih Republiške matične službe objavila prispevka Teoretične osnove izobraževanja uporabnikov in Izobraževanje uporabnikov informacijskih sistemov, z dr. Božidarjem Krajncičem pa je pripravila Osnutek enotnega sistema zajemanja podatkov o raziskovalnem delu za pripravo integriranega informacijskega sistema Univerze v Mariboru.

Leta 1985 je na Univerzi v Mariboru začela z delom skupina, katere naloga je bila, da pripravi vse potrebno za organizacijo in izvedbo sistema za zajemanje podatkov o raziskovalnem delu delavcev Univerze v Mariboru. Članica te skupine je bila Breda Filo. V skupini so pripravili vhodne dokumente, strukturo zapisa UNIMARC, navodila za izpolnjevanje vhodnih dokumentov s primeri in tipologijo dokumentov ter navodila za povezavo računalniško podprtega sistema bibliografske evidence raziskovalnega dela na Univerzi v Mariboru s sistemom katalogizacije in izposoje. Breda Filo je zapisala, da informacijski sistem raziskovalne dejavnosti Univerze v Mariboru temelji na kriteriju dostopnosti dokumentov. Dokumenti se uvrščajo v tri velike skupine A, B in C po načinu objave oziroma dostopnosti. Uvrstitev v skupine in zaporedje dokumentov v posameznih skupinah nima nikakršne zveze z njihovo znanstveno vrednostjo. Informacijski sistem namreč ne ocenjuje raziskovalnega dela, omogoča pa, da postanejo dokumenti dostopni strokovni javnosti in njeni kritiki. Osnovni namen informacijskega sistema znanstvene dejavnosti univerze je bibliografska in fizična dostopnost dokumentov, ki so rezultat raziskovalnega in strokovnega dela sodelavcev univerze. V skupino A uvrščamo publikacije, izdane pri založbah ali tistih organizacijah, ki imajo prijavljeno svojo založniško dejavnost. Publikacije so praviloma dostopne v knjigotrški mreži. V skupini B so polpublikacije. Izdajajo jih organizacije, ki nimajo registrirane svoje založniške dejavnosti. Ti dokumenti so le izjemoma dostopni v knjigotrški mreži. Z njimi razpolagajo avtorji, uredniki ali izdajatelji sami, zato morajo le-ti poskrbeti, da so dostopni širšemu krogu strokovnjakov. V skupino C se uvrščajo umetniške poustvaritve in kulturne dejavnosti, o katerih obstaja informacija v tisku. V to skupino sodijo tudi raziskave, katerih rezultati niso dokumenti, namenjeni raziskovalni javnosti, ampak naročnikom. (Filo, 1986, str. 2)

Leta 1985 je Breda Filo z referatom Izobraževanje študentov uporabnikov v Jugoslaviji sodelovala na Mednarodnem znanstvenem posvetu o uvajanju študentov v rabo knjižničnih informacijskih sistemov v Berlinu, ki ga je pripravila Univerzitetna knjižnica Humboldtove univerze ob 175-letnici ustanovitve te univerze. (Filo, 1986, str. 4)

Leta 1986 so na oddelku za delo z uporabniki pod vodstvom Brede Filo pričeli s poizvedbami v tujih podatkovnih zbirkah Dialog v Kaliforniji. Na republiški ravni je bilo leta 1986 določeno, katere naložbe v Sloveniji so nacionalnega značaja in mednje je bila všteta tudi nova stavba UKM. Breda Filo je sodelovala pri

organizacijskih načrtih razporeditve gradiva v novi stavbi. Zlasti prosti pristop in posebne zbirke so terjali poglobljen študij. Po predstavitvi izpopolnjenih programov UNIMARC-88 so v knjižnici pričeli z vnašanjem vhodnih dokumentov v podatkovno zbirko Bibliografija Univerze v Mariboru. Pri tem projektu je sodelovala tudi Breda Filo.

Na skupščini ZDBJ na Ohridu in na strokovnem posvetovanju slovenskih knjižničarjev v Mariboru je Breda Filo predavala o standardih za univerzne knjižnice. Povedala je, da so bili leta 1986 pripravljene v osnutku Standardi za univerzne knjižnice, ki so pomenili nadgradnjo osnutka iz leta 1980. Kljub temu, da so standardom pripisovali velik pomen že leta 1980, pa razprave o njih niso nadaljevali. Vzrokov za to je bilo več. Najpomembnejši je bil ta, da so se pričele priprave na novi zakon o knjižničarstvu in standardi naj bi bili z njim usklajeni. Od leta 1985 naprej pa so se člani Sekcije za univerzne knjižnice v problematiko standardov intenzivno poglobljali. (Filo, 1986, str. 64) Že osnutek standardov iz leta 1980 je vseboval vsa načela, ki predstavljajo temelje univerznega knjižničnoinformacijskega sistema. To so največja dostopnost informacij najširšemu krogu uporabnikov, nenehno izboljševanje informacijskih pogojev, povezovanje vse informacijske dejavnosti in čim večja racionalizacija poslovanja. (Filo, 1986, str. 64)

Osnutek standardov iz leta 1986 poskuša osnovne principe sodobnega bibliotekarstva, splošno bibliografsko kontrolo in splošno dostopnost gradiva vplesti v vse elemente knjižničnoinformacijske dejavnosti in ustvariti učinkovito organizacijo v računalniško podprtem knjižničnoinformacijskem sistemu univerze. Hkrati je besedilo standardov obravnavala tudi delovna skupina Komisije za splošnoznanstvene in univerzne knjižnice Zveze društev bibliotekarjev Jugoslavije. Osnutek standardov ima deset poglavij, ki predstavljajo strukturo in elemente knjižničnoinformacijskega sistema univerze z določenimi vidiki. Prvo poglavje opredeljuje univerzne knjižnice z definicijami, ki jih je določil UNESCO. (Filo, 1986, str. 65) Dodana pa je definicija, ki določa funkcijo univerznih knjižnic v informacijskem procesu in se glasi: Univerzne knjižnice so komunikacijski centri znanstvenih in drugih informacij ter s svojo dejavnostjo prispevajo k razvoju znanosti in kulture širšega območja, posebej pa univerze, ki so ji namenjene. Knjižnice visokih šol, fakultet, oddelkov in inštitutov so definirane kot specializirane knjižnice. Univerzne knjižnice se razlikujejo od specialnih knjižnic, saj so njihove pedagoške naloge enako pomembne kot informacijske. Drugo poglavje naniza naloge univerznih knjižnic, posebej pa opredeljuje obveznosti univerzitetnih in osrednjih univerznih knjižnic. Univerzitetne knjižnice opravljajo poleg svojih nalog še vse naloge osrednje knjižnice univerze s tem, da usmerjajo razvoj knjižničnoinformacijskega sistema univerze. Standardi obravnavajo status uporabnikov univerznih knjižnic v tretjem poglavju. Četrto poglavje podrobneje popisuje knjižnične službe. Vsebina petega poglavja je knjižnično gradivo.

Standardi predstavljajo tudi kvantitativno merilo. Določajo najmanjše število enot knjižničnega gradiva, ki je pogoj, da lahko univerzna knjižnica začne opravljati svojo funkcijo. Šesto poglavje obravnava informacijske vire, ki predstavljajo dejansko most med sedanjo in bodočo organizacijo knjižničnega poslovanja. Standardi ne morejo do podrobnosti predvideti strukture vseh vrst računalniško podprtih katalogov, saj bodo odvisni od programov in računalniške konfiguracije. Sedmo, najboljše poglavje, je posvečeno knjižničnim delavcem. Zadnji dve poglavji obravnavata prostor in opremo. Pri gradnji in ureditvi knjižnic je treba upoštevati najnovejša spoznanja knjižnične arhitekture in potrebe nove tehnologije, kajti standardi lahko dajejo samo osnovne smernice. (Filo, 1986, str. 73)

V letu 1987 je Breda Filo skupaj z drugimi člani strokovnega kolegija pripomogla k reševanju prostorskih, tehnoloških in organizacijskih problemov v novi stavbi. Pripomogla je tudi k temu, da so bili sklenjeni trdnejši dogovori o računalniško podprtem knjižničnem sistemu v Sloveniji.

Leta 1988 pa je v okviru projekta na Centru za razvoj Univerze v Ljubljani izdelala raziskovalno nalogo Univerzne knjižnice v Mariboru, v okviru projekta Knjižničarstvo in celovito znanstveno informiranje na univerzi pa raziskovalno nalogo Standardi in norme v univerznih knjižnicah.

Člani sekcije za univerzne knjižnice pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije so pod vodstvom Brede Filo več let intenzivno delali na področju standardov in leta 1989 pripravili dopolnjeni predlog z naslovom Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice, v katerih je v primerjavi s standardi iz leta 1986 poudarek na računalniško podprtem knjižničnoinformacijskem sistemu univerze, dostopu do podatkovnih zbirk in elektronskih dokumentov ter sistematičnem izobraževanju študentov.

Predloge Strokovnih kriterijev in meril za visokošolske knjižnice iz leta 1989 žal pristojni organi (ministrstva in univerze) niso potrdili. Po tem letu pa se je vrstilo mnogo sprememb, bibliotekarska stroka je zelo napredovala, informacijska tehnologija v knjižnicah se je hitro spreminjala, nova statuta univerz sta tudi prinesla pomembne novosti v delovanju in organizaciji, spremenil se je tudi sistem v državi. Vsa ta dejstva so narekovala temeljno predelavo standardov, kriterijev in meril za visokošolske knjižnice. Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice utemeljujejo delovanje knjižničnoinformacijskega sistema univerze, ki mora biti homogena mreža, podprta z računalniškimi zmogljivostmi, v kateri funkcionalno povezano delujejo univerzitetna knjižnica kot osrednja knjižnica univerze ter visokošolske knjižnice na fakultetah, visokih in višjih šolah. Samo tiste knjižnice, ki so povezane v računalniško podprtem knjižničnoinformacijskem sistemu univerze, ki imajo strokovno dobro usposobljene kadre ter ustrezen in dovolj obsežen knjižnični fond, omogočajo svo-

jim visokim šolam in fakultetam izpolnjevanje njihovih nalog. Udeleženci v visokem šolstvu potrebujejo namreč knjižničnoinformacijsko službo, ki omogoča dostop do vseh dokumentov v knjižničnoinformacijskih sistemih, dostop do domačih in tujih podatkovnih zbirk, dostop do elektronsko publiciranih dokumentov ter sistematično in integrirano izobraževanje študentov za uporabo informacijskih virov in knjižničnoinformacijskih služb. (Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice, 1989, str. 3)

Leto 1989 je bilo za knjižnico in njene delavce zagotovo eno zahtevnejših. Kljub težavam, ki so se pojavile po preselitvi v novo stavbo, so delavci knjižnice racionalizirali nekatere postopke, sodelovali pri ustvarjanju vzajemnega kataloga in na pobudo Brede Filo začeli uvajati tehnologijo CD-ROM, organizirali številne ogledе nove knjižnice ter sistematično uvajali v uporabo knjižnice posameznike in organizirane skupine študentov. Breda Filo je aktivno sodelovala v skupini znanstvenih knjižnic Alpe-Jadran in se udeležila 55. kongresa IFLA v Parizu.

Leta 1990 se je pod vodstvom Brede Filo širila ponudba podatkovnih zbirk CD-ROM. Sklenjene so bile tudi pogodbe za iskanje v tujih podatkovnih zbirkah v obliki on-line. V tem letu je na povabilo Nemškega bibliotekarskega inštituta obiskala nemške knjižnice.

30. decembra 1990 se je Breda Filo upokojila, vendar nam je bila vsa leta po upokojitvi dragocena svetovalka, ki je bila vedno pripravljena pomagati s svojim velikim teoretičnim znanjem in izkušnjami.

5 Aktivnosti v Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije

Vsa leta od zaposlitve v Študijski knjižnici je bila Breda Filo članica Društva bibliotekarjev Slovenije, kjer je prevzela najodgovornejše funkcije. Bila je predsednica Društva bibliotekarjev Maribor in članica izvršnega odbora Društva bibliotekarjev Slovenije, namestnica predsednika Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, članica uredniškega sveta revije Knjižnica. Postala je tudi častna članica Društva bibliotekarjev Maribor.

V reviji Knjižnica je v letih od 1964 do 1980 objavljala recenzije nemške revije Zentralblatt für Bibliothekswesen. V reviji Knjižnica je v letih od 1974 do 1980 v sodelovanju s Slavico Ludvik in Vlasto Pacheiner-Klander objavljala bibliografijo Literatura s področja bibliotekarstva in informatike v NUK in CTK v Ljubljani ter UK v Mariboru.

Na številnih bibliotekarskih srečanjih in posvetovanjih je aktivno delovala kot organizator, moderator ali kot predavatelj. Z referati, v katerih je obravnavala organiziranost knjižnic, standarde za knjižnice, informacijsko delo v knjižnicah, izobraževanje uporabnikov, informacijsko tehnologijo pri evidenci raziskovalnega dela in tipologijo dokumentov, je sodelovala na strokovnih posvetovanjih Društva bibliotekarjev Slovenije, Zveze bibliotekarskih društev Slovenije in Zvezi društev bibliotekarjev Jugoslavije.

Vodila je vrsto strokovnih komisij. Sprva je s kolegi iz Narodne in univerzitetne knjižnice ter drugih knjižnic sodelovala pri modelu splošnoizobraževalnih knjižnic, kasneje pa je posebno pozornost posvečala Sekciji za univerzne knjižnice in pripravila osnutek standardov.

Svoje ugotovitve je objavljala v reviji Knjižnica. Leta 1973 je v članku Kako uveljaviti moderen regionalni knjižnični sistem zapisala, da je osnutek za regionalni knjižnični sistem pripravila z namenom, da bi besedilo osnutka služilo kot osnova za razpravo, za razčiščevanje posameznih problemov in za analizo bodoče organizacije knjižnične mreže. V strukturi modela navaja naslednje elemente: osrednja splošnoizobraževalna knjižnica, občinska knjižnica, krajevna knjižnica, izposojevališče in potujoča knjižnica. Ob pregledovanju tujih bibliotekarskih sistemov ugotavlja, da se struktura slovenskega regionalnega sistema v svojih elementih bistveno ne razlikuje od zgradbe tujih sistemov. Priprav na izdelavo osnutka modela se je lotila pri temeljih in poskušala najti odgovore v vedi, ki se ukvarja s sistemi, to je v splošni teoriji sistemov in v sistemski analizi. Izmed treh osnovnih skupin sistemov, naravni, tehnični in organizacijski, so jo zanimali samo organizacijski sistemi, ki zajemajo vse materialne, umske in moralne rezultate, ki jih je ustvarilo človeštvo. (Filo, 1973, str. 9)

Kot članica Društva bibliotekarjev Slovenije je kolege na predavanjih seznanjala z novostmi bibliotekarske vede in nanje prenašala znanje, ki si ga je pridobila ob študijskih obiskih v evropskih knjižnicah. Aktivno je sodelovala tudi v mednarodnih bibliotekarskih organizacijah, kjer je zastopala slovenske bibliotekarje.

Leta 1963 je slovenske bibliotekarje s člankom v reviji Knjižnica seznanila s pripravami na novi knjižničarski zakon v Veliki Britaniji. Zapisala je, da je vlada Velike Britanije leta 1957 ustanovila odbor, kateremu je predsedoval Sir Sidney Roberts. Naloga odbora je bila, da pregleda strukturo ljudskega knjižničarstva in da prouči povezavo med ljudskimi, univerzitetnimi in strokovnimi knjižnicami. Poročilo odbora, ki so ga po njegovem predsedniku poimenovali Robertsovo poročilo, je priporočalo parlamentu nov knjižničarski zakon (Public Library Act). Bredo Filo pa so zanimala tudi prizadevanja za reformo Društva bibliotekarjev (Library Association), ki so potekala hkrati s prizadevanji za novi knjižničarski zakon. Društvo bibliotekarjev (Library Association) je dobilo po reformi leta 1961

status strokovnega društva in pričelo zastopati poleg interesov bibliotekarjev v ljudskih knjižnicah tudi interese bibliotekarjev v univerzitetnih in strokovnih knjižnicah, ki so jih do tedaj obravnavali le v posameznih strokovnih sekcijah. (Filo, 1963, str. 160) Spoznanja o delovanju bibliotekarskih društev v drugih državah je Breda Filo prenašala na delovanje Društva bibliotekarjev Slovenije.

Udeleževala se je kongresov IFLA in o njih poročala v reviji Knjižnica. V članku leta 1974 je zapisala, da je bila osrednja tema kongresa v Grenoblu leta 1973 univerzalna bibliografska kontrola, ki predstavlja večletne sanje bibliotekarjev o pregledu nad tem, kar je bilo kjer koli zapisano. Znanje postane dostopno ljudem šele, kadar si vsaka posamezna država ustvari primerno bibliografsko službo. Univerzalna bibliografska kontrola je svetovni sistem za izmenjavo informacij o vseh publikacijah vseh držav. Koncept univerzalne bibliografske kontrole pomeni mrežo nacionalnih delov, ki so integrirani v enoten mednarodni sistem. (Filo, 1973, str. 58)

Breda Filo je ohranila aktivni stik z Zvezo bibliotekarskih društev Slovenije tudi po upokojitvi. Leta 1990 je na strokovnem posvetovanju v Novi Gorici predstavila referat Univerzitetna knjižnica Maribor v novi podobi ali splošnoznanstvena knjižnica in specialni uporabnik, v katerem poudarja, da so za uspešen razvoj knjižnice poleg primernih prostorov potrebni v bibliotekarski teoriji in praksi usposobljeni knjižničarji ter dovolj dobrih in sodobnih informacijskih virov, ki delujejo kot živ in razvijajoč se organizem v dinamični interakciji z uporabniki. (Filo, 1990, str. 29) Leta 1991 je na strokovnem posvetovanju na Rogli predstavila referat Knjižnice in pedagoški sistemi, v katerem razpravlja o vlogi knjižnice in knjižničarjev v vseh segmentih sodobnega slovenskega izobraževalnega sistema. Meni, da tudi didaktično najbolj dognani programi v šolah ne morejo izpolniti vseh učnih ciljev brez uporabe dejavnosti, ki jih nudi šolska knjižnica (Filo, 1991, str. 17). Leta 1992 je na strokovnem posvetovanju v Ljubljani predstavila referat Informacijska politika, v katerem predstavlja mednarodna prizadevanja za informacijsko politiko, oris značilnosti informacijske družbe, elemente informacijske politike ter pospeševanje učinkovite uporabe informacijske politike. (Filo, 1992, str. 9)

6 Pedagoško delo na Oddelku za bibliotekarstvo

Ob delu v Univerzitetni knjižnici Maribor in Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije se je Breda Filo intenzivno ukvarjala tudi s pedagoškim delom na Oddelku za bibliotekarstvo Filozofske fakultete v Ljubljani.

Ko je bil Oddelek za bibliotekarstvo v študijskem letu 1987/1988 ustanovljen, se je to zgodilo po dolgoletnih prizadevanjih in na temelju dolgoletne tradicije študija knjižničarstva na Pedagoški akademiji v Ljubljani. Ta študij in teoretično delo slovenskih bibliotekarjev, ki je zbrano v glavnem v reviji Knjižnica, so postavili temelje za začetek univerzitetnega študija bibliotekarstva. (Žnideršič, 1998, str. 5) Med temi bibliotekarji je bila tudi Breda Filo.

Delovna skupina, v kateri so bili predstavniki Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Univerzitetne knjižnice v Mariboru, Pedagoške akademije v Ljubljani, Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Filozofske fakultete in Društva bibliotekarjev Slovenije je v letu 1982 pripravila osnutek vsebinske zasnove za visokošolski študij bibliotekarstva. (Berčič, 1998, str. 9) Delovna skupina je leta 1984 pripravila nov predlog, ki ga je skupščina Posebne izobraževalne skupnosti za kulturo potrdila in določila, da se program začne izvajati v šolskem letu 1987/1988. (Berčič, 1998, str. 10) Temeljlil je na programu in izkušnjah pri pouku knjižničarstva na višji stopnji izobraževanja na Pedagoški akademiji v Ljubljani ter na primerih študija bibliotekarstva v drugih državah. (Berčič, 1998, str. 11) Predmetnik s področja bibliotekarstva je obsegal 16 rednih predmetov in 4 izbirne seminarske predmete. Študij bibliotekarstva je obsegal štiri širša predmetna področja z ustreznimi strokovnimi predmeti, in sicer: organiziranost in razvoj bibliotekarske stroke, obdelava in uporabljanje knjižničnega gradiva, knjigarstvo in splošna znanja. (Berčič, 1998, str. 14)

Učna načrta za predmeta visokošolske in specialne knjižnice ter metodika bibliotekarskega komuniciranja je pripravila Breda Filo in ju tudi predavala. (Berčič, 1998, str. 17) Vsebinski poudarek pri predmetu visokošolske in specialne knjižnice je bil podrobno seznanjanje z organizacijo in metodami dela visokošolskih in specialnih knjižnic, poglobljanje v organiziranost teh knjižnic v okviru njihovih matičnih organizacij, spoznavanje pretoka informacij, seznanjanje z metodami dela drugih informacijskih služb, informacije o vsebini podatkovnih zbirk specializiranih informacijskih centrov, usposabljanje za delovanje v informacijski družbi. (Berčič, 1998, str. 14) Vsebinski poudarek pri predmetu metodika bibliotekarskega komuniciranja je bil posredovanje teoretičnih in praktičnih vidikov dela z uporabniki, predstavitev knjižnice kot mesta za vstop v celotno mrežo informacijskih sistemov, predstavitev bibliotekarja kot organizatorja pretoka informacij za določeno območje ali posamezne strokovne skupine, svetovalca pri reševanju informacijskih problemov, uporabljanje metod socioloških raziskav pri študiju informacijskih potreb kot sestavni del delovanja v informacijski službi, možnost sodobne informacijske tehnologije za poglobljeno spoznavanje drugih strok pri praktičnem delu z uporabniki, prikaz knjižnice kot kulturnega in informacijskega centra določenega območja. (Berčič, 1998, str. 16)

Breda Filo je bila mentorica študentom bibliotekarstva pri diplomskih nalogah, in sicer: Public relations v knjižnici (1993), Bibliografske inštrukcije (1994), Neverbalna komunikacija (1993) ter Klasifikacija, književnost in bralec (1995). Avtorica v diplomski nalogi ugotavlja, da so stiki z javnostjo premišljena, načrtovana in trajna dejavnost, ki teži k vzpostavljanju in vzdrževanju vzajemnega razumevanja med organizacijo in njeno javnostjo. Na javnost izvajajo pritisk vsi, ki bi radi pritegnili njeno pozornost. Zato mora sporočilo, ki želi javnost doseči, prihajati neprestano, z vseh strani in prek različnih medijev. (Vilicer, 1993, str. 26) Avtorica dela Bibliografske inštrukcije poskuša raziskati odnos do bibliografskih inštrukcij v Sloveniji, in sicer v okolju šolskih knjižnic. (Pavlica, 1994, str. 1) Ugotavlja, da knjižnice gradijo bibliografski most med uporabnikovim vprašanjem in bibliografsko strukturo. Iskanje v knjižnici zahteva poznavanje virov, bibliografske strukture ter sposobnosti oblikovanja iskalnih strategij. Pri nas šola žal oblikuje le sposobnosti literarnega branja, zanemara pa informacijsko, funkcionalno in kognitivno branje, to je komponente informacijske pismenosti. (Pavlica, 1994, str. 23) V diplomski nalogi Neverbalna komunikacija avtorica predstavlja neverbalne vidike komunikacijske interakcije, elemente govornice telesa, kot so izraz obraza, pogled, kretnje, telesna drža in prostorsko obnašanje. Te znake aplicira na razmere v knjižnici. Koristnost poznavanja govornice telesa vidi predvsem v boljšem osebnotnem odnosu do uporabnikov. Posebej se posveti predstavitvi psiholoških ovir uporabnika in skuša prikazati ustrezne rešitve. Namen naloge je prikazati, kako se s pomočjo poznavanja neverbalne komunikacije približati uporabniku na človeški ravni in ustvariti pristnejši odnos med knjižničarjem in uporabnikom. (Pegan, 1993, str. 3)

Breda Filo je v desetletju pedagoškega dela prenašala na svoje študente teoretično znanje in bogate izkušnje ter jih spodbujala k raziskovalnemu delu v knjižnicah, v katerih so se zaposlili po končanem študiju bibliotekarstva.

7 Sklepne misli

Bibliografija Brede Filo obsega več kot sto štirideset enot in nam odkriva njeno zavzeto predanost bibliotekarski vedi. Pridobljeni nazivi bibliotekarska svetovalka, docent Univerze v Ljubljani ter priznanja, ki jih je prejela Breda Filo, Čopova diploma, državna odlikovanja, zlasti Zlata plaketa Univerze v Mariboru in Red dela s srebrnim vencem, so le skromne oddolžitve za njeno delo.

Breda Filo je svojo bibliotekarsko pot pričela kot katalogizator, zaključila pa kot docent na Oddelku za bibliotekarstvo.

Zanimali so jo knjižnični sistemi na sploh, tipologija knjižnic in organiziranost knjižnic. Poudarjala je, da je potrebno v Sloveniji postaviti sistem regionalnih

knjižničnih sistemov, sistem strokovnih knjižnic ter nacionalne in univerzitetnih knjižnic. Veliko napora je vložila v razvoj mreže splošnoizobraževalnih knjižnic. Na osnovi analize stanja je ugotovila veliko razdrobljenost v tedanjih slovenskih ljudskih knjižnicah in po poglobljenem študiju sistemov v drugih evropskih državah in teorije sistemov predlagala model, ki na najbolj racionalen način zagotavlja dostop uporabnikom do gradiva in informacij.

Zanimala jo je tudi knjižnična zakonodaja. Že kmalu po zaposlitvi v tedanji Študijski knjižnici je pričela spremljati spremembe na tem področju v drugih državah, posebno pozornost pa je posvetila stanju v Veliki Britaniji.

Veliko je razmišljala o problematiki standardov in norm v knjižnicah. Ugotovila je, da imajo to področje različne države različno urejeno in da se tudi drugod sprašujejo o uporabnosti in realnosti norm. Breda Filo je menila, da normiranje posameznih operacij ugodno vpliva le v nekaterih fazah, ni pa ga mogoče uvesti povsod v knjižnicah. To spoznanje jo je spremljalo dve desetletji in tako je s sodelavci pripravila več osnutkov standardov in norm za slovenske knjižnice, povabili pa so jo tudi k pripravi osnutka standardov in norm za knjižnice v nekdanji Jugoslaviji.

Na ustvarjalno pot Brede Filo je odločilno vplivala integracija tedanje Visokošolske in študijske knjižnice v Univerzo v Mariboru. Med tem, ko se je pred tem posvečala široki problematiki vseh tipov knjižnic, se je kasneje ukvarjala pretežno s problematiko visokošolskih in univerzitetnih knjižnic. Ugotavljala je, da so se knjižnice v Sloveniji v preteklosti razvijale pod nemškim in avstrijskim vplivom, vzor pri razvoju v prihodnosti pa so ji postale britanske knjižnice.

Zanimali so jo sistemi univerzitetnih knjižnic znotraj matičnih ustanov, splošna organizacija univerzitetnih knjižnic v povezavi s knjižnicami fakultet, visokih šol in inštitutov. Kasneje pa se je vse bolj posvečala ožjemu področju dela univerzitetnih knjižnic, to je delu z uporabniki.

Poglobila se je v oblike dela z uporabniki v tujih univerzitetnih knjižnicah in na teoretičnih osnovah zasnovala model najsodobneje urejenega oddelka za delo z uporabniki v državi, ki je bil za zgled mnogim drugim knjižnicam. Pri oblikovanju oddelka ji je bilo vseskozi vodilo, da mora delovati tako, da bo na najbolj racionalen in učinkovit način usmerjal k uporabnikom informacijski potencial celotne knjižnice.

Za informacijsko tehnologijo je menila, da je zelo učinkovita pri doseganju cilja zagotavljanja dostopnosti. Takoj, ko so se ponudile možnosti za njeno uvedbo, se je z veliko vnemo lotila priprav in spodbujala sodelavce. Menila je, da je kot prioriteto nalogo potrebno računalniško podpreti evidenco raziskovalnega dela na univerzi, tako da bodo rezultati raziskovanj dostopni vsej zainteresirani javnosti in ne samo posameznikom ali ožjim skupinam, kot je bilo ustaljeno do tedaj.

Ko se je lotila zahtevne naloge oblikovanja tipologije dokumentov, jo je vodila misel, da je potrebno dokumente razporediti v skupine glede na to, kako so dostopni uporabnikom. Menila je, da se bo z vključitvijo tudi tistih dokumentov, ki niso dostopni v knjigotrški mreži, v računalniško podprti sistem bibliografske evidence, povečala njihova dostopnost. Bila je ena izmed tistih bibliotekarjev, ki so svoje sanje o tem, da bi ustvarili bibliografski pregled na vsem, kar je bilo kjerkoli zapisanega, poskušali postopoma uresničevati v vseh projektih, v katerih so sodelovali.

Pri snovanju modelov knjižnic in posameznih služb jo je spremljala misel na pet Ranganathanovih zakonov, ki v kratki in preprosti obliki izražajo temelje knjižničarstva: »Knjige so za uporabo. Vsakemu uporabniku njegovo knjigo. Vsaki knjigi njenega uporabnika. Čuvaj čas uporabnika. Knjižnica je rastoči organizem.«

Teoretično se je poglobljala v teorijo, strukturo in kategorizacijo informacijskih virov, sprva tistih v klasični obliki. Kasneje se je z veliko vnemo poglobljala v novosti, ki jih je na tem področju prinašala informacijska tehnologija. Z navdušenjem se je vračala z obiskov v tujih knjižnicah, ki so že imele dostop do podatkovnih zbirk v obliki on-line, CD-ROM in kasneje z internetom. Poudarjala je, da se moramo slovenske knjižnice potruditi, da s čim krajšim časovnim zamikom ponudimo svojim uporabnikom vse storitve, ki jih ponujajo najbolj razvite knjižnice na svetu. Prepričana je bila, da prav informacijska tehnologija pomaga k bolj učinkovitemu uresničevanju ene izmed temeljnih človekovih pravic, to je pravici do dostopnosti do informacij.

Na knjižnice je gledala kot na integralni del izobraževalnega procesa in menila je, da je izobraževanje najrentabilnejša investicija. Z veliko vnemo se je lotila priprave programov izobraževanja uporabnikov, sprva v manjšem obsegu in skromnih prostorskih pogojih, kasneje pa je programe obogatila tako vsebinsko kot tudi glede časovnega obsega in števila skupin uporabnikov. K sodelovanju pri izobraževanju uporabnikov je pritegnila bibliotekarje v knjižnicah Univerze v Mariboru. Njeni skrbno načrtovani programi izobraževanja so postali vzor tudi številnim drugim knjižnicam v Sloveniji in nekdanji Jugoslaviji. Z željo, da bi jim predstavila dosežene uspehe na izobraževalnem področju, pa so jo povabili tudi na strokovna posvetovanja v drugih državah.

Odraž njenega aktivnega dela v Društvu bibliotekarjev Slovenije in kasneje v Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije so prispevki v reviji Knjižnica in številni referati na posvetovanjih, med katerimi jih je veliko vabljenih. Njene pobude za razvoj slovenskega knjižničarstva pa so vpletene tudi v mnoge sklepe posvetovanj ZBDS.

Z veliko vnemo se je ob številnih drugih obveznostih lotila še priprave študijskih programov na novoustanovljenem Oddelku za bibliotekarstvo Filozofske

fakultete Univerze v Ljubljani. Opravila je pionirsko delo pri pripravi vsebine predmetov visokošolske in specialne knjižnice ter metodika bibliotekarskega komuniciranja. Posebno pri slednjem je prišlo do izraza njeno teoretično poznavanje pedagoških in psiholoških ved ter večletna praksa v pedagoškem delu, ki ga je opravljala nekaj let po diplomi in pred zaposlitvijo v Študijski knjižnici. Sodelavcem v Univerzitetni knjižnici Maribor je rada pohvalila svoje pridne in bistre študente ter poudarila, da ji je v veliko zadovoljstvo sodelovati s študenti pri seminarških in diplomskih nalogah, v katerih zasledi izvirne zamisli o reševanju knjižničnih problemov in predloge uvajanja novosti v knjižnice. Študenti bibliotekarstva, ki so opravljali prakso v knjižnicah Univerze v Mariboru, pa so svoje zadovoljstvo izrazili z besedami: »Profesorica Breda Filo nam je dala veliko znanja.«

Z njenimi nekdanjimi sodelavci in študenti, na katere je toliko let prenašala svoje poglede na poslanstvo knjižnic, so zamisli Brede Filo vtakane v slovenske knjižnice.

Citirani viri in literatura

1. Banič, T., Berčič, B., Filo, B. & Veselko, M. (1987). *Osnove knjižničarstva*. Ljubljana: Posebna izobraževalna skupnost za kulturo.
2. Berčič, B. (1998). Visokošolski študij bibliotekarstva v Sloveniji od začetka do 1990. *Zbornik razprav* (str. 7-36). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
3. Gabron-Vuk, C. (1996). Breda Filo – osebna bibliografija za obdobje 1960-1995. *Knjižničarske novice* 6, (8-9), str. 1-11.
4. Gabron-Vuk, C. (2003). Breda Filo. *100 let Univerzitetne knjižnica Maribor* (str. 261-275). Maribor: Univerzitetna knjižnica.
5. Filo, B. (1962). Navodila za poslovanje strokovnih knjižnic. *Knjižnica* 6, (1-2), 77-81.
6. Filo, B. (1963). Priprave na novi knjižničarski zakon v Angliji. *Knjižnica* 7, (3-4), 160-165.
7. Filo, B. (1965). Ljudske knjižnica v Mariborskem okraju. *Dialogi* 1, (1-2), 59-62.
8. Filo, B. (1970). Standardi in norme v znanstveni knjižnici. *Knjižnica* 14, (1-4), 15-31.
9. Filo, B. (1971). Knjižnični sistem Slovenije. *Knjižnica* 15, (1-2), 3-36.
10. Filo, B. (1973). Kako uveljaviti moderen regionalni knjižnični sistem. *Knjižnica* 17, (1-4), 9-22.

11. Filo, B. (1974). Poročilo o kongresu FIAB v Grenoblu. *Knjižnica* 18, (1-2), 58-66.
12. Filo, B. (1976). Informacijsko delo v knjižnicah glede na analizo informacij, informacijski virov in uporabnikov. *Knjižnica* 20, (1-4), 16-35.
13. Filo, B. (1977). Pobude za študentsko knjižnico v Mariboru. *Knjižnica* 21, (1-4), 131-140.
14. Filo, B. (1978). Problemi informacijske službe v univerzitetni knjižnici. *Univerzitetna knjižnica Maribor 1903-1978* (str. 129-150). Maribor: Založba Obzorja.
15. Filo, B. (1982). Domoznanska zbirka in domoznanske informacije. *Knjižnica* 26, (3-4), 171-185.
16. Filo, B. (1985). Priprave za zajemanje podatkov o raziskovalnem delu Univerze v Mariboru. *Knjižnica* 29, (1), 66-73.
17. Filo, B. (1986, 30. januar). Informacijska pismenost. *Delo*, 28, str. 4-5.
18. Filo, B. (1986). *Navodila za izpolnjevanje obrazcev evidence rezultatov raziskovalnega dela od 1.1.1986 dalje in Tipologija dokumentov*. Maribor: Univerza.
19. Filo, B. (1986). Standardi za univerzne knjižnice leta 1986. *Knjižnica* 30, (3-4), 63-75.
20. Filo, B. (1990). Univerzitetna knjižnica Maribor v novi podobi ali splošnoizobraževalna knjižnica in specialni uporabnik. *Knjižnica* 34, (3), 29-44.
21. Filo, B. (1991). Knjižnice in pedagoški sistemi. *Knjižnica* 35, (2-3), 17-30.
22. Filo, B. (1992). Informacijska politika. *Knjižnica* 36, (2), 9-27.
23. Filo, B. (1993). Informacijska pismenost. *Zbornik ob devetdesetletnici Univerzitetne knjižnice Maribor (1903-1993) in stoletnici rojstva Janka Glazerja (1893-1975)* (str. 23-37). Maribor: Univerzitetna knjižnica.
24. Filo, B. & Kert, Z. (1978). *Problemi informacij družbenih ved v knjižnicah in NATIS v Sloveniji*. Maribor: Univerzitetna knjižnica.
25. Hartman, B. (1989). Filo Breda. *Enciklopedija Slovenije* 3 (str. 111-112). Ljubljana: Mladinska knjiga.
26. Hartman, B. (1996). Breda Filo. *Knjižnica* 40, (1), 135-136.
27. Hartman, B. (1978). Petinsedemdeset let Univerzitetne knjižnice Maribor. *Univerzitetna knjižnica Maribor 1903-1978* (str. 9-106). Maribor: Založba Obzorja.
28. Pavlica, H. K. (1994). *Bibliografske inštrukcije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
29. Pegan, S. (1993). *Neverbalna komunikacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
30. *Poročila o delu Študijske knjižnice v Mariboru v letih 1960 do 1969*. Maribor: Študijska knjižnica.

31. *Poročila o delu Visokošolske in študijske knjižnice v Mariboru v letih 1970 do 1974.* Maribor: Visokošolska in študijska knjižnica.
32. *Poročila o delu Univerzitetne knjižnice Maribor v letih 1975 do 1996.* Maribor: Univerzitetna knjižnica.
33. Sapač, I. (1996, 21. februar). Breda Filo, *Delo*, 38, str. 2
34. Sapač, I. (1996). Bredi Filo v slovo. *Knjižničarske novice* 6, (3), 1-7.
35. Sapač, I. (1996). Ob smrti Brede Filo. *Univerzitetna revija*. 3, (2), 40-41.
36. Sapač, I. (1996, 19. februar). Prof. Breda Filo. *Večer*, 52, str. 11.
37. *Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice – predlog.* (1989). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
38. Urbanija, J. (1998). Slovenski bibliotekarji in njihov vpliv na družbeni položaj knjižničarjev. *Zbornik razprav* (str. 61-79). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
39. Vilicer, B. (1993). *Public relations v knjižnici.* Ljubljana: Filozofska fakulteta.
40. Žnideršič, M. (1998). Razvoj študija bibliotekarstva v letih 1990-1997. *Zbornik razprav* str. 37-59). Ljubljana. Filozofska fakulteta.

Doc. dr. Irena Sapač, bibliotekarska svetovalka, je upokojena ravnateljica Univerzitetne knjižnice Maribor.

Naslov: Pionirska ul. 5, 2000 Maribor

Naslov elektronske pošte: irena.sapac@email.si

BIBLIOGRAFIJA

BIBLIOGRAPHY



Dr. BRANKO BERČIČ: osebna bibliografija

Matjaž Hočevar

Bibliografija
UDK 012Berčič B.

Ključne besede: osebne bibliografije, bibliografije, bibliotekarstvo, Branko Berčič

Bibliography
UDC 012Berčič B.

Key words: personal bibliographies, bibliographies, librarianship, Branko Berčič

1 Samostojne publikacije

1.1 Strokovne monografije

- 1 **Rod pisatelja Ivana Tavčarja.** – Ljubljana : [Državna založba Slovenije], 1951. – [2] f., [4] zganj. f. : graf. prikazi ; 26 cm
Rodovniki so bili namenjeni kot priloga Zbranemu delu Ivana Tavčarja, vendar niso izšli; prim. Ivan Tavčar, Zbrano delo. Knj. 1, Ljubljana 1951, str. 376-377 (2. izd. 1966, str. 438-439).
- 2 **Mittelalterliche Handschriften der National- und Universitätsbibliothek in Ljubljana.** – München : R. Trofenik, 1965. – 27 str. ; 20 cm. – (Litterae Slovenicae ; 3)
Sonderdruck aus dem Katalog: Frankfurter Buchmesse, Oktober 1965. Katalog no. 3; glej tudi Zakladi Narodne in univerzitetne knjižnice, 1982 in O knjigah in knjižničarstvu, 2000.

HOČEVAR, Matjaž. Dr. Branko Berčič: personal bibliography. Knjižnica, Ljubljana, 51(2007)3-4, p. 243-280

- 3 **Das slowenische Wort in den Drucken des 16. Jahrhunderts.** – Str. 152-268 + 84 str. faks.
 Posebni odtis iz: *Abhandlungen über die slowenische Reformation* : Literatur – Geschichte – Sprache – Stilart – Musik – Lexicographie – Theologie – Bibliographie. – München : R. Trofenik, 1968. – Str. 152-268, [84] str. pril. (reprodukcije naslovnice) ; 24 cm. – (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen ; 1). – Popolna bibliografija tiskov v 16. stol., uvod in kazala (3).
Poročila: Maks Miklavčič, Bogoslovni vestnik 1968, št. 3/4, str. 274-287. – Jan Šedivý, Večer 15. II. 1969, št. 38. – Janez Logar, Knjižnica 1968, št. 1/4, str. 106-108. – Jan Šedivý, Kronika 1969, št. 1, str. 62-63.
- 4 **Tiskarstvo na Slovenskem :** zgodovinski oris / po literaturi in gradivu Ivana Matičiča. – Ljubljana : Odbor za proslavo 100-letnice grafične organizacije na Slovenskem, 1968 (1969). – 412 str. + 1 zvd. : ilustr. ; 24 cm
 Pril.: Hundertjähriges Jubiläum der Grafikerorganisation Sloweniens : 1868-1968. – 12 str.
 Obsežnejši odlomki objavljeni v: Bogomil Gerlanc, Tisk slovenske knjige na Primorskem I. Od začetkov do konca 1980. Jadranski koledar za leto 1970, str. 158-174 (separat Trst 1969, 20 str.); Dušan Cunjak, Gutenbergova galaksija, Naša Mladinska knjiga, Ljubljana 1987 (št. 3/4, str. 8-9, št. 7/8, str. 4-5, št. 9/10, str. 6-7), 1988 (št. 1, str. 7-8).
Poročila: Bogomil Gerlanc, Primorski dnevnik 14. IX. 1969, št. 214. – Božidar Borko, Delo 27. IX. 1969, št. 265, str. 18. – Jože Jurač, Prostor in čas 1969, št. 9/10, str. 576-477. – Branko Reisp, Kronika 1970, št. 1, str. 60-61. – Branko Reisp, Knjižnica 1971, št. 3/4, str. 168-169.
- 5 **Mladost Ivana Tavčarja.** – V Ljubljani : Slovenska matica, 1971. – 365 str. : ilustr. ; 24 cm + [1] zganj. f. pril. (Tavčarjeva genealogija)
 Osebno kazalo.
Poročila: Nada Gaborovič, Dialogi 1972, št. 7/8, str. 562-564. – J[ože] Gregorič, Glasnik SDD, 1972, št. 1, str. 24-25. – V.V. [Vili Vuk], Večer 11. IV. 1972, št. 85, str. 5. – Joža Mahnič, Prostor in čas 1973, št. 1/2, str. 117-119.
- 6 **Das slowenische Bibliothekswesen.** – Wien : Österreichisches Institut für Bibliotheksforschung, Dokumentations- und Informationswesen, 1976. – 95 str. ; 24 cm. – (Biblos – Schriften ; 84)
 Soavtor. – Posebni odtis iz Biblos (Wien), Jg. 24, 1975, Heft 3, str. 174-224 in Heft 4, str. 275-310. – Iz vsebine: Die Nachkriegsentwicklung des Bibliothekswesens in Slowenien, str. 8-17.
- 7 **O knjigah in knjižničarstvu :** razvojne študije in analize. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 2000. – 244 str. ; 23 cm. – (BiblioThecaria ; 8)
Vsebina: *O knjigah:* Uveljavljanje knjige in tiskarstva na Slovenskem ; Srednjeveške rokopisne knjige v slovenski nacionalni knjižnici ; Inkunabule v slovenski nacionalni knjižnici ; Nekateri značilnosti fonda inkunabul v Sloveniji ; Na sledi za prvimi slovenskimi knjigami ; O

nastajanju Dalmatinove Biblije ; Slovenska beseda in slovenski reformacijski avtorji v tiskih 16. stoletja ; *O knjižničarstvu*: Zgodovinski razvoj knjižnic (informativni pregled) ; Leto dni prvega slovenskega zakona o knjižnicah ; Slovensko knjižničarstvo 1945-1975 ; Slovensko knjižničarstvo 1985 ; Sodobni razvoj slovenske nacionalne knjižnice ; Sooblikovali so slovensko nacionalno knjižnico (1784-1992) ; Bibliotekarska stroka in njeno uveljavljanje pri Slovencih.

Poročila: Alenka Šauperl, Šolska knjižnica 2000, št. 1, str. 48. – Lidija Wagner, Revija o knjigi 2001, št. 9, str. 5. – Iztok Ilich, Revija o knjigi 2001, št. 11, str. 26-27. – Reportaža TV3 ob predstavitvi knjige v Knjižnici Ivana Tavčarja v Škofji Loki 15. IV. 2001 (videoposnetek).

- 8 **Domoznanski spisi.** – Škofja Loka : Muzejsko društvo : Loški muzej, 2002. – 249 str. : ilustr. ; 24 cm. – (Loški razgledi. Doneski ; 7)

O avtorju na zavihkih ov. – Spremna beseda / Franc Podnar: str. 7. – Opombe z bibliografijo: str. 246-249.

Vsebina: **I:** Pobuda za organiziranje muzejske dejavnosti v Škofji Loki : (ob petdesetletnici) ; Snovanje in ustanovitev Muzejskega društva v Škofji Loki : (ob petdesetletnici) ; Castrum Bosisen: kje in kaj je bil? ; Loški rojaki med slovenskimi javnimi delavci ; Škofjeloška mesečna imena ; Škofjeloški pasijon ; Pred sto letu v lubniškem Kevdercu ; Iz sodelovanja med Cegnarjem in Levstikom : (ob stoletnici izida Cegnarjevih pesmi) ; Tavčar ter Otok in struga ; Tavčarjeva ljubljanska kronika ; Drobtine iz Groharjeve zapuščine ; Prezrti jubilej dr. Antona Dermote : (k sedemdesetletnici njegovega rojstva) ; Ob deseti obletnici smrti Borisa Zihlerla ; Ob štiridesetletnici streljanja talcev v Škofji Loki ; **II:** Pavletu Blazniku v slovo in spomin ; Profesor Planina, srce loškega muzejskega snovanja ; Za spomin na rojaka dr. Antona Polenca ; Joka (Jože) Žigon 1899-1983 ; Spremno pismo avtorici Jeji Jamar Legat ; Oto Burdych se poslavlja ; O treh Marišah: Poldki Štigličevi ; Andrej Pavlovec 1929-1995 ; **III:** Usklajevanje muzejske dejavnosti v Občini Škofja Loka ; Priznanja ob štiridesetletnici muzejskega dela v Škofji Loki ; Loški razgledi ob petindvajsetletnici ; Kje in kakšen naj bo novi kulturni dom in še kaj ; Razvoj in delo Mestne ljudske knjižnice ; Prosvetno delo pri nas ; Pogled nazaj in naprej ; Tavčarjeva Visoška kronika na škofjeloškem odru ; Par besed o Sneguljčici ; Kako je s pevskim zborom? ; Razstava knjig in slikarjev amaterjev ; O delu naših likovnikov ; Letošnje perspektive ; Tako res ne gre! ; Še smeha? ; **IV:** Opombe.

1.2 Faksimilirane in komentirane izdaje

- 9 Trubar, Primož. *Abecedarium, oli tabliza, is katere se vsaki more lahko inu vkratkim, brati inu pissati nauuzhiti ... VTibingi M. D. LXVI.* – V Ljubljani : Cankarjeva založba »Trubarjev antikvariat«, 1965. – [18] str. ; 16 cm
Pripredil. – Spremna beseda: str. [15-18].

- 10 Trubar, Primož. *Abecedarium und der klein Catechismus In der Windischen Sprach ... 1550.* – V Ljubljani : Cankarjeva založba »Trubarjev antikvariat«, 1966. – 26, [VIII] str. ; 16 cm
Priredil. – Spremna beseda: str. [I-VIII].
- 11 Trubar, Primož. *Ena duhovska peissen subper Turke inu vse sovrashnike te Cerque Boshye ... VTibingi 1567.* – V Ljubljani : Cankarjeva založba »Trubarjev antikvariat«, 1966. – [24] str. : note ; 16 cm
Priredil. – Spremna beseda: str. [17-22].
- 12 Trubar, Primož. *Eni Psalmi, ta celi Catehismus, inu tih vegshih Gody, stare inu Noue kerszhanske Peisni ... VTibingi. M. D. LXVII.* – Ljubljana : Cankarjeva založba »Trubarjev antikvariat«, [1967]. – 48 str. : note ; 17 cm
Priredil. – Spremna beseda: str. [37-47]. – Bibliografija: str. 48.
- 13 Gregorčič, Simon. *Poezije 1882* : faksimile rokopisa iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1967. – XXIX, 158, [36] str. – (Monumenta litterarum Slovenicarum ; 3)
Priredil. – Tehnično poročilo o reproduciranju rokopisa: str. XXI-XXIX.
- 14 Jurčič, Josip. *Deseti brat.* – Maribor : Založba Obzorja, 1967. – 252 str. ; 19 cm. – (Iz slovenske kulturne zakladnice ; 3)
Priredil. – Ob stoletnici nastajanja Jurčičevega Desetega brata: str. 233-251.
- 15 Dalmatin, Jurij. *Biblia, tu ie, vse Svety Pismu, Stariga inu Noviga Testamenta ... Wittemberg M. D. LXXXIII.* – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1968. – [50], 334, [6], 210, 150, [10] f., V str. : ilustr. ; 36 cm. – (Monumenta litterarum Slovenicarum. Izredna izdaja)
Priredil. – O nastajanju Dalmatinove Biblije: str. I-V. – Bibliografija pri spremni besedi.
- 16 Dalmatin, Jurij. *Biblia : 1584. Teil I: Text.* – München : R. Trofenik, 1968. – [12] str., [50], 334, [6], 210, 150, [9] f., V str. : lesorezi ; 36 cm. – (Geschichte, Kultur und Geistesleben[!] der Slowenen ; 3/1)
Priredil. – Die Entstehung der Dalmatin-Bibel: str. [5-11]. – O nastajanju Dalmatinove Biblije: str. I-V.
- 17 Megiser, Hieronymus. *Der Vaterunser : In vierzig Sprachen : Frankfurt 1593.* – München : R. Trofenik, 1968. – [58] str. ; 21 cm. – (Litterae Slovenicae ; 4)
Priredil. – [Nachwort]: str. [53-57].
- 18 Bohorič, Adam. *Arcticae horulae : die erste Grammatik der slowenischen Sprache : Wittenberg 1584. Teil I, Text.* – München : R. Trofenik, 1969. – 6, [24], 178, 59 str. ; 18 cm. – (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen ; 4/1)
Priredil. – Vorwort und technische Redaktion: str. [3-6].
- 19 Bohorič, Adam. *Arcticae horulae succisivae, de Latino Carniolana literatura ... : Witebergae M. D. LXXXIII.* – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970. – 178, 59,

- XXII str. ; 18 cm. – (Monumenta litterarum Slovenicarum ; 7)
Pripredil. – Adam Bohorič in njegova slovnica slovenskega jezika: str. I-XXII. – Bibliografija: str. XXII.
- 20 Trubar, Primož. *Catechismus in der Windischenn Sprach... : Tübingen 1550.* – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970. – 244, XXXVI str. ; 17 cm. – (Monumenta litterarum Slovenicarum ; 8)
Pripredil. – Opomba: str. XXXVI.
- 21 Romuald, OMCap. *Škofjeloški pasijon.* – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1972. – [84], XV str. ; 29 cm. – (Monumenta litterarum Slovenicarum ; 11)
Strokovni sodelavec.
- 22 Trubar, Primož. *Cerkovna ordninga = Slowenische Kirchenordnung : Tübingen 1564.* Teil I: Text. – München : R. Trofenik, 1973. – 168, 13, XXXIV str. – (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen ; 10/1)
Prevod nemške uvodne besede R. Trofenika (str. XI-XIV) in sklepne besede Ch. Weismanna (str. XXVII-XXXIV) v slovenščino.

1.3 Katalogi in učbeniki

1.3.1 Katalogi

- 23 **Auswahl des Schrifttum aus Jugoslawien** : 1962-1966. – Ljubljana : Državna založba Slovenije ; München : R. Trofenik, 1966. – 46 str. ; 20 cm. – (Frankfurter Buchmesse September 1966. Katalog ; no. 4)
Soavtor.
- 24 **Ivan Cankar** : 1876-1918-1968 : Praga 1969. – V Ljubljani : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1969. – 11 str. ; 21 cm
Soavtor. – Katalog razstave.
- 25 **Katalog rokopisov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.** – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1975-
Ms 1 – Ms 99. – 1976. – 42 str. – Soavtor.
Ms 400 – Ms 699. – 1977. – 112 str. – Avtor.
Ms 700 – Ms 999. – 1975. – 118 str. – Avtor.
Ms 1000 – Ms 1170. – 1980. – 117 str. – Soavtor.
Inventarizirano gradivo. – 1980. – 328 str. – Soavtor.
- 26 **Tiski od 15. do konca 18. stoletja** : pričevanja o kulturi v Furlaniji-Juljski krajini, Koroški in Sloveniji : Furlanija-Juljska krajina, Koroška, Slovenija, Kulturno srečanje Alpe-Jadran 1978 : katalog razstave, Ljubljana, maj 1978, [Trieste, giugno 1978, Klagenfurt, September 1978]. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1978. – 81 str. : faks. ; 22 cm
Soavtor. – Vzpor. nasl. na notr. str.: Libri stampati dal secolo XV alla fine del secolo XVIII [in] Der Buchdruck seit dem 15. Jh. bis Ende des 18. Jh. – Besedilo slov., it. in nem.

- 27 **Zakladi Narodne in univerzitetne knjižnice** : [ob razstavi prirejeni februarja 1982 v Cankarjevem domu v Ljubljani]. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1982. – 97 str. : ilustr. 24 cm
Soavtor. – Iz vsebine: Srednjeveški rokopisi ; Inkunabule. – Srednjeveški rokopisi prvotno objavljeni kot Mittelalterliche Handschriften der National- und Universitätsbibliothek in Ljubljana. München, R. Trofenik 1965, 27 str. – Glej tudi O knjigah in knjižničarstvu, 2000.
- 28 **16. [šestnajsto] stoletje – burno obdobje slovenske prebuje** : (ob razstavi izbranega knjižničnega gradiva). – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1984. – 74 str. : ilustr. ; 25 cm. – (Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice ; 3)
Soavtor. – Iz vsebine: Slovenska beseda in slovenski reformacijski avtorji v tiskih 16. stoletja: str. 13-41.
- 29 **Parola e libro** : riforma protestante slovena del XVI secolo : [catalogo della mostra] = Beseda in knjiga : slovenska protestantska reforma XVI. stoletja : [katalog razstave]. – V Trstu : Narodna in študijska knjižnica, 1985. – 67 str. : ilustr. ; 30 cm
Soavtor – Iz vsebine: Slovenska beseda in slovenski reformacijski avtorji v tiskih 16. stoletja = Gli autori sloveni della riforma nelle opere stampa del XVI secolo: str. 23-65.

1.3.2 Učbeniki

- 30 **Bibliotekarstvo I.** – Ljubljana : Pedagoška akademija, 1981. – 21 str.
Študijsko gradivo za interno uporabo. – Strojep. avtogr. – Ponatisi in nove izdaje: 1982, 1983, 1984.
Vsebina: Splošne osnove o bibliotekarski vedi ter o organiziranju in delovanju knjižničarstva in knjigarstva.
- 31 **Pregled razvoja knjižničarstva in bibliotekarske stroke na Slovenskem** : gradivo za knjižničarski tečaj v Narodni in študijski knjižnici. – Trst : Narodna in študijska knjižnica, 1982. – 36 str.
- 32 **Bibliotekarstvo II.** – Ljubljana : Pedagoška akademija, 1983. – 20 str.
Študijsko gradivo za interno uporabo. – Strojep. avtogr. – Ponatis oz. nova izdaja 1984.
Vsebina: [1.] Knjižnični prostori in oprema ter zaščita in nega knjižničnega gradiva [2.] Razvoj knjige, knjižničarstva in knjigarstva, posebej v Sloveniji in Jugoslaviji, ter razvoj bibliotekarske stroke in vede na Slovenskem.
- 33 **Osnove knjižničarstva** – 1. natis. – Ljubljana : Posebna izobraževalna skupnost za kulturo, 1987. – 228 str. : graf. prikazi ; 24 cm. – (Srednje izobraževanje / PIS za kulturo)
Soavtor. – Iz vsebine: Uvod ; Knjižničarstvo kot veda in strokovna dejavnost ; Zgodovinski razvoj knjižnic ; Družbene in strokovne osnove sodobnega slovenskega knjižničarstva ; Vrste knjižnic, njihove naloge

- in delovanje ; Struktura knjižničnoinformacijskega sistema v Sloveniji: str. 5-97. – Zgodovinski razvoj knjižnic - glej tudi Enciklopedijo Slovenije geslo Knjižnica, zv. 5, str. 153-158 in O knjigah in knjižničarstvu, 2000.
- 34 **Vzgojnoizobraževalni program za študij bibliotekarstva** : (veljavnost od študijskega leta 1985/86). – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1987. – 61 str. Soavtor.
- 35 **Bibliotekarski terminološki slovar** : poskusni snopič / [izdala] Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna, 1996. – 84 str. ; 24 cm
Soavtor. – Bibliografija: str. 83-84.
- 36 **Osnove primerjalnega bibliotekarstva**. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1998. – 24 str. + 4 str.
Študijsko gradivo za interno uporabo.

2 Prispevki v zbornikih, komentiranih izdajah in revijah

2.1 Literarna veda

2.1.1 Strokovni prispevki

- 37 *Slovenska protestantika*. – Slovenski poročevalec, 12, 1951, št. 212 (9. IX.)
- 38 *Tavčar ter Otok in Struga*. – Škofjeloški prosvetni list, 2, 1953/54, str. 99-101
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 39 *Rod, dom in prvo šolanje pisatelja Ivana Tavčarja*. – Loški razgledi, 1, 1954, str. 77-88. Ilustr.
- 40 *Pred devetimi desetletji so ustanovili Slovensko Matico*. – Ljudska pravica, 20, 1954, št. 264 (4. XI.), str. 6
- 41 *Drobtine iz Groharjeve zapuščine*. – Loški razgledi, 2, 1955, str. 134-156. Ilustr.
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 42 *[Slovenski rokopisi Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani]*. – Knjiga, 3, 1955. Ilustr.
Št. 1, str. 28 (Brižinski spomeniki)
Št. 2, str. 72 (Supraslski zbornik)
Št. 3, str. 120 (Glagolski brevir)
Št. 4, str. 168 (Stiški rokopis)
Št. 5, str. 212 (Trubarjeva pisma)
Št. 6, str. 264 (Hipolitov slovar)
Št. 7/8, str. 336 (Škofjeloški pasijon)

- Št. 9, str. 422 (Slovenska pisma iz 18. stoletja)
 Št. 10/11, str. 492 (Vodnikovo Dramilo)
 Št. 12, str. 566 (Prešeren: Slovo od mladosti)
 Soavtor.
- 43 *Po petih knjigah nove izdaje Tavčarja.* – Jezik in slovstvo, 1, 1955/56, št. 8/9, str. 278-282
- 44 *V sledi za prvimi slovenskimi knjigami.* – Jezik in slovstvo, 2, 1956, št. 3, str. 111-117
- 45 *[Rokopisi slovenskih pisateljev 19. stoletja v Narodni in univerzitetni knjižnici].* – Knjiga 6, 1958. Ilustr.
 Št. 1, str. 22 (Prešernova Zdravljica)
 Št. 2, str. 72 (Vaje)
 Št. 3/4, str. 128 (Fran Levstik, Martin Krpan)
 Št. 5, str. 184 (Josip Jurčič, Deseti brat)
 Št. 6, str. 222 (Josip Stritar, Prijatelj)
 Št. 7/8, str. 268 (Simon Gregorčič, Človeka nikar!)
 Št. 9/10, str. 326 (Ivan Tavčar, Visoška kronika)
 Št. 11/12, str. 376 (Janko Kersnik, Očetov greh)
 Soavtor
- 46 *Knjige in rokopisi iz naše protireformacije in baroka :* (ob otvoritvi razstave v Narodni in univerzitetni knjižnici). – Naši razgledi, 8, 1959, št. 3 (14. II.), str. 68-69
- 47 *Literarnozgodovinske pripombe o Plamenici.* – Jezik in slovstvo, 4, 1959, št. 6, str. 182-182
 O romanu Mimi Malenškove.
- 48 *Iz sodelovanja med Cegnarjem in Levstikom :* (ob stoletnici izida Cegnarjevih Pesmi). – Loški razgledi, 7, 1960, str. 119-150. Ilustr.
 Bibliografija: str. 147-149. – Résumé. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 49 *Ivan Tavčar v srednji šoli.* – Loški razgledi, 8, 1961, str. 151-164. Ilustr.
 Résumé.
- 50 *Mladostni lik Ivana Tavčarja.* – Loški razgledi, 12, 1965, str. 47-64. Ilustr.
 Résumé.
- 51 *Spremna beseda.* – V: P. Trubar: Abecedarium, oli tabliza ... Tübingen 1566. – V Ljubljani : Cankarjeva založba »Trubarjev antikvariat«, 1965. – Str. [15-18]
- 52 *Spremna beseda.* – V: P. Trubar: Abecedarium und der klein Cathechismus ... Tübingen 1550. – V Ljubljani : Cankarjeva založba »Trubarjev antikvariat«, 1966. – Str. [28-35]
- 53 *Spremna beseda.* – V: P. Trubar: Ena duhouska peissen subper Turke ... V Tübingen 1567. – V Ljubljani : Cankarjeva založba »Trubarjev antikvariat«, 1966. – Str. [17-22]

- 54 *Spremna beseda*. – V: P. Trubar: Eni psalmi, ta celi catehismus ... VTibingi 1567. – V Ljubljani : Cankarjeva založba »Trubarjev antikvariat«, 1967. – Str. [33-44]
- 55 *O nastajanju Dalmatinove Biblije*. – V: J. Dalmatin: Biblia, tu ie, vse sveitu pis-mu ..., Wittenberg 1584. – Ljubljana : Mladinska knjiga ; München : R. Trofenik, 1968 (Monumenta litterarum Slovenicarum. Izredna izdaja). – Str. I-V
- 56 *Die Entstehung der Dalmatin-Bibel = O nastajanju Dalmatinove Biblije*. – V: J. Dal-matin: Biblia : 1584. Teil I: Text. – München : R. Trofenik, 1968 (Geschichte, Kultur und Geistesleben[!] der Slowenen ; 3/1). – Str. [1-8], I-V
- 57 *Ob stoletnici nastajanja Jurčičevega Desetega brata*. – V: J. Jurčič: Deseti brat. – Maribor : Obzorja, 1967 (Iz slovenske kulturne zakladnice ; 3). – Str. 233-251
- 58 *Tehnično poročilo o reproduciranju rokopisa*. – V: S. Gregorčič: Poezije 1882. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1967 (Monumenta litterarum Slovenicarum ; 3). – Str. XXXI-XXXIII
- 59 *V letu 1593 natisnjeni slovenski očenaš*. – Knjižnica, 11, 1967, št. 1/4, str. 125-128
O knjižici očenašev v štiridesetih jezikih Hieronima Megiserja.
- 60 *Vorwort und technische Redaktion*. – V: A. Bohorič: Arcticae horulae : Witten-berg 1584. Teil I: Text. – München : R. Trofenik, 1969 (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen ; 4/1). – Str. [3-6]
- 61 *[Nachwort]*. – V: H. Megiser: Der Vaterunser In vierzig Sprachen : Frankfurt 1593. – München : R. Trofenik, 1968 (Litterae Slovenicae ; 4). – Str. [53-57]
- 62 *Rokopisno gradivo iz zapuščine Ivana Cankarja v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani*. – Slavistična revija, 17, 1969, št. 1, str. [329]-353
- 63 *Opomba*. – V: P. Trubar: Catechismus in der windischen Sprach : Tübingen 1550. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970 (Monumenta litterarum Slo-venicarum ; 8). – Str. XXXVI
- 64 *Adam Bohorič in njegova slovnica slovenskega jezika*. – V: A. Bohorič: Arcticae horulae succisivae ... : Witebergae 1584. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970 (Monumenta litterarum Slovenicarum ; 7). – Str. I-XXII
- 65 *Aus dem Leben und Wirken Adam Bochoričs*. – V: A. Bohorič: Arcticae horulae. Wittenberg 1584. Teil II: Untersuchungen. – München : R. Trofenik, 1971 (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen ; 4/2). – Str. 7-21
- 66 *Slovenska beseda in slovenski reformacijski avtorji v tiskih 16. stoletja*, str. 13-41. – V: 16. [šestnajsto] stoletje – burno obdobje slovenske prebuje. – Ljublja-na : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1984 (Zbornik Narodne in univer-zitetne knjižnice ; 3). – Str. 13-41
Bibliografija: str. 41. – Zusammenfassung. – Glej ponatis z italijanskim prevodom v Parole e libro, 1985 in O knjigah in knjižničarstvu, 2000.

- 67 *Slovenska beseda in slovenski reformacijski avtorji v tiskih 16. stoletja = Gli autori sloveni della riforma nelle opere stampa del XVI secolo.* – V: Parola e libro : riforma protestante slovena del XVI secolo : [catalogo della mostra] = Beseda in knjiga : slovenska protestantska reforma XVI. stoletja : [katalog razstave]. – V Trstu : Narodna in študijska knjižnica, 1985. – Str. 23-65
Besedilo v it. in slov. – Neavtoriziran ponatis s strokovno nepravilnim italijanskim prevodom bibliografije.

2.1.2 Strokovne redakcije in komentarji

- 68 *Tone Šifrer: Če se ustavi motor.* – Loški razgledi, 1, 1954, str. 141-152
Opomba k prvi objavi.
- 69 *Cvetko Golar: Ulinjak. Stari vinograd.* – Loški razgledi, 2, 1955, str. 183-199
Izbor, priredba in opomba.
- 70 *Jan Plestenjak: Ratink :* (dva odlomka iz romana). – Loški razgledi, 3, 1956, str. 219-238
Opomba k prvi objavi.
- 71 *Oto Vrhunec-Blaž Ostrovihar: [Pesmi].* – Loški razgledi, 4, 1957, str. 151-154
Zbral, uredil in opomba k objavi.
- 72 *Anton Leskovec: Sovodenj :* drama v treh dejanjih. – Loški razgledi, 6, 1959, str. 203-232
Opomba k prvi objavi.
- 73 *France Cegnar: Izbrana literarna dela.* – Loški razgledi, 7, 1960, str. 193-212
Izbral, priredil in opomba k objavi.
- 74 *Vladimir Kavčič: Na nebu samotni oblak :* tri poglavja iz povesti. – Loški razgledi, 8, 1961, str. 187-209
Opomba o avtorju.
- 75 *Prvi literarni delavci z loškega ozemlja :* dela A. Stržinarja, J. Basarja, M. Nagliča, M. Kuralta, M. Tuška in J. Levičnika. – Loški razgledi, 9, 1962, str. 197-216
Izbral, priredil in opomba k objavi.
- 76 *Ivan Tavčar: Začetni literarni poskusi :* ob 120-letnici pisateljevega rojstva. – Loški razgledi, 18, 1971, str. 189-221
Izbral, priredil in opomba k objavi.
- 77 *Boris Zihnerl: Izbrani članki in razprave.* – Loški razgledi, 23, 1976, str. 277-329
Izbral, priredil in spremna beseda.
- 78 *Joža (Joka) Žigon: Nikoli več vojske.* – Loški razgledi, 30, 1983, str. 335-373
Priredil, uredil in spremna beseda.
- 79 *Francé Planina: Moje minulo službeno delo.* – Loški razgledi, 38, 1991, str. 11-27
Zbral in priredil.
- 80 *Pavle Hafner: Ana Kalan Visoška :* odlomki iz nedokončane pripovedi Visoška tragedija. – Loški razgledi, 38, 1991, str. 267-297
Izbral in priredil.

- 81 *France, Planina: O prijatelju Pavletu Blazniku.* – V: Bibliografija Pavleta Blaznika 1903-1984. – Škofja Loka : Knjižnica Ivana Tavčarja : Muzejsko društvo, 2003 (Bibliografije pomembnih osebnosti s Škofjeloškega ; 2) (Loški razgledi. Doneski ; 8). – Str. 27-34
Iz avtorjevih objav v LR 10/1963, 20/1973 in 31/1984 izbral in priredil.
- 82 *Janez Veider: Umorjeni škof.* Povest iz loške zgodovine. 1. del. – Loški razgledi, 53, 2006, str. 171-198
Za objavo priredil.

2.1.3 Ocene

- 83 *Ob robu izdaj »Klasja«* : Klasje, DZS, Ljubljana 1947 (št. 1-8), 1948 (št. 9-17). – Mladinska revija, 4, 1948/49, št. 7, str. 309-312
- 84 *Ob novih izdajah Tavčarjevih spisov.* – Mladinska revija, 4, 1948/49, št. 8, str. 355-359
- 85 *Jubilejna razstava Jurčičevih del.* – Knjiga, 2, 1954, št. 4, str. 189-193
- 86 *Tavčar: Izza kongresa* : nova knjiga v zbirki »Naši pesniki in pisatelji«. – Vestnik založbe Lipa, 1957, št. 9, str. 4. Ilustr.
Objavljeno tudi v Domoznanskih spisih, 2002 pod naslovom Tavčarjeva ljubljanska kronika.
- 87 *Ob novi izdaji Tavčarjeve Visoške kronike.* – Jezik in slovstvo, 3, 1958, št. 7, str. 322-324
Ocena knjige: I. Tavčar, Visoška kronika, Mladinska knjiga 1957.
- 88 *Joannes Baptista Mayr: Catalogus librorum qui nundinis Labacensibus autumnalibus in officina libraria Joannis Baptistae Mayr, venales prostant. Anno MD-CLXXVIII* : (faksimilirana izdaja, spremna beseda in redakcija Branko Reisp), Ljubljana, Mladinska knjiga 1966. – Knjižnica, 11, 1967, št. 1/4, str. 195-196
Ocena knjige.
- 89 *Faksimile Dalmatinove biblije* : založniško dejanje, kakršnega pri nas še ni bilo. – Delo, 10, 1968, št. 285 (17. X.), str. 11. Ilustr.
Ocena knjige.

2.2 Knjižničarstvo

2.2.1 Strokovni prispevki

- 90 *Kaj je z zakonom o knjižnicah?* – Knjižnica, 1, 1957, št. 1, str. 10-12
- 91 *Zakon o knjižnicah na obzorju.* – Knjiga, 6, 1958, št. 7/8, str. 241-245

- 92 *Društvo bibliotekarjev Slovenije v letih 1949 do 1953.* – V: Drugi i treći kongres Saveza društava bibliotekara F. N. R. Jugoslavije. – Ljubljana : Savez društava bibliotekara FNRJ, 1958. – Str. 247-257
- 93 *Nekaj misli o specialnih znanstvenih in strokovnih knjižnicah.* – Knjižnica, 3, 1959, št. 1/4, str. 12-18
- 94 *Prizadevanja za uvedbo rednega bibliotekarskega šolanja.* – Knjižnica, 5, 1961, št. 1/4, str. 157-162
- 95 *Šematizem uslužbencev slovenskih knjižnic.* – Knjižnica, 3, 1959, št. 1/4, str. 139-141
- 96 *Šematizem uslužbencev slovenskih knjižnic.* – Knjižnica, 4, 1960, št. 1/4, str. 157-165
Nadaljevanje iz 1959.
- 97 *Leto dni zakona o knjižnicah.* – Knjižnica, 6, 1962, št. 3/4, str. 162-174
Prispevek na strokovnem posvetovanju slovenskih knjižničarjev v Kranju 16.-18. nov 1962. – Glej tudi O knjigah in knjižničarstvu, 2000.
- 98 *Knjižnice v novem sistemu financiranja.* – Knjižnica, 7, 1963, št. 3/4, str. 166-180
Soavtor. – Srbohrvaški prevod v: Peti kongres Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Sarajevo 1964, str. 113-128.
- 99 *Pitanje jedinstvenih normi za rad u bibliotekama.* – V: Pregled rada Zajednice jugoslovenskih nacionalnih biblioteka I, 1962-1964, Beograd 1964, str. 121-125
- 100 *Slovensko knjižničarstvo dvajset let po osvoboditvi.* – Knjižnica, 9, 1965, št. 1/4, str. 5-12
Odlomki objavljeni tudi v: Naši razgledi 14, 1965, št. 23 (11. XII.), str. 472-273
- 101 *Organizacija slovenskih bibliotekarjev 1931-1957-1967.* – Knjižnica, 11, 1967, št. 1/4, str. 5-42
Soavtor.
- 102 *Nov sistem nagradjivanja u Narodnoj i univerzitetnoj biblioteci u Ljubljani.* – Bibliotekar (Beograd), 1962, str. 469-477
Objavljeno tudi v: Pregled rada Zajednice jugoslovenskih nacionalnih biblioteka I, 1962-1964, Beograd 1964, str. 60-69.
- 103 *Proi stiki Slovencev s tiskarstvom.* – Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 13, 1968, št. 1/2, str. 9-14
- 104 *Razvoj samoupravnih družbenih odnosov in knjižničarstvo.* – Obvestila republiške matične knjižnice, 1973, št. 11, str. 1-22
- 105 *Knjiga i savremena stremljenja jugoslovenskog bibliotekarstva.* – V: Medjunarodni seminar Knjiga u razvoju savremenog društva. Beograd, 6. i 7. april 1973. – Beograd : Narodna biblioteka SR Srbije, 1973. – Str. 99-105. – Cir.

- 106 *Narodna in univerzitetna knjižnica v jubilejnem letu.* – V: Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice I. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1974. – Str. 75-82
Bibliografija: str. 82. – Résumé.
- 107 *Razvoj društvenih samoupravnih odnosa i bibliotekarstvo.* – V: Peta skupščina Saveza bibliotekara Jugoslavije, Beograd 26-28. september 1973. – Beograd : Savez bibliotekara Jugoslavije, 1974. – Str. 19-32
- 108 *Povojnih trideset let knjižničarstva v Sloveniji.* – Knjižnica, 19, 1975, št. 1/4, str. 1-10.
Povzetek ; Summary. – Glej tudi O knjigah in knjižničarstvu, 2000.
- 109 *Medsebojno povezovanje, neposredna naloga v sedanjem razvoju slovenskega knjižničarstva.* – Obvestila republiške matične službe, 1975, št. 14, str. 1-9
- 110 *Visokošolski knjižnični sistem : prispevki iz razprave.* – V: Zborovanje slovenskih knjižničarjev, Ljubljana 7.-9. novembra 1974. – Ljubljana : Društvo bibliotekarjev Slovenije, 1975. – Str. 21-24
Soavtor. – Prispevek iz razprave.
- 111 *Osnovne smeri povojnega razvoja slovenskih knjižnic.* – Obvestila republiške matične službe, 1976, št. 15, str. 1-7
- 112 *Razvojna pot slovenske nacionalne knjižnice.* – Godišnjak Biblioteke Matice srpske (Novi Sad), 1, 1977, str. 86-95
Glej tudi O knjigah in knjižničarstvu, 2000.
- 113 *Razvoj slovenske nacionalne knjižnice.* – V: Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice II. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1978. – Str. 23-34
Bibliografija: str. 32. – Résumé.
- 114 *Die Nachkriegsentwicklung des Bibliothekswesens in Slowenien.* – V: Das slowenische Bibliothekswesen. – Wien ; Österreichisches Institut für Bibliotheksforschung, Dokumentations- und Informationswesen, 1976 (Biblos – Schriften ; 84). – Str. 8-17
Posebni odtis iz Biblos (Wien), Jg. 24, 1975, Heft 3, str. 174-183.
- 115 *Nacionalna knjižnica in univerzalna dostopnost publikacij.* – Knjižnica, 23, 1979, št. 1/4, str. 11-18
S konference direktorjev nacionalnih knjižnic na zasedanju IFLA v Štrbskem Plesu 1978. – Summary.
- 116 *Narodna in univerzitetna knjižnica (Nacionalna i univerzitetna knjižnica), Ljubljana.* – Jugoslovenski pregled, 25, 1981, št.1, str. 34-36
Z dodanim angl. prevodom
- 117 *Matko Rojnić, bibliotekarsko strokovno izobraževanje in mi.* – Vjesnik bibliotekara Hrvatske (Zagreb), 25, 1981, str. 11-18.
- 118 *Bibliotekarstvo in nova organiziranost raziskovalne dejavnosti.* – Knjižnica, 26, 1982, št. 1/2, str. 63-70

- 119 *Anketa o strokovnem in raziskovalnem delu na področju bibliotekarstva in informatike*. – Knjižnica, 26, 1982, št. 1/2, str. 71-75
- 120 *Visokošolski študij bibliotekarstva*. – V: Strokovno posvetovanje društva bibliotekarjev Slovenije Izobraževanje knjižničarskih delavcev, Tolmin 15. 10. 1982. – 27 str.
- 121 *Srednjeveški rokopisi ; Inkunabule*. – V: Zakladi Narodne in univerzitetne knjižnice : [ob razstavi prirejene februarja 1982 v Cankarjevem domu v Ljubljani]. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1982. – Str. 11-22, 23-38
Srednjeveški rokopisi prvotno objavljeni kot Mittelalterliche Handschriften der National- und Universitätsbibliothek in Ljubljana. Munchen, R. Trofenik 1965, 27 str. – Glej tudi O knjigah in knjižničarstvu, 2000.
- 122 *Uveljavljanje bibliotekarske stroke na Slovenskem : (kratek oris)*. – Knjižnica, 27, 1983, št. 1/4, str. 5-18
Summary.
- 123 *Začetki uveljavljanja knjige na Slovenskem*. – V: Zbornik predavanj / XX. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 2.-14. julij 1984. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 1984. – Str. 21-42
Bibliografija: str. 42. – Glej tudi O knjigah in knjižničarstvu, 2000.
- 124 *Razvoj organiziranosti knjižničarstva na Slovenskem in viri arhivskega gradiva o njem*. – Arhivi, 8, 1985, št. 1/2, str. 51-56
Zusammenfassung. – Referat na zborovanju slovenskih arhivskih delavcev v Ormožu, oktober 1985.
- 125 *Dodiplomski (viši i visoki) študij bibliotekarstva : (teze za diskusiju)*. – V: Deseta skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Opatija, 19. i 20. ožujka 1984. – Zagreb : Savez društava bibliotekara Jugoslavije, 1985. – Str. 324-327
Soavtor.
- 126 *Program visokoškolskog studija bibliotekarstva u Ljubljani*. – V: Obrazovanje bibliotekara na dodiplomskoj razini : radovi II interkatedarskog skupa nastavnika bibliotekarstva, Zagreb, 17. i 18. siječnja 1986. – Zagreb : Filozofski fakultete Sveučilišta : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986. – Str. 15-22
- 127 *Uvod ; Knjižničarstvo kot veda in strokovna dejavnost ; Zgodovinski razvoj knjižnic ; Družbene in strokovne osnove sodobnega slovenskega knjižničarstva ; Vrste knjižnic, njihove naloge in delovanje ; Struktura knjižničnoinformacijskega sistema v Sloveniji*. – V: Osnove knjižničarstva. – Ljubljana : Posebna izobraževalna skupnost za kulturo, 1987. – (Srednje izobraževanje / PIS za kulturo). – Str. 5-97
Zgodovinski razvoj knjižnic - glej tudi Enciklopedijo Slovenije geslo Knjižnica, zv. 5, str. 153-158 in O knjigah in knjižničarstvu, 2000.

- 128 *Izobraževanje knjižničarskih delavcev v Jugoslaviji* : izhodišča, stanje, usmeritve. – Knjižnica, 31, 1987, št. 1, str. 110-129
Koreferat na 11. skupščini ZBDJ, Ohrid, 24.-25. april 1986. – Objavljeno tudi v: Edinaesto sobranie na Sojuzot na društva na bibliotečnite rabotnici na Jugoslavija, Skopje 1987, str. 47-64.
- 129 *Začetek visokošolskega študija bibliotekarstva v Sloveniji*. – V: Vloga knjižnic pri posredovanju znanja, Bled, 1. in 2. oktober. 1987. – Ljubljana : Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 1987. – Str. 123-127
- 130 *Uveljavljanje tiskane knjige in tiskarstva na Slovenskem*. – V: Vpliv in učinki tiskarstva in tiskov v panonskem prostoru do jožefinskih reform / 18. mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci, Celje 1986. – Maribor : Univerza, 1988. – Str. 47-57, 58-72
Bibliografija: str. 57. – Prev. v nem. in povzetka v madž. in hrv. - Glej tudi O knjigah in knjižničarstvu, 2000.
- 131 *Nacionalna knjižnica in univerzalna dostopnost publikacij*. – Obvestila republiške matične službe '88 (1989), št. 47/2, str. 6-13
Ponatis iz: Knjižnica 1979, str. 11-18.
- 132 *Visokošolski študij bibliotekarstva v Sloveniji* : stanje in razvojne smernice. – Knjižnica, 34, 1990, št. 3, str. 139-157
Referat na strokovnem posvetovanju »Smo pripravljene na knjižnico jutrišnjega dne?« ZBDS, Nova Gorica, 25-36. oktober 1990. – Viri: str. 157. – Povzetek ; Summary
- 133 *Univerzna /univerzitetna/ visokošolska knjižnica*. – Knjižnica, 34, 1990, št. 1/2, str. 126-130
- 134 *Nekatere značilnosti fonda inkunabul v Sloveniji* = Some characteristics of the incunabula fond of Slovenia. – V: Crnojevića štamparija i staro štamparstvo : radovi sa naučnog skupa, Cetinje, 11. i 12. maja 1989. godine. – Podgorica : Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 1994 (Naučni skupovi ; 26. Odjeljenje umjetnosti ; 9). – Str. [207]-214
Bibliografija: str. 213. – Summary. – Glej tudi O knjigah in knjižničarstvu, 2000.
- 135 *Bibliotekarska stroka in ustanove ter njihov razvoj na Slovenskem* : informativni pregled. – V: Informativni kulturološki zbornik. – V Ljubljani : Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1995. – Str. 99-117
Bibliografija: str. 117.
- 136 *Sooblikovali so slovensko nacionalno knjižnico 1784-1992*. – V: Petdeset let Narodne in univerzitetne knjižnice. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1996 (Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice ; 5). – Str. 19-40
Bibliografija: str. 40. – Glej tudi O knjigah in knjižničarstvu, 2000.

- 137 *Visokošolski študij bibliotekarstva v Sloveniji od začetka do 1990.* – V: 10 let Oddelka za bibliotekarstvo 1987-1997 : zbornik razprav. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 1998 (BiblioThecaria ; 2). – Str. 7-36
Literatura. – Povzetek ; Abstract.
- 138 *Avstrijska bibliotečna instrukcija iz leta 1778 in ljubljanska Licejska knjižnica.* – V: Raziskovanje kulturne ustvarjalnosti na Slovenskem : Šumijev zbornik : ob dvajsetletnici znanstvenega inštituta. – Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1999. – Str. 281-289
- 139 *Srednjeveško samostansko knjižničarstvo na Slovenskem.* – Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 40, 1997 (=1999), št. 1/2, str. 45-54

2.2.2 Poljudni prispevki

- 140 *Več pozornosti knjižnici!.* – Škofjeloški prosvetni list, 1, 1952/53, št. 7, str. 100-101
- 141 *Več pozornosti škofjeloški knjižnici.* – Ljudska pravica – Borba, 14, 1953, št. 173 (8. VII.), str. 6
- 142 *Razvoj in delo Mestne ljudske knjižnice.* – Loški razgledi, 1, 1954, str. 174-176
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 143 *Častitljive starine črne umetnosti* : ob razstavi inkunabul v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici. – Ljubljanski dnevnik, 6, 1956, št. 40 (17. II.)
- 144 *Knjižnice terjajo!* – Ljudska pravica, 23, 1957, št. 27 (2. II.), str. 7
- 145 *Kadri – problem ljudskih knjižnic.* – Ljudska pravica, 23, 1957, št. 69 (23. III.), str. 7
- 146 *Šola za knjižničarje.* – Slovenski poročevalec, 18, 1957, št. 199 (25. VIII.)
- 147 *Knjige so našle pot v primorsko vas* : obisk v partizanski vasi Trnovo pri Gorici. – Delo, 1, 1959, št. 53 (23. VI.), str. 6
- 148 *O šolanju knjižničarskih kadrov.* – Naši razgledi, 10, 1961, št. 14 (22. VII.), str. 328-329
- 149 *O financiranju in nagrajevanju v knjižnicah.* – Naši razgledi, 11, 1962, št. 4 (24. II.), str. 69
- 150 *Vidiki kulturne rasti.* – Delo, 14, 1972, št. 81 (24. III.), str. 6
Soavtor.
- 151 *Ali so za knjigo res rešitev gasilci?* : pereča vprašanja slovenskega založništva / vodil in objavo uredil Bogdan Pogačnik. – Delo, 14, 1972, št. 163 (17. VI.), str. 19
Soavtor.
- 152 *Kako šolati knjižnične delavce* : anketa. – Knjižnica, 17, 1973, št. 1/4, str. 3-8
- 153 *Poigravanje sedanjosti z zgodovino* : šestdeset skupnih let ljubljanske univerze in slovenske nacionalne knjižnice. – Delo. Književni listi 25.10.1979, str. 17

- 154 *Spremembe v študiju bibliotekarstva.* – Knjižničarske novice, 1991, št. 1/4, str. 7-8
- 155 *Od knjige do knjižnice ali kako sem postal knjižničar.* – V: Knjižnice na Škofjeloškem. – Škofja Loka : Knjižnica Ivana Tavčarja : Občina Škofja Loka, 1995. – Str. 75-80. Ilustr.
Objavljeno tudi v: Biti knjižničar, Radovljica 1998, str. 7-11.
- 156 *Novi prostori za Knjižnico Ivana Tavčarja v Škofji Loki.* – V: Knjižnice na Škofjeloškem. – Škofja Loka : Knjižnica Ivana Tavčarja : Občina Škofja Loka, 1995. – Str. 130-131

2.2.3 Poročila in ocene

- 157 *Pred kongresom jugoslovanskih bibliotekarjev.* – Ljubljanski dnevnik, 3, 1953, št. 128 (4. VI.)
- 158 *Delatnost Saveza društava bibliotekara FNRJ u 1956 godini.* – Bibliotekar (Beograd) 1956, str. 277-283
- 159 *Zvezni knjižničarski seminar.* – Knjižnica, 3, 1959, št. 1/4, str. 115-118
Zagreb, 19.-21. XI. 1958.
- 160 *Izveštaj o radu uprave Saveza društava bibliotekara FNRJ u razdoblju između III i IV kongresa.* – V: Četvrti kongres Saveza društava bibliotekara Jugoslavije. – Beograd : Savez društava bibliotekara Jugoslavije, 1959. – Str. 41-77
- 161 *IV. [četrti] kongres knjižničarjev Jugoslavije.* – Knjižnica, 3, 1959, št. 1/4, str. 135-138
Beograd, 27.-29. V. 1959.
- 162 *Manifestacija slovenskega knjižničarstva.* – Prosvetni delavec, 10, 1960, št. 18 (9. XI.)
- 163 *Razgovor o finančnih sredstvih v knjižnicah.* – Knjižnica, 5, 1961, št. 1/4, str. 186-188
- 164 *Periodični tisk v osvobodilnem gibanju : razstava v Narodni in univerzitetni knjižnici od 7. do 20. maja.* – Naši razgledi, 10, 1961, št. 9 (13. V.), str. 208-209
- 165 *Biblioteke u Jugoslaviji : (izd.) Savez društava bibliotekara Jugoslavije.* Beograd 1962. – Knjižnica, 6, 1962, št. 1/2, str. 82-84
Ocena knjige.
- 166 *Zborovanje slovenskih knjižničarjev v Kranju.* – Knjižnica, 6, 1962, št. 3/4, str. 201-202
Kranj, 16.-18. XI. 1962.
- 167 *Godišnjak 1960 : [izdala] Narodna biblioteka NRS.* Beograd [1962]. – Knjižnica, 6, 1962, št. 3/4, str. 189-192
Ocena Letopisa Narodne biblioteke v Beogradu.

- 168 *Biblioteka Matice Srpske, Novi Sad 1964.* – Knjižnica, 9, 1965, št. 1/4, str. 96-98
Ocena knjige.
- 169 *Građa za istoriju Biblioteke Matice srpske. I. knjiga. 1830-1864, Novi Sad 1964.*
– Knjižnica, 9, 1965, št. 1/4, str. 98-99
Ocena knjige.
- 170 *Skupščina Zveze bibliotekarskih društev Jugoslavije.* – Knjižnica, 9, 1965, št. 1/4, str. 113-114
Budva, 15.-18. X. 1965.
- 171 *V novih prostorih uspešneje naprej!* : ob otvoritvi novih prostorov Narodne in študijske knjižnice v Trstu. – Primorski dnevnik, 33, 1977, št. 128 (5. VI.), str. 5
- 172 *Dragocena knjižna pridobitev.* – Knjižnica, 22, 1978, št. 3/4, str. 232-234
Doslej neznani izvod Trubarjeve knjige Ta prvi dejl tiga noviga testamenta, Tübingen 1557-1558 v Narodni in univerzitetni knjižnici.
- 173 *Ob izidu knjige Jara Dolarja Spomin človeštva.* – Knjižnica, 26, 1982, št. 3/4, str. 265-266
Ocena knjige.
- 174 *Izveštaj Komisije za školovanje i stručno usavršavanje bibliotečkih radnika.* -- V: Deseta skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Opatija, 19. i 20. ožujka 1984. – Zagreb : Savez društava bibliotekara Jugoslavije, 1985. – Str. 399-401
- 175 *Zaključci skupštinske komisije za obrazovanje bibliotečkih radnika.* -- V: Deseta skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Opatija, 19. i 20. ožujka 1984. – Zagreb : Savez društava bibliotekara Jugoslavije, 1985 431-433
- 176 *Sklepi 11. skupščine Zveze društev bibliotekarjev Jugoslavije.* – Knjižnica, 30, 1986, št. 3/4, str. 151-157
Ohrid, 24.-26. april. – Soavtor.
- 177 *Oddelek za bibliotekarstvo.* – V: Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani 1919-1989. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1989. – Str. 249-254
- 178 *Oddelek za bibliotekarstvo.* – V: Poročilo o delu Filozofske fakultete v Ljubljani ... v študijskem letu 1987/88. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1989. – Str. 500-505
- 179 *Oddelek za bibliotekarstvo.* – V: Poročilo o delu Filozofske fakultete v Ljubljani ... v študijskem letu 1988/89. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1989. – Str. 321-331
- 180 *Oddelek za bibliotekarstvo.* – V: Poročilo o delu Filozofske fakultete v Ljubljani ... v študijskem letu 1989/90. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1990. – Str. 253-262
- 181 *Oddelek za bibliotekarstvo.* – V: Poročilo o delu Filozofske fakultete v Ljubljani ... v študijskem letu 1990/91. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1991. – Str. 285-289

- 182 *Oddelek za bibliotekarstvo*. – V: Univerzitetni študiji in poklici. – Ljubljana : Univerza, 1992. – Str. 185-189
Soavtor.

2.2.4 Prispevki v enciklopedijah

- 183 *Biblioteke u Sloveniji*. – Enciklopedija Jugoslavije 1980, knj. 1, str. 666-669
- 184 *Biblioteke. Slovenija, SR*. – Enciklopedija Jugoslavije. – Izdaja v slov. jeziku. – Zagreb : Jugoslovenski leksikografski zavod, 1983. – Str. 683-687.
- 185 *Inkunabula*. – V: Enciklopedija Slovenije, 4, 1987, str. 152
- 186 *Izobraževalno društvo za tiskarje*. – V: Enciklopedija Slovenije, 4, 1990, str. 287
- 187 *Knjižnica, tudi biblioteka*. – V: Enciklopedija Slovenije, 5, 1991, str. 153-158. Ilustr.
- 188 *Knjižnica (1957-)*. – V: Enciklopedija Slovenije, 5, 1991, str. 158
O strokovni knjižničarski reviji.
- 189 *Knjižničarstvo*. – V: Enciklopedija Slovenije, 5, 1991, str. 159-162. Ilustr.
- 190 *Narodna in univerzitetna knjižnica*. – V: Enciklopedija Slovenije, 7, 1993, str. 300-302. Ilustr.
Soavtor.
- 191 *Nemško-slovenski odnosi: Knjižničarstvo. Knjigarstvo*. – V: Enciklopedija Slovenije, 7, 1993, str. 377-378
Soavtor.
- 192 *Samostanska knjižnica*. – V: Enciklopedija Slovenije, 10, 1996, str. 382-384. Ilustr.
Soavtor.
- 193 *Specialna knjižnica*. – V: Enciklopedija Slovenije, 12, 1998, str. 189
- 194 *Splošnoizobraževalna knjižnica*. – V: Enciklopedija Slovenije, 12, 1998, str. 202
- 195 *Šolska knjižnica*. – V: Enciklopedija Slovenije, 13, 1999, str. 78
- 196 *Študijska knjižnica Mirana Jarca*. – V: Enciklopedija Slovenije, 13, 1999, str. 153
- 197 *Študijska knjižnica Slovenskega znanstvenega inštituta*. – V: Enciklopedija Slovenije, 13, 1999, str. 153
- 198 *Samostanska knjižnica*. – V: Ilustrirana zgodovina Slovencev. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1999. – Str. 122-123
Ponatisi 2000, 2001, 2003.
- 199 *Inkunabula*. – V: Ilustrirana zgodovina Slovencev. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1999. – Str. 122-123
Ponatisi 2000, 2001, 2003.
- 200 *Visokošolska knjižnica*. – V: Enciklopedija Slovenije, 14, 2000, str. 268

2.3 Domoznanstvo

- 201 »Visoška kronika« v Škofji Loki. – Gorenjski glas, 2, 1949, št. 49 (8. XII.)
Ocena gledališke predstave. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 202 Gledališka dejavnost v Škofji Loki. – Glas Gorenjske, 3, 1950, št. 42 (19. X.)
- 203 Razstava knjig in slikarjev amaterjev. – Obzornik, 5, 1950, št. 4, str. 180
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 204 Tavčarjeva »Visoška kronika« na škofjeloškem odru. – Obzornik, 5, 1950, št. 4, str. 180-182
Ocena gledališke predstave. – Glej tudi Gorenjski glas 1949 (8. XII.) in Domoznanski spisi, 2002.
- 205 Pogled nazaj in naprej. – Škofjeloški prosvetni list, 1, 1952/53, št. 1, str. 6-8
O škofjeloškem gledališču. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 206 Škofjeloški pasijon. – Škofjeloški prosvetni list, 1, 1952/53, str. 37-39, 66-67, 82-83
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 207 Par besed o Sneguljčici. – Škofjeloški prosvetni list, 1, 1952/53, str. 54
Ocena letoletne gledališke predstave. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 208 Prosvetno delo pri nas. – Škofjeloški prosvetni list, 1, 1952/53, str. 55
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 209 Kje in kakšen naj bo nov kulturni dom. – Škofjeloški prosvetni list, 1, 1952/53, str. 63-65, 80-82. Ilustr.
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 210 Kako je s pevskim zborom? – Škofjeloški prosvetni list, 1, 1952/53, str. 84-85
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 211 Še smeha? – Škofjeloški prosvetni list, 1, 1952/53, str. 85
O Veselem teatru. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 212 O delu naših likovnikov. – Škofjeloški prosvetni list, 1, 1952/53, str. 99-100
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 213 Letošnje perspektive. – Škofjeloški prosvetni list, 2, 1953/54, str. 6-10
Program KUD »Tone Šifrer« v Škofji Loki za sezono 1953-54. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 214 Tako res ne gre! – Škofjeloški prosvetni list, 2, 1953/54, str. 32-33
O nastopu folklorne sekcije KUD Tone Šifrer. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 215 O delu naših likovnikov. – Škofjeloški prosvetni list, 2, 1953/54, str. 127
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 216 Nekaj gradiva o narodnoosvobodilni borbi na Gorenjskem v letih 1941 in 1942. – Loški razgledi, 1, 1954, str. 27-44
Po Slovenskem poročevalcu 1941, 1942. – Opomba o gradivu: str. 43-44.

- 217 *Svet med obema Sorama*. – *Tovariš*, 10, 1954, št. 51 priloga: Rast in lepote naše domovine. Ilustr.
- 218 *Pred sto leti v lubniškem Kevdercu*. – *Loški razgledi*, 3, 1956, str. 276-278
Opis izleta Ivana Tuška (1835-1877) v lubniški Kevderc. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 219 *Obisk mednarodne muzejske delegacije*. – *Loški razgledi*, 7, 1960, str. 229-231
- 220 *Škofjeloška mesečna imena 1466*. – *Loški razgledi*, 13, 1966, str. 143-144. Ilustr.
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 221 *Loški razgledi ob petindvajsetletnici*. – *Loški razgledi*, 26, 1979, str. 172-173
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 222 *Priznanja ob štiridesetletnici muzejskega dela v Škofji Loki*. – *Loški razgledi*, 27, 1980, str. 301-306. Ilustr.
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 223 *Obisk Zgodovinskega društva iz Freisinga*. – *Loški razgledi*, 28, 1981, str. 345-346
- 224 *Usklajevanje muzejske dejavnosti v občini Škofja Loka*. – *Loški razgledi*, 29, 1982, str. 302-306
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 225 *Ob 40-letnici streljanja talcev v Škofji Loki*: (spominski nagovor). – *Loški razgledi*, 31, 1984, str. 238-241
Bibliografija: str. 241. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 226 *Pobuda za organiziranje muzejske dejavnosti*: (ob petdesetletnici). – *Loški razgledi*, 33, 1986 (1987), str. 37-45. Ilustr.
Zusammenfassung. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 227 *Snovanje in ustanovitev Muzejskega društva v Škofji Loki*: (ob petdesetletnici). – *Loški razgledi*, 34, 1987, str. 11-25. Ilustr.
Zusammenfassung. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 228 *Loški razgledi – Doneski*. – V: *Prenova starega mestnega jedra Škofje Loke*. – Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1988. – Str. 95-96
- 229 *Vprašanje za zgodovinarja škofije v Freisingu*. – V: *Knjižnice na Škofjeloškem*. – Škofja Loka: Knjižnica Ivana Tavčarja, 1995. – Str. 130-131
- 230 *Spremno pismo avtorici*. – V: J. Jamar-Legat: *Kaibetova hiša na škofjeloškem Placu: 1511-1914*. – Ljubljana: Sanjska knjiga, 1998. – Str. 9-14
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 231 *Knjiga o Kaibetovi hiši v Škofji Loki*. – *Loški razgledi*, 45, 1998, str. 347-350. Ilustr.
Soavtor. – Ocena knjige Jeje Jamar Legat *Kaibetova hiša na škofjeloškem Placu*.
- 232 *Castrum Bosisen: kje in kaj je bil?*: prispevek za razmislek. – *Loški razgledi*, 48, 2001, str. 21-26
Bibliografija: str. 25-26. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.

- 233 *Od povedane do natisnjene domoznanske besede : ob 50-letnici Loških razgledov.* – Loški razgledi, 50, 2003, str. 15-27. Ilustr.
Bibliografija: str. 27.
- 234 *Abraham iz Freisinga – vemo, kdo je bil?* – Loški razgledi, 51, 2004, str. 45-63. Ilustr.
Literatura: str. 62-63. – Zusammenfassung.
- 235 *Freisinški medved.* – Loški razgledi, 52, 2005 (izšlo 2006), str. 17-21
Bibliografija na dnu str.
- 236 *Enigma Abraham iz Freisinga.* – Loški razgledi, 52, 2005 (izšlo 2006), str. 227-230
- 237 *Veiderjeva povest o umoru freisinškega škofa Konrada.* – V: J. Veider: Umorjeni škof. – Stara Loka : Župnijski urad sv. Jurija ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2007 (Loški razgledi. Doneski ; 15). – Str. 70-73

2.4 Biografski prispevki

2.4.1 Biografski prispevki

- 238 *Pred 100-letnico rojstva Ivana Tavčarja.* – Slovenski poročevalec, 12, 1951, št. 160 (11. VII.)
Glej tudi Gorenjski glas 1951 (12. VII.).
- 239 *Proslava Tavčarjeve stoletnice.* – Slovenski poročevalec, 12, 1951, št. 201 (28. VIII.)
- 240 *O treh Marišah: Poldki Štigličevi.* – Škofjeloški prosvetni list, 1, 1952/53, str. 16-19
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 241 *Oto Burdych se poslavlja.* – Škofjeloški prosvetni list, 1, 1952/53, str. 92-94
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 242 *Loški rojaki med slovenskimi javnimi delavci.* – Škofjeloški prosvetni list, 2, 1953/54, št. 2, str. 15-16, 29-31; št. 3, str. 46-47; št. 4, str. 73-74; št. 5, str. 90-91; št. 6, str. 106-108; št. 7, str. 123-125; št. 8, str. 145
Odlomki objavljeni tudi v: Tovariš 1953, št. 13, str. 342. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 243 *Prezrti jubilej dr. Antona Dermote : (k 80-letnici njegovega rojstva).* – Loški razgledi, 3, 1956, str. 183-204
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 244 *Ob dveh Aškerčevih jubilejih.* – Koledar Kmečke knjige, 1956, str. 34-36
- 245 *Pred šestdesetimi leti je umrl Janko Kersnik.* – Koledar Kmečke knjige, 1957, str. 36-38. Portret.

- 246 *Valentin Vodnik 200-letnik*. – Koledar Kmečke knjige, 1958, str. 31-34. Ilustr.
- 247 *Ob šestdesetletnici dr. Mirka Rupla*. – Jezik in slovstvo, 7, 1961/62, št. 1, str. 21-23
- 248 *Mirko Rupel : 28. 8. 1901 – 20. 10. 1963*. – Knjižnica, 7, 1963, št. 3/4, str. 97-100
Nekrolog
- 249 *Alfonz Gspan – šestdesetletnik*. – Delo, 5, 1964, št. 284 (17. X.), str. 7. Portret.
- 250 *Pokojnomo prijatelju Josipu Rijavcu 10.XI.1904-25.III.1971*. – Bibliotekar (Beograd) 1971, št. 5, str. 659-661
- 251 *Dr. Melitta Pivec Stele*. – Knjižnica, 17, 1973, št. 1/4, str. 136-138
Nekrolog objavljen tudi v: Objave univerze 1973/74, št. 1/2, str. 244-247.
- 252 *Sklad Staneta Severja*. – List AGRFT, 1973/74, št. 12, str. 644-645
- 253 *Ob 75-letnici Joke Žigona*. – Loški razgledi, 21, 1974, str. 282-283. Portret.
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 254 *Borisu Zihlerlu v spomin* : (beseda na komemorativnem delu seje skupščine občine Škofja Loka 24. marca 1976). – Loški razgledi, 23, 1976, str. 330-332
- 255 *Delež Narodne in univerzitetne knjižnice v narodnoosvobodilnem boju*. – Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice II, 1978, str. 7-9
O Avgustu Pirjevcu, Jožetu Rusu, Ludviku Thumi in Avgustu Žigonu. – Portreti.
- 256 *Pomladna epistola o Alfonzu Gspanu*. – Knjižnica, 22, 1978, št. 3/4, str. 271-274
- 257 *Zihlerovi dnevi v Škofji Loki*. – Loški razgledi, 27, 1980, str. 313-316
- 258 *Jaro Dolar – sedemdesetletnik*. – Knjižnica, 25, 1981, št. 1/4, str. 169-174
- 259 *Joka (Jože) Žigon 1899-1983 : loškemu rojaku v spomin*. – Loški razgledi, 30, 1983, str. 374-377
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 260 *Dr. Pavle Blaznik 1903-1984*. – Glas (Kranj), 37, 1984, št. 47 (22. VI.), str. 5. Portret.
- 261 *Pavletu Blazniku – v slovo in spomin*. – Loški razgledi, 31, 1984, str. 19-26
Nagovor na pogrebu. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002
- 262 *Bruno Hartman – šestdesetletnik*. – Jezik in slovstvo, 30, 1984/85, št. 4, str. 130-131
- 263 *Boris Zihlerl, utemeljitelj marksistične filozofije in sociologije na Slovenskem*. – Komunist, 44, 1986, št. 7 (14. II.), str. 14-16. Portret.
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002
- 264 *Občinsko priznanje Mariji Jamar-Legat*. – Loški razgledi, 39, 1992, str. 245-246
Podpis uredništvo.
- 265 *Andrej Pavlovec : 1929-1995*. – Loški razgledi, 42, 1995, str. 231. Portret.
Nagovor na pogrebu. – Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.

- 266 *Jubilant Marijan Masterl*. – Loški razgledi, 44, 1997, str. 280-282
- 267 *Za spomin na rojaka dr. Antona Polenca*. – Loški razgledi, 47, 2000, str. 261-264. Portret.
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 268 *Iz uredniške korespondence: Marijan Brecejl*. – Goriški letnik, 28, 2001, str. 121-132
Sommaro.
- 269 *Profesor Planina, srce loškega muzejskega snovanja*. – V: Bibliografija profesorja Franceta Planine 1901-1992. – Škofja Loka : Knjižnica Ivana Tavčarja, 2001 (Bibliografije pomembnih osebnosti s Škofjeloškega ; 1). – Str. 13-16. Portret.
Glej tudi Domoznanski spisi, 2002.
- 270 *Visok življenjski jubilej Jožeta Šifrerja*. – Knjižnica, 46, 2002, št. 1/2, str. 181-184
Soavtor. – Dostopno tudi na: <http://revija-knjiznica.zbds-zveza.si/izvodi/K0212/BercicKocijan.pdf>.
- 271 *Dr. Francetu Lebnu v slovo* : (govor na žalni seji v Kašči na Spodnjem trgu). – Loški razgledi, 49, 2002, str. 317-319
Nekrolog.
- 272 *Jeja Jamar Legat (1914-2003) : v spomin*. – Loški razgledi, 50, 2003, str. 267-269. Portret.
Nekrolog.
- 273 *Dr. France Leben – častni član Muzejskega društva*. – Loški razgledi, 50, 2003, str. 272-273
- 274 *Iz Hartmanovih študentskih in bibliotekarskih let* : spominski zapis. – Studia Historica Slovenica, 4, 2004, št. 2/3, str. 221-228
Opombe z bibliografijo tekoče pod besedilom.
- 275 *Ob stoti obletnici rojstva Alfonza Gspana : (1904-1997)*. – Knjižnica, 49, 2005, št. 1/2, str. 265-272
Soavtor. – Bibliografija: str. 272. – Dostopno tudi na: <http://revija-knjiznica.zbd-zveza.si/izvodi/K0512/Bercic.pdf>.

2.4.2 Biografski prispevki v enciklopedijah

- 276 *Bartsch, Zacharias*. – Enciklopedija Slovenije. Poskusna pola 1985, 6
- 277 *Ambrožič, Miroslav*. – V: Enciklopedija Slovenije, 1, 1987, str. 57
- 278 *Bamberg, Fedor*. – V: Enciklopedija Slovenije, 1, 1987, str. 181
- 279 *Bamberg, Otomar*. – V: Enciklopedija Slovenije, 1, 1987, str. 181
- 280 *Bartsch, Zacharias*. – V: Enciklopedija Slovenije, 1, 1987, str. 201
- 281 *Blaznik, Jožef*. – V: Enciklopedija Slovenije, 1, 1987, str. 283
- 282 *Blaznikova tiskarna*. – V: Enciklopedija Slovenije, 1, 1987, str. 283
- 283 *Burger, Johann*. – V: Enciklopedija Slovenije, 1, 1987, str. 407

- 284 *Dolar, Jaro*. – V: Enciklopedija Slovenije, 2, 1988, str. 284
285 *Elze, Theodor*. – V: Enciklopedija Slovenije, 3, 1989, str. 34
286 *Gruppenbach, Georg*. – V: Enciklopedija Slovenije, 3, 1989, str. 404
287 *Hartman, Bruno*. – V: Enciklopedija Slovenije, 4, 1990, str. 8
288 *Höffler, Alojzij*. – V: Enciklopedija Slovenije, 4, 1990, str. 38
289 *Hribar, Dragotin*. – V: Enciklopedija Slovenije, 4, 1990, str. 52
290 *Hrovatin, Makso*. – V: Enciklopedija Slovenije, 4, 1990, str. 54
291 *Hutter, Elias*. – V: Enciklopedija Slovenije, 4, 1990, str. 92
292 *Jenko, Franc Jožef*. – V: Enciklopedija Slovenije, 4, 1990, str. 287
293 *Jeretin, tiskarska družina*. – V: Enciklopedija Slovenije, 4, 1990, str. 290-291
294 *Kokole, Jože*. – V: Enciklopedija Slovenije, 5, 1991, str. 191
295 *Komelj, Bogo*. – V: Enciklopedija Slovenije, 5, 1991, str. 210-211. Ilustr.
296 *Korže-Strajnar, Ančka*. – V: Enciklopedija Slovenije, 5, 1991, str. 307-308
297 *Ludvik, Vekoslava*. – V: Enciklopedija Slovenije, 6, 1992, str. 335
298 *Pintar, Luka*. – V: Enciklopedija Slovenije, 8, 1994, str. 339
 Soavtor.
299 *Pirjevec, Avgust*. – V: Enciklopedija Slovenije, 8, 1994, str. 351
 Soavtor.
300 *Popovič, Mirko*. – V: Enciklopedija Slovenije, 9, 1995, str. 146
301 *Rijavec, Josip*. – V: Enciklopedija Slovenije, 10, 1996, str. 217
302 *Rupel, Mirko*. – V: Enciklopedija Slovenije, 10, 1996, str. 329. Portret.
 Soavtor.
303 *Sepe, Mihaela*. – V: Enciklopedija Slovenije, 11, 1997, str. 52
304 *Stefan, Konrad*. – V: Enciklopedija Slovenije, 12, 1998, str. 300-301
305 *Šircelj, Martina*. – V: Enciklopedija Slovenije, 13, 1999, str. 38
306 *Šlajpah-Zorn, Mara*. – V: Enciklopedija Slovenije, 13, 1999, str. 61
307 *Turini, Antonio*. – V: Enciklopedija Slovenije, 13, 1999, str. 396
308 *Ujčič, Majda*. – V: Enciklopedija Slovenije, 14, 2000, str. 19
309 *Urbanija, Jože*. – V: Enciklopedija Slovenije, 14, 2000, str. 84
310 *Vižintin, Avgust*. – V: Enciklopedija Slovenije, 14, 2000, str. 279

2.5 Leposlovni prispevki (pesmi)

- 311 *Čas*. – Novi svet, 2, 1947, št. 3/4, str. 272-273
312 *Privid*. – Novi svet, 2, 1947, št. 5/6, str. 419
313 *Nova misel*. – Mladinska revija, 3, 1947/48, št. 7, str. 278

- 314 *Nočna izmena.* – Mladinska revija, 1948, konferenčna št., str. 96
- 315 *S puško v roki, pištolo za pasom.* – V: Slovensko pesništvo upora. Knj. 3, Zaledne. – Novo mesto : Tiskarna Novo Mesto : Dolenjska založba ; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996. – Str. 322

2.6 Intervjuji

- 316 *Slovenska nacionalna knjižnica dandanes in v prihodnje* : o vključevanju slovenskega knjižničarstva v nacionalni in mednarodni informacijski sistem govori ravnatelj Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. – Naši razgledi, 26, 1977, št. 3 (11. II.), str. 65+75. Portret.
Glej tudi O knjigah in knjižničarstvu, 2000.
- 317 *Plodni vrt duha* : Narodna in univerzitetna biblioteka u Ljubljani : razgovor sa dr. Brankom Berčičem, direktorom biblioteke. – Pobjeda (Titograd), 1977 (2. IV.), str. 8
- 318 *Čestitka komandirja milice* / [zapisal] Stane Jesenovec. – Dnevnik, 28, 1979, št. 54, str. 5. Portret.
Ob 25. številki Loških razgledov.
- 319 *Dr. Branko Berčič : ta teden na sceni.* – Nedeljski dnevnik 1979 (25. II.), str. 5
- 320 *Shranjene misli* : obisk v Narodni in univerzitetni knjižnici / [zapisal] Bogomir Šefic. – Dnevnik, 29, 1980, št. 24 (26. I.), str. 1+9. Ilustr.
- 321 *Bojim se, da bomo za svetom spet zaostali* / [zapisala] H. Jelovčan. – Gorenjski glas, 46, 1992 (28. II.), str. 20
- 322 *Na vaše pismo ...* – V: Stanonik, Marija. Poezija konteksta I. Pozdravljeno trpljenje – Ljubljana : Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije, 1993. – Str. 25-26
Osebni spomin. – Izšlo kot posebni zvezek revije Borec, št. 8/10.
- 323 *Svet knjig odpira najširše razglede* : dr. Branko Berčič, bibliotekar in literarni zgodovinar / [pogovarjala se je] Lea Mencinger. – Gorenjski glas, 50, 1997, št. 95 (5. XII.), str. 20. Portret.

3 Neobjavljeni prispevki

3.1 Bibliotekarska terminologija

- 324 *Geselske skupine: bibliotečen – bibliotheka, knjižničar – univerzni knjižničnoinformacijski sistem, knjižnica (Predlog terminoloških oznak. ABTI, str. 30-32, 192-202).* – Škofja Loka, 1993. – 28 str.

- 325 *Terminološki problemi: Geselske osnove bibliot-, knjižnic-, knjižničn-*. – Škofja Loka, 1993. – 5 str.
- 326 *Alfabetarij bibliotekarskih terminov : delovno gradivo : [permutirano kazalo]*. – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 1993. – I. del: A-M, II. del N-Ž (526 f.) ; 30 cm
Soavtor.
- 327 *Delovno gradivo za Bibliotekarski terminološki slovar : (I. redakcija, 332 gesel)*. – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 1994. – 16 str.
Soavtor.
- 328 *Predlogi za razlago geselskih skupin v BTS: Knjigovešk – knjigovez, vezan – vezava*. – Škofja Loka, 1996. – 4 str.
- 329 *Predlogi za razlago geselskih skupin v BTS: Konserviranje, restavriranje, zaščita*. – Škofja Loka, 1996. – 2 str.
- 330 *Predlogi za razlago geselskih skupin v BTS: knjigarstvo, knjigotrštvo, založništvo*. – Škofja Loka, 1996. – 7 str.
- 331 *Predlogi za razlago geselskih skupin v BTS: domoznanstvo*. – Škofja Loka, 1996. – 1 str.
- 332 *Predlogi za razlago geselskih skupin v BTS: pisalnik – pisun*. – Škofja Loka, 1997. – 8 str.
- 333 *Predlogi za razlago geselskih skupin v BTS: knjiga – knjigišče - knjigarna*. – Škofja Loka, 1997. – 13 str.
- 334 *Delovno gradivo za Bibliotekarski terminološki slovar : (1342 gesel)*. – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 1997. – 71 str.
Soavtor.
- 335 *Alfabetarij bibliotekarskih terminov : delovno gradivo*. – [2. izd.] – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 1997. – 124 f. ; 29 cm
Soavtor.
- 336 *Bibliotekarsko terminološko gradivo [Računalniška datoteka] : izpisovanje strokovnih besedil : delovno gradivo*. – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, cop. 1998. – 1 CD-ROM ; 12 cm
Soavtor.
- 337 *Bibliotekarski terminološki slovar : delovno gradivo II*. – Ljubljana, Bibliotekarska terminološka komisija, 1998. – 108 f. ; 30 cm
Soavtor.
- 338 *Gesla arhiv, knjižnica, dnevnik in enciklopedija za BTS*. – Škofja Loka, 1999. – 2 str.
- 339 *Predlogi za razlage gesel črke E*. – Škofja Loka, 1999. – 9 str.
- 340 *Strokovni termini v bibliotečni instrukciji 1778 in 1825*. – Škofja Loka, 1999. – 2 str.
- 341 *Geselska skupina: knjižna omara, polica, poličnica*. – Škofja Loka, 1999. – 2 str.

- 342 *Večjezični slovar bibliotekarske terminologije. Angleško slovensko gradivo /in/ slovensko kazalo.* – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 1999. – 103 str. + 51 str. + Recenzija, 4 str.
Soavtor.
- 343 *Alfabetarij bibliotekarskih terminov* : [delovno gradivo]. – 3. dopolnjena izd. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica : Bibliotekarska terminološka komisija, 1999. – 162 f. ; 30 cm
Soavtor.
- 344 *Predlogi za razlage gesel črke F.* – Škofja Loka, 2000. – 7 str.
- 345 *Bibliotekarska stroka isl.* : (spremembe in dopolnitve). – Škofja Loka, 2000. – 1 str.
- 346 *Bibliotekarstvo, knjižničarstvo* : (2. varianta). – Škofja Loka, 2000. – 2 str.
- 347 *Bibliotekarski terminološki slovar* / [izdala] Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 2000-.
Soavtor.
Dosedanja vsebina: Zv. 1: A-F. – 2000.
- 348 *Geselske skupine: knjiga, književen, knjižni* : (dopolnila). – Škofja Loka, 2001. – 6 str.
- 349 *Problem – bibliografski podatki, bibliografski element in bibliografski vpis/zapis, kataložni vpis/zapis.* – Škofja Loka, 2001. – 2 str.
- 350 *Geselske skupine: knjižnica, knjižničar, -ski, -čni, knjižničarstvo, knjižničarstvo/bibliotekarstvo* : (dopolnila, nova redakcija). – Škofja Loka, 2001. – 5 str.
- 351 *Delovno gradivo IV za Bibliotekarski terminološki slovar.* – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 2001. – 190 str. ; 29 cm
Soavtor.
- 352 *Delovno gradivo V za Bibliotekarski terminološki slovar.* – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 2001. – 226 str. ; 29 cm
Soavtor.

3.2 Elaborati, ekspertize

- 353 *Problematika strokovnih knjižnic.* – Referat na republiškem posvetovanju o znanstvenih in strokovnih knjižnicah v LR Sloveniji. – Ljubljana, 1959
- 354 *Idejni projekt za organizacijsko in strokovno ureditev in za kadrovske zasedbe osrednje strokovne knjižnice in dokumentacijskega centra republiških upravnih organov.* – Ljubljana : Komisija Izvršnega sveta LR Slovenije, 1960-1961
Soavtor.
- 355 *Predlog za uvedbo študija bibliotekarstva na univerzi.* – Ljubljana : Društvo bibliotekarjev Slovenije, 1961

- 356 *Prizadevanja za uvedbo rednega šolanja knjižničarskih strokovnih kadrov.* –Koper : Zborovanje slovenskih knjižničarjev, 1961
- 357 *Funkcionalnost načrtovane zgradbe za knjižnico Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.* – Ljubljana : Republiška komisija za revizijo investicijskih programov, 1962
- 358 *Biblioteke u novom sistemu finasiranja.* – Sarajevo, 1963
Referat na V. kongresu jugoslovanskih knjižničarjev. Sarajevo, 1963. – Soavtor.
- 359 *Načelna stališča o bibliotekarskih strokovnih kvalifikacijah.* – Ljubljana : Društvo bibliotekarjev Slovenije, 1967
Gradivo za plenum.
- 360 *Kulturne dejavnosti v Sloveniji.* – Ljubljana : Izvršni svet SR Slovenije, 1969. – 48 str.
Nosilec teme in koordinator.
- 361 *Predlog o možnosti ustanovitve osrednje družboslovne knjižnice.* – Ljubljana : Republiški sekretariat za prosveto in kulturo SR Slovenije, 1969
Soavtor.
- 362 *Mnenje o prihodnjem položaju sedanjih zveznih zavodov s področja izobraževanja in kulture.* – Ljubljana : Izvršni svet SR Slovenije, 1970
Soavtor.
- 363 *Vloga republike na področju kulture.* – Ljubljana : Izvršni svet SR Slovenije, 1970. – 13 str.
- 364 *Teze za razpravo o vlogi zveznega koordinacijskega organa za področje (kulturnih, prosvetnih, znanstvenih) stikov s tujino.* – Ljubljana : Izvršni svet SR Slovenije, 1970
Soavtor.
- 365 *Koncepcija razvoja knjižničarstva v Sloveniji.* – Ljubljana : Izvršni svet SR Slovenije, 1971. – 23+75 str.
Nosilec teme in koordinator.
- 366 *Osnove za izvajanje in financiranje spomeniško-varstvene službe v SR Sloveniji do leta 1975.* – Ljubljana : Izvršni svet SR Slovenije, 1971. – 11 str.
Nosilec teme in koordinator.
- 367 *Program izvajanja in financiranja službe varstva arhivskega gradiva.* – Ljubljana : Izvršni svet SR Slovenije, 1971. – 25 str.
Nosilec teme in koordinator.
- 368 *Usmeritev srednjeročnega razvoja kulture v SR Sloveniji 1971-1975.* – Ljubljana : Izvršni svet SR Slovenije 1971. – 46 str.
Nosilec teme in koordinator.
- 369 *Osnovi za projektni program Narodne i univerziteteske biblioteke u Banja Luci.* – Banja Luka : Narodna biblioteka »Petar Kocić«, 1974. – 9 str.
Elaborat.

- 370 *Ustavno konstituiranje visokošolskih knjižnic.* – Črnomelj, 1974
Referat na posvetovanju Društva bibliotekarjev Slovenije.
- 371 *Katalog rokopisov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.* – Ljubljana : RSS, 1975. – 118 str.
Raziskovalni projekt.
- 372 *Geslovník za skupino Bibliotekarstvo (slovenski del gesel).* – Gradivo za Enciklopedijo Jugoslavije, 2. izd., Redakcija za Slovenijo 1976 (1. var.) in 1977 (2. var.)
- 373 *Geslovník za skupino knjižničarstvo.* – Gradivo za redakcijo Enciklopedije Slovenije, 1977
- 374 *Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani : sanacijski program 1977-1981 za opravljanje temeljne dejavnosti.* – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1977. – 17 str.
- 375 *Prostorska problematika Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.* – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1979. – 12 str.
- 376 *Šola srednjega usmerjenega izobraževanja v Škofji Loki : prostori za knjižnico.* – Škofja Loka, 1980
Analiza s predlogi za investitorja in opremljevalca.
- 377 *Učni načrt za predmet Bibliotekarstvo (splošne osnove).* – Ljubljana : Pedagoška akademija, 1980
- 378 *Center srednjega usmerjenega izobraževanja Novo mesto: Knjižnica-mediateka.* – Škofja Loka, 1980
Analiza s predlogi za investitorja in opremljevalca.
- 379 *Ocena raziskovalne naloge: Zgodovina mariborskega knjižničarstva.* – Ljubljana : RSS-PORS za humanistične in zgodovinske vede, 1980. – 4 str.
- 380 *Učni načrt v srednjem usmerjenem izobraževanju za predmete: Bibliotekarstvo, Bibliotekarstvo in knjigarstvo, Zaščita gradiva.* – Ljubljana : Zavod za šolstvo SR Slovenije, 1980-1981
Soavtor.
- 381 *Nacionalna knjižnica: Glavne (temeljne) funkcije in naloge.* – Ljubljana : Komite za kulturo in znanost SR Slovenije, delovna skupina za pripravo predloga zakona o knjižničarstvu, 1981. – 10 str.
- 382 *Programi za študij knjižničarstva v usmerjenem izobraževanju : gradivo za razpravo o izvedbi programov.* – Ljubljana : Društvo bibliotekarjev Slovenije, 1981. – 86 str.
Zbral, uredil, smernice za razpravo pripravil. – Obravnavano tudi na jugoslovanskem interkatedrskem posvetovanju predavateljev knjižničarstva v Sarajevu novembra 1981.
- 383 *Vodenje evidence knjižnih programov slovenskih založb za usklajevanje programiranja založniške dejavnosti v Sloveniji : pristop k obdelavi teme s predlogi rešitev.* – Ljubljana : Zbor delegatov TOZD založništva in knjigotrštva pri Gospodarski zbornici SRS, 1981. – 38 str.

- 384 *Geslovník za skupino: Knjižničarstvo in bibliografija (dodelava)*. – Gradivo za redakcijo Enciklopedije Slovenije, 1981
- 385 *Šolski center za osnovno in za srednje usmerjeno izobraževanje Ivančna Gorica – Stična: Prostori za knjižnico-medioteko*. – Škofja Loka, 1981
Analiza s predlogi za investitorja in opremljevalca.
- 386 *Bibliotekarska stručna objašnjenja uz idejni koncept za izgradnju Naučne sveučilišne biblioteke u Splitu*. – Split : Projektni atelje Arhitekt, 1983. – 9 str.
Glej tudi Projektni program i idejne skice objekta Naučne biblioteke u Splitu, Split 1983.
- 387 *Osnutek predmetnika in okvirnega študijskega programa za študij izbirnega predmeta Bibliotekarstvo v okviru študija sociologije, analitično-raziskovalna usmeritev*. – Ljubljana : Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, 1983. – 3 str.
- 388 *Dr. Rudolf Trofenik*. – Ljubljana : Splošno združenje grafične in grafično predelovalne industrije, časopisne in založniške dejavnosti ter knjigotrštva Slovenije, 1983. – 4 str.
- 389 *Strokovno poročilo o delu Brede Filo*. – Ljubljana : Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, 1984. – 5 str.
Za habilitacijsko komisijo.
- 390 *Strokovno poročilo o delu dr. Martina Žnideršiča*. – Ljubljana : Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, 1984. – 11 str.
Za habilitacijsko komisijo.
- 391 *Vzgojnoizobraževalni program za smer Bibliotekarstvo (VIS-INT, dvopredmetni)*. – Ljubljana : Delovna skupina strokovnega sveta PIS za kulturo, 1984. – 56 str.
Koordinator in soavtor.
- 392 *Učni načrti za predmete: Osnove bibliotekarstva, Sodobna organiziranost bibliotekarstva, Razvoj bibliotekarstva, Primerjalno bibliotekarstvo*. – Ljubljana : VIP Bibliotekarstvo, 1984. – 10 str.
Soavtor.
- 393 *Poročilo za 2. skupščino Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, Titovo Velenje 26. 10. 1984*. – Ljubljana : Komisija za izobraževanje in šolanje bibliotekarskih kadrov, 1984. – 6 str.
- 394 *Komisija za školovanje i usavršavanje bibliotečkih radnika: Izveštaj na Skupštini Saveza društava bibliotekara Jugoslavije*. – Beograd : Skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, 1984. – 4 str.
- 395 *Predlog za nadaljnje organiziranje visokošolskega izobraževanja iz bibliotekarstva v Sloveniji*. – Ljubljana : Strokovni svet za knjižničarstvo SR Slovenije idr., 1984. – 8 str.
- 396 *Promemorija o nadaljnjem organiziranju visokošolskega izobraževanja iz bibliotekarstva v Sloveniji*. – Ljubljana : Katedra za knjižničarstvo Pedagoške akademije, 1984. – 5 str.

- 397 *Vzgojnoizobraževalni program za smer Bibliotekarstvo (VIS:INT, dvoipredmetni)*. – Ljubljana : ISS – PIS za kulturo, strokovni svet, 1984. – 56 str.
- 398 *Učni načrt za predmet Bibliotekarstvo (splošne osnove)*. – Ljubljana : Pedagoška akademija, 1984. – 3 str.
- 399 *Teze za razpravo o kulturi (z uvodno obrazložitvijo)*. – Kranj : Medobčinski svet ZKS za Gorenjsko, 1985. – 13 str.
- 400 *Ocena srednješolskih programov: Knjižničarstvo, VIP družboslovno-jezikoslovna dejavnost, smer izobraževanja A) družboslovna*. – Ljubljana : Delovna skupina za spremljanje izvajanja SR VIP, 1985. – 7 str.
- 401 *Slovensko knjižničarstvo in bibliotekarska strokovna izobrazba : predavanje*. – Ljubljana : Britanski svet za kulturo : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1985
- 402 *Odgovori na vprašalnik za racionalno evalvacijo vzgojno-izobraževalnega programa v srednjem izobraževanju: usmeritev splošno kulturna, smer knjižničar-knjigar*. – Škofja Loka, 1986. – 8 str.
 Za Pedagoški inštitut Edvarda Kardelja v Ljubljani.
- 403 *Anketni list za analizu stanja bibliotekarskog školovanja u srednjem usmerenom obrazovanju : podaci za SR Sloveniju*. – Beograd : Savez društava bibliotekara Jugoslavije, Komisija za školovanje i stručno usavršavanje bibliotečnih radnika, 1986. – 4 str.
- 404 *Izveštaj o radu u periodu 1984.-1986. god. : polazni osnovi rada u novom mandatu*. – Beograd : Savez društava bibliotekara Jugoslavije, Komisija za školovanje i stručno usavršavanje bibliotečnih kadrova, 1986. – 4 str.
- 405 *Pripombe, stališča in predlogi na gradivo: Narodna i univerzitetna biblioteka Bosne i Hercegovine : program sadržaja*. – Sarajevo : Narodna i univerzitetna biblioteka Bosne i Hercegovine, 1986. – 12 str.
- 406 *Stanje knjižničarske dejavnosti v Sloveniji v letu 1985*. – Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1986. – 36 str.
 Glej tudi O knjigah in knjižničarstvu, 2000.
- 407 *Uveljavljanje tiskane knjige in tiskarstva na Slovenskem*. – Maribor, Univerza, 1986. – 21 str.
- 408 *Programa raziskovalnega projekta Razvoj knjižnoinformacijskega sistema v SR Sloveniji (sooblikovalec) in raziskovalne naloge Izobraževanje strokovnih kadrov za knjižnoinformacijski sistem (avtor)*. – Ljubljana : Bibliotekarski raziskovalni center Narodne in univerzitetne knjižnice, 1986. – 17+6 str.
- 409 *Mnenje k gradivu: Specifikacija i opis prostorija sa kvadraturom Narodne i univerzitetne biblioteke BiH u Sarajevu*. – Škofja Loka, 1987. – 15 str.
- 410 *Strokovno poročilo o delu kandidata Maksa Veselka (za izvolitev v naziv visokošolskega učitelja)*. – Ljubljana : Pedagoška akademija, 1987. – 13 str.
 Za habilitacijsko komisijo.

- 411 *Značilnosti, funkcije in naloge narodne in univerzitetne knjižnice* : (prispevek za elaborat o Narodni in univerzitetni knjižnici Bosne i Hercegovine v Sarajevu). – Škofja Loka, 1987. – 15 str.
- 412 *Študij primera občinske matične knjižnice v Mozirju* : ocena raziskovalne naloge. – Ljubljana : Kulturna skupnost Slovenije, 1987. – 6 str.
- 413 *Strokovno mnenje k raziskavi: Maja Žvanut, Knjige iz 16. stoletja v Narodnem muzeju*. – Ljubljana : Narodni muzej, 1987. – 2 str.
- 414 *Učni načrt za izbirni predmet Knjižničarstvo in knjigarstvo* : (osnutek in poročilo). – Ljubljana : Izobraževalna skupnost Slovenije, PIS za kulturo, 1987. – 22 str.
- 415 *Dodatna utemeljitev k strokovnemu poročilu o delu Majde Jakše Ujčič za izvolitev v naziv visokošolskega učitelja za predmeta Bibliotekonomija in Bibliografija*. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1988. – 3 str.
- 416 *Mnenja in predlogi k: Osnutek nomenklature poklicev za področje izobraževanja, vzgoje, znanosti, telesne kulture in športa*. – Ljubljana : Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 1989. – 2 str.
- 417 *Strokovno poročilo o kandidatu mag. Mirku Popoviču za izvolitev v naziv*. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1989. – 6 str.
Soavtor.
- 418 *Strokovno mnenje o: Analiza knjižnične dejavnosti kot bistvenega elementa informacijskega sistema za znanstveno, izobraževalno in kulturno dejavnost v občini Škofja Loka /Jože Urbanija et al./*. – Škofja Loka : Občinska raziskovalna skupnost, 1989. – 2 str.
- 419 *Ocena raziskovalne naloge: Knjižničarstvo in celovito znanstveno informiranje na univerzi*. – Ljubljana : RSS, 1989. – 13 str.
- 420 *Program podiplomskega študija: Bibliotekarstvo* : (osnutek). – Ljubljana : Filozofska fakulteta, Komisija za podiplomski študij, 1989. – 5 str.
- 421 *Zapis o problematiki knjižničarske in znanstvenoinformacijske dejavnosti na Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani*. – Ljubljana : Rektorat univerze, 1989. – 6 str.
- 422 *Usmerjeni raziskovalni program: Slovensko bibliotekarstvo in njegov razvoj (teze) /in/ Program raziskovalne naloge: Družbene in pravne osnove za organiziranje in delovanje knjižničarstva na Slovenskem*. – Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1989. – 5 str.
- 423 *Dodatna utemeljitev k poročilu o pogojih kandidata mag. Jožeta Kokoleta za izvolitev v naziv visokošolskega učitelja*. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1990. – 3 str.
- 424 *Das slowenische Bibliothekswesen* : (Struktur sowie gegenwärtige Probleme und Aktivitäten). – Predavanje na Katedri za bibliotekarstvo Univerze v Kölnu 1990. – 14 str.

- 425 *Die geschichtliche Entwicklung des Bibliothekswesens in Slowenien* : (unter besonderer Berücksichtigung der National- und Universitätsbibliothek in Ljubljana). – Predavanje na Katedri za bibliotekarstvo Univerze v Kölnu 1990. – 15 str.
- 426 *Strokovna znanstvena področja v mednarodnem informacijskem sistemu*. – Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1990. – 2 str.
- 427 *Spremembe v VIP Bibliotekarstvo VIS-INT* : (gradivo za razpravo 1-3). – Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 1991. – 25 str.
- 428 *Strokovno poročilo o kandidatu dr. Mirku Popoviču za izvolitev v naziv visokošolskega učitelja*. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1991. – 6 str.
Soavtor.
- 429 *URP Slovensko bibliotekarstvo in njegov razvoj* : (oznaka in biobibliografski podatki). – Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1991. – 5 str.
- 430 *Mnenje o strokovnem delu višjega bibliotekarskega specialista Marka Kranjca*. – Ljubljana : Komisija za priznavanje strokovnih kvalifikacij bibliotekarske stroke, 1992. – 3 str.
- 431 *Ocena magistrskega dela Melite Ambrožič: Model knjižnično-informacijskega sistema ljubljanske univerze*. – Varaždin : Fakultet organizacije i informatike. Varaždin, 1993. – 10 str.
Soavtor.
- 432 *Poročilo o nostrifikaciji magistrske diplome mag. Nade Kodila-Češnovar*. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1993. – 3 str.
Soavtor.
- 433 *Poročilo o nostrifikaciji magistrske diplome mag. Melite Ambrožič*. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1993. – 3 str.
Soavtor.
- 434 *Pripombe in predlogi ob preimenovanju ulic v Škofji Loki*. – Škofja Loka : Muzejsko društvo : Občina, 1993. – 5 str.
- 435 *Recenzija gradiva za priločnik: Knjižnica srednje šole – multimedijijski in informacijski center*. – Ljubljana : Zavod za šolstvo in šport, 1993. – 4 str.
- 436 *ISBD(A) in slovenski starejši tiski*. – Ljubljana : Delovna skupina za uvajanje ISBD v NUK, 1993. – 5 str.
- 437 *Ocena magistrskega dela Helene Pečko-Mlekuš: Vrednovanje knjižničnih zbirki s področja kemije i kemijske tehnologije u Centralni tehniški knjižnici (Ljubljana) s obzirom na jezik publikacije (s posebnim osvrtom na engleski i francuski jezik)*. – Varaždin : Fakultet organizacije i informatike, 1994. – 12 str.
Soavtor.
- 438 *Ocena raziskovalnega projekta NUK v Ljubljani: Retrospektivna konverzija katalogov s posebnim ozirom na normativno kontrolo* : (odgovori na vprašalnik). – Ljubljana : Ministrstvo za znanost in tehnologijo, 1994. – 5 str.

- 439 *Mnenje o pogojih mag. Irene Marinko za pridobitev doktorata znanosti.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1995. – 5 str.
Soavtor.
- 440 *Strokovno mnenje o pogojih Silve Novljan za pridobitev doktorata znanosti.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1995. – 5 str.
Soavtor.
- 441 *Strokovna ocena o kandidatki mag. Meliti Ambrožič za izvolitev v naziv višji predavatelj.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1995. – 6 str.
Soavtor.
- 442 *Strokovno poročilo o pogojih dr. Jožeta Urbanije za izvolitev v naziv za docenta.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1996. – 4 str.
Soavtor.
- 443 *Strokovno poročilo o pogojih dr. Petra Pavla Klasinca za izvolitev v naziv docenta.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1996. – 5 str.
Soavtor.
- 444 *Ocena doktorske disertacije doktorandke Silve Novljan Sodobne dejavnosti šolske knjižnice s posebnim oziroma na njene bibliopedagoške naloge pri izvajanju izobraževalnega programa učenja za branje v osnovni šoli (koncept).* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1997. – 3 str.
Soavtor.
- 445 *Ocena doktorskega dela mag. Irene Marinko: Primerjalna analiza študijskih programov bibliotekarstva.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1998. – 13 str. + 3 str.
- 446 *Strokovno poročilo za izvolitev dr. Silve Novljan v naziv docentke za področje bibliotekarstva.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1998. – 5 str. + 3 str. pril.
- 447 *Poročilo o pogojih Eve Kodrič-Dačić za pridobitev doktorata znanosti.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1998. – 5 str.
- 448 *Strokovno poročilo o mag. Meliti Ambrožič za ponovno izvolitev v naziv asistenta.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1998. – 3 + 7 str.
- 449 *Mag. Irena Marinko – strokovna bibliografija.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1999. – 2 str.
- 450 *Strokovno poročilo o dr. Jožetu Urbaniji za izvolitev v naziv izredni profesor za področje bibliotekarstva.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 2001. – 5 str.
- 451 *Ocena doktorske disertacije Eve Kodrič-Dačić: Oblikovanje izhodišč za izgradnjo fondov v javnih (znanstvenih) knjižnicah na Slovenskem.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 2001. – 7+1 str.
- 452 *Poročilo o magistrskem delu Stanislava Bahorja Razvoj in pomen starejših samostanskih knjižnic in njihov položaj v sodobnem knjižničnem in informacijskem sistemu v Sloveniji.* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 2003. – 3 str.
- 453 *Pripombe k predlogu študijskega programa na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo : (prispevek za razpravo).* – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 2005. – 6 str.

4 Sekundarno avtorstvo

4.1 Uredništvo in souredništvo

4.1.1 Monografije

- 454 Planina, France. *Škofja Loka, Selška in Poljanska dolina*. Turistični vodnik. – V Škofji Loki : Pripravljalni odbor za gospodarsko razstavo julija 1956, 1956. – 30 str. : ilustr. ; 23 cm
Urednik.
- 455 *Slovenski protestanski pisci*. – Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1966 (2. dopolnjena izd.). – 273 str., [24] str.pril. ; 21 cm
Sourednik.
- 456 *Auswahl des Schrifttum aus Jugoslawien : 1962-1966*. – Ljubljana : Državna založba Slovenije ; München : R. Trofenik, 1966. – 46 str. ; 20 cm. – (Frankfurter Buchmesse September 1966. Katalog ; no. 4)
Soavtor.
- 457 *Abhandlungen über die slowenische Reformation*. – München : R. Trofenik, 1968. – 268 str., 84 pril. ; 24 cm. – (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen ; 1)
Urednik.
- 458 *Ivan Cankar : 1876-1918-1968 : Praga 1969*. – V Ljubljani : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1969. – 11 str. ; 21 cm
Urednik.
- 459 *Adam Bohorič : Arcticae horulae : die erste Grammatik der slowenischen Sprache. Teil II: Untersuchungen*. – München : R. Trofenik, 1971. – 207 str. ; 24 cm. – (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen ; 4/2)
Urednik.
- 460 Društvo bibliotekarjev Slovenije. Zborovanje (Ljubljana ; 1974). *Zborovanje slovenskih knjižničarjev, Ljubljana 7.-9. novembra 1974*. – Ljubljana : Društvo bibliotekarjev Slovenije, 1975. – 56 str. ; 25 cm
Urednik.
- 461 *Das slowenische Bibliothekswesen*. – Wien ; Österreichisches Institut für Bibliotheksforschung, Dokumentations- und Informationswesen, 1976. – 95 str. ; 24 cm. – (Biblos – Schriften ; 84)
Urednik.
- 462 Narodna in univerzitetna knjižnica (Ljubljana). *Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice*. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1974-2. – 1978. – 124 str. : ilustr. ; 24 cm
Sourednik.

- 463 *Jurij Dalmatin : Biblia* : 1584. Teil II: Abhandlungen. – München : R. Trofenik, 1976. – 235 str. ; 24 cm. – (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen 3/2)
Sourednik.
- 464 *Enciklopedija Jugoslavije*. I-. – Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1980-
Član redakcije za SR Slovenijo in strokovni urednik za področje bibliotekarstva, bibliografije in inkunabulistike.
- 465 *Zakladi Narodne in univerzitetne knjižnice* : [ob razstavi februarja 1982 v Cankarjevem domu v Ljubljani]. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1982. – 97 str. : ilustr. ; 24 cm
Zasnoval in uredil.
- 466 *Enciklopedija Jugoslavije*. Izdaja v slovenskem jeziku, I-IV. – Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1983-1989.
Član redakcije za SR Slovenijo in strokovni urednik za področje bibliotekarstva, bibliografije in inkunabulistike.
- 467 *16. [šestnajsto] stoletje – burno obdobje slovenske prebuje* : (ob razstavi izbranega knjižničnega gradiva). – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1984. – 74 str. : ilustr. ; 25 cm. – (Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice ; 3)
Sourednik.
- 468 *Vzgojnoizobraževalni program za študij bibliotekarstva* : (veljavnost od študijskega leta 1985/86). – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1987. – 61 str.
Urednik.
- 469 *Pomniki NOB na Škofjeloškem*. – Ljubljana : Založba Borec, 1986. – 460 str. : ilustr. ; 25 cm
Član uredniškega odbora.
- 470 *Enciklopedija Slovenije 1-16*. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987-2002.
Strokovni urednik za skupino Knjižničarstvo in bibliografija.
- 471 *Petdeset let Narodne in univerzitetne knjižnice*. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1996. – 224 str. : ilustr. ; 24 cm. – (Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice ; 5)
Sourednik.
- 472 *Temni - pretemni so talcev grobovi* : Škofja Loka 9. februar 1944. – Škofja Loka : Območno združenje borcev in udeležencev NOB, 1999. – 47 str. : ilustr. ; 21 cm.
Član uredniškega odbora.
- 473 *Trubar, Primož. Zbrana dela Primoža Trubarja*. – Ljubljana : Rokus : Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar, 2000-<2006>. – Zv. <1-4>
Bibliografski svetovalec.

4.1.2 Knjižne zbirke

- 474 *Monumenta litterarum Slovenicarum.* – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1966-1977
Sourednik.
- 475 *Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen.* – München : R. Trofenik, 1986-1991.
Soizdajatelj.

4.1.3 Periodične publikacije

- 476 *Škofjeloški prosvetni list.* – Škofja Loka : KUD »Tone Šifrer«, I (1952/53); II (1953/54); III (1954/55); IV (1955/56); V (1956/57)
Urednik.
- 477 *Loški razgledi.* – V Škofji Loki : Muzejsko društvo, 1954-
Član uredniškega odbora.
I (1954) – XIII (1966); XX (1973) – XXV (1978)
Glavni urednik.
- 478 *Knjižnica.* – Ljubljana : Društvo bibliotekarjev Slovenije, II (1958) – VI (1962)
Urednik.
- 479 *Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice.* – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, II (1978) ; III (1984).
Urednik.
- 480 *Loški razgledi – Doneski 1.* – Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1988
Urednik.

Matjaž Hočevar, bibliotekar in bibliograf, je zaposlen v Narodni in univerzitetni knjižnici v Oddelku za formalno obdelavo.

Naslov: Turjaška 1, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: matjaz.hocevar@nuk.uni-lj.si

ZVEZA BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV
SLOVENIJE

UNION OF ASSOCIATIONS OF
SLOVENE LIBRARIANS





Komisija za Čopove diplome in Čopova priznanja ZBDS v sestavi mag. Anamarija Rožić (predsednica), Fanika Krajnc Vrečko, Ana Lamut, Irena Sapač in Maja Vunšek je na svoji seji, dne 6. septembra in 18. septembra 2007 na podlagi javno objavljenega razpisa izbrala dobitnike Čopovih diplom in Čopovih priznanj. Čopove diplome in Čopova priznanja so bila podeljena na posvetovanju ZBDS na Bledu, dne 22. 10. 2007.

Čopove diplome za leto 2007

so prejeli:

**Alojzija Kristan, Andreja Pleničar, Drago Samec, Vlasta Stavbar,
Ivanka Učakar, Jože Vugrinec**

Čopova priznanja za leto 2007

so prejeli:

Mojca Andoljšek, Mihaela Andromako Rihar, Dragica Goljat, Nataša Kandus

Komisija je sprejela njihova imenovanja na osnovi naslednjih utemeljitev:

Višja knjižničarska referentka **Alojzija Kristan** je zaposlena v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. Od leta 1978 je vodja Oddelka za mladino. Od takrat dalje je izredno aktivna pri bibliopedagoškem delu, njene pravljíčne ure so že tradicija. Vrsto let se preizkuša tudi kot predavateljica staršem, ki obiskujejo knjižnico, na roditeljskih sestankih, v vrtcih ter osnovnih šolah. Zelo odmevne teme njenih predavanj so bile: Kvalitetna otroška slikanica, Kič v literaturi za otroke, Knjiga kot vrednota za otroke ter Pomen predšolske bralne značke. Na te teme je pripravljala tudi tematske razstave, ki jih je namenila staršem, pedagoškim delavcem in drugim, ki profesionalno delajo z mladino.

Velik odmev je dosegla s projektom predšolska bralna značka, ki poteka pod nazivom »Mavrična ribica«. Pričela jo je že leta 1992 v želji, da bi se zmanjšala

medijska zasvojenost otrok in da bi se s pomočjo knjige okrepila duhovna vez med starši in otroki. Posamezno sezono bralne značke vedno zaključijo s slavnostno prireditvijo in s podelitvijo priznanj.

Alojzija Kristan je aktivna tudi na drugih področjih: že več kot 20 let je predsednica Bralne značke za novomeško področje, od vsega začetka je članica odbora republiškega projekta »Moja najljubša knjiga«, kjer lahko mladi bralci že deset let glasujejo za najljubšo mladinsko knjigo, je tudi izvajalka Knjižnih čajank v Mladinski knjigi v Novem mestu in priljubljena predavateljica slušateljem v tretjem življenjskem obdobju v okviru projekta Teden vseživljenjskega učenja. V svoji knjižnici je prevzela celotno organizacijo in koordinacijo Slovenskega knjižnega kviza za osnovnošolce. Zelo aktivna je tudi na »Dolenjskem knjižnem sejmu«, kjer vodi povezovalni program s predstavitvijo gosta.

Za svoje uspešno delo je prejela Zlati znak Zveze prijateljev mladine Slovenije kot najvišje priznanje organizacije za izjemno uspešno delo z otroki in za otroke ter plaketo mesta Novega mesta za uspešno delo na področju širjenja bralne kulture.

Za navedene dosežke se **Alojziji Kristan** podeljuje **Čopova diploma** za leto 2007.

Višja bibliotekarka **Andreja Pleničar**, univerzitetna diplomirana sociologinja, je v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto zaposlena od leta 1990. Sprva je bila vodja Študijskega oddelka in Periodične zbirke, od leta 1995 pa je poslovna in programska direktorica knjižnice. S svojimi naprednimi idejami je že v času vodenja Študijskega oddelka preraščala delo vodje. Oddelek je pod njenim vodstvom med prvimi v Sloveniji avtomatiziral izposajo. Sočasno je začela opozarjati na problematiko neustreznih prostorov, ki niso bili več primerni za gradivo pa tudi za uporabnike ne. V vlogi direktorice knjižnice ji je uspela najbolj smiselna in racionalna rešitev – izgradnja prizidka in njegova povezava z obstoječima ter delno obnovljenima objektoma knjižnice. Kljub intenzivnemu posvečanju gradnji je uspešno opravljala tudi druge naloge. V knjižnico je uvajala novosti ter sledila razvoju in stroki. Tako je leta 2003 pod okrilje knjižnice sprejela Center za informiranje in poklicno svetovanje (CIPS) in s tem bistveno pripomogla k razširitvi ponudbe za uporabnike. Leta 2005 se je v sodelovanju z Gradsko knjižnico Ivan Goran Kovačić iz Karlovca lotila organizacije dvodnevnih strokovnih srečanj z mednarodno udeležbo, ki so postala tradicionalna. Iste leta je v knjižnico uvedla izposajo s povsem novo tehnologijo RFID, ki uporabniku omogoča samostojno izposojanje gradiva. Zasluge ima tudi pri širjenju knjižnične mreže, saj so v zadnjih dveh letih na njeno pobudo pridobili kar tri nove krajevne knjižnice. To je dokaz, da odlično sodeluje z lokalno skupnostjo. Do svojih sodelavcev ima vzoren odnos, saj jih spodbuja k izobraževanju in inovacijam ter vodi z zanesljivo upravljalno strategijo. Andreja Pleničar vsa leta aktivno deluje v bibliotekarskih strokovnih organizacijah, je članica Upravnega odbora Zveze splošnih knjižnic in več mandatnih obdobji članica Sveta direktorjev COBISS-a.

Z referati sodeluje na posvetovanjih in drugih strokovnih srečanjih ter objavlja v strokovnih revijah.

Na podlagi opisanih dosežkov **Andreja Pleničar** prejme **Čopovo diplomu** za leto 2007.

Višji bibliotekar **Drago Samec**, profesor slov. in srbohrvaškega jezika, je zaposlen v Biblioteki SAZU kot bibliotekar informator.

V Biblioteki SAZU se je zaposlil leta 1979, strokovni izpit iz bibliotekarstva je opravil leta 1986, naziv višji bibliotekar pa je pridobil leta 1996. Kot bibliotekar informator je s svojo skromnostjo, širokim znanjem in poznavanjem humanistične stroke zelo cenjen med raziskovalci in akademiki, s katerim vzorno sodeluje. Njegovo izjemno uspešno delo je vidno na področju domoznanstva, zbiranja informacij – velikokrat kar na terenu, urejanju posameznih knjižnic v zamejstvu in doma ter objavljanju temeljitih in obsežnih bibliografij. Recenziral je več znanstvenih monografij ter aktivno sodeloval na vrsti konferenc in simpozijev, tudi v tujini. Je avtor več razstav o slovenskih znanstvenikih in domoznanskih razstav na Dolenjskem ter v Posavju. Vrsto let skrbi za ustrezno obdelavo in hranjenje starejšega knjižničnega gradiva. V zamejstvu s svojim svetovalnim delom pomaga ohranjati knjižnice, hkrati pa objavlja članke o znanih zamejskih Korošcih ter njihove osebne bibliografije. Med posebne dosežke se uvršča njegovo pionirsko delo na področju zbiranja manj znanega gradiva na terenu, predvsem v zamejstvu. Njegova bibliografija šteje 75 enot.

Za izjemno strokovno delo na področju domoznanstva, bibliografije in za prispevek pri ohranjanju dragocenih knjižnic pri zamejskih Korošcih se **Dragu Samcu** podeli **Čopova diploma** za leto 2007.

Bibliotekarka specialistka mag. **Vlasta Stavbar** se je leta 1989 zaposlila v Univerzitetni knjižnici Maribor, in sicer v Enoti za domoznanstvo, kjer je opravljala domoznansko dejavnost in urejala zbirko rokopisov ter raritet. Opravljala je tudi naloge strokovne referentke za zgodovino in geografijo. Leta 1996 je magistrirala na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani z nalogo »Maribor med prvo svetovno vojno: kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1914-1918«, ki je leta 1998 izšla v knjižni obliki pri Založbi Obzorja. Komisija za priznavanje kvalifikacij bibliotekarske stroke ji je leta 2001 priznala strokovno kvalifikacijo bibliotekar specialist. Leta 2002 je prevzela naloge vodje Enote za domoznanstvo in namestnice ravnateljice Univerzitetne knjižnice Maribor. Decembra 2005 je po pooblastilu rektorja Univerze v Mariboru prevzela dela in naloge ravnateljice Univerzitetne knjižnice Maribor.

Njena bibliografija obsega 127 enot, med katerimi so izvirni znanstveni članki, pregledni znanstveni članki, poljudni članki, objavljena predavanja na znan-

stvenih in strokovnih konferencah, poglavja v knjigah, strokovne monografije, katalogi razstav in razstave. V zbirki Osebnosti, ki jo je zasnovala, je objavila predstavitev življenja in dela prof. Boga Teplyja. Uredila je tretji zvezek publikacije Katalog rokopisov Univerzitetne knjižnice Maribor. Uredila je zbornik 100 let Univerzitetne knjižnice Maribor in 80 let dr. Bruna Hartmana. Je avtorica številnih odmevnih razstav, ob katerih je pripravila tudi obsežne kataloge.

Je ena izmed najbolj aktivnih članov Društva bibliotekarjev Maribor. Vrsto let je bila članica Izvršnega odbora Društva bibliotekarjev Maribor. Je predsednica Sekcije za domoznanstvo, ki je organizirala odmevno okroglo mizo na temo Domoznanstvo in regionalnost na posvetovanju ZBDS na Bledu leta 2002 in leta 2006 posvet o gesljenju domoznanskega gradiva. V okviru Društva bibliotekarjev Maribor je sodelovala pri organiziranju posvetovanja ZBDS leta 2000 in bila urednica Zbornika referatov.

Njen znanstveni in strokovni opus na področju bibliotekarstva, zgodovine in domoznanstva je obsežen, vsebinsko bogat in raznolik ter prispeva k napredku bibliotekarske teorije in prakse v Sloveniji, zato se mag. **Vlasti Stavbar** podeljuje **Čopova diploma** za leto 2007.

Višja knjižničarka **Ivanka Učakar**, profesorica slovenskega jezika in diplomirana literarna komparativistka, svetovalka od leta 1978, je zaposlena na Osnovni šoli Frana Albrehta v Kamniku, kjer opravlja naloge vodje knjižnice.

Vrsto let je delovala v bibliotekarskih strokovnih organizacijah kot aktivna članica, organizatorica izobraževanj in strokovnih srečanj, na katerih je sodelovala tudi s prispevki. Je ustanovna članica leta 2005 ustanovljenega Društva šolskih knjižničarjev in njegova tajnica. Aktivno je sodelovala tudi v aktivu šolskih knjižničarjev občine Kamnik in v študijskih skupinah, v letih 2003-2004 je bila vodja medobčinskega aktiva šolskih knjižničarjev.

Publicistično delo Ivanke Učakar je povezano na eni strani z rodnim Kamnikom, na drugi pa z njenim bibliopedagoškim delom v osnovni šoli. Delovala je tudi kot lektorica in recenzentka. Širšega družbenega in kulturnega pomena je njeno uspešno delo pri različnih bralnih projektih na nacionalni ravni. V obdobju od 1998 do 2005 je bila sodelavka pri državnem projektu Slovenski knjižni kviz in slovenske akcije Moja najljubša knjiga. Leta 2005 se je vključila v projektno skupino za pripravo in organizacijo slovenskega knjižnično-muzejskega MEGA kviza.

Uspešno organizacijsko delo je vezano predvsem na šolo Frana Albrehta, kjer je kot ena prvih knjižničark v Sloveniji uvedla bibliopedagoške ure kot novo metodo poučevanja, ki so z leti prerasle v knjižnično-informacijska znanja. V zadnjih 15 letih je na šoli koordinirala različne projekte, o katerih je objavila članke v

lokalnem časopisu. Bila je tudi članica tima šole v projektu Mreže učečih se šol I. Sodeluje v Strokovnem svetu Matične knjižnice Kamnik in kot članica komisij pri natečajih, tudi mednarodnih.

Za izjemne uspehe pri širjenju bralne kulture na lokalni in nacionalni ravni, uspešno in prizadevno društveno ter organizacijsko delo se **Ivanki Učakar** podeli **Čopova diploma** za leto 2007.

Višji bibliotekar **Jože Vugrinec**, profesor slovenskega in ruskega jezika s književnostma, je zaposlen v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota. V svojem več kot dvajsetletnem delu na mestu vodje, ravnatelja in sedaj bibliotekarja informatorja je v pokrajini in tudi širše dosegel izredne uspehe, ki se kažejo v dobri razvitosti in organiziranosti knjižnične dejavnosti v Pomurju in Porabju. To je dosegel s prehodom na računalniško poslovanje, z gradnjo nove knjižnične stavbe v Murski Soboti, z novim bibliobusom, ki izposoja celo med porabskimi Slovenci na Madžarskem, ter z odličnim sodelovanjem z madžarskimi knjižnicami. Z dobro nabavno politiko in osebnimi zvezami je dosegel, da je Pokrajinska in študijska knjižnica tudi ob slabem sofinanciranju lokalnih skupnosti konec devetdesetih let prejšnjega stoletja pri dotoku novega gradiva začela izpolnjevati predpisani standard. V svoj domoznanski fond je uspel pridobiti veliko raritet prekmurske starejše književnosti. Uspehe Pokrajinske in študijske knjižnice je promoviral s številnimi samostojnimi publikacijami, članki v dnevnem časopisju in razpravami v strokovnem tisku. Njegova bibliografija obsega preko 90 člankov s področja knjižničarstva in domoznanstva. Pogostokrat se pojavlja kot recenzent, gost v intervjujih ali kot urednik oziroma sourednik.

Uspelo mu je oživiti delo Društva bibliotekarjev Pomurja, katerega predsednik je bil več mandatov, v dveh zadnjih mandatih pa predsednik njegovega nadzornega odbora.

Kot član organizacijskega odbora je opravil pomembno delo pri pripravi simpozijev o Milošu Küzmiču ter Josipu Benku, kjer se je pojavil tudi kot pisec referatov. Sodeloval je pri pripravi zbornika Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost ter pripravil internetno spletno stran za Ustanovo dr. Šiftarjevo fundacijo Petanjci.

Za navedene dosežke se **Jožetu Vugrincu** podeljuje **Čopova diploma** za leto 2007.

Višja knjižničarka **Mojca Andoljšek**, učiteljica razrednega pouka, je v Knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu zaposlena od leta 1987. Po opravljenem strokovnem izpitu se je zaposlila v potujoči knjižnici, ki jo od leta 1989 tudi vodi. Vsa ta leta dokazuje, da svoje delo jemlje kot posebno poslanstvo, saj v nasprotnem primeru ne bi zmogla premagovati vseh težav, ki se pojavljajo pri delu na terenu. S svojim znanjem in delovnimi izkušnjami predstavlja izredno pomembno čla-

nico izvršnega odbora Sekcije za potujoče knjižnice pri ZBDS, kjer aktivno deluje vse od leta 1996. Njeno znanje in poznavanje razmer v potujočem knjižničarstvu je pomembno vplivalo na oblikovanje sodobne vizije potujočih knjižnic in močno pripomoglo k pripravi načrta in nakupu novega bibliobusa v Novem mestu leta 1999. Pri svojem delu sodeluje s širšim družbenim in socialnim okoljem, kar več kot dokazuje tudi s projektom, začetim pred osmimi leti: *Življenje brez predsodkov ali Romi kot ciljna skupina uporabnikov knjižnice*. Za projekt je zbirala darove različnih knjižnic in tako oblikovala in dopolnila knjižno zbirko enote v romskem naselju Žabjek. Pomagala je pri postavitvi enote, opremljenosti fonda in uvajanju romske delavke v izposojno gradivo, evidenco in administracijo.

Na podlagi opisanih dosežkov se **Mojci Andoljšek** podeli **Čopovo priznanje** za leto 2007.

Knjižničarka **Mihaela Andromako Rihar** je od leta 1992 zaposlena v Knjižnici Prežihov Voranc v Ljubljani. Šest let je opravljala dela knjižničarke-evidentičarke v matični enoti na Viču, leta 2000 je prevzela delo v enoti Velike Lašče, leto pozneje pa še njeno vodenje.

V kraju, ki v neposredni bližini nima večjega središča, je knjižnica postala pomembna institucija, ki prebivalcem tega okolja poleg kulturnih dobrin omogoča zadovoljevanje njihovih informacijskih in izobraževalnih potreb, obenem pa izpolnjuje tudi svojo socialno vlogo. Mihaela Andromako Rihar je že takoj na začetku ujela utrip kraja in njegovih prebivalcev, kar je mestu knjižnice v tem okolju in njenemu nadaljnjemu delu dalo nov zalet. Njeno sodelovanje z občino Velike Lašče je kmalu obrodilo sadove. Z vztrajnostjo in z doseganjem izredno pozitivnih rezultatov pri delu je posodobila knjižnico ter pridobila dodatne nove prostore v znamenitem Levstikovem domu. Zato je pod njenim vodstvom knjižnica lahko postala pobudnica, organizatorica in koordinatorica vrste enkratnih dogodkov in dolgoročnih kulturnih projektov. Postala je pobudnica povezovanja z vsemi krajevnimi društvi in posameznimi kulturnimi ustvarjalci, rezultat tega pa so raznovrstne kulturne prireditve za uporabnike vseh starostnih skupin.

S svojim delom, prizadevnostjo in zavedanjem o poslanstvu splošne knjižnice še danes pomembno prispeva k širjenju bralne kulture in oblikovanju kulturnega utripa kraja.

Za navedene dosežke se **Mihaeli Andromako Rihar** podeljuje **Čopovo priznanje** za leto 2007.

Višja knjižničarka **Dragica Goljat** se je v Mariborski knjižnici zaposlila leta 1976. Strokovni izpit iz bibliotekarske stroke je opravila leta 1982. Od leta 1976 je tudi

članica Društva bibliotekarjev Maribor. 27. decembra 2006 se je upokojila. Vsa leta je opravljala delo vodje Knjižnice Tabor, ki je ena od večjih knjižnic v mreži Mariborske knjižnice.

Naloge vodje Knjižnice Tabor je opravljala predano, strokovno in z največjo odgovornostjo. Bila je mentorica mnogim sodelavcem. Je utemeljiteljica novega servisa, to je izposoje v bolnišnico. Zaradi njene inovativnosti je to novo storitev, ki je namenjena uporabnikom na zdravljenju v Splošni bolnišnici Maribor, Mariborska knjižnica uvedla že leta 2001. Izvedla je dogovore ob ustanovitvi in največ prispevala k temu, da je servis zaživel in se nenehno razvija. Vzpostavila pa je tudi stik z Informacijskim centrom Svet Evrope v Ljubljani in Uradom vlade za informiranje ter v Mariborski knjižnici oblikovala informacijsko točko Sveta Evrope. Ob svojih rednih odgovornih nalogah je organizirala vrsto odmevnih prireditvev in jih tudi vodila. Bila je cenjena sodelavka in med uporabniki knjižnice zelo priljubljena.

Za dolgoletno uspešno in inovativno delo na področju bibliotekarstva se **Dragi-
ci Goljat** podeli **Čopovo priznanje** za leto 2007.

Bibliotekarka **Nataša Kandus**, profesorica zgodovine in zemljepisa, je zaposlena na Inštitutu za novejšo zgodovino kot vodja knjižnice.

S svojim strokovnim in vodstvenim delom ter široko razgledanostjo je večplastno zaznamovala knjižnico, v kateri se je zaposlila leta 1972 in po opravljenem strokovnem izpitu leta 1978 prevzela vodenje le-te. Pod njenim vodstvom je knjižnica kmalu prerasla prvotno vsebinsko omejitvev, zahvaljujoč njeni strokovnosti gradivo ni bilo ideološko selekcionirano in tako se je knjižnica razvila v najpomembnejšo zbirko knjig in časopisov o novejši zgodovini Slovencev, hkrati pa postala osrednje zbirališče raziskovalcev, študentov in drugih, ki jih zanima zgodovina Slovencev v zadnjih dveh stoletjih. Poleg strokovnega knjižničnega dela in skrbi za vsestranski razvoj inštitutske knjižnice se je v veliki meri posvetila urejanju in izdajanju različnih bibliografij. Od leta 1980, ko je objavila prvo bibliografijo Muzeja narodne osvoboditve, do leta 2005, ko je pripravila obsežno bibliografijo v zajetni monografiji Slovenska novejša zgodovina, je samostojno ali s sodelavci objavila številne bibliografije s področja zgodovine minulih dveh stoletij pa tudi osebne bibliografije pomembnih Slovencev.

Za dolgoletno uspešno delo pri vodenju in razvoju knjižnice ter strokovnem delu na področju izdelave bibliografij se **Nataši Kandus** podeli **Čopovo priznanje** za leto 2007.



Odbor Kalanovega sklada, ki je bil imenovan na posvetovanju ZBDS v Portorožu leta 2005 in ki ga sestavljajo Sabina Fras-Popovič, Irena Sapač, Smilja Pejanovič, Aleš Klemen ter Maja Žumer (predsednica), je ob začetku svojega mandata sprejel način delovanja in kriterije za dodeljevanje nagrad.

Podelili naj bi največ dve nagradi za objave na osnovi doktorskih ali magistrskih del, največ dve za objave na osnovi diplomskih del, do dve nagradi za objave knjižničarjev praktikov in največ eno za habilitirane učitelje.

Odbor je prejel dva predloga za Kalanovo nagrado, ostale kandidate pa so na osnovi spremljanja tekočih objav predlagali člani odbora. Na sestanku, dne 28. 9. 2007, je odbor soglasno sprejel odločitev, da podeli pet enakovrednih nagrad.

Nagrade Kalanovega sklada za obdobje 2005 - 2007

so prejeli:

**Alja Bratuša in Tatjana Krajnc Barič, Jan Pisanski, Andrej Pogorelec,
Renata Šolar, Dragica Turjak.**

Odbor je svojo odločitev sprejel na osnovi naslednjih utemeljitev:

Alja Bratuša, ki je zaposlena v Knjižnici Osnovne šole Polzela, in **Tatjana Krajnc Barič**, ki je zaposlena v knjižnici Osnovne šole Petrovče, sta objavili tri članke, ki so nastali na podlagi diplomskega dela.

Naslov prvega članka je informacijsko opismenjevanje v 8. razredu – priložnost za evalvacijo dela šolskega knjižničarja. Avtorji članka so Alja Bratuša, Tatjana Krajnc Barič, Primož Južnič in Darja Kobal Grum. V članku, ki je bil objavljen leta 2005 v številki 1/2 revije Šolska knjižnica na straneh 2 do 12, avtorji članka ugotavljajo, da lahko šolska knjižnica s svojimi programi izboljšuje informacijsko pismenost učencev in se z njimi vključuje v prizadevanja za vseživljenjsko učenje. Na Osnovnih šolah Petrovče in Polzela so v šolskem letu 2004/2005 opravili raziskavo, v kateri so spremljali proces informacijskega opismenjevanja pri izdelavi seminarske naloge v osmem razredu devetletne osnovne šole. Izsledki raziskave bodo vodilo za pripravo programov informacijskega opismenjevanja v prihodnje.

Naslov drugega članka je Aktivne metode pouka tudi v šolski knjižnici – primer programa KLZ za izdelavo seminarske naloge v 8. razredu devetletne osnovne šole. Avtorici članka sta Alja Bratuša in Tatjana Krajnc Barič. V članku, ki je bil objavljen leta 2005 v številki 1/2 revije Šolska knjižnica na straneh 36 do 43, avtorici predstavljata izvedbo programa usposabljanja za izdelavo seminarske naloge v 8. razredu osnovne šole in dodajata mnenja učiteljev in učencev o izvedenem usposabljanju v šolskem letu 2004/2005.

Naslov tretjega članka je Izobraževanje učiteljev za informacijsko opismenjevanje učencev. Avtorice so Alja Bratuša in Tatjana Krajnc Barič ter Sabina Burkeljca in Maja Bubik. Članek je bil objavljen leta 2006 v reviji Šolska knjižnica št. 1, str. 31 do 35. Avtorice članka ugotavljajo, da imamo, ko govorimo o uporabnikih šolske knjižnice, največkrat pred očmi le učence. Poudarjajo, da moramo učenje uporabe knjižnice načrtovati tako za učence kot tudi za učitelje, saj so učitelji zgled učencem. Prikazujejo izvedbo projekta Izobraževanje izobraževalcev, v katerem so si za cilj postavile usposobiti strokovne delavce, ki bodo delovali kot učitelji učiteljev.

Naslov diplomske naloge avtoric Alje Bratuša in Tatjane Krajnc Barič je Knjižnična informacijska znanja za vseživljenjsko učenje v 8. razredu devetletne osnovne šole. Diplomsko nalogo, ki obsega 122 f., sta zagovarjali leta 2005. Mentor je bil dr. Primož Južnič, somentorica je bila dr. Darja Kobal Grum.

Jan Pisanski je na osnovi svojega diplomskega dela Spletne strani evropskih nacionalnih knjižnic, ki ga je zagovarjal na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, objavil dva članka v tujih revijah.

V prvem (National libraries and their websites. *Alexandria (Aldershot)*, 2005, vol. 17, no. 1, str. 49-58) je analiziral značilnosti dobro oblikovanih spletnih strani in poudaril pomen kvalitetne spletne strani za nacionalne knjižnice.

V drugem (National library web sites in Europe: an analysis. *Program (Lond., 1966)*, 2005, vol. 39, no. 3, str. 213-226) pa je povzel svojo ekspertno študijo, v kateri je podrobno opazoval spletne strani izbranih evropskih nacionalnih knjižnic: Slovenije, Avstrije, Bosne in Hercegovine, Danske, Hrvaške, Italije, Poljske, Španije in Velike Britanije. Pri vseh je analiziral vstopno stran, strukturo spletišča glede na vsebino ter analiziral prednosti in slabosti v primerjavi s priporočili. Spletne strani je potem med seboj primerjal po vsebinskih in nevsebinskih, predvsem oblikovnih kriterijih. Primerjava kaže, da imajo spletne strani nacionalnih knjižnic skupno vsebinsko jedro in da razmeroma dobro sledijo splošnim priporočilom. Pregled tudi ni pokazal večjih razlik med spletnimi stranmi knjižnic z dvojno vlogo in tistih, ki opravljajo le nacionalno vlogo, kar je, glede na razlike

v poslanstvu in storitvah, nekoliko presenetljivo. Posebej pa je zanimiv rezultat analize grozdov, ki knjižnice glede na značilnosti njihovih spletnih strani jasno razdeli v dve skupini po podobnosti.

Andrej Pogorelec je na osnovi svojega magistrskega dela Metodologija vsebinske obdelave leposlovja, ki je nastalo pod mentorstvom dr. Alenke Šauperl, objavil dva članka.

Mag. Andrej Pogorelec, ki je zaposlen v Knjižnici Bežigrad, je s svojima prispevkoma posegel na področje klasifikacije leposlovja v splošni knjižnici. V prvem prispevku (Opredelitev kriterijev kakovosti in zahtevnosti leposlovja. *Knjižnica*, 2006, let.50, št. 1/2, str. 145-161) je izpostavil dilemo, ki jo knjižničarji pogosto srečujemo, ko v vsakdanji praksi želimo ugoditi bralcem in izpolniti zelo enostavno željo po dobri knjigi in pri tem izpostavil zelo pogosto razmišljanje o umetniškem in trivialnim vidikom. Osrednje mesto v predstavljenem alternativnem modelu razvrščanja leposlovja je namenil dvema možnima kriterijema za razvrščanje leposlovja za odrasle v splošni knjižnici: kakovosti in zahtevnosti. Razumevanje obeh kriterijev je osvetlil z vidika knjižničarske klasifikacije in literarne stroke. Pri tem pa je opozoril tudi na vlogo knjižničnega managementa pri upoštevanju ali neupoštevanju kriterija zahtevnosti pri razvrščanju leposlovja. V svojem razmišljanju je dileme, ki se porajajo knjižničarjem pri svetovanju bralcem o »dobri knjigi«, osvetlil vsaj s treh zornih kotov: pogled literarnega teoretika, pogled klasifikatorja in vodstveni pogled. Pri tem je na praktični problem uspešno navezal teoretična razmišljanja.

Drugi prispevek (The alternative model of classification of belles-lettres in libraries. *Knowledge organization*, 2006, vol. 33, no. 4, str. 204-214), izvorni znanstveni članek, objavljen v tuji periodiki, predstavljeno področje dopolnjuje s predstavitvijo organiziranosti razvrščanja leposlovja v splošnih knjižnicah v našem okolju ter rezultati raziskave. Na izhodiščih le te je v prispevku predstavljen nov, alternativni model razvrščanja leposlovja.

Renata Šolar se je raziskovalno usmerila v novo področje: uporabo elementov geografskih informacijskih sistemov kot osnovo za navigacijo v digitalni knjižnici.

V svojem doktorskem delu *Digitalni katalog izabranih zemljovidov kartografske zbirke Narodne i sveučilišne knjižnice*, ki ga je pod mentorstvom prof. dr. Božidarja Tepeša pripravila in leta 2006 zagovarjala na Filozofski fakulteti Univerze v Zagrebu, je zasnovala izgradnjo digitalne zbirke zgodovinskih zemljevidov slovenskega ozemlja. Zasnova vključuje tako tehnične zahteve za digitalizacijo kot tudi meta-

podatkovni nabor ter funkcionalnost in vmesnik sistema za poizvedovanje, in lahko služi kot osnova za podobne projekte digitalizacije kartografskega gradiva. Posebej pa je na primeru kartografskih prikazov Ljubljane in okolice iz različnih obdobj analizirala možnost prikaza kart po krajevno usklajenih slojih, vključno z ustreznimi geografskimi lastnimi imeni. Za navigacijo med različnimi viri v digitalni knjižnici pa je posebej zanimiva možnost povezovanja točk na zemljevidu z drugimi digitalnimi viri, na primer razglednicami in obratno, povezava vira, na primer portreta pesnika (v tem primeru Prešerna) z zemljevidom Ljubljane iz tistega časa.

V članku *Use of GIS for presentation of the map and pictorial collection of the National and University Library of Slovenia (Information technology in libraries, dec. 2005, letn. 24, št. 4, str. 196-200)* je s soavtorjem Daliborjem Radovanom možnost oblikovanja digitalne knjižnice, kjer so viri vezani na geografsko lokacijo v času, še podrobneje opisala. V članku je opisan postopek uskladitve koordinat na različnih zemljevidih, povezovanje toponimov iz različnih obdobj in povezovanje točk na zemljevidu z drugimi viri. V članku nakaže možne smeri razvoja GIS kot navigacijskega orodja v heterogenih digitalnih knjižnicah.

Časovni in krajevni vidik sta, kot kažejo raziskave, najpomembnejša kriterija iskanja in brskanja po informacijskih virih. Geografski informacijski sistem, kot ga v svojem delu predlaga Renata Šolar, predstavlja pomemben korak k omogočanju takega dostopa do virov v digitalni knjižnici.

Pod vodstvom **Dragice Turjak** je postala Mariborska knjižnica ena od nosilk razvoja slovenskega knjižničarstva. S specialistično nalogo je želela prikazati pomen menedžmenta za neprofitni sektor s primerom notranje organizacije in upravljanja kadrov v splošni knjižnici.

V svoji nalogi z naslovom *Organizacija dela in učinkovito upravljanje kadrov v splošni knjižnici* navaja, da je bil cilj reorganizacije dela izboljšanje učinkovitosti notranje organizacije, dvig kakovosti procesov dela, izboljšanje komunikacije, povečanje motivacije med zaposlenimi in izboljšanje organizacijske klime. Skoraj hkrati z reorganizacijo dela so v knjižnici začeli vzpostavljati tudi sistem vodenja kakovosti v skladu s standardom ISO 9001:2000, ki so ga zastavili projektno in vanj pritegnili večino zaposlenih. Z osvojitvijo certifikata kakovosti se je knjižnica zavezala k vzdrževanju dosežene ravni in tudi k nenehnemu dvigu kakovosti in izboljšavam. Organizacijska shema Mariborske knjižnice je bila narejena za dano mrežo knjižnic in kadrovske zmožnosti. Ker je zastavljena fleksibilno, bi jo lahko ob spremenjenih pogojih prilagodili. Ugotavlja, da je potrebno sprotno spremljanje delovanja vseh notranjih procesov dela, saj je knjižnica živ organizem, ki se mora spreminjati in prilagoditi zahtevam okolja in uporabni-

kov. Specialistično nalogo je zasnovala sistematično in svoje ugotovitve strnila v naslednja poglavja: splošno o knjižnici, uporabniki knjižnice in njihove potrebe, uporabniške storitve knjižnice, organizacija dostopnosti knjižničnih storitev, organizacija dela in upravljanje kadrov. Obrazložila je poslanstvo, cilje, naloge in dejavnosti knjižnice. Nalogo je opremila s številnimi prilogami, ki prispevajo k večji preglednosti.

Ugotovitve specialistične naloge so lahko vodjem knjižnic v pomoč pri načrtovanju notranje organizacije, upravljanju kadrov in pri pripravi sistemizacije.



NAVODILA AVTORJEM

GUIDELINES
FOR AUTHORS





NAVODILA AVTORJEM

Vrste objavljenih prispevkov. Revija Knjižnica objavlja znanstvene in strokovne članke, bibliografije, poročila, zapise in ocene, recenzije, izsledke visokošolskih strokovnih oziroma znanstvenih del, terminološke strokovne članke in razlage ter referate z znanstvenih in strokovnih bibliotekarskih posvetovanj. Kot glasilo ZBDS pa objavlja strokovne informativne prispevke, polemike, dokumente ZBDS, obvestila članstvu, spominske in podobne zapise ter razpise. Kategorijo prispevka predlaga avtor, končno odločitev pa sprejme urednik na osnovi predloga recenzenta. Pri določanju kategorije prispevka se upošteva *Tipologija dokumentov / del za vodenje bibliografij v okviru sistema COBISS*. Prispevki, ki so označeni s tipologijo »izvirni znanstveni članek« predstavljajo samo prve objave originalnih raziskovalnih rezultatov, in sicer v takšni obliki, da se raziskava lahko ponovi, zaključki pa preverijo. Praviloma morajo biti organizirani po shemi »Uvod-Metode-Rezultati-Diskusija« (IMRAD) za eksperimentalne raziskave oz. na deskriptiven način, če gre za problematiko, pri kateri so opazovanja podana po enostavnem kronološkem redu.

Oblika in dolžina prispevka. Avtorji pošljejo na uredništvo revije dva izvoda izpisa prispevka na papirju in podpisan obrazec za registracijo prispevka. En izvod prispevka naj bo brez navedbe avtorja. Izpis naj bo enostranski, z razmakom 1.5 in dovolj širokimi robovi (2-3 cm). Besedilo naj bo v pisavi Arial, 11p in naj ne bo krajše od 5 strani oziroma naj praviloma ne presega ene avtorske pole, vključno s preglednicami, slikami in seznamom citiranih virov (referenc). Prispevki, ki ne sodijo v kategorijo znanstvenih oziroma strokovnih člankov, so lahko krajši od 5 strani. Avtor mora uredništvu poslati jezikovno pravilno besedilo. Tekste, ki ne bodo pripravljene v skladu z navodili, bo uredništvo avtorjem vrnilo, da jih bodo popravili in dopolnili.

Znanstveni in strokovni prispevki. Avtorji naj pošljejo za objavo prispevke, ki so originalni, še neobjavljeni oz. predloženi v objavo drugi reviji. Avtorsko pravico do objavljenih člankov ima izdajatelj revije. Avtor v celoti odgovarja za vsebino prispevka.

Jezik prispevkov. Jezik objavljenih prispevkov je praviloma slovenski, v skladu z odločitvijo uredništva, pa tudi angleški. Angleški prispevki morajo imeti povzetek v slovenskem jeziku.

Naslov in podnaslov. Naslov prispevka naj bo napisan z velikimi tiskanimi črkami. Naslov mora biti kratek in jasen in naj natančno opredeli vsebino prispevka, dopolni se lahko s podnaslovom. Podnaslov mora biti tipografsko ali z ločilom (dvopičjem) ločen od naslova. Avtor naj v naslovu oziroma podnaslovu uporabi besede, ki bodo primerne za indeksiranje in iskanje. Naslov in morebitni podnaslov naj bosta napisana v slovenskem in angleškem jeziku.

Avtor. Pod naslovom naj bo naveden avtor prispevka. Ime avtorja naj bo vedno navedeno v polni obliki (ime in priimek). Če je avtorjev več, naj sami določijo vrstni red imen avtorjev. Poleg imena avtorja je treba navesti tudi sedež in-

stitucije, kjer avtor prispevka dela ter naslov, na katerem je posamezen avtor dosegljiv uredništvu oziroma bralcem (naveden naj bo tudi naslov elektronske pošte).

Izvoleček (abstrakt). Z izvlečkom morajo biti opremljeni vsi strokovni in znanstveni članki. Izvoleček oblikuje avtor sam. Izvoleček naj bo na prvi strani članka, med naslovom in besedilom. Kadar je prispevek napisan v slovenskem jeziku, sledi izvlečku v slovenščini še izvleček v angleškem jeziku. Kadar je prispevek napisan v angleškem jeziku, bo slovenski izvleček objavljen za izvlečkom v angleškem jeziku. Izvoleček lahko vsebuje največ 200 besed. Razumljiv mora biti sam po sebi, brez branja celotnega besedila prispevka. Napisan naj bo v 3. osebi. Povzema naj bistvo prispevka, pojasni njegov namen in cilje, opiše uporabljene metode in tehnike raziskovalnega oziroma znanstvenega pristopa, rezultate ter glavne zaključke. Praviloma naj bo izvleček oblikovan v enem odstavku, izjemoma v večih. Pri pripravi izvlečka naj avtor upošteva priporočila standarda SIST ISO 214.

Vsebinska klasifikacijska oznaka. Izvolečku sledi klasifikacijska oznaka, to je UDK vrstilec in od 3 do 8 ključnih besed, ki označujejo vsebino dela. Za postavitvev klasifikacijskih oznak praviloma poskrbi uredništvo, lahko pa jih predlaga tudi avtor sam. Ključne besede naj bodo enostavni izrazi (besede, besedne zveze), zapisani v prvem sklonu ednine, v slovenskem in angleškem jeziku. Ključne besede morajo biti izbrane iz geslovnika Narodne in univerzitetne knjižnice in geslovnika LISA.

Oddelki in pododdelki. Prispevek naj ima jasno ločene oddelke (poglavja) – njihovi naslovi naj bodo povdarjeni (velikost črk naj bo 12p). Oddelki so lahko razdeljeni še na pododdelke (podpoglavja). Poglavja in podpoglavja naj bodo številčena dekadno po standardu SIST ISO 2145 in SIST ISO 690 (t.j. 1, 1.1, 1.1.1 itd.).

Opombe. Praviloma naj bodo zapisane pod črto in številčene z zaporednimi arabskimi številkami od začetka do konca teksta. Vsebujejo naj samo dodatno besedilo (avtorjeve komentarje), ne pa tudi bibliografskih referenc – nanje lahko avtor samo nakaže. Če nakažemo na opombo na koncu stavka, naj bo številka pred piko, ki zaključuje stavek. Opombe s tekoče strani se morajo končati na isti strani.

Zahvala. Pomoč drugih naj bo omenjena na koncu besedila. Navedena naj bodo imena in vrsta pomoči.

Citiranje. Citati v besedilu naj bodo opremljeni z navedbo vira. Citiramo le javnosti dostopne vire. Sekundarne vire citiramo v obliki »citirano v:« oziroma »cv:«. Podatki o viru (avtor, leto izdaje dokumenta, po potrebi tudi stran-i) naj bodo zapisani v oklepaju, priimek avtorja naj bo ločen z vejico od datuma izdaje vira (avtorsko citiranje). Če je več avtorjev, uporabimo pred zadnjim namesto vejice »in«. Navajamo največ tri avtorje, če jih je več, navedemo samo prvega in dodamo et al. Če navajamo več virov, jih ločimo s podpičjem. Podatki o citiranih virih naj bodo zapisani na koncu prispevka. Pri citiranju oziroma pisanju referenc

upoštevamo harvardski sistem, to je sistem Ameriškega psihološkega združenja – APA.

Primer citiranja v tekstu:

Vprašanje družbenega statusa knjižničarjev je bilo obravnavano večkrat (Novak, 1980; Petek, 1982, 1990a, 1990b; Kovač, Benko in Mlinar, 1987; Mohorko et al., 1990). Med novejšimi študijami bi omenili študijo Urbanije (1993), zanimivo pa je tudi izhodišče, ki ga zagovarja Tomšičeva (1996, str. 4-5). V tujih študijah zasledimo podatke o nizkem statusu knjižničarjev (Line, 1979; cv: Mihalič, 1984). Zakonsko problematika ni natančno opredeljena (Zakon o knjižničarstvu, 1982), lahko pa zasledimo nekatera stališča na spletni strani strokovnega bibliotekarškega združenja (<http://www.zbds-zveza.si>).

Spisek citiranih virov. Citirani viri naj bodo naštetni na koncu besedila v posebnem oddelku »Navedeni viri« (reference). V oddelek »Navedeni viri« sodijo le tisti viri, na katere se avtor sklicuje v samem besedilu in so publicirani oziroma javno dostopni. Urejeni naj bodo po abecednem redu priimka prvega avtorja in oštevilčeni. Če se isti avtor pojavi večkrat, navedemo dela po letu izdaje – najprej starejša in nato novejša dela. Če isti avtor nastopa enkrat samostojno, drugi pa kot avtor dela z več soavtorji, najprej navedemo njegova samostojna dela, nato (urejeno po abecedi priimkov drugega, tretjega...) skupinska dela (z vedno več avtorji). Pri posamezni referenci morajo, za razliko od citiranja, biti navedeni vsi avtorji, ne glede na njihovo število.

Pri monografijah pišemo naslov dela v kurzivi (*poševnem tisku*), pri člankih pa ime in letnik oziroma volumen revije. Če vir nima avtorja ali je ta neznan, bo prvi podatek njegov naslov. Če navajamo delo, ki še ni publicirano (je še v tisku), navedemo vse predpisane podatke, namesto podatka o letnici izida pa zapišemo »v tisku«. Vsi podatki naj bodo v originalnem jeziku, za tuje vire lahko navedemo naslov tudi v slovenskem jeziku, prevod mora biti v tem primeru v oglatih oklepajih takoj za originalnim naslovom. Vire, ki niso javno dostopni, naprimer neobjavljena predavanja ali referati, osebni pogovori, elektronska sporočila in podobno ne vključimo v seznam referenc.

Primeri pravilnega navajanja citiranih virov:

Knjiga

Naslov naj bo napisan s poševnim tiskom. Imenom mest lahko za vejico sledi ime ali okrajšava država. Če je avtorjev več, uporabimo inverzijo pri vseh, priimku sledi začetnica imena.

Novak, M. (1980). *Osnovni problemi statusa knjižničarjev: Rezultati ankete*. Maribor: Univerzitetna založba.

Hurst, J. M., White, L. & Lines, L. M. (1990). *Basic facts about the library systems* (3rd ed.). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Poglavje v knjigi

Tomšič, T. (1996). Knjižničar in uporabniki. V K. Mlinar (Ur.), *Kakovost storitev knjižnice* (str. 12-21). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.

Članek v zborniku konference, simpozija ali kongresa

Amon, M. J. & Arko, K. (1998). Študij bibliotekarstva. V S. Borko, M. Vilar in J. Mihelič (Ur.), *Izobraževanje knjižničnih delavcev: Zbornik posvetovanja ZBDS* (str. 273-278). Ljubljana: NUK in ZBDS.

Članek v časopisu

Naslov in volumen (letnik) vira sta zapisana s poševnim tiskom ali podčrtana. Številke vira ni potrebno napisati, če ima vir datum izida.

Petek, J., Horvat, A., Stanič, M. & Jelen, A. B. (1982). Je knjižničar administrativni ali strokovni delavec? *Knjižnica*, 41 (2-3), 45-49.

Ball, K. P. & Abbott, C. G. (1996). What makes a good library is... *Library News*, 8 (3-4), 34-42.

Howard, N. (1998). How to report on library surveys. *Library News*, 29 (Suppl. 6), 5-11.

Pelko, J. (1997, 28. marec). Kakšne novogradnje za knjižnice? *Delo*, 50, str. 11.

Diplomsko, magistrsko ali doktorsko delo

Vogrin, Ž. (1993). *Bralne navade slovenskih knjižničarjev*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Primeri navajanja **elektronskih virov**: *Electronic reference formats recommended by the American Psychological Association*. (19.11.1999). Washington, DC: American Psychological Association. Pridobljeno 3.5.2000 s spletne strani <http://www.apa.org/journals/webref.html>

Slikovno gradivo. Prispevek lahko vsebuje poleg besedila tudi slike (fotografije, grafikone, zemljevide, skice, diagrame in podobno) in preglednice (tabele), ki naj bodo oštevilčene s tekočim številčenjem (od začetka do konca), vsaka mora imeti tudi naslov. Naslov preglednice mora biti napisan nad njo, naslov slike pa pod njo. Preglednici oziroma sliki morajo biti po potrebi dodana ustrezna pojasnila in legenda okrajšav. Če niso rezultat lastnega dela avtorja, je treba navesti vir oziroma v primeru reprodukcije pridobiti tudi soglasje izdajatelja. Grafikoni naj bodo izdelani v črno-beli tehniki.

Recenzentski postopek in lektoriranje. Sprejeti znanstveni in strokovni članki se recenzirajo, recenzijski postopek je anonimen. Recenzente izbira urednik. Tajnost vsebine prispevka je med postopkom recenziranja in priprave za tisk zagotovljena. Objavljeni so lahko samo članki, ki so bili pozitivno recenzirani.

Dokončno besedilo. Po opravljenem recenzijem postopku mora avtor poslati uredništvu dokončno besedilo prispevka na 3.5 palčni disketi, v MS Word formatu ter 1 natisnjen izvod, in sicer v roku, ki ga je določilo uredništvo. Poslanega gradiva uredništvo avtorjem ne vrača. Tekstu naj bodo priloženi podatki o avtorju (oziroma avtorjih), to je stalni naslov, številka žiro ali tekočega računa (oziroma izjava da le-ta ni potreben) in podatki o banki ter davčna številka in enotna matična številka občana. Obrazec je dostopen na spletni strani ZBDS.